

**OCENA ZASOBÓW
POMOCY SPOŁECZNEJ
WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO
ZA ROK 2017**

*Załącznik do Uchwały Nr XLVII/1078/18
Sejmiku Województwa Wielkopolskiego
z dnia 25 czerwca 2018 r.*

*Ocenę zasobów pomocy społecznej województwa wielkopolskiego za 2017 rok opracował zespół
Obserwatorium Integracji Społecznej działający w ramach Wielkopolskiego Regionalnego
Obserwatorium Terytorialnego,*

w składzie:

Sylwia Szpyrka
Marta Zaręba
Karolina Czub

Spis treści

WSTĘP	4
WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW	7
1. Sytuacja społeczno-demograficzna województwa wielkopolskiego w ujęciu przestrzennym....	8
1.1. Dane o sytuacji demograficznej i społecznej.....	8
1.2. Infrastruktura społeczna	10
1.3. Bezrobocie w województwie wielkopolskim.....	18
2. Dane o korzystających z pomocy i wsparcia	21
2.1. Klienci pomocy społecznej.....	21
2.2. Osoby i rodziny korzystające z pomocy i wsparcia.....	22
2.3. Świadczeniobiorcy w systemie pomocy społecznej – profil demograficzny	24
2.4. Deprywacja lokalna	28
2.5. Świadczenia pieniężne i niepieniężne – informacje ogólne	31
2.6. Powody udzielenia pomocy i wsparcia.....	34
3. Usługi pomocy społecznej	36
3.1. Usługi opiekuńcze.....	36
3.2. Specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi	42
3.3. Wybrane usługi pomocy społecznej	45
4. Zadania gminy – OPS, MOPS, MOPR, GOPS.....	52
4.1. Świadczenia pieniężne z pomocy społecznej	52
4.1.1. Zasiłek stały	54
4.1.2. Zasiłek okresowy	57
4.1.3. Zasiłek celowy.....	59
4.2. Świadczenia niepieniężne z pomocy społecznej	61
4.2.1. Indywidualne Programy Pomocy.....	65
4.2.2. Wspieranie Rodziny i Piecza Zastępcza	66
5. Inne rodzaje pomocy i wsparcia.....	69
5.1. Świadczenia rodzinne	71
5.1.1. Zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego	71
5.1.2. Świadczenie wychowawcze.....	75
5.1.3. Świadczenia opiekuńcze	78
5.2. Inne rodzaje pomocy i świadczeń.....	85

6. Powiat – zadania PCPR oraz MOPR	91
6.1. Piecza zastępcza	91
6.1.1. Rodzinna piecza zastępcza	92
6.1.2. Instytucjonalna piecza zastępcza	97
6.2. Usamodzielnienie	99
6.3. Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych.....	102
7. Kadra jednostek organizacyjnych pomocy społecznej	107
7.1. Struktura kadry socjalnej.....	107
7.2. Dostępność kadry socjalnej	108
7.3. Zespoły pracy socjalnej.....	112
8. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia	113
8.1. Placówki oferujące wsparcie seniorom	113
8.2. Placówki oferujące wsparcie osobom niepełnosprawnym	122
8.3. Placówki oferujące wsparcie rodzinom (w tym pieczy zastępczej).....	126
8.4. Placówki oferujące wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego.....	130
9. Aktywność projektowo-konkursowa jednostek organizacyjnych pomocy społecznej.....	133
9.1. Udział w projektach współfinansowanych z EFS	133
9.2. Udział w konkursach ogłaszanych przez MRPiPS	134
9.3. Udział w programach osłonowych	135
10. Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej w budżecie jednostki samorządu terytorialnego	138
11. Działalność organizacji pozarządowych na terenie województwa wielkopolskiego.....	144
11.1. Współpraca OPS/PCPR z NGO	144
12. Wnioski i rekomendacje	146
12.1. Infrastruktura społeczna	146
12.2. Korzystający z pomocy i wsparcia	148
12.1. Kadra pomocy społecznej.....	153
12.2. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia	155

WSTĘP

Nowelizacja *Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej* (Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362, z późn. zm.), zgodnie z art. 16a, wprowadziła obowiązek corocznego przygotowywania przez gminy, powiaty i samorząd województwa oceny zasobów pomocy społecznej.

Ocena zasobów pomocy społecznej zastąpiła od 2012 r. dotychczas przygotowywany przez jednostki samorządu terytorialnego bilans potrzeb pomocy społecznej.

OZPS powinna zostać sporządzona w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej i demograficznej, a zasoby, o których mowa, w szczególności obejmują: infrastrukturę, kadre, organizacje pozarządowe i nakłady finansowe na zadania z pomocy społecznej bez względu na podmiot je finansujący i realizujący (art. 16a, p.1 i 2 *Ustawy*). Ocena, o której mowa, obejmuje osoby i rodziny korzystające z pomocy społecznej, rodzaje ich problemów oraz ich rozkład ilościowy (art.16a, p.3 *Ustawy o pomocy społecznej*).

Ocena zasobów powinna zostać przedstawiona przez organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego co roku do dnia 30 kwietnia odpowiednio radzie gminy, radzie powiatu, a do dnia 30 czerwca sejmikowi województwa właściwej jednostki samorządu terytorialnego. Ocena wraz z rekomendacjami ma być podstawą do planowania budżetu na rok następny (art.16a, p.4 *Ustawy o pomocy społecznej*).

Następnie, samorząd województwa jest zobligowany do przekazania oceny zasobów pomocy społecznej sporządzonej na podstawie ocen przygotowanych przez gminy i powiaty z obszaru województwa, właściwemu wojewodzie do 31 lipca każdego roku (art. 21 pkt. 8 *Ustawy o pomocy społecznej*).

Instytut Rozwoju Służb Społecznych w Warszawie w ramach projektu systemowego EFS nr 1.16 „Koordynacja na rzecz aktywnej integracji” przygotował narzędzie umożliwiające ocenę zasobów pomocy społecznej dla gmin i powiatów oraz województw. Narzędzie zostało umieszczone w systemie CAS (Centralna Aplikacja Statystyczna), należącym do Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej i składa się z następujących części:

1. Dane o sytuacji demograficznej i społecznej w gminie i powiecie.
2. Dane o osobach i rodzinach korzystających z pomocy społecznej w gminie i powiecie.
3. Dane o zasobach pomocy społecznej w gminie i powiecie.
4. Wskaźniki oceny dla gminy i powiatu.

Dane potrzebne do uzupełnienia formularza OZPS zostały częściowo zasilone ze sprawozdań resortowych, jednorazowych, zbiorów centralnych oraz systemów innych instytucji. Są to m.in. dane dotyczące jednostek organizacyjnych pomocy społecznej (SAC-MPiPS 03), świadczeń rodzinnych (MPiPS-DSR), funduszu alimentacyjnego (QuickStat, sFundusz, aplikacje dziedzinowe), dane demograficzne (GUS – Bank Danych Lokalnych), dane Ministerstwa Rodziny, Pracy Polityki Społecznej (dane ze zbiorów centralnych), dane Ministerstwa Edukacji Narodowej (SIO).

Narzędzie zostało po raz pierwszy użyte wiosną 2012 roku w trakcie oceny zasobów pomocy społecznej za rok 2011. Dla jednostek gminnych i powiatowych został przygotowany wspólny formularz, uwzględniający ich odrębne zadania wynikające z *Ustawy o pomocy społecznej* poprzez udostępnienie do edycji komórek właściwych do wypełnienia. Dodatkowo, użytkownicy mają możliwość wyłączenia komórek sprawozdania w sytuacjach, gdy dane zjawisko ich nie dotyczy. Należy także zaznaczyć, że jednostki przekazujące sprawozdania mają swobodną możliwość edycji danych wstępnie zasilanych z innych sprawozdań, w tym również za ubiegłe lata, stąd mogą zdarzyć się korekty danych, czego wynikiem mogą być pewne różnice w prezentowanych danych, w stosunku do roku ubiegłego.

Podobnie, jak w poprzednich latach, tegoroczne opracowanie bazuje na zmodyfikowanym narzędziu, w którym zostały uwzględnione zmiany postulowane przez jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej, a szczególnie przez Obserwatoria Integracji Społecznej działające do końca 2014 roku w strukturach Regionalnych Ośrodków Polityki Społecznej. Wprowadzone zmiany miały na celu trafniejsze dostosowanie narzędzia do rzeczywistych zadań pełnionych przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej, a także uproszczenie procesu jego wypełniania. Oprócz zmian edycyjnych (np. widocznych w zmodyfikowanych układach tabel), zostały dodane informacje o wieku i płci świadczeniobiorców, a także poszerzony został zakres informacji o wsparciu rodziny i pieczy zastępczej, stanowiący ważny obszar działania lokalnych samorządów.

Formularz OZPS dla gminy/powiatu składa się z następujących rozdziałów:

1. Wprowadzenie
2. Dane o sytuacji demograficznej i społecznej
3. Dane o korzystających z pomocy i wsparcia
 - 3.1 Gmina – zadania OPS oraz MOPS, MOPR
 - 3.2 Powiat – zadania PCPR oraz MOPR
4. Inne rodzaje pomocy i świadczeń
5. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia
6. Kadra jednostki organizacyjnej pomocy społecznej
 - 6.1 Zatrudnienie pomocnicze w jednostce organizacyjnej pomocy społecznej

- 6.2 Zespoły pracy socjalnej i integracji społecznej w jednostce pomocy społecznej
- 7. Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej w budżecie jednostki samorządu terytorialnego
- 8. Aktywność projektowo-programowa jednostki organizacyjnej pomocy społecznej
- 9. Współpraca z organizacjami pozarządowymi – zadania zlecone w obszarze pomocy i wsparcia
- 10. Wskaźniki oceny zasobów pomocy społecznej
- 11. Wnioski końcowe

Ocena zasobów województwa wielkopolskiego została przygotowana w oparciu o sprawozdania nadesłane ze wszystkich jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa wielkopolskiego, a więc 226 gmin, 31 powiatów i 4 miast na prawach powiatu.

WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW

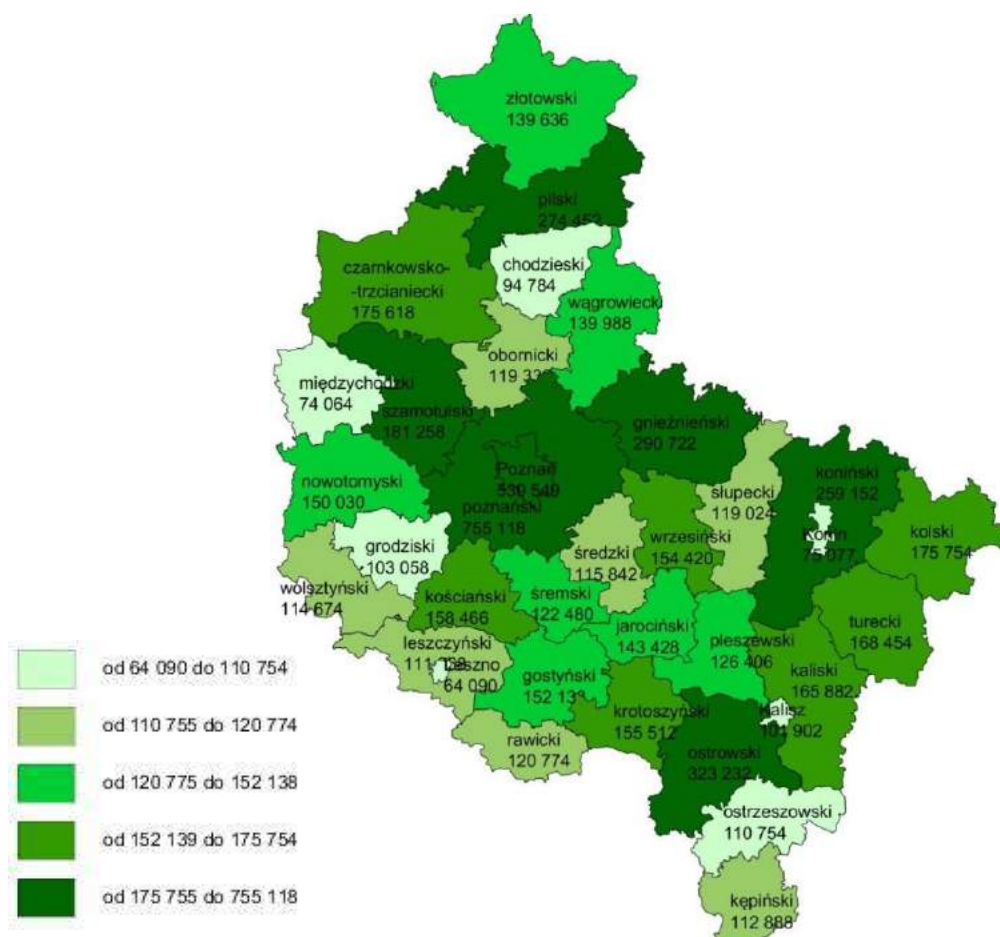
CAS	Centralna Aplikacja Statystyczna
CIS	Centrum Integracji Społecznej
DPS	Domy Pomocy Społecznej
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
JST	Jednostka Samorządu Terytorialnego
KIS	Klub Integracji Społecznej
MOPR	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie
NGO	Organizacje pozarządowe (Non-Governmental Organization)
OZPS	Ocena Zasobów Pomocy Społecznej
OPS	Ośrodek Pomocy Społecznej
PCPR	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu
ŚDS	Środowiskowy Dom Samopomocy
Ustawa o pomocy społecznej	<i>Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej</i> (Dz. U. 2009 nr 175, poz. 1362)
Ustawa o pieczy zastępczej	<i>Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej</i> (Dz. U. nr 149, poz. 887)
WTZ	Warsztat Terapii Zajęciowej
ZAZ	Zakład Aktywności Zawodowej
↑	symbol oznacza wzrost w stosunku do roku ubiegłego
↓	symbol oznacza spadek w stosunku do roku ubiegłego

1. Sytuacja społeczno-demograficzna województwa wielkopolskiego w ujęciu przestrzennym

1.1. Dane o sytuacji demograficznej i społecznej

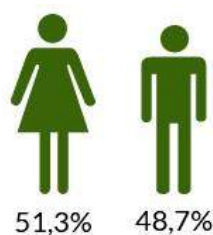
Województwo wielkopolskie leży w zachodniej części Polski i graniczy z województwami: zachodniopomorskim, pomorskim, kujawsko-pomorskim, łódzkim, opolskim, dolnośląskim i lubuskim, zajmując **9,5% powierzchni kraju – 29 826,5 km²** (2 miejsce w kraju po mazowieckim – 35 558 km²). Udział gruntów rolnych na terenie województwa wynosił niecałe 65%, natomiast gruntów zabudowanych i zurbanizowanych 5,4%. W 2017 roku Wielkopolskę zamieszkiwało **3 489 210 ludności** (3 miejsce w kraju, po województwie mazowieckim i śląskim), co w efekcie daje liczbę 117 osób przypadających na 1 km². **Województwo wielkopolskie w 2017 roku zamieszkiwało 9% ludności Polski.** W miastach mieszkało 54,6% ludności, a na wsiach 45,4% ludności.

Mapa nr 1 Liczba mieszkańców województwa wielkopolskiego w poszczególnych powiatach

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Rysunek nr 1 Udział kobiet i mężczyzn w liczbie ludności województwa w 2017 roku

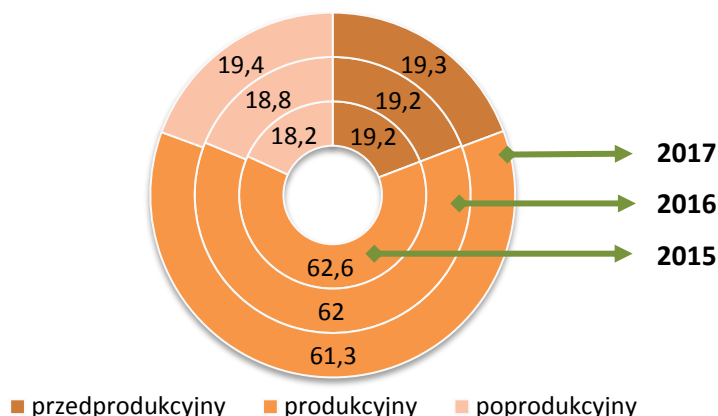

Źródło: GUS - BDL

W roku 2017 województwo wielkopolskie zamieszkiwało **1 791 509 kobiet (51,3%)** i **1 697 701 mężczyzn (48,7%)**. W porównaniu do zeszłego roku rozkład płci wśród mieszkańców województwa pozostaje na takim samym poziomie. Rozkład płci w poszczególnych powiatach województwa jest tożsamy z tym, zaprezentowanym dla całego województwa.

W roku 2017 województwo wielkopolskie zamieszkiwało **672 300 osób w wieku przedprodukcyjnym**, **2 139 386 w wieku produkcyjnym** i **677 524 osób w wieku poprodukcyjnym**.

Wykres nr 1 Struktura wielkopolskiej ludności w ekonomicznych grupach wieku w latach 2015, 2016 i 2017 (%)

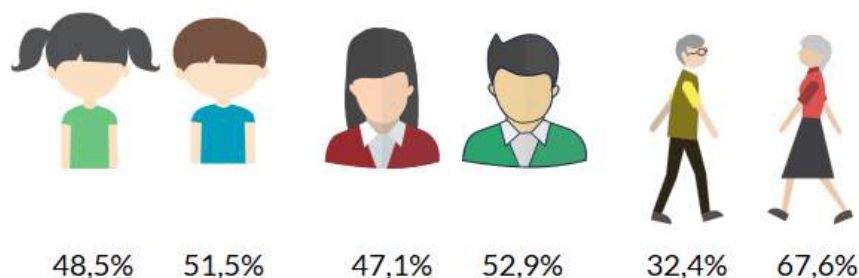
Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Na przestrzeni ostatnich kilku lat widać nieznaczne zmiany struktury wieku mieszkańców Wielkopolski w ekonomicznych grupach wieku. Zauważalny jest ubytek liczby ludności w wieku produkcyjnym (odsetek w populacji Wielkopolan spada) oraz wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym (odsetek w populacji rośnie). Na powyższym wykresie odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym pozostaje na przestrzeni trzech ostatnich lat praktycznie na takim samym poziomie, jednak prognozy demograficzne GUS wskazują na kurczenie się liczebności tej subpopulacji.

Zauważalna jest niewielka dysproporcja kobiet i mężczyzn w grupie osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, odsetek kobiet jest nieznacznie mniejszy w tych grupach.

W grupie osób w wieku poprodukcyjnym zauważalna jest znaczna dysproporcja płci, w tej grupie zdecydowanie przeważają kobiety, które stanowią prawie 68% tej subpopulacji. Kobiety żyją statystycznie dłużej niż mężczyźni. Kobieta, która w 2016 roku skończyła 60 lat, ma przed sobą średnio 24,1 lata życia, natomiast mężczyzna w takiej samej sytuacji 19,1 lat. Udział kobiet i mężczyzn w ekonomicznych grupach wieku zaprezentowano poniżej.

Rysunek nr 2 Rozkład płci w ekonomicznych grupach wieku w roku 2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS za 2017 r.

Współczynnik feminizacji, określający liczbę kobiet przypadającą na 100 mężczyzn w skali ogólnopolskiej populacji w 2017 roku wyniósł – 106, w tym dla osób w wieku 60 lat i więcej – 142. Wartość współczynnika wzrasta wraz z wiekiem, dla 60-64-latków wynosił 125, dla 70-74-latków – 142, dla 80-84-latków – 199, a dla grupy wiekowej 85 lat i więcej – 267. **Rosnący udział kobiet w starszych kohortach wieku jest konsekwencją nadumieralności mężczyzn i zróżnicowanych współczynników trwania życia seniorów i senierek**, z tych właśnie powodów sędziwa starość w Polsce częściej ma twarz kobiety¹.

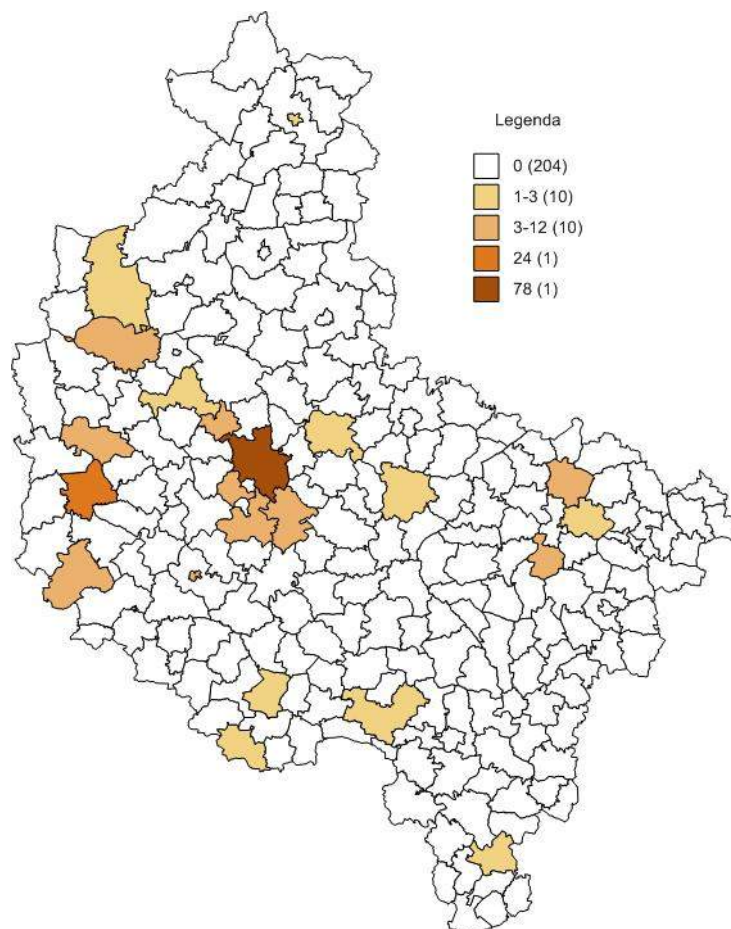
1.2. Infrastruktura społeczna

W roku 2017 w świetle danych z OZPS w Wielkopolsce funkcjonowało **349 żłobków** (żłobki, kluby dziecięce, oddziały żłobkowe w przedszkolach) oferujących **11 343 miejsca** dla dzieci w wieku od 0 do 3 lat. **W porównaniu do 2016 roku odnotowano w tym zakresie wzrost liczby placówek o 43 i liczby miejsc o 1 561**. Dodatkowo, opieką nad dziećmi w 2017 roku zajmowało się **183 dziennych opiekunów** (↑ o 36). „Dziennym opiekunem jest osoba zatrudniana przez gminy, osoby prawne i jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej na podstawie umowy o świadczenie usług, sprawująca opiekę nad dzieckiem w jej domu lub mieszkaniu spełniającym warunki

¹ Informacja o sytuacji osób starszych na podstawie badań Głównego Urzędu Statystycznego, Warszawa 2016, s. 4 <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/osoby-starsze/osoby-starsze/informacja-o-sytuacji-osob-starszych-na-podstawie-badan-glownego-urzedu-statystycznego,1,1.html> [Dostęp: 23.02.2017 r.]

zapewniające bezpieczną opiekę nad dziećmi (podmiot zatrudniający dziennego opiekuna może udostępnić lub wyposażyć lokal w celu sprawowania opieki przez dziennego opiekuna)”².

Mapa nr 2 Liczba dziennych opiekunów w województwie wielkopolskim w 2017 roku (ujęcie gminne)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Ta forma opieki nadal nie jest zbyt popularna, w latach 2015-2017 rozwijała się bardzo wolno. Na przestrzeni analizowanych lat przybyło w województwie zaledwie 71 opiekunów, a niezaspokojone potrzeby w tym zakresie są bardzo duże.

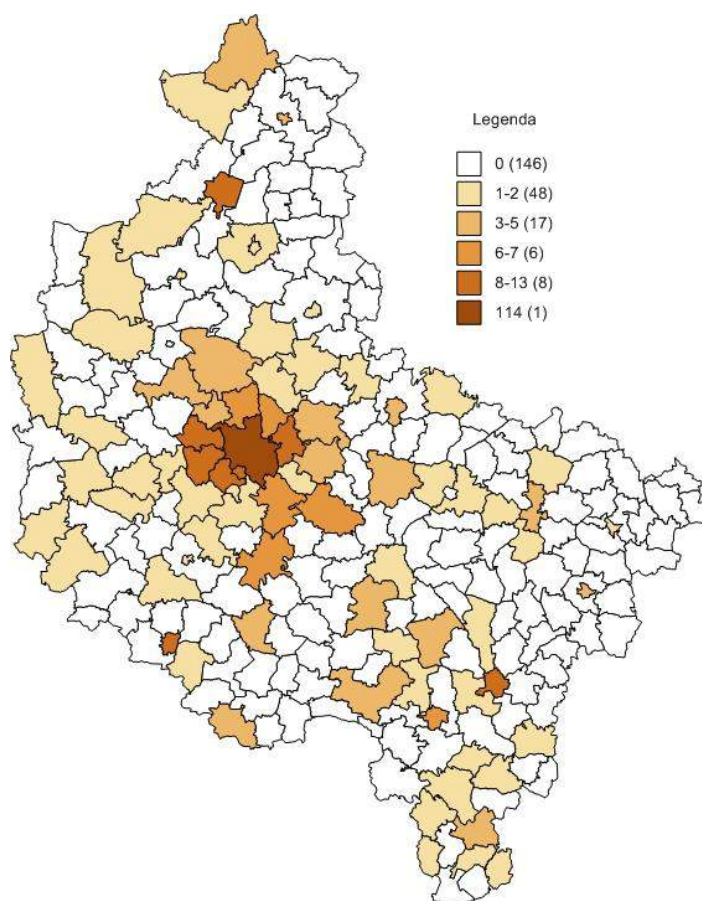
Dostępność różnych form opieki nad najmłodszymi stale wzrasta – dla porównania w roku 2015 na terenie województwa działało 259 żłobków zapewniających 8 273 miejsc, w 2016 roku na terenie powiatów: leszczyńskiego (7 gmin) i rawickiego (5 gmin) nie występowały formy instytucjonalnej opieki nad dziećmi do lat 3, natomiast w 2017 na terenie wszystkich powiatów zlokalizowane były takie formy, niestety było ich niewiele (np. 1 placówka występowała na terenie powiatów: kolskiego, leszczyńskiego i grodzkiego; 2 placówki w powiatach: chodzieskim, międzychodzkiem, słupeckim, kaliskim i wolsztyńskim). Spoglądając na poniższą gminną mapę dostępności opieki żłobkowej w 2017 roku widać sporo białych plam na terenie województwa wielkopolskiego (patrz mapa nr 3).

² <https://rodzina.gov.pl/opieka/dzienny-opiekun?dzial=pytania#pytanie91> [Dostęp: 27.05.2018 r.]

JST, w których są dostępne tego rodzaju usługi, zlokalizowane są w szczególności w centralnej części województwa, zwłaszcza w pobliżu stolicy województwa, uboga w takie formy wsparcia jest wschodnia i północno-wschodnia część województwa.

Na 226 gmin opiekę żłobkową świadczyło 80 gmin – 35,4% (dla porównania, w 2016 roku – w 72 gminach, 32% wszystkich samorządów gminnych). Z danych zawartych w sprawozdaniu OZPS wynika, że w 2017 roku opieka żłobkowa była dostępna w 16 gminach miejskich (na 19 takich gmin w województwie), 46 gminach miejsko-wiejskich (na 91 takich gmin w województwie) i 18 gminach wiejskich (na 116 takich w województwie). Dla porównania, w 2016 roku w 19 gminach miejskich, 41 gminach miejsko-wiejskich i 15 gminach wiejskich.

Mapa nr 3 Liczba żłobków (żłobki, kluby dziecięce, oddziały żłobkowe w przedszkolach) w województwie wielkopolskim w 2017 roku (ujęcie gminne)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Pomimo widocznej z roku na rok poprawy dostępności opieki żłobkowej, jej stan w województwie wielkopolskim jest dalece niewystarczający i niezadowalający.

Analizie poddano wartość wskaźnika dostępnego w statystyce prowadzonej przez GUS - „**odsetek dzieci objętych opieką żłobkową**”, czyli stosunek liczby dzieci objętych opieką w żłobkach, oddziałach

W poprzednim roku oceny w województwie wielkopolskim tylko 7,5% dzieci w wieku do lat 3 było objętych opieką żłobkową. Wartość wskaźnika osiągnięta na terenach wiejskich była o 10 pkt. procentowych niższa aniżeli na obszarach wiejskich (w miastach osiągnęła wartość 12,3%, a na wsiach 2,3%). **W 2017 roku średni wskaźnik dla województwa nieco się poprawił w stosunku do 2016 roku i wyniósł 8,4% dzieci w wieku do lat 3 objętych opieką żłobkową.** Wartość wskaźnika na terenach wiejskich w 2017 roku wynosiła 2,8%, a na terenach miejskich 13,6%.

Odsetek dzieci objętych w miastach

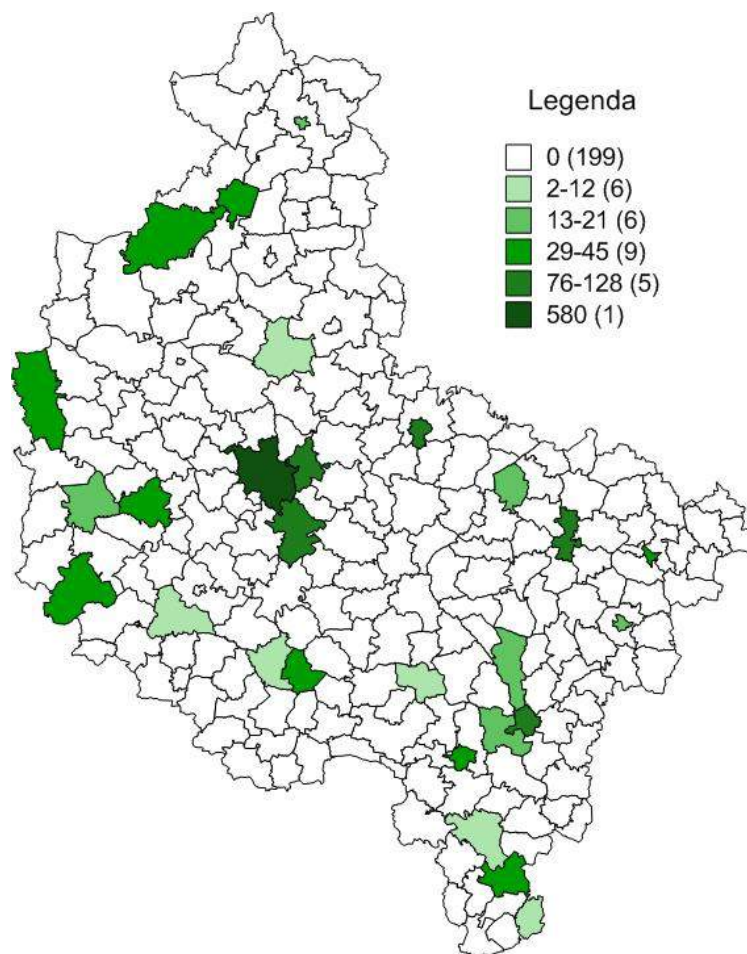
Procent	Liczba miast
0	1
1,2%-5,8%	8
6,0%-10,3%	9
10,8%-15,7%	8
17,7%-22,9%	9

Odsetek dzieci objętych na wsi

Procent	Liczba gmin
0	19
0,29%-0,67%	4
0,68%-0,89%	3
1%-1,9%	3
2%-3,7%	2
miasta na prawach powiatu	4

W powiatach posiadających na swoim terenie instytucje opieki żłobkowej w roku 2017 **nie zapewniono miejsc 1 525 dzieciom (↑ o 518 dzieci).**

Mapa nr 5 Liczba dzieci, którym nie przyznano miejsc w żłobku (żłobek, klub dziecięcy, oddziały żłobkowe w przedszkolach) w 2017 r. (ujęcie gminne)

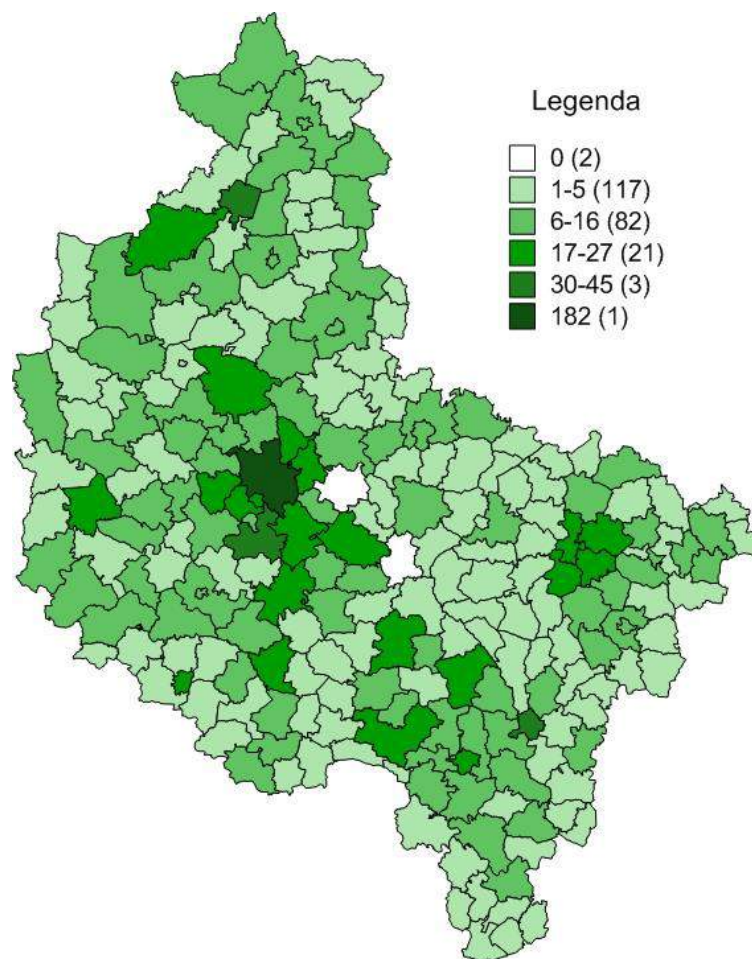

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

52,5% odmów spowodowana była zgłoszeniem dziecka do kilku placówek jednocześnie, natomiast 21% brakiem wolnych miejsc w placówkach.

Znacznie lepiej sytuacja w województwie wielkopolskim przedstawia się w przypadku opieki przedszkolnej nad dziećmi w wieku 3-6 lat. Zgodnie z danymi zawartymi w OZPS, pod koniec 2017 r. na terenie Wielkopolski funkcjonowało **1 768 przedszkoli** (↑ o 64) zapewniających **131 014 miejsc** (↑ o 5 016). W roku oceny placówki te wydały łącznie **635 odmów przyjęcia dzieci** (↓ o 930), główną ich przyczyną był brak miejsc w placówkach.

Mapa nr 6 Liczba przedszkoli (przedszkola wraz z oddziałami przedszkolnymi przy szkołach) w Wielkopolsce w 2017 roku (ujęcie gminne)

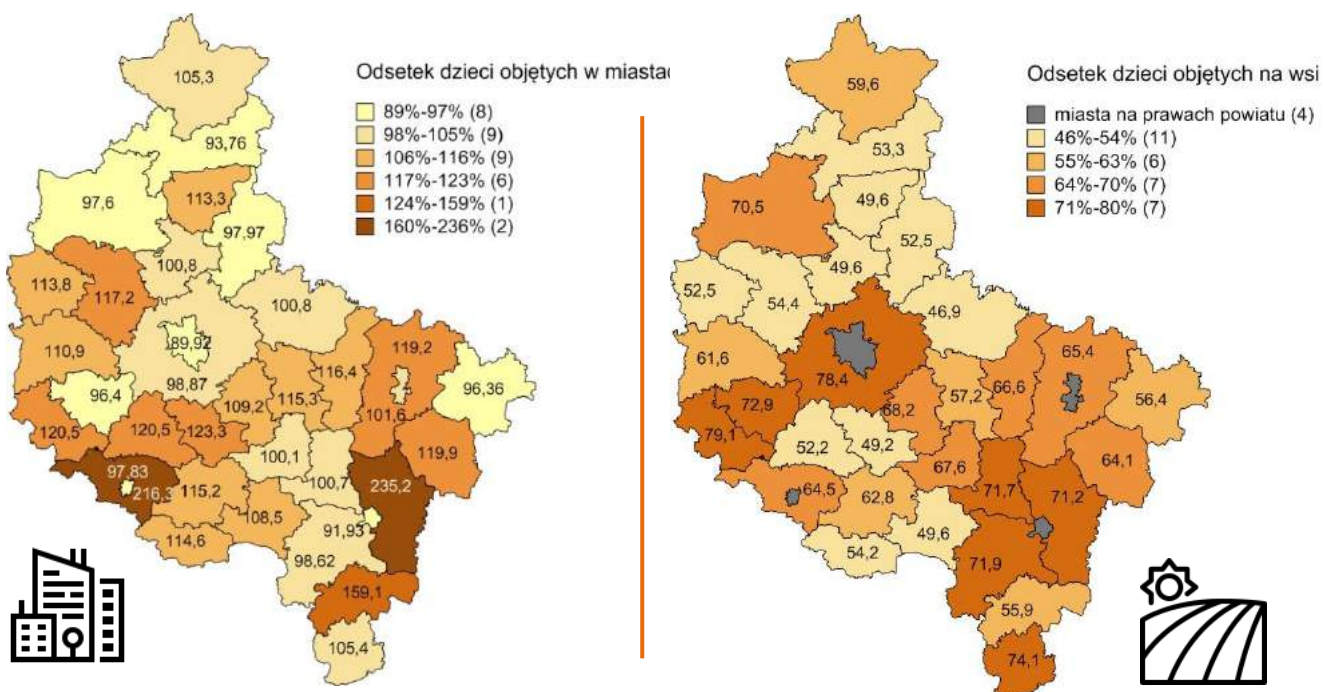

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Wskaźniki dotyczące opieki przedszkolnej prezentują się dużo korzystniej, aniżeli te dotyczące opieki żłobkowej. **Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym na terenie województwa wielkopolskiego w 2016 roku wyniósł 83,2%. Na wsiach wartość wskaźnika wynosiła 64,9%, a w miastach 100,9%.**

Na poniższych mapach poglądowych znajduje się prezentacja wartości odsetka dzieci w wieku 3-6 lat, objętych wychowaniem przedszkolnym w miastach i na wsiach w 2016 roku. Statystyki w Banku Danych Lokalnych GUS dotyczące 2017 roku nie są jeszcze dostępne.

Mapa nr 7 Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w 2016 roku na obszarach miejskich i wiejskich (ujęcie powiatowe) (%)

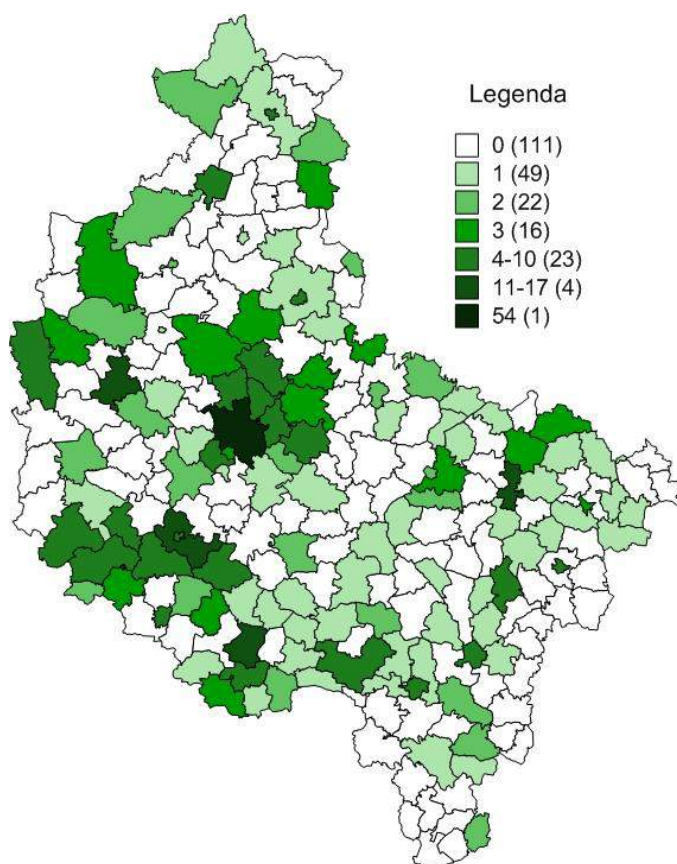

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS dostępnych w Banku Danych Lokalnych

Na obszarach miejskich w przypadku niektórych powiatów wartości procentowe przekraczają 100%. Oznacza to, że na terenach miejskich liczba dzieci korzystających z opieki żłobkowej była większa, aniżeli liczba dzieci w wieku 3-6 lat zamieszkałych na tych obszarach.

Województwo wielkopolskie dysponuje również bazą **1 100 świetlic i klubów dla dzieci i młodzieży** (↓ o 46), z czego **606 to świetlice przyszkolne** (↓ o 21). W ramach oferty dla starszych Wielkopolan w regionie funkcjonują **383 kluby i inne miejsca spotkań dla seniorów** (↑ o 30). W roku oceny 49% wielkopolskich gmin nie posiadało na swoim terenie oferty klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów.

Mapa nr 8 Liczba klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów w Wielkopolsce w 2017 roku (ujęcie gminne)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Wśród JST, które dysponowały taką ofertą dla seniorów było 18 gmin miejskich (110 miejsc spotkań dla seniorów), 53 gmin miejsko-wiejskich (163) i 44 gminy wiejskie (97).

W świetle sprawozdań gminnych w roku oceny **zmała liczba mieszkań komunalnych znajdujących się w zasobach gminy** – z 53 947 w 2016 roku do **53 011 w roku 2017 roku** (↓ o 936 mieszkań). W analizowanych latach zwiększyła się liczba wniosków złożonych na mieszkanie komunalne z zasobów gminy – z 6 117 w 2016 roku do 6 427 w roku 2017 (↑ o 310 wniosków). Z danych wykazanych w OZPS wynika, że 5 wielkopolskich gmin nie posiadało w 2017 r. w swoim zasobie mieszkań komunalnych.

Z roku na rok rośnie liczba lokali socjalnych, w latach 2015-2017 ich liczba wzrosła o 517 (z 5 467 do 5 984). Z danych wykazanych w OZPS wynika, że 70 wielkopolskich gmin nie posiadało w 2017 r. w swoim zasobie mieszkań socjalnych. W roku oceny 5 656 osób (↑204) oczekiwało na przyznanie lokalu socjalnego. Analizując statystyki dotyczące liczby wyroków eksmisyjnych bez wskazania lokalu socjalnego w latach 2015-2017 zauważalny jest spadek o 104 wyroki, w 2015 roku – było ich 838, w 2016 roku – 839, a w 2017 roku – 734.

Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat zapotrzebowanie na lokale socjalne było wyższe niż oferta lokalnych samorządów. **Lokal socjalny**, zgodnie z definicją zawartą w ustawie o ochronie praw lokatorów, to lokal nadający się do zamieszkania ze względu na wyposażenie i stan techniczny, którego powierzchnia pokoi przypadająca na członka gospodarstwa domowego najemcy – tj. jedną osobę w przypadku zamieszkiwania co najmniej dwóch osób – nie może być mniejsza niż **5 m²**, a w wypadku jednoosobowego gospodarstwa domowego **10 m²**, przy czym lokal ten może być o obniżonym standardzie. Sąd musi przyznać prawo do lokalu socjalnego w wyroku eksmisyjnym (art. 14 ust. 4 ustawy o ochronie praw lokatorów) następującym osobom:

1. Kobietom w ciąży.
2. Małoletniemu, niepełnosprawnemu lub ubezwłasnowolnionemu oraz sprawującemu nad taką osobą opiekę i wspólnie z nią zamieszkałą.
3. Obłożnie chorym.
4. Emerytom i rencistom spełniającym wymagania do otrzymania świadczenia z pomocy społecznej (określone w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie funduszu socjalnego emerytów i rencistów Policji, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu i Państwowej Straży Pożarnej oraz ich rodzin z dnia 9 września 2004 r.).
5. Osobie posiadającej status bezrobotnego.
6. Osobie spełniającej przesłanki określone przez radę gminy w drodze uchwały, z reguły mającej niskie dochody.

W 2017 r. na terenie województwa wielkopolskiego prowadzonych było 15 hospicjów.

Wszystkie miasta na prawach powiatu posiadają na swoim terenie placówki hospicyjne. Usytuowane są one we wszystkich miastach na prawach powiatu oraz w gminach miejsko-wiejskich. Jedyną gminą wiejską posiadającą na swoim terenie hospicjum jest Koźminek w powiecie kaliskim.

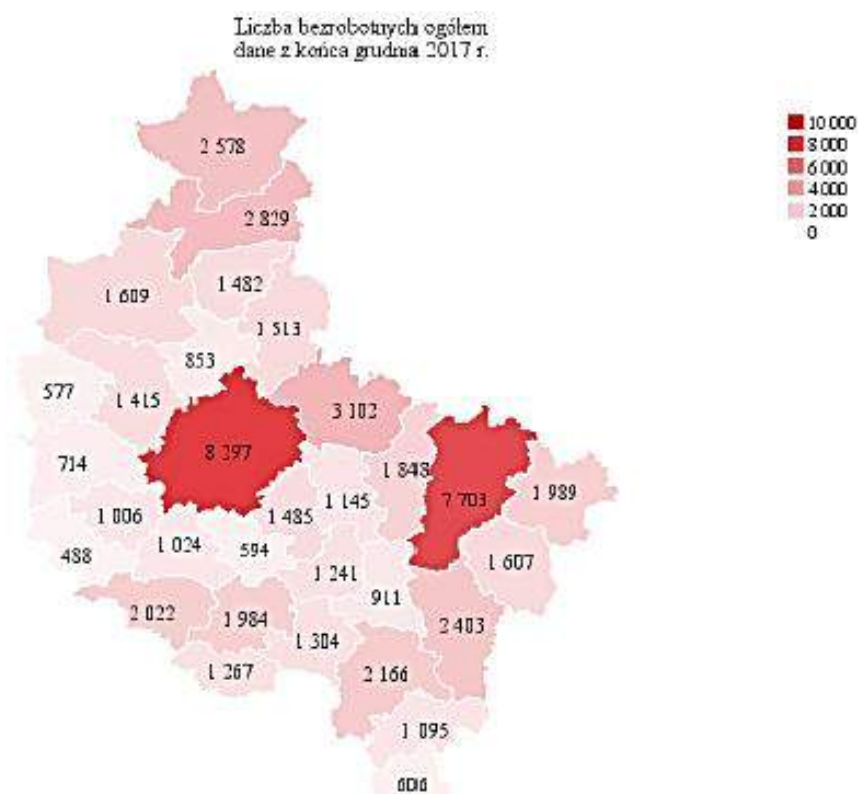
Na terenie województwa wielkopolskiego w 2017 roku nie funkcjonował żaden ośrodek dla cudzoziemców, co biorąc pod uwagę aktualne, intensywne ruchy migracyjne z państw Dalekiego Wschodu i Afryki do Europy i możliwe relokacje uchodźców przebywających na terenie innych krajów europejskich, stanowi istotny deficyt w zasobie województwa.

1.3. Bezrobocie w województwie wielkopolskim

Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w wielkopolskich powiatowych urzędach pracy w grudniu 2017 roku wyniosła **58 857 osób** (↓ o 24%). Z tej grupy osób, **47,6% było długotrwale bezrobotnymi – 28 021 os.** (↓ o 10 046 os.), **a prawo do zasiłku przysługiwało 10 069 os.** (↓ o 18,6%). „Profil osoby długotrwale bezrobotnej to przede wszystkim osoby w wieku 45+,

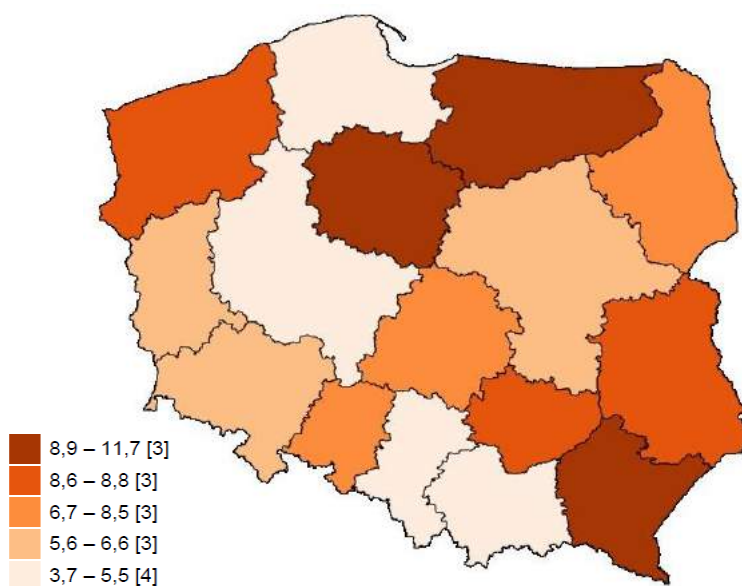
Wśród ogółu bezrobotnych zarejestrowanych w 2017 roku 61% stanowiły kobiety, a 39% mężczyźni. Proporcje płci osób bezrobotnych w porównaniu do 2016 roku uległy niewielkiej zmianie, wzrósł odsetek kobiet, a zmalał odsetek zarejestrowanych mężczyzn.

Mapa nr 9 Liczba osób bezrobotnych w ujęciu powiatowym w 2017 roku

Wskaźnik stopy bezrobocia dla Wielkopolski wyniósł w 2017 roku 3,7% – była to najniższa wartość wśród pozostałych województw.

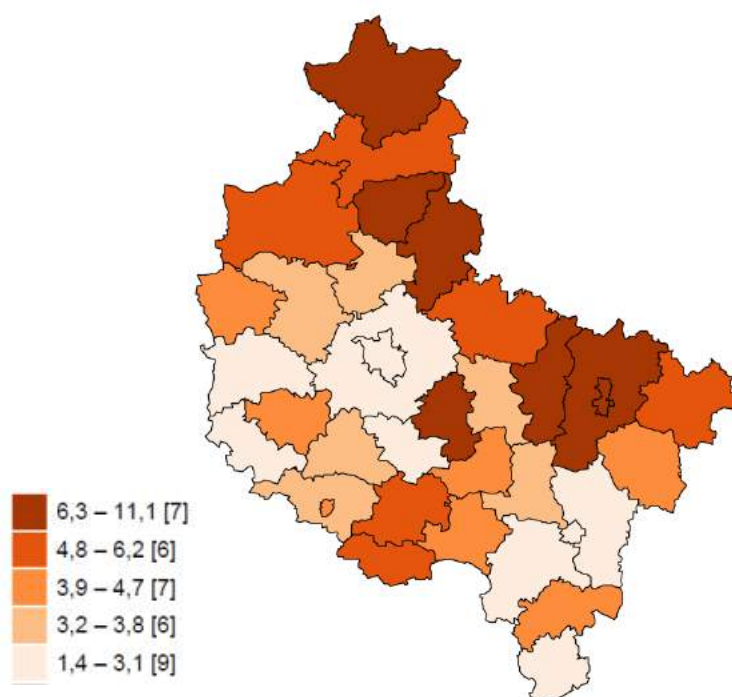
Strona 19 z 159

Mapa nr 10 Stopa bezrobocia (%) w Polsce w 2017 r.

Źródło: Mapa wygenerowana przy pomocy portalu STRATEG <http://strateg.stat.gov.pl/Home/Strateg>

Najwyższy wskaźnik stopy bezrobocia – 11,7%, wystąpił w woj. warmińsko-mazurskim, natomiast średnia stopa bezrobocia w Polsce w 2017 roku wynosiła 6,6%.

W wielkopolskich powiatach stopa bezrobocia osiągała w 2017 roku wartości od 1,5% do 9,7%. Powiaty o najwyższej stopie to koniński (9,7%), złotowski (8,4%), słupecki (8,2%) i chodzieski (7,7%).

Mapa nr 11 Stopa bezrobocia (%) w wielkopolskich powiatach w 2017 r.

Źródło: Mapa wygenerowana przy pomocy portalu STRATEG <http://strateg.stat.gov.pl/Home/Strateg>

2. Dane o korzystających z pomocy i wsparcia

2.1. *Klienci pomocy społecznej*

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej (art. 17) do zadań własnych i zleconych gminy należą, m.in.:

- udzielanie schronienia, zapewnianie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych i specjalnych celowych,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków okresowych,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków na świadczenia zdrowotne osobom bezdomnym oraz innym osobom niemającym dochodu i możliwości uzyskania świadczenia na podstawie przepisów o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia,
- przyznawanie zasiłków celowych w formie biletu kredytowanego,
- opłacanie składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe za osobę, która zrezygnuje z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie niezamieszkującymi matką, ojcem lub rodzeństwem,
- praca socjalna,
- organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania, z wyłączeniem specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi,
- prowadzenie i zapewnienie miejsc w mieszkaniach chronionych, dożywanie dzieci, sprawowanie pogrzebu, w tym osobom bezdomnym,
- kierowanie do domu pomocy społecznej i ponoszenie odpłatności za pobyt mieszkańca gminy w tym domu,
- pomoc osobom mającym trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych,
- opłacanie składek na ubezpieczenie zdrowotne określonych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych,
- przyznawanie i wypłacanie pomocy na ekonomiczne usamodzielnienie w formie zasiłków, pożyczek oraz pomocy w naturze,

- realizacja zadań wynikających z rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin, grup społecznych oraz rozwój specjalistycznego wsparcia,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych, a także schronienia, posiłku oraz niezbędnego ubrania cudzoziemcom,
- wypłacanie wynagrodzenia za sprawowanie opieki.

Pomoc społeczna udzielana jest osobom, które spełniają kryteria zapisane w *Ustawie o pomocy społecznej*. Pierwszym warunkiem jest trudna sytuacja materialna, drugim – trudna sytuacja życiowa. Należy pamiętać, że powyższe kryteria muszą być spełnione jednocześnie, tzn. niskie dochody łączy się z innym powodami przyznawania świadczeń.

Kryteria dochodowe podlegają weryfikacji co 3 lata, z uwzględnieniem wyniku badań progu interwencji socjalnej. Rozporządzeniem z dnia 14 lipca 2015 r., w sprawie zweryfikowanych kryteriów dochodowych oraz kwot świadczeń pieniężnych z pomocy z pomocy społecznej, Rada Ministrów podwyższyła dotychczas obowiązujące standardy. **Od 1 października 2015 r. prawo do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej przysługuje:**

- osobie samotnie gospodarującej, której dochód nie przekracza kwoty **634 zł netto**,
- osobie w rodzinie, w której dochód na osobę nie przekracza kwoty **514 zł netto**,
- rodzinie, której dochód nie przekracza sumy kwot kryterium dochodowego na osobę w rodzinie (**kwota 514 zł netto pomnożona przez ilość członków rodziny**).

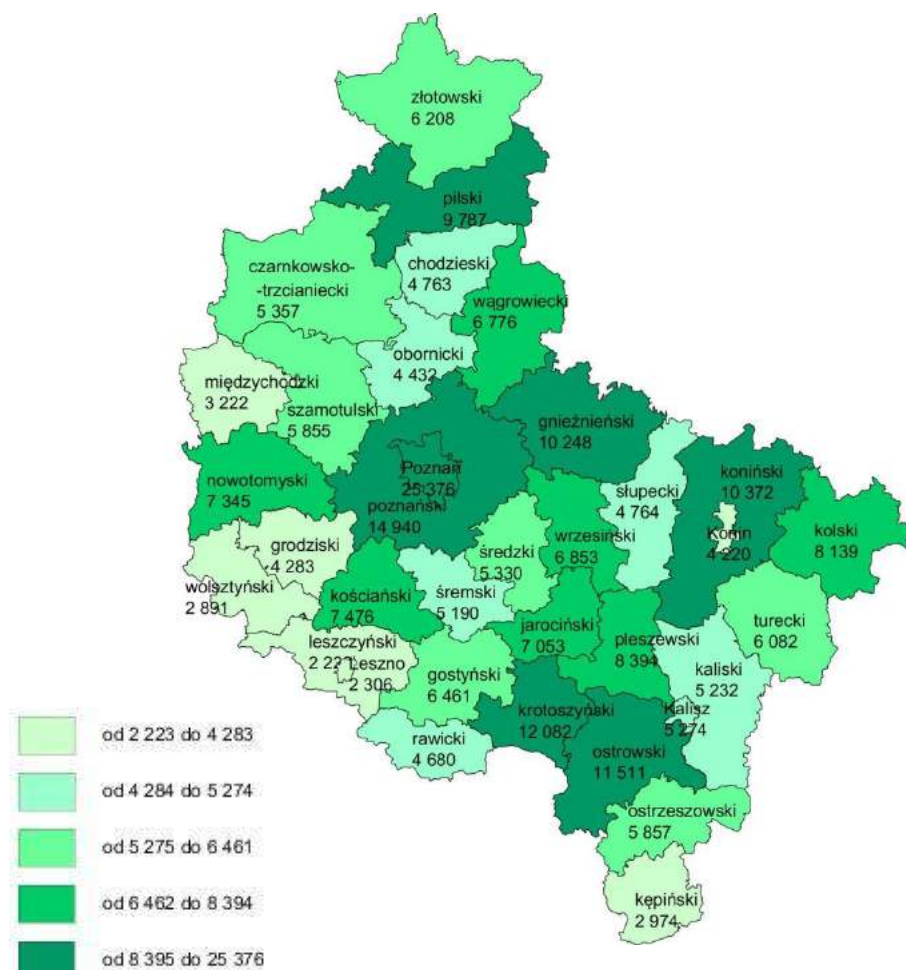
Do zadań własnych powiatu należy, m.in. udzielanie pomocy pieniężnej na usamodzielnienie oraz kontynuowanie nauki, a także zapewnienie pomocy w integracji ze środowiskiem osobom opuszczającym: domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży oraz schroniska dla nieletnich, zakłady poprawcze, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, specjalne ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę lub młodzieżowe ośrodki wychowawcze (Art. 19 p. 6 i 7 *Ustawy o pomocy społecznej*).

2.2. Osoby i rodziny korzystające z pomocy i wsparcia

Wielkopolskie gminy i powiaty w 2017 roku udzieliły pomocy i wsparcia 243 956 os. (↓ o 23 418 os.), czyli 7,0% ogółu ludności województwa wielkopolskiego. Kategoria osób, którym udzielono pomocy i wsparcia jest kategorią najszerszą i najliczniejszą, gdyż obejmuje osoby, które otrzymały świadczenia pieniężne i niepieniężne z pomocy społecznej przyznane decyzją, jak również pomoc bezdecyzyjną oraz pracę socjalną. Wśród tych osób znalazły się również takie, które zostały objęte poradnictwem specjalistycznym, osoby kierowane do domów pomocy społecznej, osoby

z niepełnosprawnościami korzystające ze środków PFRON, dzieci przebywające w pieczy zastępczej oraz usamodzielniani wychowankowie. W latach 2015-2017 nastąpił dalszy spadek liczby osób, którym udzielono pomocy i wsparcia (o 34 038 os.) a **prognozy dotyczące 2018 roku mówią o kontynuacji tej tendencji i spadku o 1 027 os.**

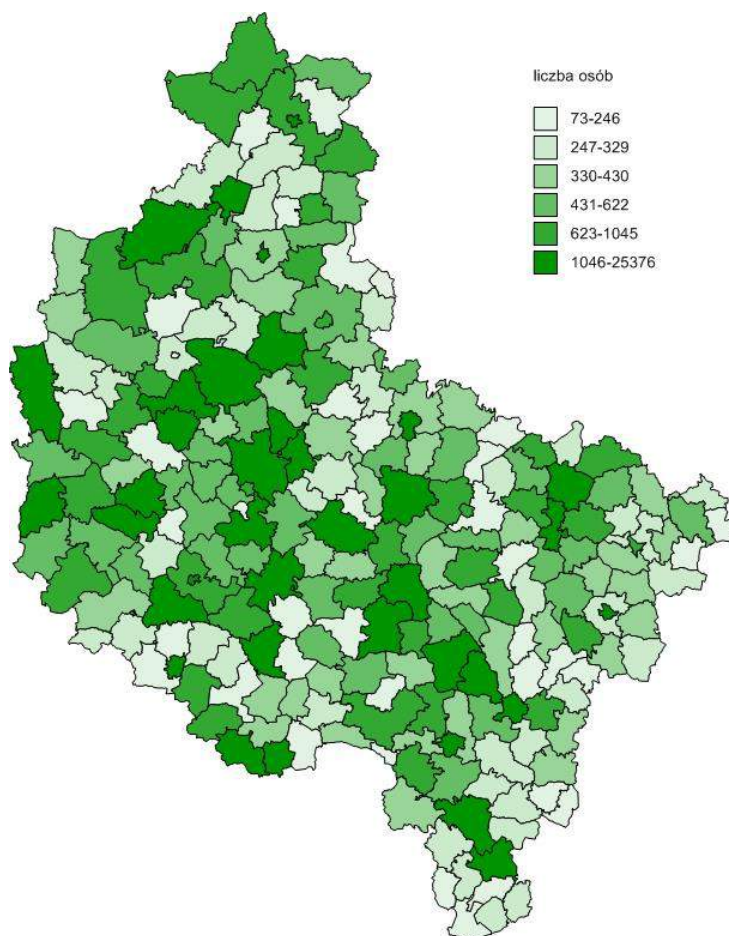
Mapa nr 12 Liczba osób, którym w 2017 roku udzielono pomocy i wsparcia w Wielkopolsce (ujęcie powiatowe)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Najwięcej osób zostało objętych pomocą i wsparciem wielkopolskich jednostek organizacyjnych pomocy społecznej w powiatach: m. Poznania (25 376 os.), poznańskim (14 940 os.), krotoszyńskim (12 082 os.), ostrowskim (11 511 os.), konińskim (10 372 os.) i gnieźnieńskim (10 248 os.). Pod tym względem przodowały gminy: m. Poznań, Ostrów Wlkp., m. Kalisz i Gniezno.

Mapa nr 13 Liczba osób, którym w 2017 roku udzielono pomocy i wsparcia w Wielkopolsce (ujęcie gminne)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

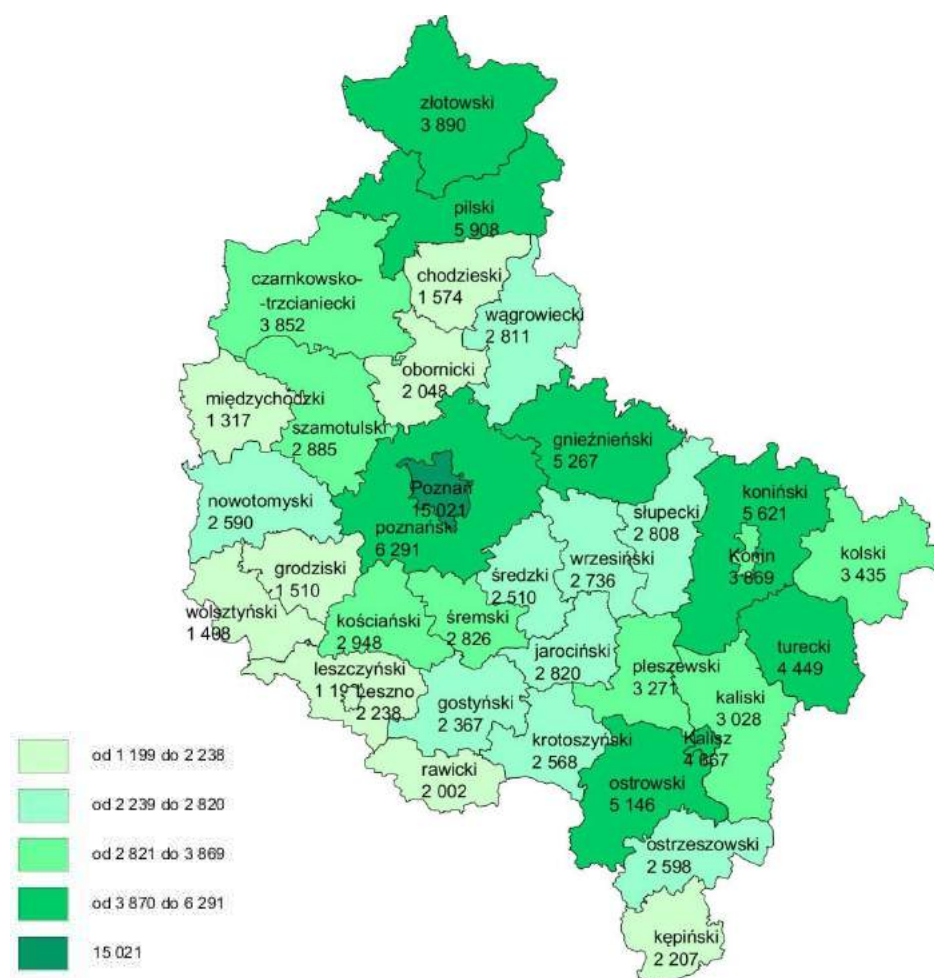
2.3. Świadczeniobiorcy w systemie pomocy społecznej – profil demograficzny

W tej części sprawozdania wykazywane są tylko te osoby, które świadczenie otrzymały na podstawie decyzji administracyjnej, wyłącznie w oparciu o ustawę o pomocy społecznej. W Wielkopolsce tego typu świadczenie w 2017 r. przyznano **121 685 os. (↓ o 8 206 os.)**, co stanowiło **49,9% ogółu osób, którym udzielono pomocy i wsparcia**. Świadczenie z pomocy społecznej w 2017 r. przyznano 87 303 rodzinom, które liczyły 195 401 os. (↓ o 14 000 os.). Wśród 121 685 świadczeniobiorców **48,4% było długotrwale korzystających (↑ o 0,4 p.p.)**.

W ciągu ostatnich dwóch lat liczba świadczeniobiorców w województwie wielkopolskim zmalała o 15,5% (22 370 os.), co może być spowodowane wieloma czynnikami. Przyczyn poprawy warunków materialnych rodzin upatruje się przede wszystkim we wprowadzeniu rządowego programu 500+, jednak wpływ na tę sytuację mógł mieć także dość znaczny spadek bezrobocia na przestrzeni kilku ostatnich lat, wzrost płacy minimalnej oraz systematyczny rozwój gospodarczy, dostrzegalny

na poziomie wielu lokalnych samorządów (co zostało dostrzeżone na poziomie gminnych i powiatowych rekomendacji dołączonych do oceny zasobów pomocy społecznej). Zauważyć należy, że od roku 2015 liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu bezrobocia spadła dość znacznie (o 30,8%, czyli 11 939 rodzin). Niektóre z samorządów w poprawie sytuacji społeczno-gospodarczej upatrują również efektu realizowanych projektów unijnych, które wpłynęły, w ich ocenie, na rozwój gmin i powiatów (m.in. poprzez aktywizację zawodową prowadzoną w ramach projektów zewnętrznych, udzielanie wsparcia na rozwój przedsiębiorstw, dopłaty dla rolników, itp.). Być może zjawisko zmniejszania się liczby osób korzystających z pomocy społecznej jest wypadkową opisanych wyżej czynników, z pewnością jednak należy się przyglądać tym statystykom w kolejnych latach.

Mapa nr 14 Liczba osób, którym w 2017 roku przyznano świadczenie z pomocy społecznej

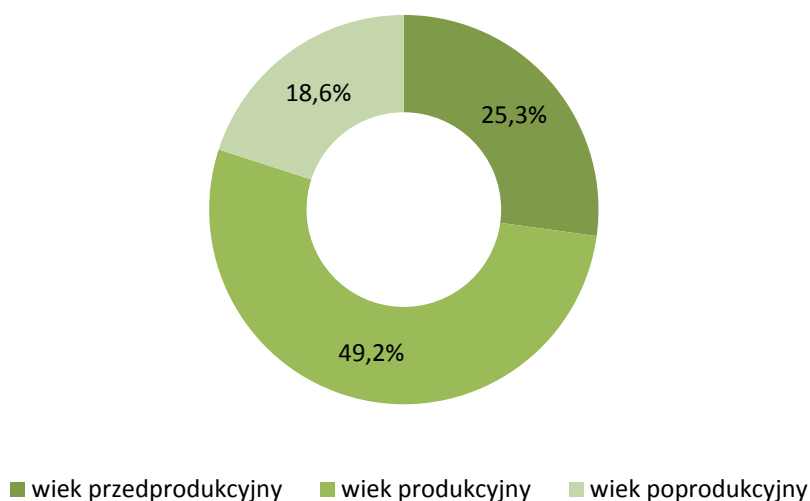
Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

W IV edycji narzędzia OZPS 2014/2015 wprowadzono podział świadczeniobiorców ze względu na wiek i płeć, co pozwala przeanalizować wewnętrzną strukturę tej grupy, jednak przed analizą

danych należy poczynić pewne uwagi dotyczące kompletności tych danych. 5 jednostek wypełniających sprawozdanie wykazało „braki danych” w komórkach dotyczących podziału świadczeniobiorców ze względu na wiek lub płeć. Pewne braki danych w tym zakresie mogą być spowodowane swoistymi ograniczeniami technicznymi systemów informatycznych, używanych przez ośrodki do gromadzenia i przetwarzania informacji o klientach pomocy społecznej. Ośrodki, które do zbierania danych wykorzystują system „Pomost” z reguły nie miały trudności z wygenerowaniem spójnych danych dotyczących wieku oraz płci klientów, niestety inne rodzaje oprogramowania nie dawały takiej możliwości.

Blisko połowę świadczeniobiorców stanowiły osoby w wieku produkcyjnym (49,2%), 25,3% stanowiły osoby w wieku przedprodukcyjnym, natomiast 18,6% osoby w wieku poprodukcyjnym. W przypadku osób niepełnoletnich decyzja administracyjna przyznająca świadczenie wystawiana była na jednego z rodziców/opiekunów, w tym szczególnym przypadku do grupy świadczeniobiorców zaliczony był zarówno rodzic/opiekun, jak i osoba niepełnoletnia, de facto pobierająca świadczenie. W znacznej mierze osoby niepełnoletnie otrzymywały świadczenie w formie dożywiania. Wśród osób w wieku poprodukcyjnym dominowały świadczenia w postaci usług opiekuńczych oraz dofinansowań do pobytu w domu pomocy społecznej.

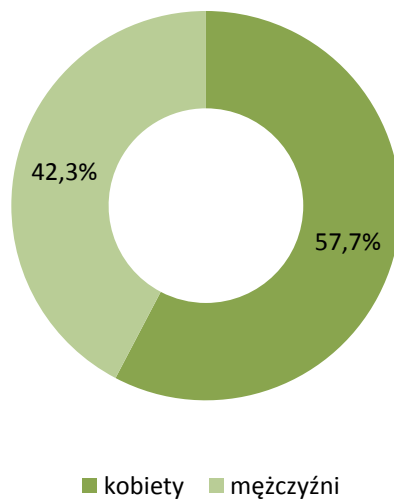
Wykres nr 2 Wiek świadczeniobiorców pomocy społecznej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Analizując dane dotyczące płci świadczeniobiorców widać, że ze świadczeń pomocy społecznej częściej korzystają kobiety (57,7% świadczeniobiorców) niż mężczyźni.

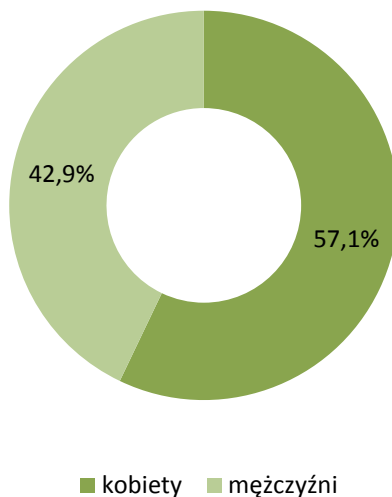
Wykres nr 3 Płeć świadczeniobiorców pomocy społecznej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Również wyższy odsetek kobiet znajduje się w grupie osób długotrwale korzystających ze świadczeń (57,1% to kobiety).

Wykres nr 4 Długotrwale korzystający z pomocy społecznej w podziale na płeć

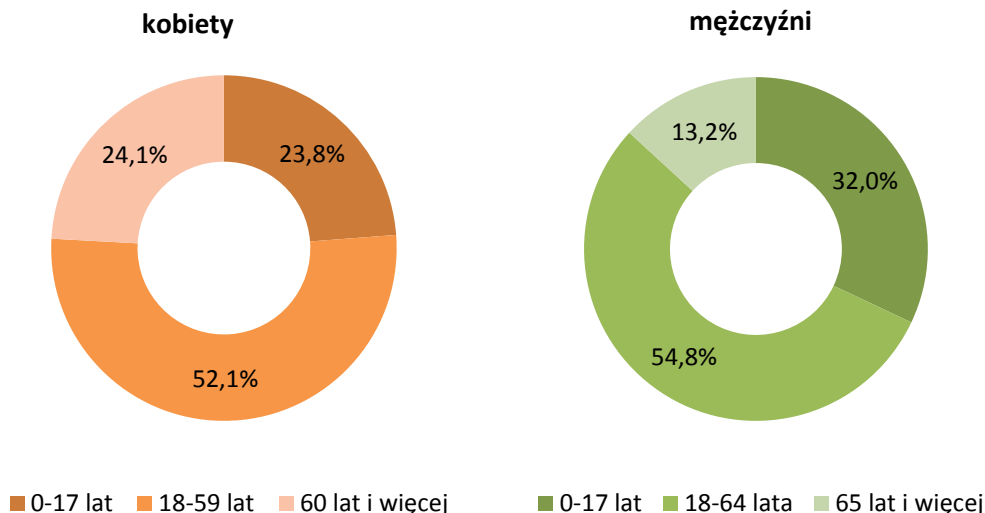

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Zarówno w przypadku kobiet, jak i mężczyzn korzystających ze świadczeń pomocy społecznej najliczniej reprezentowaną kategorią wiekową jest wiek produkcyjny (18-59 w przypadku kobiet i 18-64 w przypadku mężczyzn), nieco ponad połowa świadczeniobiorców znajduje się w tej kategorii (52,1% kobiet i 54,8% mężczyzn). W wieku do 18 roku życia liczniej korzystają z pomocy mężczyźni niż

kobiety (32,0% mężczyzn i 26,7% kobiet). Tendencja ta odwraca się w przypadku najstarszej kategorii świadczeniobiorców, tutaj częściej mamy do czynienia z kobietami niż mężczyznami (24,1% kobiet i 13,2% mężczyzn), przypuszczalnie ze względu na dłuższy średni wiek życia kobiet.

Wykres nr 5 Wiek świadczeniobiorców pomocy społecznej w podziale na płeć

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

2.4. Deprywacja lokalna

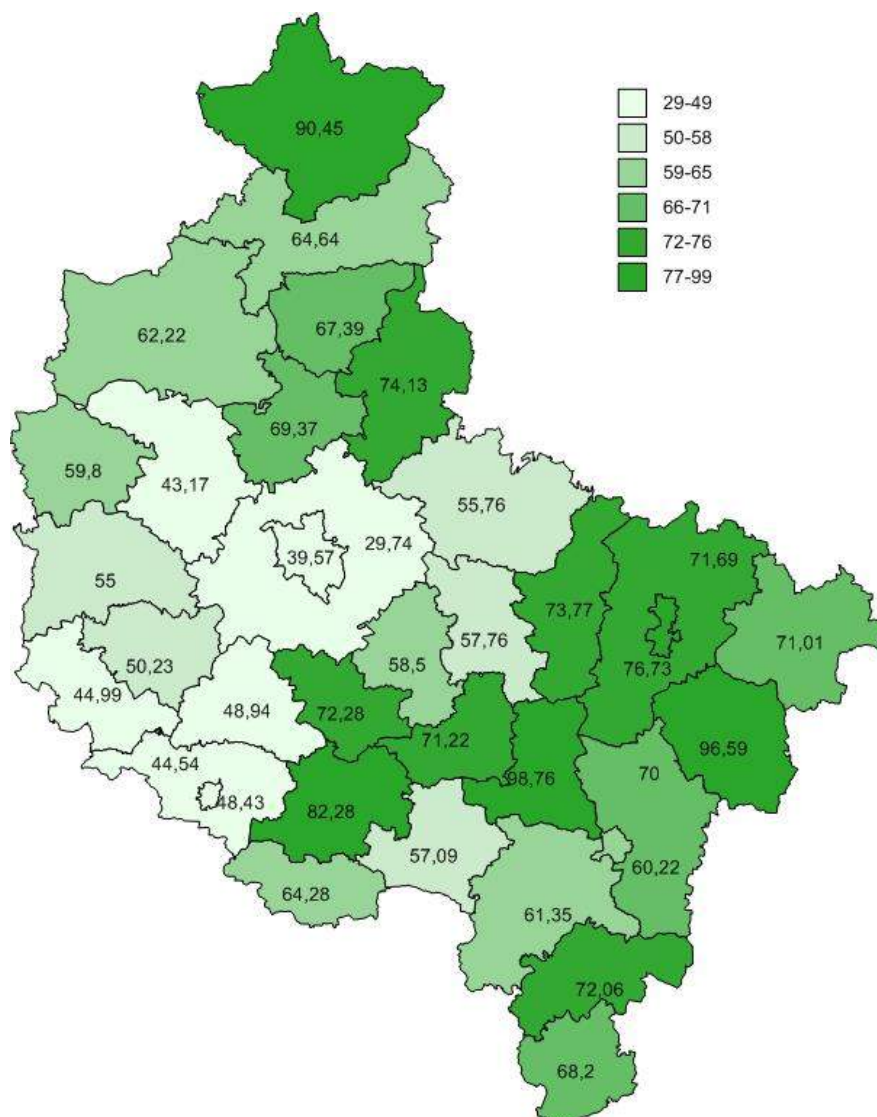
Deprywacja potrzeb to trwający przez pewien czas brak zaspokojenia ważnych dla człowieka czynników: biologicznych, psychologicznych, bądź społecznych. Termin *depriwacja potrzeb* pojawia się jako komponent definicyjny pojęcia ubóstwa. Wyróżniamy deprywację absolutną i względną. Deprywacja absolutna jest stanem skrajnym, spowodowanym niezaspokojeniem podstawowych potrzeb bytowych natomiast deprywacja względna to pogorszenie się warunków egzystencji, może być odczuwana też, gdy sytuacja się nie zmienia lub gdy u innych zmiany, które następują, uznawane są za korzystniejsze. Rozróżnia się również poczucie deprywacji od samej deprywacji. Co ciekawe, Ralf Dahrendorf oraz Lewis Coser uważają, że przyczyną konfliktów jest odczuwanie własnej deprywacji.⁴

Wskaźnik deprywacji lokalnej w niniejszym raporcie rozumiany jest jako stopień niezaspokojenia potrzeb mieszkańców wielkopolskich gmin i **jest wyrażony liczbą bezwzględną jako stosunek liczby osób w rodzinach, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej na każdy 1000 mieszkańców gminy.**

Średnia wartość wskaźnika deprywacji lokalnej w województwie wielkopolskim wyniosła w roku oceny 54,10, co oznacza spadek w porównaniu do roku poprzedniego o 5,19 p. p. W roku kolejnym prognozowany jest dalszy spadek o 0,40 p. p.

⁴ Pacholski M, Słaboń A, *Słownik pojęć socjologicznych*, Kraków 1997, s. 25, 26

Mapa nr 15 Wskaźnik deprivacji lokalnej gmin w 2017 roku, w ujęciu powiatowym (Liczba osób w rodzinach, którym przyznano pomoc x1000)/liczba mieszkańców gminy)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Z przedstawionej powyżej wizualizacji danych wynika, że **wskaźnik deprivacji lokalnej najwyższe wartości osiąga w powiatach zlokalizowanych we wschodniej i północnej części województwa.** Są to powiaty: pleszewski (98,76), turecki (96,59) i złotowski (90,45). Najmniej świadczeniobiorców w stosunku do ogólnej liczby ludności występuje w powiatach: poznańskim (29,74), m. Poznań (39,57), i leszczyńskim (43,17). Jednak charakteryzując zjawisko deprivacji nie można zapominać, że ze względu na nierównomierny rozwój i lokalne uwarunkowania, w ramach poszczególnych powiatów występuje silne wewnętrzne zróżnicowanie gmin, ze względu na zajmowane miejsce w tym rankingu.

Najwyższe wartości wskaźnika deprivacji lokalnej w roku 2017 wystąpiły w gminach: Borek Wlkp., p. gostyński (190,29), Malanów, p. turecki (178,78), Brzeziny, p. kaliski (138,05), Margonin,

p. chodzieski (131,84) i Okonek, p. złotowski (130,92). W tym zestawieniu znalazły się także gminy należące do powiatów: pleszewskiego, nowotomyskiego i jarocińskiego.

Tabela nr 1 Gminy o **najwyższym** wskaźniku deprywacji w 2017 roku w Wielkopolsce

Gmina	Powiat	Typ gminy	Wskaźnik deprywacji
Borek Wielkopolski	gostyński	miejsko-wiejska	190,29
Malanów	turecki	wiejska	178,78
Brzeziny	kaliski	wiejska	138,05
Margonin	chodzieski	miejsko-wiejska	131,84
Okonek	złotowski	miejsko-wiejska	130,92
Dobrzyca	pleszewski	miejsko-wiejska	129,59
Przykona	turecki	wiejska	124,69
Miedzichowo	nowotomyski	wiejska	123,50
Jastrowie	złotowski	miejsko-wiejska	122,45
Brudzew	turecki	wiejska	122,00
Szczytniki	kaliski	wiejska	117,41
Kotlin	jarociński	wiejska	116,28

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Najniższy udział świadczeniobiorców w ogólnej liczbie ludności występuje w gminach leżących w otoczeniu miasta Poznań, są to: Komorniki (11,07), Swarzędz (21,39) i Suchy Las (22,90). W tej kategorii znalazły się również gminy należące do powiatów: kępińskiego, leszczyńskiego, szamotulskiego, krotoszyńskiego, nowotomyskiego oraz ostrowskiego.

Tabela nr 2 Gminy o **najniższym** wskaźniku deprywacji w 2017 roku w Wielkopolsce

Gmina	Powiat	Typ gminy	Wskaźnik deprywacji
Komorniki	poznański	wiejska	11,07
Swarzędz	poznański	miejsko-wiejska	21,39
Suchy Las	poznański	wiejska	22,90
Murowana Goślina	poznański	miejsko-wiejska	24,92
Perzów	kępiński	wiejska	24,95
Osieczna	leszczyński	miejsko-wiejska	26,07
Pniewy	szamotulski	miejsko-wiejska	26,50
Puszczykowo	poznański	miejska	26,60
Rozdrażew	krotoszyński	wiejska	27,23
Nowy Tomyśl	nowotomyski	miejsko-wiejska	27,79
Stęszew	poznański	miejsko-wiejska	27,89
Ostrów Wielkopolski	ostrowski	wiejska	28,32

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

2.5. Świadczenia pieniężne i niepieniężne – informacje ogólne

W myśl art. 36. ustawy o pomocy społecznej świadczeniami z pomocy społecznej są:

1) świadczenia pieniężne:

- zasiłek stały,
- zasiłek okresowy,
- zasiłek celowy i specjalny zasiłek celowy,
- zasiłek i pożyczka na ekonomiczne usamodzielnienie,
- pomoc na usamodzielnienie oraz na kontynuowanie nauki,
- świadczenie pieniężne na utrzymanie i pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego dla cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach,
- wynagrodzenie należne opiekunowi z tytułu sprawowania opieki przyznane przez sąd.

2) świadczenia niepieniężne:

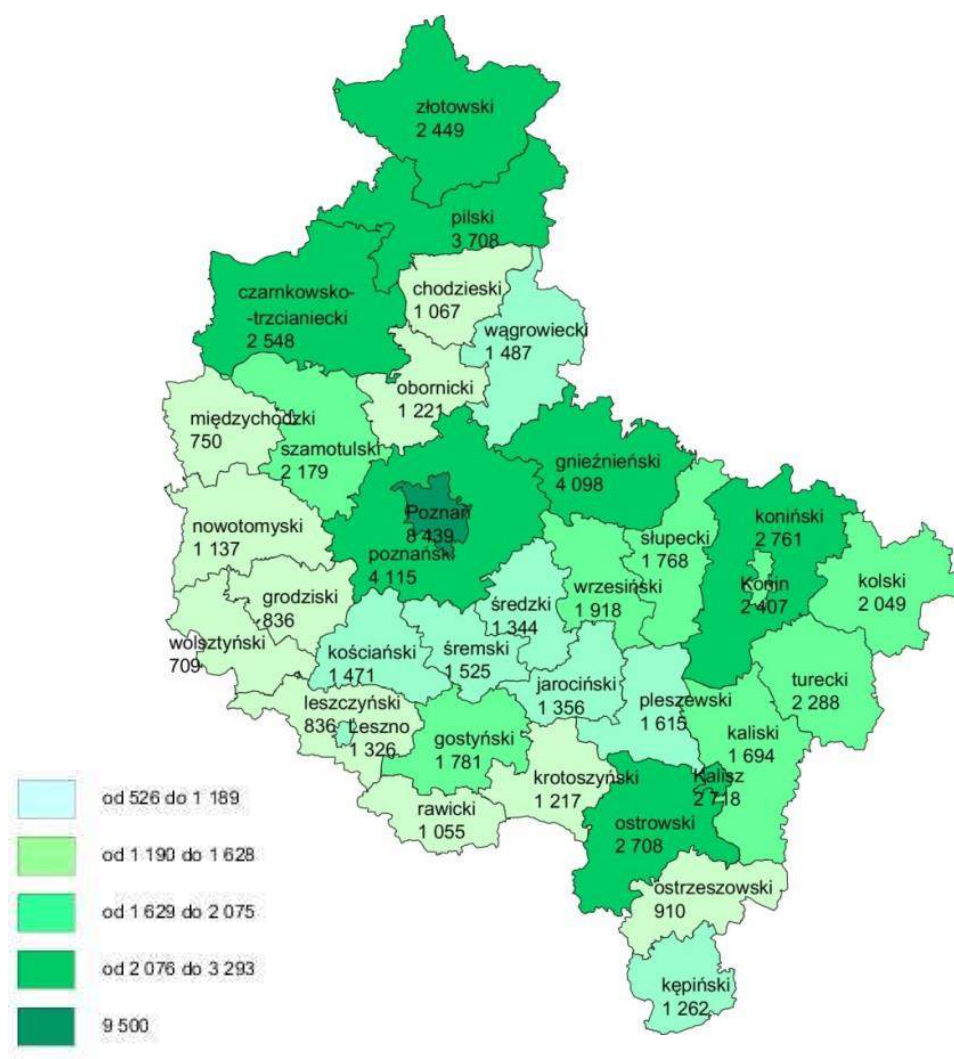
- praca socjalna,
- bilet kredytowany,
- składki na ubezpieczenie zdrowotne,
- składki na ubezpieczenia społeczne,
- pomoc rzeczowa, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie,
- sprawienie pogrzebu,
- poradnictwo specjalistyczne,
- interwencja kryzysowa,
- schronienie,
- posiłek,
- niezbędne ubranie,
- usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy,
- specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia,
- mieszkanie chronione,
- pobyt i usługi w domu pomocy społecznej,
- pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie – w formie rzeczowej dla osób usamodzielnianych.

W 2017 r. **świadczenie pieniężne** w województwie wielkopolskim otrzymały **70 752 os.** (**↓ o 2 597 os.**), co stanowiło 58,1% świadczeniobiorców ogółem. **Świadczenie niepieniężne** otrzymało **61 559 os.** (**↓ o 5 717 os.**), czyli 50,6% z ogółu osób otrzymujących świadczenia z systemu

pomocy społecznej. W porównaniu z rokiem poprzednim wzrósł nieco odsetek osób korzystających ze świadczeń pieniężnych, a zmalał osób objętych świadczeniami niepieniężnymi. W prognozach na rok 2018 szacuje się, że wartości te nieznacznie spadną w porównaniu z rokiem oceny – 70 213 świadczeniobiorców pieniężnych oraz 61 242 świadczeniobiorców niepieniężnych.

Najlichniej ze świadczeń pieniężnych korzystali mieszkańcy powiatów: m. Poznania (8 439 os.), poznańskiego (4 115 os.), gnieźnieńskiego (4 098 os.) i pilskiego (3 708 os.).

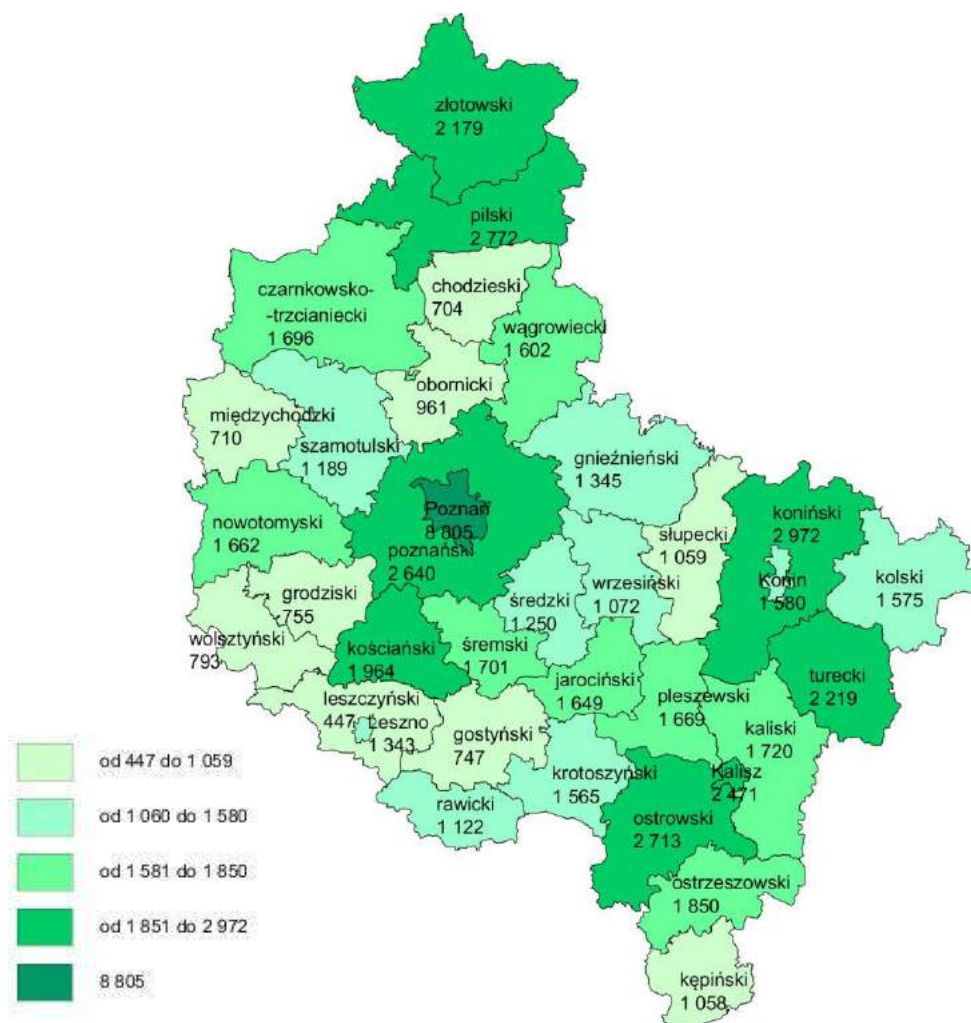
Mapa nr 16 Liczba osób, którym w 2017 roku przyznano świadczenie pieniężne z pomocy społecznej

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Z różnych form świadczeń niepieniężnych korzystali najczęściej mieszkańcy powiatów: m. Poznania (8 805 os.), konińskiego (2 972 os.), pilskiego (2 772 os.), i ostrowskiego (2 713 os.).

Mapa nr 17 Liczba osób, którym w 2017 roku przyznano świadczenie niepieniężne z pomocy społecznej

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Wywiad środowiskowy przeprowadzany jest przez pracownika socjalnego w celu ustalenia sytuacji osobistej, rodzinnej, dochodowej i majątkowej osób i rodzin, aby na podstawie uzyskanej wiedzy można było przyznać odpowiednią pomoc. Na podstawie informacji uzyskanych za pośrednictwem wywiadu, pracownik socjalny dokonuje analizy i oceny sytuacji danej osoby lub rodziny i formułuje wnioski, stanowiące podstawę planowania pomocy. W 2017 r. wywiad środowiskowy przeprowadzono w **99 446 rodzinach** (↓ o 646 rodzin).

2.6. Powody udzielenia pomocy i wsparcia

Na podstawie art. 7. ustawy o pomocy społecznej wyróżniamy następujące powody przyznania osobom i rodzinom pomocy społecznej:

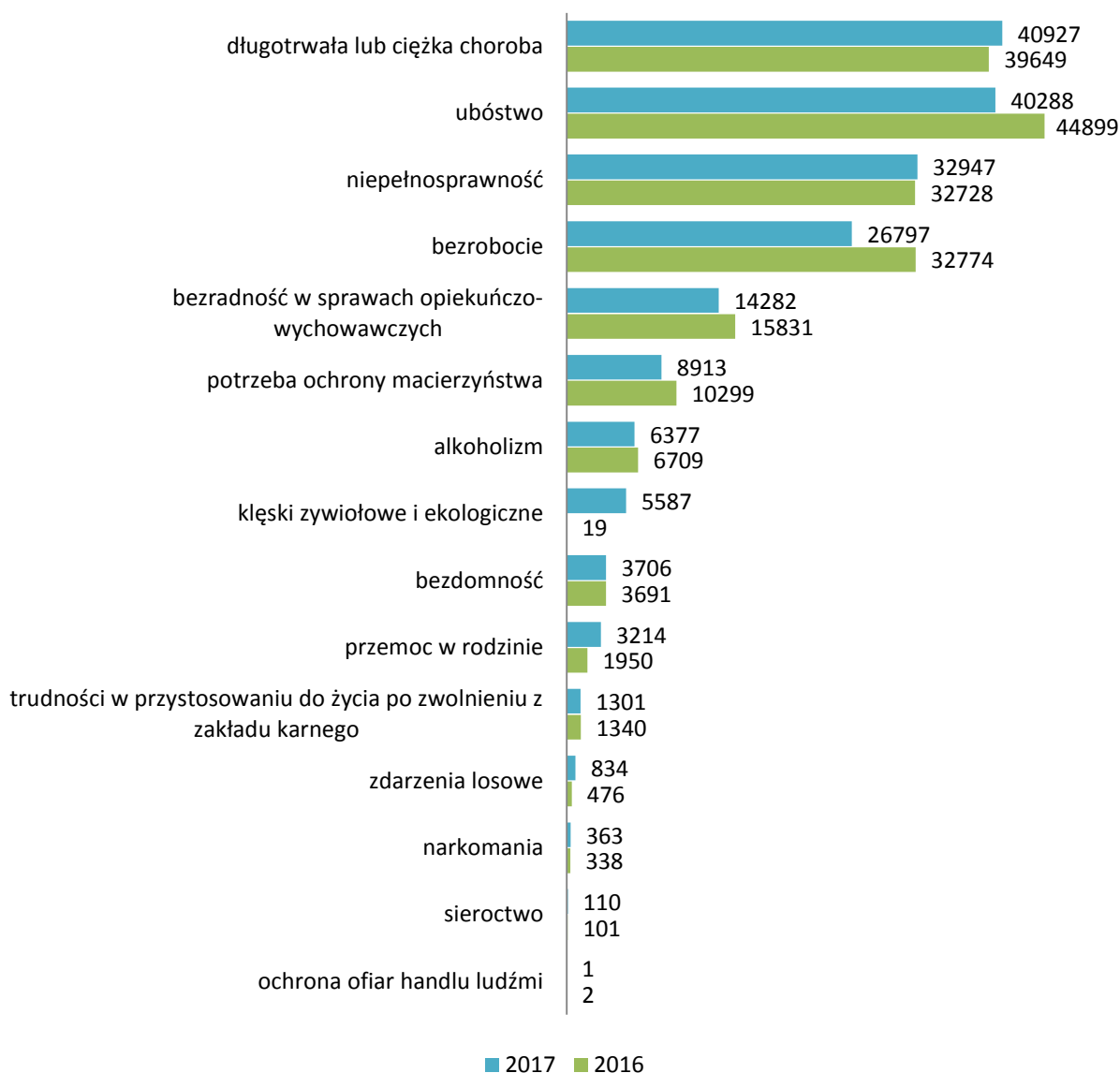
- ubóstwo,
- sieroctwo,
- bezdomność,
- bezrobocie,
- niepełnosprawność,
- długotrwała lub ciężka choroba,
- przemoc w rodzinie,
- potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi,
- potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności,
- bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych,
- trudność w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach,
- trudność w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego,
- alkoholizm lub narkomania,
- zdarzenie losowe i sytuacja kryzysowa,
- klęska żywiołowa lub ekologiczna.

Na przestrzeni kilku ostatnich lat czterema głównymi powodami udzielania pomocy i wsparcia w województwie wielkopolskim były niezmiennie: ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność i długotrwała lub ciężka choroba, zmienna była natomiast ich kolejność na liście rankingowej w poszczególnych latach. W roku oceny po raz pierwszy ubóstwo rodzin nie było najważniejszym powodem korzystania z pomocy społecznej, lecz zastąpiła je długotrwała choroba w rodzinie. Coraz mniejszy jest też wpływ bezrobocia na fakt korzystania z zasiłków pomocy społecznej.

W 2017 roku lista rankingowa wyglądała następująco: **1. Długotrwała lub ciężka choroba – 40 927 rodzin** (↑ o 1 278 rodzin), **2. Ubóstwo – 40 288 rodzin** (↓ o 4 611 rodzin), **3. Niepełnosprawność – 32 947 rodzin** (↑ o 219 rodzin) **4. Bezrobocie – 26 797 rodzin** (↓ o 5 977 rodzin).

Wykres nr 6 przedstawia również pozostałe powody udzielania pomocy i wsparcia, według liczby rodzin, które skorzystały z pomocy. Prognozy dotyczące 2018 roku wskazują raczej na constans lub lekki spadek liczby rodzin korzystających z pomocy i wsparcia w prezentowanych kategoriach.

Wykres nr 6 Powody udzielania pomocy i wsparcia w latach 2016-2017 (wg liczby rodzin korzystających)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Z podanych statystyk wynika, że zmniejsza się zjawisko wielopropblemowości rodzin korzystających ze wsparcia systemu pomocy społecznej. Statystycznie w roku oceny na 1 rodzinę przypadał 1 powód ustawowy (1,2), w roku ubiegłym były to niemal 3 powody (2,9).

3. Usługi pomocy społecznej

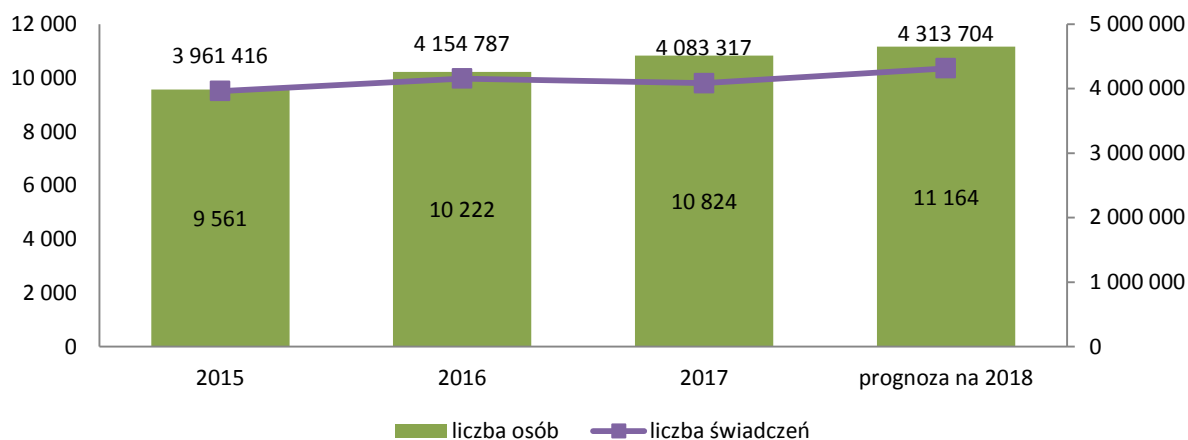
3.1. Usługi opiekuńcze

Zadaniem własnym gminy o charakterze obowiązkowym jest organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania. Pomoc w formie usług opiekuńczych (w tym specjalistycznych) przysługuje osobom, które z uwagi na wiek, chorobę lub innej przyczynę wymagają pomocy innych osób, a są jej pozbawione lub rodzina nie może zapewnić im takiej pomocy.

Usługi opiekuńcze są przykładem środowiskowej formy wsparcia klientów, którzy wymagają opieki i pielęgnacji. Dzięki opiece środowiskowej osoby potrzebujące pielęgnacji i opieki mogą pozostać w swoim dotychczasowym miejscu zamieszkania i utrzymać więzi rodzinne i sąsiedzkie.

W 2017 r. wsparcia w formie usług opiekuńczych udzielono **10 824 osobom** (**↑ o 602 os.**), w tym prawie **2% (195 os., ↑ o 1 os.)** stanowiły osoby, którym udzielono specjalistycznych usług opiekuńczych.

Wykres nr 7 Liczba osób objętych usługami opiekuńczymi i liczba świadczeń opiekuńczych w latach 2015-2017 oraz prognoza na 2018 rok

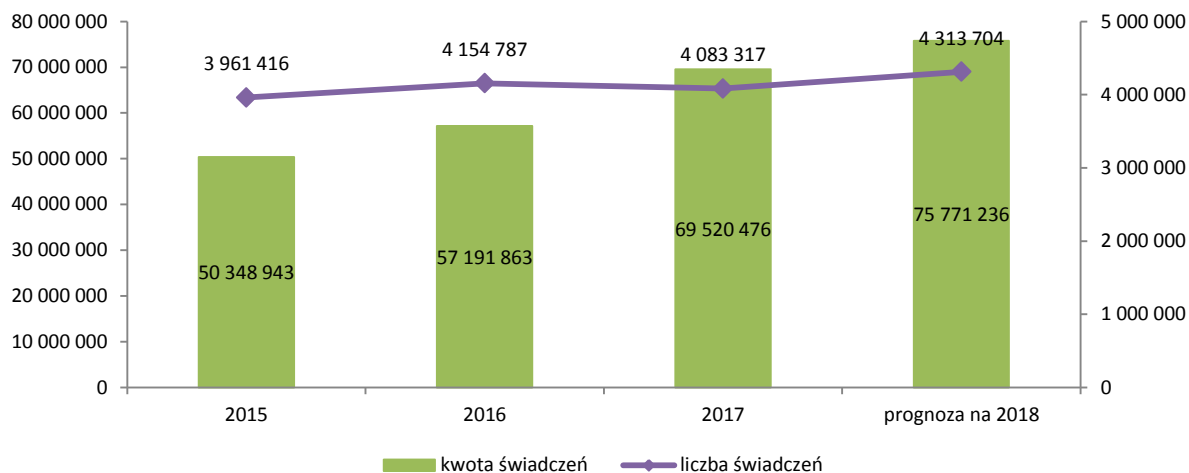

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

W 2018 r. prognozowany jest **wzrost liczby osób korzystających z usług opiekuńczych, o 340 osób, tj. do liczby 11 164**, przy czym zakłada się, że **prawie 2% (222 os.) skorzysta ze specjalistycznych usług opiekuńczych**. W 2017 roku gminy ze środków własnych wydatkowały **69 520 476 zł (↑ o 12 328 613 zł)** na realizację **4 083 317 świadczeń opiekuńczych (↓ o 71 470 świadczeń)**. Pokreślić należy, że po raz pierwszy od wielu lat spadła liczba świadczeń usług opiekuńczych, przy jednoczesnym wzroście nakładów finansowych na ten cel. Z dużym prawdopodobieństwem wpływ na to miał wzrost wynagrodzeń opiekunów związany ze wzrostem płacy minimalnej i wprowadzeniem minimalnej stawki godzinowej dla umów zlecenia. Co ciekawe, szacuje się, że

w 2018 r. liczba świadczeń opiekuńczych ma wzrosnąć o niecałe 6%, natomiast wydatki gmin na ten cel o niecałe 9%.

Wykres nr 8 Wydatki wielkopolskich gmin na usługi opiekuńcze oraz liczba świadczeń opiekuńczych w latach 2015-2017 oraz prognoza na 2018 rok

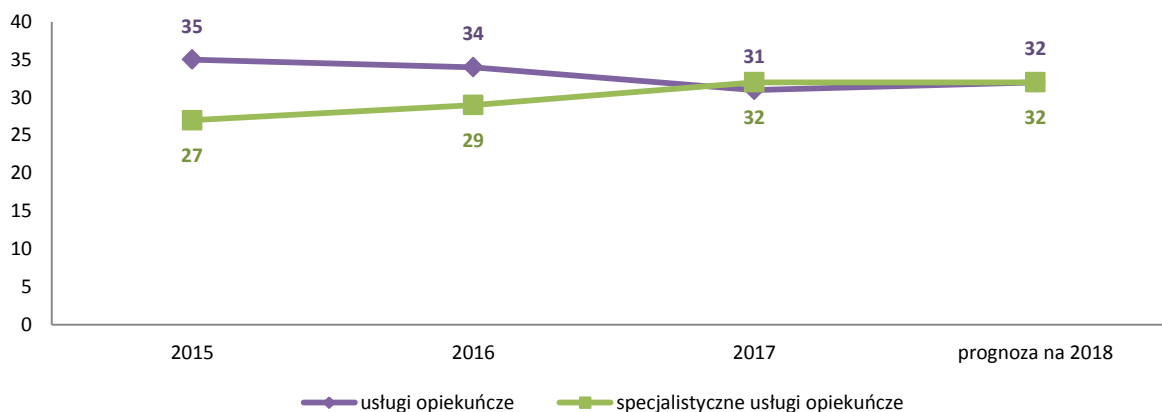
Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

W 2017 r. udzielono **75 016 specjalistycznych usług opiekuńczych** (↑ o 7 877 świadczeń) o łącznej wartości 1 658 947 zł (↑ o 133 957 zł). Przewiduje się, że w 2018 r. udzielonych zostanie **84 966 świadczeń specjalistycznych** (o 13% więcej niż w 2017 r.), a koszt usług wyniesie 1 967 952 zł (prawie o 19% więcej aniżeli w 2017 r.).

Na podstawie powyższych danych można określić średni koszt 1 godziny usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych ponoszony przez wielkopolskie gminy w 2017 roku. **Uśredniony koszt 1 godziny usług opiekuńczych ponoszony przez gminy w województwie wielkopolskim wyniósł 17,02 zł, natomiast uśredniony koszt 1 godziny specjalistycznych usług opiekuńczych to 22,11 zł.** Oznacza to, że średni koszt usług opiekuńczych wzrósł odpowiednio o 23% (3,27 zł), natomiast specjalistycznych usług opiekuńczych spadł o prawie 3% (0,65 zł) w porównaniu z 2016 rokiem.

W 2017 roku, 18 gmin nie świadczyło usług opiekuńczych, natomiast specjalistycznych usług opiekuńczych nie świadczone w 194 gminach (86% ośrodków).

Wykres nr 9 Średnia miesięczna liczba godzin (świadczeń) usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych przypadająca na jednego korzystającego w latach 2015-2017 oraz prognoza na 2018 rok

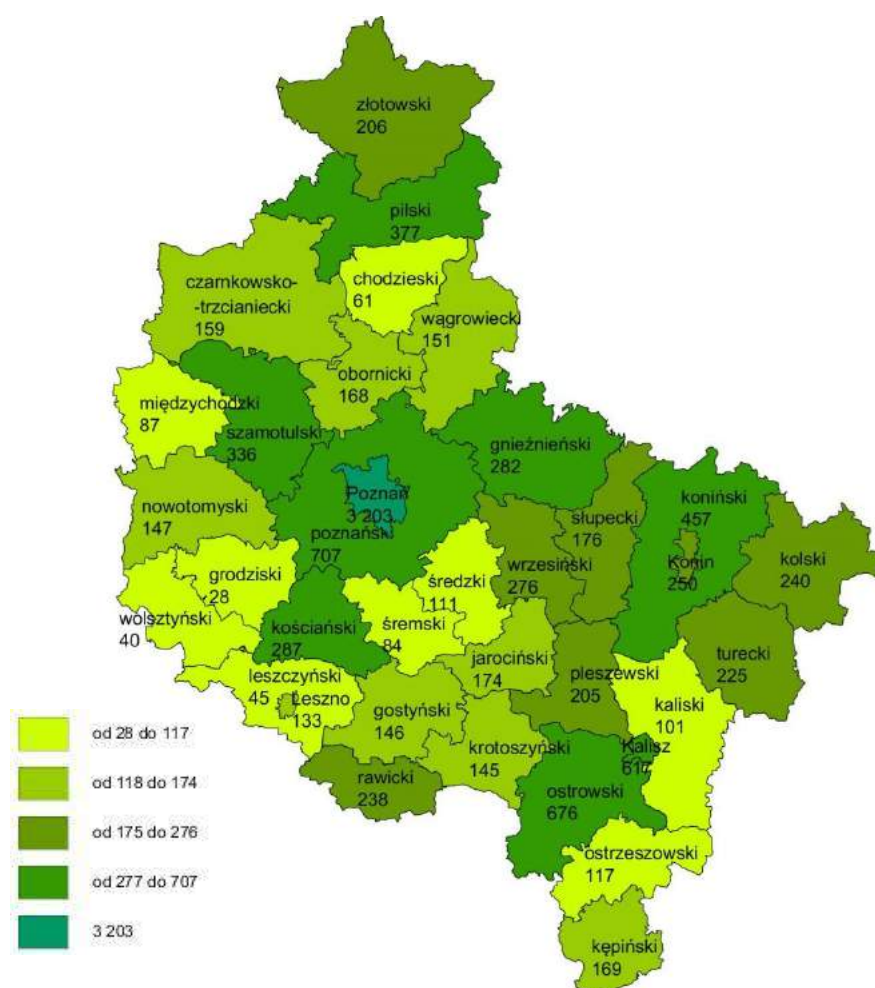

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Mimo wzrostu środków finansowych przeznaczanych przez gminy na realizację usług opiekuńczych, spada średnia miesięczna liczba godzin usług opiekuńczych przypadających na jedną osobę korzystającą z tej formy wsparcia (z 35 godz./mc w 2015 r. do 31 godz./mc w 2017 r.). Z jednej strony ma to związek ze wzrastającą liczbą osób, które wymagają wsparcia w tej właśnie formie, z drugiej z rosnącymi kosztami świadczenia usług opiekuńczych. Biorąc pod uwagę, że tendencja spadkowa w zakresie liczby godzin opiekuńczych w przeliczeniu na jednego podopiecznego obserwowana jest od kilku lat, przypuszczać należy, że samorządy gminne nie są już w stanie samodzielnie zaspokoić rosnących potrzeb w tym zakresie, choć zwiększają środki pieniężne na ten cel. Rok oceny wydaje się być tego doskonałym przykładem, ponieważ wzrosła liczba osób, które korzystały z usług opiekuńczych, w tym roku zaczęła obowiązywać stawka minimalna, w związku z czym przedstawiciele gmin zmuszeni byli podnieść wynagrodzenia opiekunom, poniesiono większe nakłady finansowe w ramach budżetów, a mimo to spadła liczba usług/godzin świadczonych na rzecz podopiecznych.

Warto również podkreślić, że choć spada liczba usług opiekuńczych w ogóle, to zwiększa się wymiar świadczenia usług o charakterze specjalistycznym. W przeciągu dwóch ostatnich lat średnio o 5 godzin w przeliczeniu na osobę w miesiącu. Oznacza to, że coraz częściej konieczne jest świadczenie usług bardziej wyspecjalizowanych, odpowiadających na specyficzne problemy zdrowotne klientów pomocy społecznej.

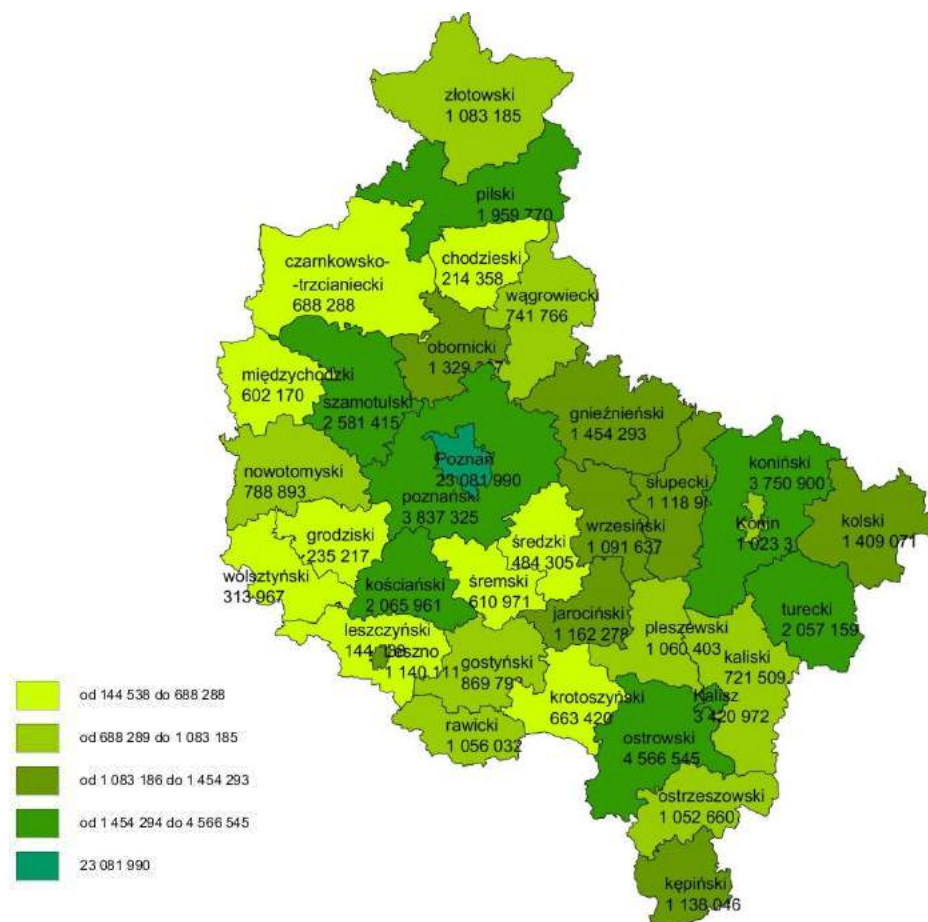
Mapa nr 18 Liczba osób korzystających z usług opiekuńczych w 2017 roku (ujęcie powiatowe)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Zestawiając powiatowo dane dotyczące liczby osób objętych usługami opiekuńczymi zauważyć można, że najwięcej osób objętych nimi jest w centralnej, północnej i wschodniej części województwa wielkopolskiego. Liderem wśród powiatów jest miasto Poznań, które w 2017 roku usługami objęło ponad 3 200 osób. Wydatki tylko tego miasta stanowiły około 1/3 wszystkich środków finansowych przeznaczonych na usługi opiekuńcze w województwie. Gminy z powiatów: grodziskiego (28 os.), wolsztyńskiego (40 os.) i leszczyńskiego (45 os.) objęły usługami opiekuńczymi najmniejszą liczbę mieszkańców.

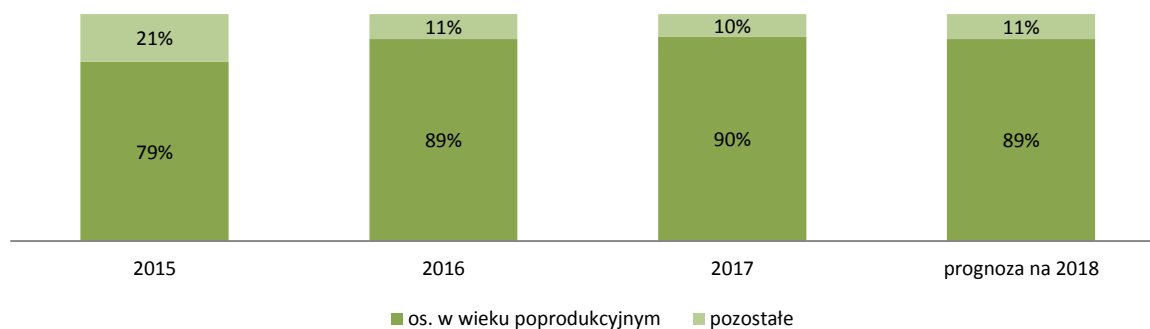
Mapa nr 19 Kwota wydatkowana przez gminy na usługi opiekuńcze w 2017 roku (ujęcie powiatowe) (zł)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

W 2017 roku z usług opiekuńczych skorzystało **9 696 osób** będących w wieku poprodukcyjnym (↑ o prawie 7%, tj. 616 os.), **co stanowiło blisko 90% wszystkich korzystających z usług opiekuńczych**. Z każdym rokiem zwiększa się udział osób w wieku poprodukcyjnym w grupie korzystających z usług opiekuńczych, choć w ostatnim roku nie był on aż tak znaczny, ponieważ wyniósł zaledwie 1 punkt procentowy (pomiędzy rokiem 2015 i 2016 wyniósł on 10 p. p.).

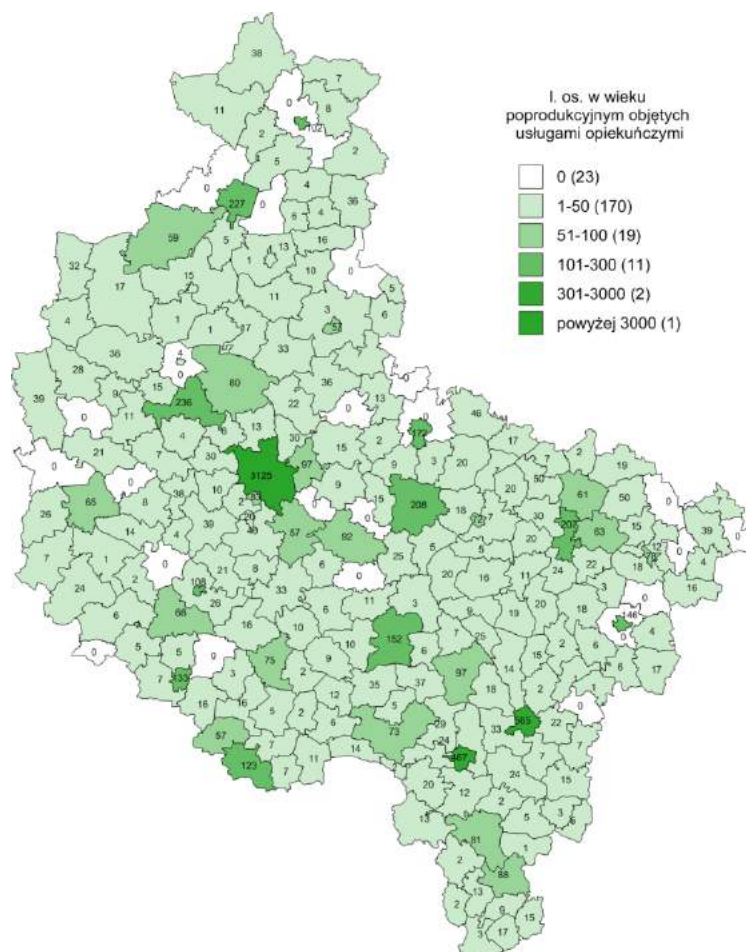
Wykres nr 10 Udział osób w wieku poprodukcyjnym w grupie osób korzystających z usług opiekuńczych w latach 2015-2017 oraz prognoza na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Z zestawienia danych OZPS (liczba osób w wieku poprodukcyjnym objęta usługami opiekuńczymi) oraz GUS (liczba mieszkańców województwa w wieku poprodukcyjnym) wynika, że zaledwie **1,4% mieszkańców województwa wielkopolskiego będących w wieku poprodukcyjnym zostało objętych wsparciem w formie usług opiekuńczych świadczonych przez gminy**. Poniżej zaprezentowano poglądową mapę województwa (w ujęciu gminnym), z uwagi na liczbę osób w wieku poprodukcyjnym korzystających z usług opiekuńczych.

Mapa nr 20 Osoby w wieku poprodukcyjnym korzystające z usług opiekuńczych w 2017 roku (ujęcie gminne)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

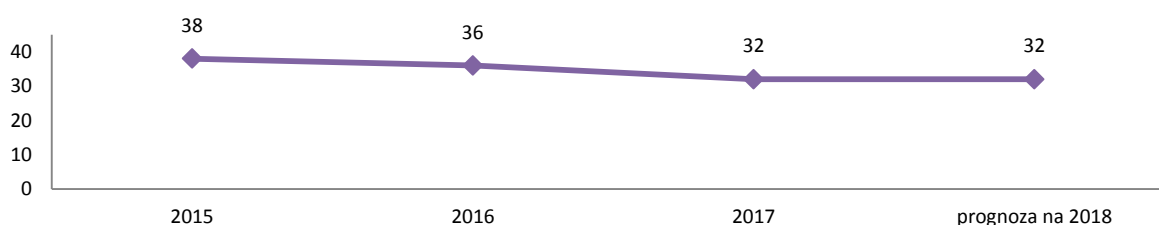
Reasumując, w województwie wielkopolskim wzrasta liczba osób korzystających z usług opiekuńczych oraz udział osób w wieku poprodukcyjnym w tej grupie, a wraz z nim rosną wydatki gmin na świadczenie usług opiekuńczych. W większości gmin usługi opiekuńcze świadczone są na podstawowym poziomie, zaledwie 32 gminy w województwie świadczą specjalistyczne usługi opiekuńcze. Biorąc pod uwagę aktualne trendy demograficzne oraz przeobrażenia społeczne, wydaje się, że nieuniknione będzie w przyszłości świadczenie przez gminy usług opiekuńczych w szerszym niż do tej pory zakresie lub w innej formule.

3.2. *Specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi*

Do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych przez gminę należy organizowanie i świadczenie specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Zasady przyznawania pomocy i odpłatności za usługi określa rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej. Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego precyzuje, że ośrodki pomocy społecznej, w porozumieniu z poradniami zdrowia psychicznego czy innymi specjalistycznymi placówkami terapeutycznymi, organizują oparcie społeczne. Jest ono skierowane do osób, które z powodu choroby psychicznej lub upośledzenia umysłowego mają poważne trudności w życiu codziennym, zwłaszcza w relacjach z otoczeniem, w zakresie edukacji, zatrudnienia oraz w sprawach bytowych. Przy określeniu adresatów pomocy w formie usług specjalistycznych, zastosowanie ma ogólna zasada dotycząca usług opiekuńczych zapisana w ustawie o pomocy społecznej, która wskazuje, że pomoc w formie usług specjalistycznych może być przyznana osobom, które wymagają pomocy innych osób, a rodzina nie może im jej zapewnić. Usługi świadczone są w miejscu zamieszkania osoby lub w ośrodkach wsparcia takich, jak środowiskowe domy samopomocy, kluby samopomocy, dzienne domy pomocy.⁵

W Wielkopolsce w 2017 r. wzrosła liczba świadczeń w zakresie specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi i liczba osób korzystających z usług. Z danych pozyskanych z wielkopolskich gmin wynika, że z **452 764 świadczeń (↑ o 4 704 świadczeń)** specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi **skorzystało 1 171 os. (↑ o 149 os.)**. W przypadku usług opiekuńczych skierowanych do osób z zaburzeniami psychicznymi obserwujemy podobny trend, jak w przypadku zwykłych usług opiekuńczych, tzn. systematycznie spada średnia miesięczna liczba godzin przypadająca na jedną osobę korzystającą z usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi. W 2017 roku każda z tych osób korzystała średnio z 32 godzin opiekuńczych w miesiącu, czyli o 4 godziny mniej niż rok wcześniej.

Wykres nr 11 Średnia miesięczna liczba godzin (świadczeń) specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi przypadająca na jednego korzystającego w latach 2015-2017 oraz prognoza na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

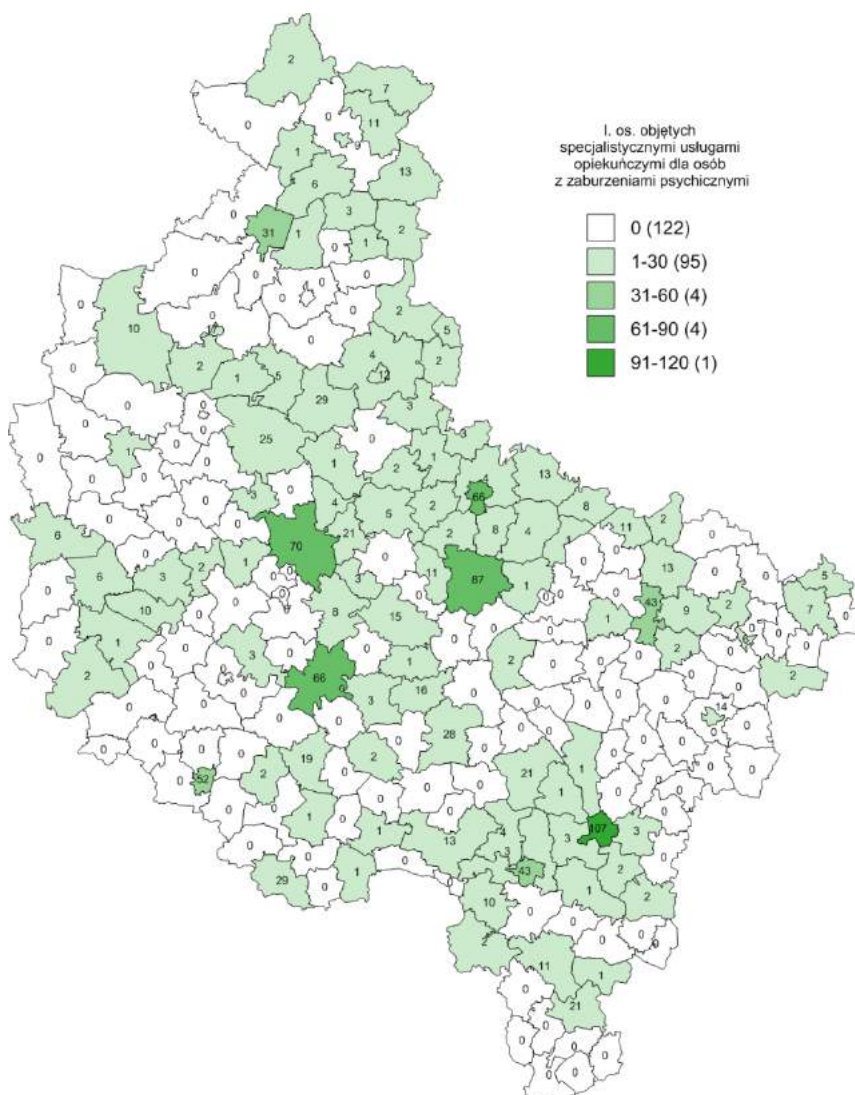
⁵ Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 22 września 2005 r. w sprawie specjalistycznych usług opiekuńczych z późn. zmian.

Ogólny koszt tych świadczeń w województwie wielkopolskim w 2017 r. wyniósł **11 365 197 zł** i był on wyższy o **2 441 950 zł** w porównaniu z rokiem wcześniejszym. W 2018 roku wielkopolskie gminy prognozują dalszy wzrost liczby świadczeniobiorców (o prawie 5%), wzrost liczby świadczeń (o 6%) oraz kosztów tej usługi (o 17%).

W 2017 r. specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi świadczyło 46% wielkopolskich gmin (104 gminy). Uśredniony koszt 1 godziny usług ponoszony przez gminę w 2017r. wyniósł **25,10 zł**.

Oznacza to, że wzrosła liczba gmin świadczących specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz wzrosła ich cena jednostkowa za godzinę (o ponad 5 zł).

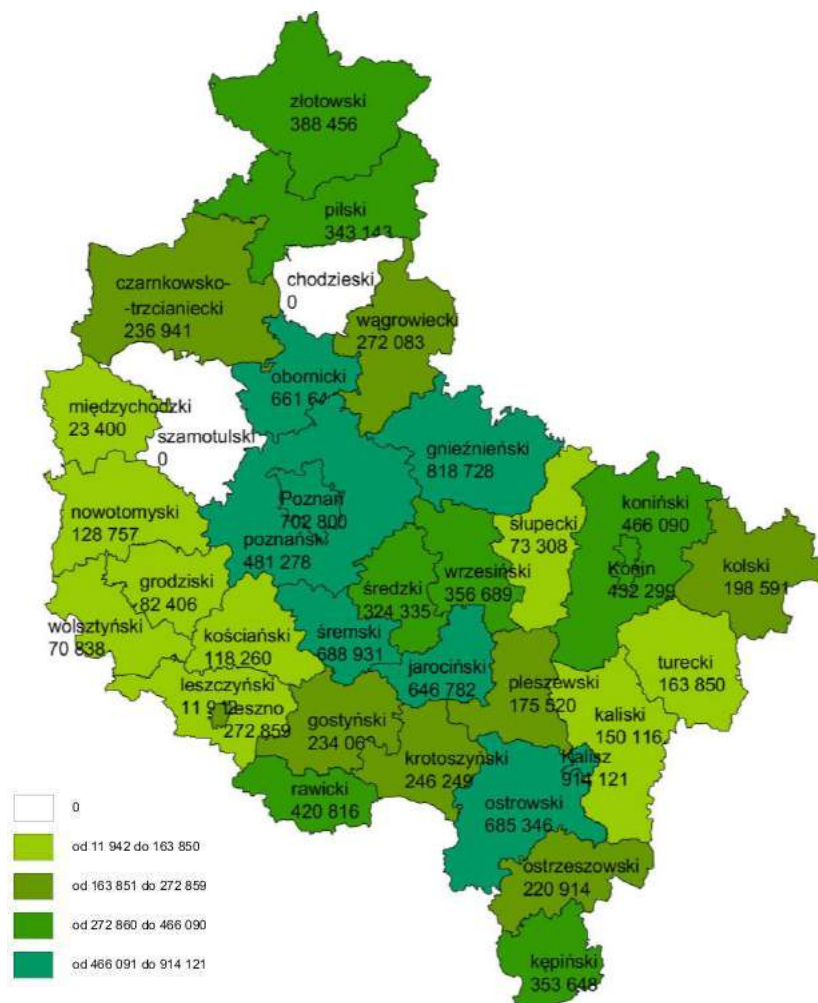
Mapa nr 21 Specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi w województwie wielkopolskim, liczba osób w 2017 roku (ujęcie gminne)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

W dwóch powiatach województwa (chodzieskim, szamotulskim) dostęp do środowiskowego wsparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi jest utrudniony. Żadna z gmin na terenie tych powiatów w 2017 roku nie świadczyła specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Dodatkowo w ani jednej gminie na terenie powiatu chodzieskiego nie funkcjonował środowiskowy dom samopomocy. W powiecie szamotulskim na terenie 1 gminy był dostępny 1 ŚDS.

Mapa nr 22 Wydatki (w zł) na specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi w województwie wielkopolskim w 2017 roku (ujęcie powiatowe)

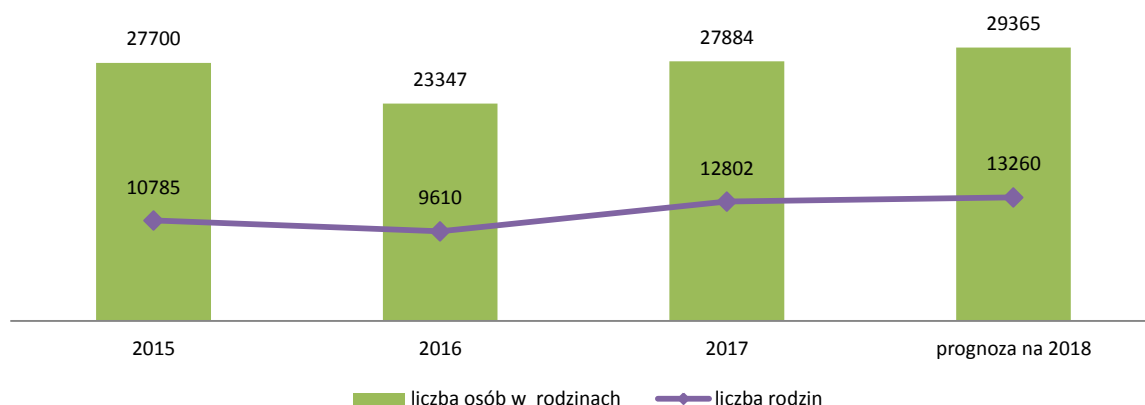
Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

3.3. Wybrane usługi pomocy społecznej

W Ocenie Zasobów Pomocy Społecznej ilościowej analizie podlegają również usługi pomocy społecznej takie jak: **poradnictwo specjalistyczne, praca socjalna, interwencja kryzysowa**. Należą one do grupy niepieniężnych świadczeń pomocy społecznej.

Specjalistyczne poradnictwo (w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne) udzielane jest osobom i rodzinom, które mają trudności lub potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych. Korzystanie z poradnictwa nie jest uzależnione od wysokości dochodu, ponieważ świadczone jest ono bez względu na jego wysokość. Ze **specjalistycznego poradnictwa** w 2017 roku w Wielkopolsce skorzystało **12 802 rodzin** czyli **3 192 rodziny więcej** niż rok wcześniej (wzrost o 33%). Łączna liczba osób w rodzinach, które skorzystały z poradnictwa osiągnęła wartość 27 884 osób. W prognozie na 2018 rok założono, że z tej formy wsparcia skorzysta nieco więcej rodzin niż w roku oceny (wzrost o 3%).

Wykres nr 12 Liczba rodzin objętych specjalistycznym poradnictwem w województwie wielkopolskim w latach 2015-2017 oraz prognoza na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Podkreślenia wymaga jednak fakt, iż **w 2017 roku aż 104 wielkopolskie gminy nie świadczyły specjalistycznego poradnictwa**. Zaledwie cztery spośród nich przewidują, że będą świadczyć taką usługę w kolejnym roku.

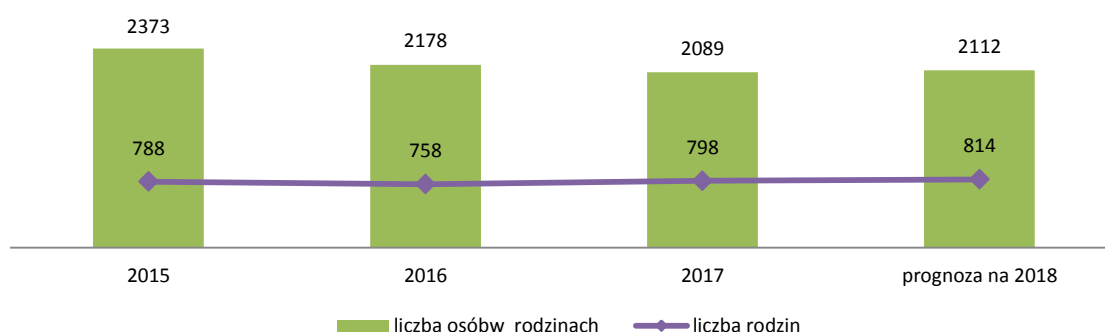
Z kolei **interwencja kryzysowa** to zespół interdyscyplinarnych działań podejmowanych w stosunku do osób i rodzin, które znajdują się w stanie kryzysu. Celem interwencji kryzysowej jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie, a w konsekwencji ochrona przed stanem chronicznej niewydolności psychospołecznej. Interwencją kryzysową obejmuje się osoby i rodziny, bez względu na posiadany dochód. W ramach interwencji kryzysowej udziela się

natychmiastowej specjalistycznej pomocy psychologicznej oraz poradnictwa socjalnego lub prawnego (w zależności od potrzeb), a w sytuacjach uzasadnionych również schronienia (do 3 miesięcy)⁶.

Interwencję kryzysową w roku oceny podjęto w przypadku **798 rodzin (↑ o 40 rodzin)** objętych pomocą społeczną. Mimo to, w porównaniu z rokiem wcześniejszym, można zaobserwować spadek liczby osób w rodzinach korzystających z interwencji kryzysowej (prawie o 6%).

Warto również podkreślić, że od 2013 roku w województwie wielkopolskim utrzymywała się tendencja spadkowa w zakresie liczby rodzin korzystających z interwencji kryzysowej, w roku oceny liczba ta nieznacznie wzrosła.

Wykres nr 13 Liczba rodzin objętych interwencją kryzysową w województwie wielkopolskim w latach 2015-2017 oraz prognoza na 2018 rok

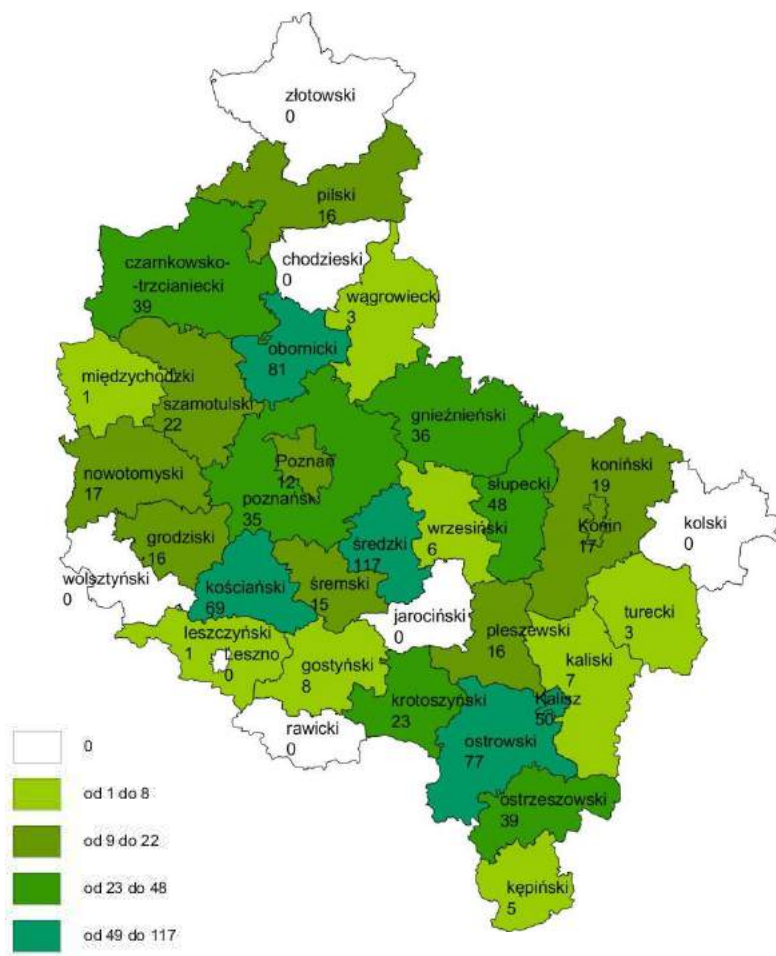

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Powiatami, które w 2017 roku interwencją kryzysową objęły największą liczbę osób były: m. Kalisz, powiat ostrowski, średzki, kościański i obornicki. Natomiast w powiatach: jarocińskim, kolskim, chodzieskim, złotowskim oraz m. Leszno z interwencji kryzysowej nie skorzystała żadna osoba/rodzina.

⁶ <http://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoleczna/formy-udzielanej-pomocy/interwencja-kryzysowa/> dostęp z 18 maja 2018 r.

Mapa nr 23 Liczba rodzin objętych interwencją kryzysową w województwie wielkopolskim w 2017 roku (ujęcie powiatowe)

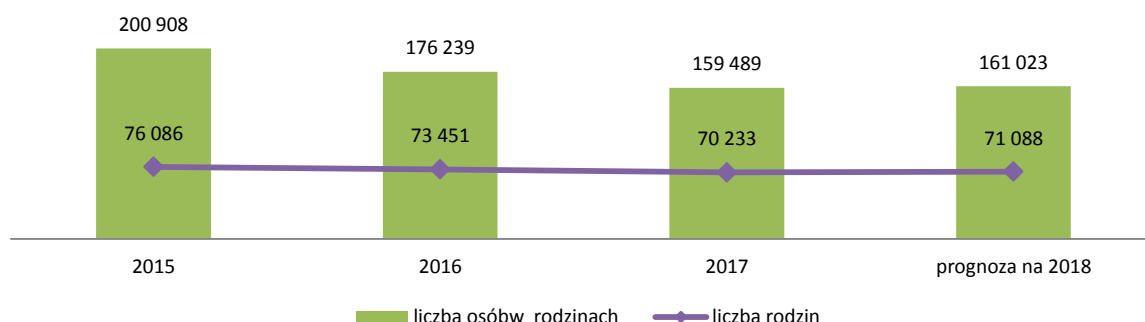

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Działaniem o charakterze profilaktycznym w pomocy społecznej jest **praca socjalna**, która ma charakter pomocy niepieniężnej. Celem pracy socjalnej jest poprawa funkcjonowania rodzin i osób w ich środowisku społecznym oraz wzmocnienie współpracy i koordynacji działań różnych podmiotów na rzecz zaspokojenia potrzeb społeczności lokalnej.⁷ Podobnie, jak wcześniej wymienione formy, praca socjalna świadczona jest na rzecz osób i rodzin, bez względu na posiadany dochód.

⁷ <https://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/formy-udzielanej-pomocy/praca-socjalna/> dostęp na: 18.05.2018 r.

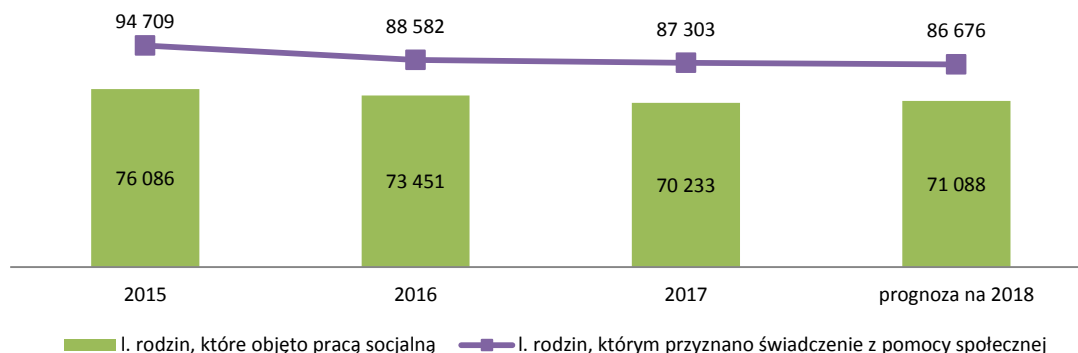
Wykres nr 14 Liczba rodzin i osób w rodzinach, których objęto pracą socjalną w latach 2015-2017 oraz prognoza na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

W 2017 roku pracą socjalną objęto **70 233** wielkopolskich rodzin (**↓ o 3 218 rodzin**), co stanowiło 80% rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (pieniężnych i niepieniężnych). Ponadto w dalszym ciągu w województwie wielkopolskim obserwowany jest spadek liczby rodzin wspartych usługą w formie pracy socjalnej, podobnie jak w przypadku liczby rodzin korzystających z pomocy społecznej.

Wykres nr 15 Liczba rodzin, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej i liczba rodzin objętych pracą socjalną w województwie wielkopolskim w latach 2015-2017 oraz prognoza na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Praca socjalna, zgodnie z zapisami ustawy o pomocy społecznej, *może być prowadzona w oparciu o kontrakt socjalny*, który jest pisemną umową zawartą z osobą ubiegającą się o pomoc. Kontrakt określa uprawnienia i zobowiązania stron (tj. osoby/rodziny oraz JOPS) mające na celu:

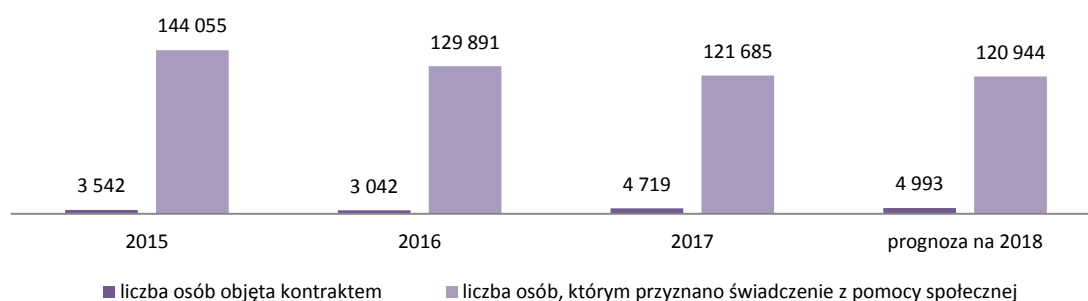
- przezwyciężenie trudnej sytuacji życiowej osoby/rodziny⁸ (kontrakt socjalny część A)
- wzmocnienie aktywności i samodzielności życiowej, zawodowej lub przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu (kontrakt socjalny część B).

⁸ Art. 45 Ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej.

Odmowa zawarcia kontraktu socjalnego przez osobę/rodzinę lub niedotrzymywanie jego postanowień mogą stanowić podstawę do odmowy przyznania świadczenia, uchylenia decyzji o przyznaniu świadczenia lub wstrzymania świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej.

Na podstawie sprawozdań gmin i powiatów ustalono, że w 2017 r. zawarto **4 193 kontrakty socjalne (↑ o 1 551)**, w ramach których wsparciem objętych zostało ogółem **4 719 os. (↑ o 1 677 os.)**. W celu przezwyciężenia trudnej sytuacji życiowej w 2017 roku zawarto 3 155 kontraktów socjalnych i 1 056 kontraktów, aby wzmocnić aktywność społeczno-zawodową. Ponad **14% (669 os.)** wszystkich osób objętych kontraktem podpisało go w Klubach Integracji Społecznej.

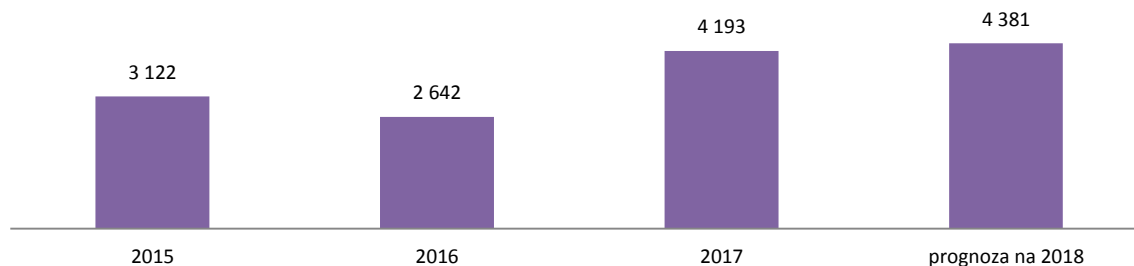
Wykres nr 16 Liczba osób objętych kontraktem i liczba osób, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej w województwie wielkopolskim w latach 2015-2017 wraz z prognozą na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

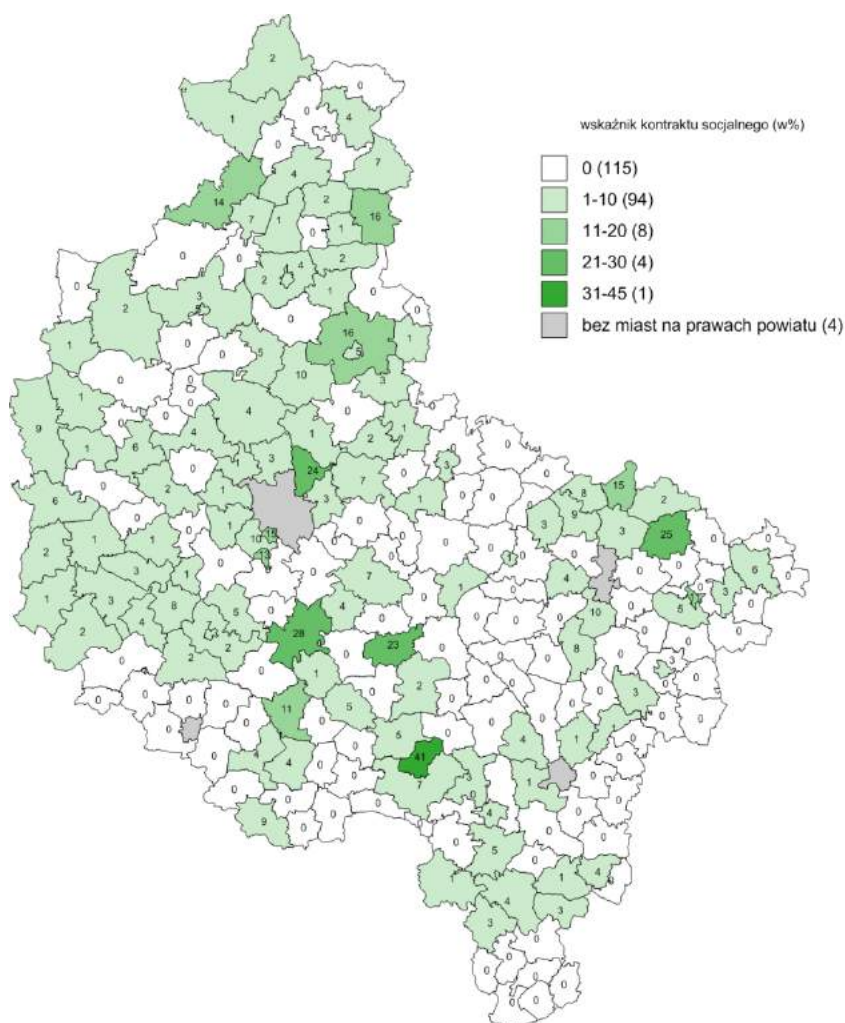
W 2017 roku zdecydowanie wzrosła liczba zawieranych kontraktów pomiędzy pracownikami socjalnymi a klientami pomocy społecznej. Należy przypuszczać, że zmiana ta ma związek z realizacją projektów społecznych przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej, które są współfinansowane ze środków Unii Europejskiej, ponieważ jednym z kryteriów projektowych jest zawarcie umowy w formie kontraktu pomiędzy projektodawcą a beneficjentem wsparcia.

Wykres nr 17 Liczba zawartych kontraktów socjalnych w latach 2015-2017 wraz z prognozą na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Mapa nr 24 Wskaźnik kontraktu socjalnego (odsetek osób objętych kontraktem wśród świadczeniobiorców) **dla gmin** – bez miast na prawie powiatu w 2017 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

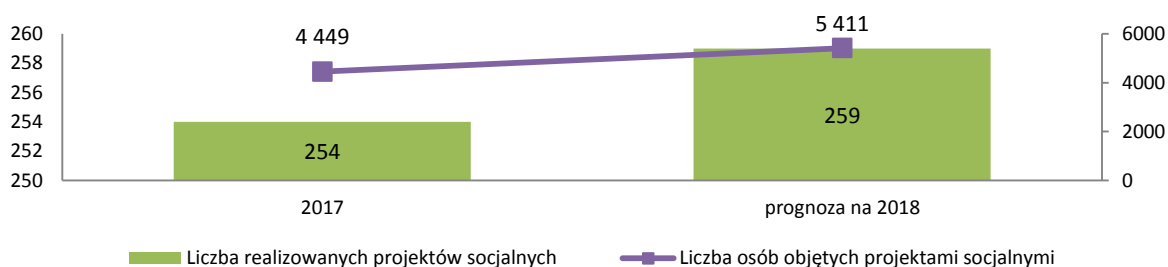
W roku oceny **44% (114) gmin i powiatów z terenu województwa wielkopolskiego podjęło się realizacji kontraktu socjalnego** z osobami, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej. W porównaniu z rokiem 2016 oznacza to wzrost na poziomie 4 punktów procentowych. To z kolei przełożyło się na wzrost odsetka świadczeniobiorców objętych kontraktem socjalnym, który w 2017 roku osiągnął wartość 4%. Wynik ten mógłby być dużo wyższy, gdyby większa liczba JOPS zdecydowała się na realizację, oprócz planów pomocy, również kontraktów z klientami pomocy społecznej. Do gmin o najwyższym odsetku osób objętymi kontraktami socjalnymi należały gminy: Rozdrażew (p. krotoszyński), Śrem (p. śremski), Sompolno (p. koniński) i Czerwonak (p. poznański), Nowe Miasto nad Wartą (p. średzki).

Z kolei w miastach na prawach powiatu najwyższy odsetek świadczeniobiorców objętych kontraktem socjalnym osiągnęły trzy miasta: Kalisz, Poznań, Konin (po 7%). Natomiast w mieście Leszno wskaźnik kontraktu socjalnego wyniósł 1%.

Obok kontraktów socjalnych, gminy i powiaty, realizowały również projekty socjalne. *Projekt socjalny to interdyscyplinarne przedsięwzięcie prowadzące do osiągnięcia zaplanowanego celu, zgodnie z określoną specyfiką i przy użyciu określonych zasobów, tj. czasu, zespołu, budżetu.*⁹

Projekt socjalny charakteryzować powinna przede wszystkim niepowtarzalność związana np. z grupą klientów, budżetem, tematem, a także nastawienie na rozwiązanie problemu i osiągnięcie założonej zmiany.

Wykres nr 18 Projekty socjalne realizowane w 2017 roku i prognoza na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Z danych OZPS wynika, że projekty socjalne realizowało 28 jednostek organizacyjnych pomocy społecznej (1 PCPR i 27 OPS). Łączna liczba projektów socjalnych wyniosła 254, a liczba osób w nich uczestnicząca osiągnęła wartość 4 449. Na kolejny rok zakłada się zarówno wzrost liczb projektów, jak i ich uczestników.

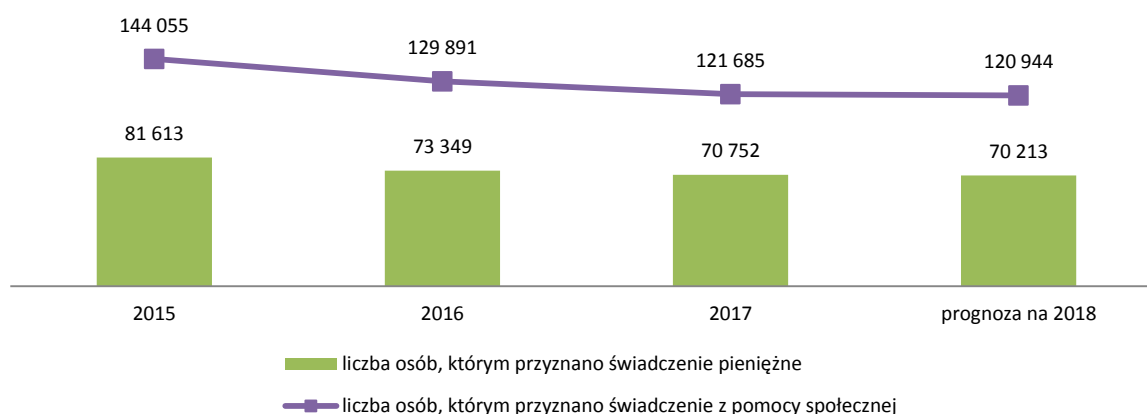
⁹ Kot K., *Co to jest projekt socjalny?*, Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, Warszawa 2011, s.8.

4. Zadania gminy – OPS, MOPS, MOPR, GOPS

4.1. Świadczenia pieniężne z pomocy społecznej

Ustawa o pomocy społecznej określa rodzaje zasiłków, kryterium dochodowe, wysokości świadczeń i zasady ich waloryzowania. System zasiłków oparty jest na trzech podstawowych rodzajach zasiłków: zasiłku stałym, okresowym i celowym. Zadaniem własnym gminy o charakterze obowiązkowym jest przyznawanie i wypłacanie ww. zasiłków, dlatego osoba, która chciałaby skorzystać z pomocy w takiej formie, powinna zgłosić się do ośrodka pomocy społecznej (OPS) w miejscu zamieszkania. W 2017 r. **70 752 osoby** otrzymało świadczenie pieniężne (↓ o 2 597 os. niż 2016 r.). Stanowiło to **58% osób, którym udzielono wsparcia z pomocy społecznej**.

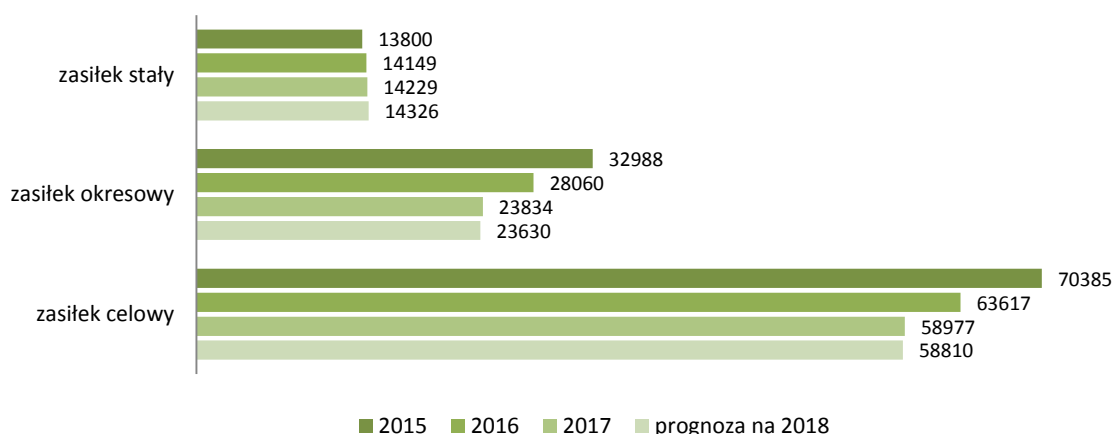
Wykres nr 19 Liczba osób, którym udzielono wsparcia z pomocy społecznej oraz liczba osób, które pobierały świadczenia pieniężne w latach 2015-2017, wraz z prognozą na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Począwszy od 2013 roku w województwie wielkopolskim obserwowany jest spadek liczby klientów pomocy społecznej, utrzymuje się on również wśród świadczeniobiorców świadczeń pieniężnych, pobierających zasiłki okresowe i celowe. **W przypadku osób pobierających zasiłek stały, ich liczba nieznacznie, choć systematycznie wzrasta**. Prognozy dotyczące liczby świadczeniobiorców świadczeń pieniężnych zakładają w kolejnym roku niewielki spadek ich liczby o około 539 osób (↓ 1%).

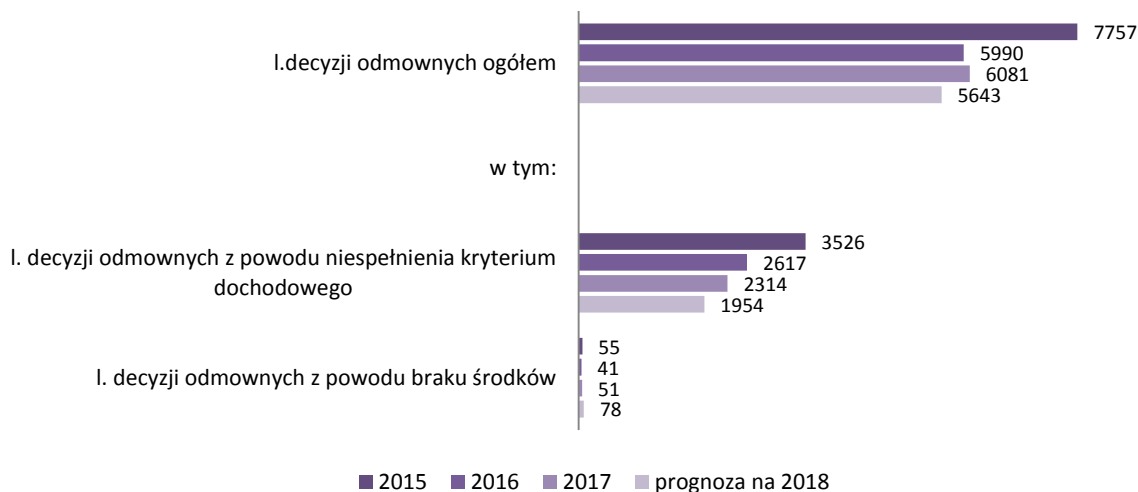
Wykres nr 20 Liczba osób, które pobierały zasiłki w latach 2015-2017 oraz prognozy na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Wskaźnik decyzji odmownych przyznania zasiłku/usługi (stosunek liczby decyzji odmownych do liczby decyzji przyznających zasiłek/usługę) w gminach oraz miastach na prawach powiatu nie zmienił się w porównaniu z latami poprzednimi i w 2017 roku wyniósł również **2%**. W 2017 roku samorządy gminne wydały **6 081 decyzji odmownych**, przy czym w przypadku **38%** powodem odmowy świadczenia było przekroczenie kryterium dochodowego. Natomiast w przypadku **51 decyzji (0,8%) powodem odmowy wsparcia był brak środków w gminie**.

Wykres nr 21 Liczba decyzji odmownych przyznania pomocy społecznej w latach 2015-2017 oraz prognozy na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

4.1.1. Zasiłek stały

Zasiłek stały przysługuje:

1. pełnoletniej osobie samotnie gospodarującej, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej;
2. pełnoletniej osobie pozostającej w rodzinie, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód oraz dochód na osobę w rodzinie są niższe od kryterium dochodowego na osobę w rodzinie.

Zasiłek stały ustalony jest w wysokości:

1. w przypadku osoby samotnie gospodarującej – różnicy między kryterium dochodowym osoby samotnie gospodarującej a dochodem tej osoby, z tym że kwota zasiłku nie może być wyższa niż **604 zł miesięcznie**;
2. w przypadku osoby w rodzinie – różnicy między kryterium dochodowym na osobę w rodzinie a dochodem na osobę w rodzinie.

Kwota zasiłku stałego nie może być niższa niż 30 zł miesięcznie. W przypadku zbiegu uprawnień do zasiłku stałego i renty socjalnej, świadczenia pielęgnacyjnego lub dodatku z tytułu samotnego wychowywania dziecka i utraty prawa do zasiłku dla bezrobotnych na skutek upływu ustawowego okresu jego pobierania, zasiłek stały nie przysługuje.¹⁰

W 2017 roku zasiłek stały wypłacono **14 229 os. (↑ o 80 os.)** na łączną kwotę **70 173 569 zł (↑ 186 267 zł)**, a liczba świadczeń wyniosła **140 802 (↑ 142)**. Prognozy na 2017 rok zakładają wzrost **liczby osób** pobierających zasiłek stały o niecały 1%, co spowoduje zwiększenie środków na ten cel o około 2% w stosunku do roku oceny. **Osoby, które pobierały zasiłek stały w 2017 roku, stanowiły 20% osób otrzymujących świadczenia pieniężne oraz ponad 11% osób, które otrzymały jakiegokolwiek świadczenie z pomocy społecznej w roku oceny.**

Osoby samotnie gospodarujące pobierające zasiłek stały stanowiły **81% wszystkich pobierających ten rodzaj świadczenia**. Oznacza to, że **11 503 os. (↑ 262 os.) samotnie gospodarujących** otrzymało **115 968 świadczeń (↑ 2 373 świadczeń)**, w kwocie **62 775 657 zł (↑ 1 070 145 zł)**. Z kolei, dla **2 801 osób (↓ 211 os.)** w rodzinie przyznano **24 834 świadczeń (↓ 2 231 świadczeń)** zasiłku stałego na łączną kwotę **7 397 912 zł (↓ 883 878 zł)**.

¹⁰ <http://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/formy-udzielanej-pomocy/zasilek-staly/> dostęp na: 19.05.2018 r.

Mapa nr 26 Liczba osób, które otrzymały zasiłek stały według kryteriów dochodowych dla osoby w rodzinie w 2017 roku (ujęcie powiatowe)

Map of Wielkopolskie voivodeship showing the number of enterprises per county in 2007, categorized by size. The map uses a color scale from yellow (smallest) to dark green (largest).

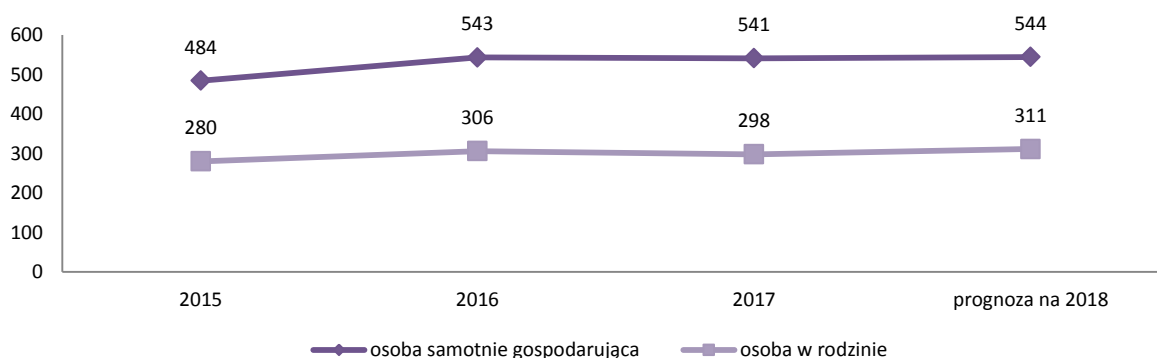
County	Number of Enterprises
złotowski	128
piłski	165
chodzieski	31
wągrowiecki	86
obornicki	52
gnieźnieński	147
konarski	131
koński	94
kolaki	103
ostrowski	171
ostrzeżowski	27
kepinski	17
kalisz	123
kolaki	85
turecki	89
piaszewski	91
krotoszynski	53
gostynski	24
leszczynski	24
szamotulski	81
międzychodzki	39
nowotomyski	61
grodziski	37
wolsztyński	23
wołztyński	23
kościański	89
śremski	55
średzki	125
wrzesiński	70
skupecki	46
jarocinski	46
rawicki	62
czarnkowsko-trzcianecki	81
obornicki	52
chodzieski	31
wągrowiecki	86
piłski	165
złotowski	128
ostrowski	171
ostrzeżowski	27
kepinski	17
kalisz	123
kolaki	85
turecki	89
piaszewski	91
krotoszynski	53
gostynski	24
leszczynski	24
szamotulski	81
międzychodzki	39
nowotomyski	61
grodziski	37
wolsztyński	23
wołztyński	23
kościański	89
śremski	55
średzki	125
wrzesiński	70
skupecki	46
jarocinski	46
rawicki	62
czarnkowsko-trzcianecki	81
obornicki	52
chodzieski	31
wągrowiecki	86
piłski	165
złotowski	128

Legend:

- od 17 do 37
- od 38 do 61
- od 62 do 86
- od 87 do 128
- od 129 do 247

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

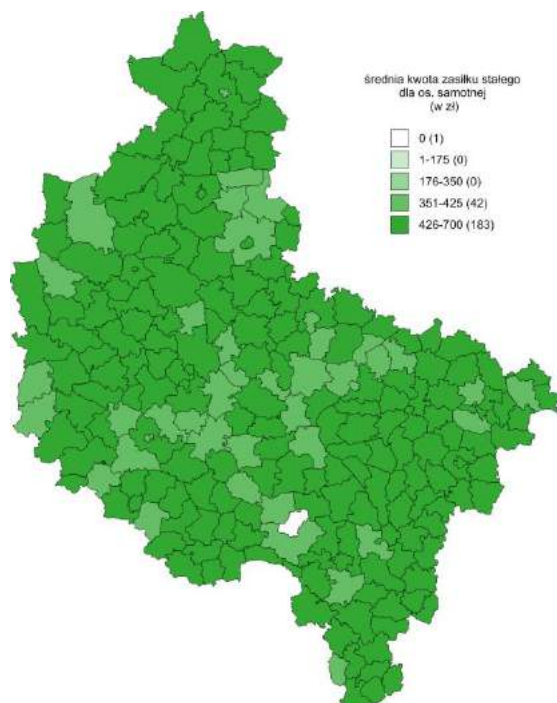
Wykres nr 22 Średnia miesięczna wysokość zasiłku stałego dla osoby samotnie gospodarującej oraz osoby w rodzinie w województwie wielkopolskim w latach 2015-2017 oraz prognoza na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

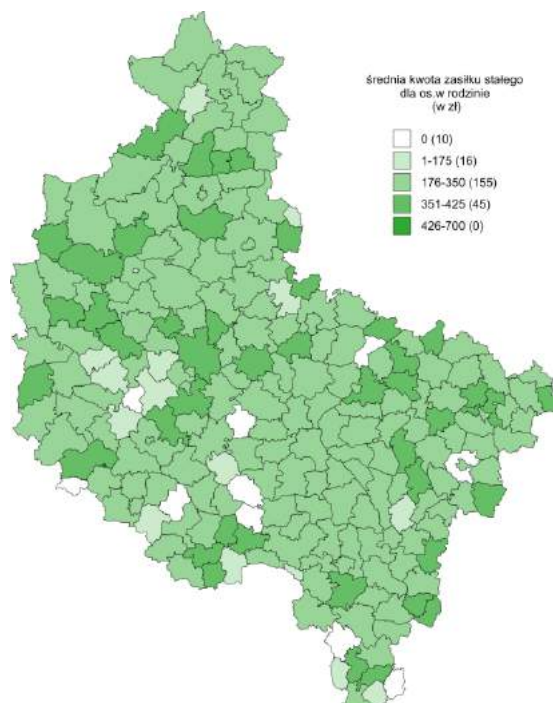
Średnią miesięczną wysokość zasiłku stałego w poszczególnych wielkopolskich gminach obrazują poniższe mapy.

Mapa nr 27 Średnia miesięczna wysokość zasiłku stałego w zł dla osób samotnie gospodarujących w 2017 roku (ujęcie gminne)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Mapa nr 28 Średnia miesięczna wysokość zasiłku stałego w zł dla osoby w rodzinie w 2017 roku (ujęcie gminne)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Z analizy danych w ujęciu gminnym wynika, że najniższa kwota zasiłku stałego dla osoby samotnie gospodarującej w 2017 roku wyniosła 402 zł, natomiast najwyższa 632 zł. Z kolei, w przypadku osób w rodzinie, wartość zasiłku mieściła się w przedziale od 66 do 514 zł.

W województwie wielkopolskim wzrasta ogólna liczba osób pobierających zasiłek stały, co wpływa na konieczność zwiększenia przez gminy wydatków na to zadanie, choć nie tak znacznie, jak w poprzednich latach. Warto również zwrócić uwagę, że w Wielkopolsce ciągle zmniejsza się liczba osób funkcjonujących w rodzinie pobierających zasiłek stały, a równocześnie wzrasta liczba osób samotnie gospodarujących otrzymujących to świadczenie. W podobnym tempie zmienia się również liczba świadczeń przyznawana dla tych grup. Przypuszczać zatem można, iż w części przypadków następuje przejście klientów z jednej do drugiej kategorii. Osoby pobierające zasiłek stały żyjące do tej pory w rodzinach mogły stać się osobami samotnie gospodarującymi na skutek rozpadu więzi rodzinnych z różnych powodów (np. śmierć współmałżonka).

4.1.2. Zasiłek okresowy

Zasiłek okresowy przysługuje:

1. osobie samotnie gospodarującej, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej;
2. rodzinie, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego rodziny,

z powodu długotrwałej choroby, niepełnosprawności, bezrobocia, możliwości utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego:

Zasiłek okresowy ustala się:

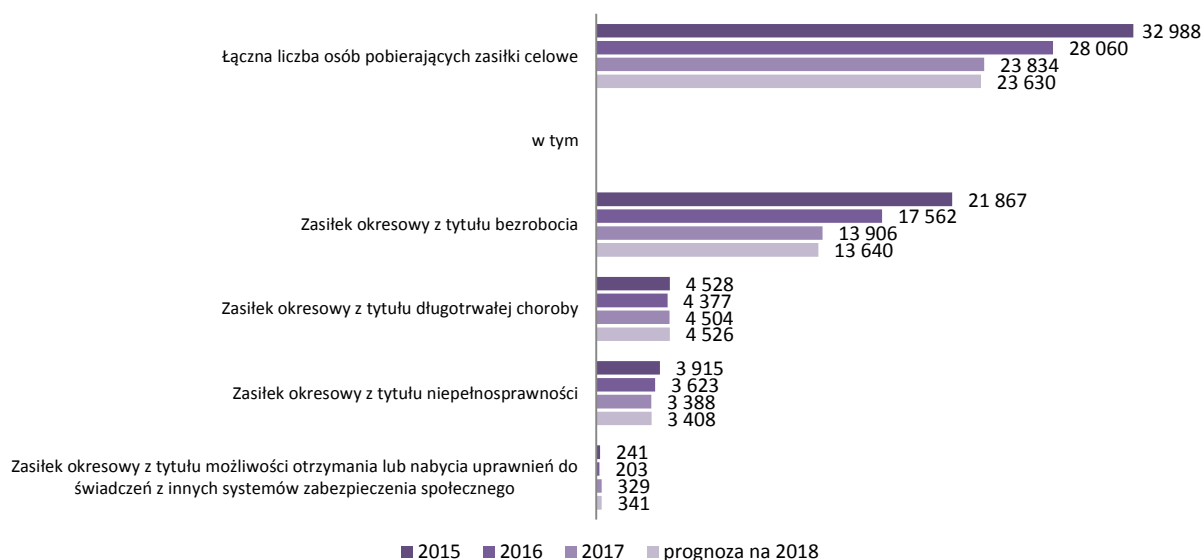
1. w przypadku osoby samotnie gospodarującej – do wysokości różnicy między kryterium dochodowym osoby samotnie gospodarującej a dochodem tej osoby, przy czym kwota zasiłku nie może być wyższa niż **418 zł miesięcznie**;
2. w przypadku rodziny – do wysokości różnicy między kryterium dochodowym rodziny a dochodem tej rodziny.

Kwota zasiłku okresowego ustalona zgodnie z ust. 2 nie może być niższa niż 50% różnicy między:

1. kryterium dochodowym osoby samotnie gospodarującej a dochodem tej osoby;
2. kryterium dochodowym rodziny a dochodem tej rodziny.

Kwota zasiłku okresowego nie może być niższa niż 20 zł miesięcznie.¹¹

Wykres nr 23 Liczba osób otrzymujących zasiłek okresowy w latach 2015-2017 oraz prognozy na 2018 rok

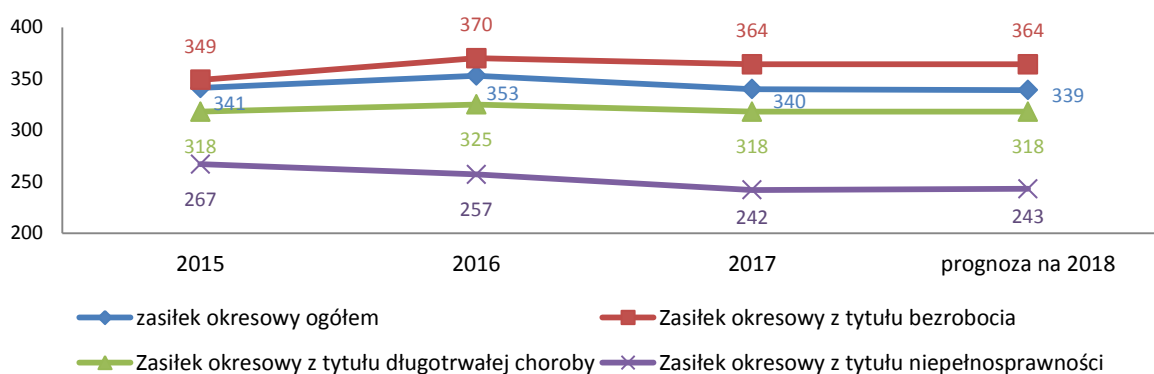
Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

¹¹<http://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/formy-udzielanej-pomocy/zasilek-okresowy/>
dostęp na: 19.05.2018r.

Z danych zawartych w Ocenie Zasobów Pomocy Społecznej wynika, że w 2017 roku zasiłek okresowy przyznano **23 834 osobom (↓ 4 226 os.)**, natomiast liczba świadczeń wyniosła **126 285 i było to o 19 814 świadczeń mniej niż w 2016 roku. Łącznie, na zasiłki okresowe w pomocy społecznej przeznaczono 42 939 286 zł** i była to kwota o **17% niższa niż w roku poprzednim**. Prognoza dotycząca zasiłku okresowego na kolejny rok zakłada dalszy spadek liczby świadczeniobiorców i świadczeń oraz wydatków na to zadanie o około 1% w każdym z obszarów.

Najwięcej świadczeniobiorców otrzymujących zasiłek okresowy w roku oceny stanowiły osoby pobierające świadczenie z powodu bezrobocia (**13 906 os., ↓ 3 656 os.**), w dalszej kolejności powodem była długotrwała choroba (**4 504 os., ↑ 127 os.**) i niepełnosprawność (**3 388 os., ↓ 235 os.**). Na spadek liczby osób pobierających zasiłek okresowy z tytułu bezrobocia wpływ może mieć poprawiająca sytuacja na rynku pracy, szczególnie w województwie wielkopolskim¹². Z kolei wzrost liczby osób pobierających zasiłek z powodu długotrwałej choroby ma bezpośredni związek ze wzrastającą liczbą klientów korzystających z pomocy społecznej z tego tytułu.

Wykres nr 24 Średnia miesięczna wysokość zasiłku okresowego w województwie wielkopolskim w przeliczeniu na osobę pobierającą zasiłek (w zł) w latach 2015-2017 oraz prognoza na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Średnia wartość zasiłku okresowego w przeliczeniu na osobę, której przyznano świadczenie w 2017 roku wyniosła 340 zł (przy założeniu, że średni czas jego pobierania to 5 miesięcy). W przypadku zasiłku okresowego pobieranego z powodu bezrobocia średnia jego wartość wyniosła 364 zł (średni czas pobierania – 5 miesięcy), natomiast średnia wysokość zasiłku okresowego z powodu długotrwałej choroby i niepełnosprawności wyniosła odpowiednio: 318 zł i 242 zł.

¹² Stopa bezrobocia w woj. wielkopolskim w styczniu 2017 r. wyniosła 5,1%, natomiast w grudniu 2017 r. 3,7%. Dane WUP Poznań, http://wuppoznan.praca.gov.pl/documents/161065/4380705/12_2017/4ab6c0ce-e4e0-41d7-a128-ca562031175e?t=1524042516965 dostęp na: 28.05.2018 r.

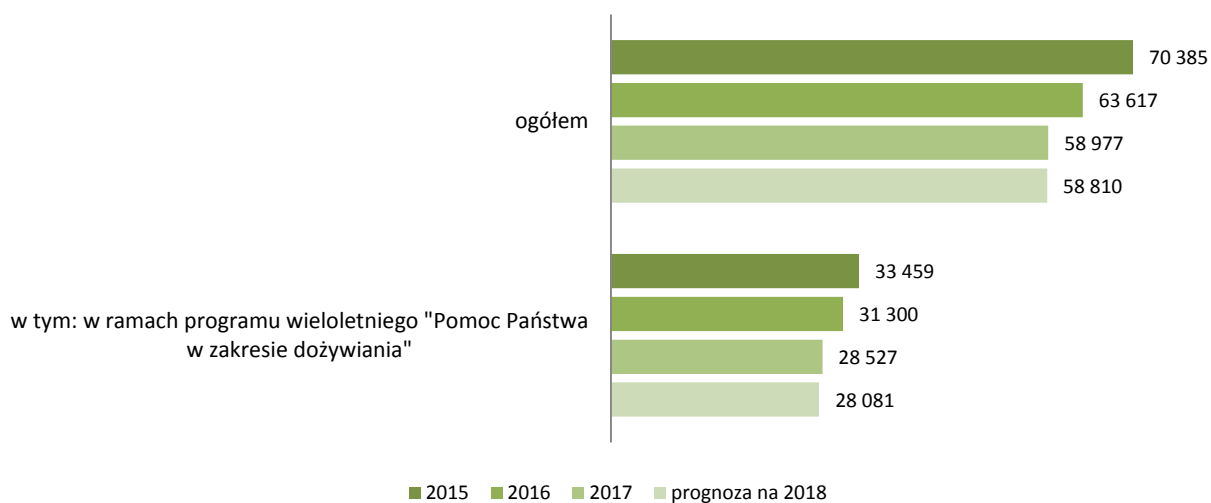
4.1.3. Zasiłek celowy

Zasiłek celowy jest świadczeniem fakultatywnym przyznawanym na zaspokojenie niezbędnej potrzeby bytowej, a w szczególności na pokrycie części lub całości kosztów zakupu żywności, leków i leczenia, opału, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, drobnych remontów i napraw w mieszkaniu, a także kosztów pogrzebu. Osobom bezdomnym i innym osobom nie posiadającym dochodu oraz możliwości uzyskania świadczeń zdrowotnych, może być przyznany zasiłek celowy na pokrycie części lub całości wydatków na świadczenia zdrowotne. Zasiłek celowy może być przyznany również w **formie biletu kredytowanego**, a także w **celu realizacji postanowień kontraktu socjalnego** – wówczas może być wypłacany niezależnie od dochodu, przez okres do dwóch miesięcy od dnia, w którym osoba objęta kontraktem socjalnym, w trakcie jego realizacji, stała się osobą zatrudnioną.

Ponadto wyróżniamy jeszcze następujące rodzaje zasiłku celowego:

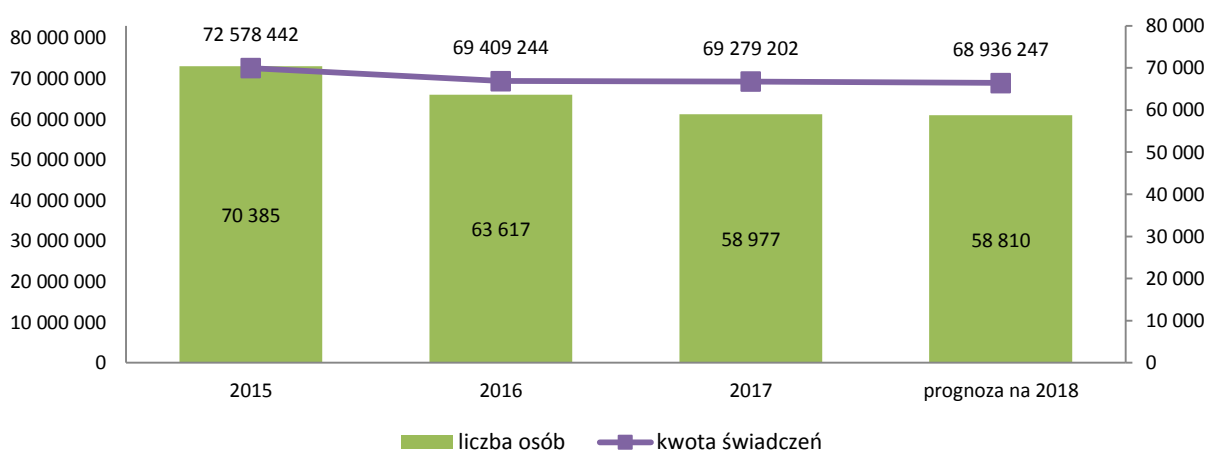
- **Zasiłek celowy na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego** – świadczenie to może być przyznane osobie albo rodzinie, które poniosły straty w wyniku zdarzenia losowego. W takim przypadku może być przyznany niezależnie od dochodu i może nie podlegać zwrotowi.
- **Zasiłek celowy na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną** – świadczenie to może być przyznane osobie albo rodzinie, które poniosły straty w wyniku klęski żywiołowej lub ekologicznej. W takim przypadku może być przyznany niezależnie od dochodu i może nie podlegać zwrotowi.
- **Specjalny zasiłek celowy** – świadczenie może być przyznane w szczególnie uzasadnionych przypadkach osobie albo rodzinie o dochodach przekraczających kryterium ustawowe w wysokości nieprzekraczającej odpowiednio kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej lub rodziny. Świadczenie to nie podlega zwrotowi.¹³

¹³ <http://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoleczna/formy-udzielanej-pomocy/zasilki-celowe/> dostęp na: 19.05.2018 r.

Wykres nr 25 Liczba osób otrzymujących zasiłek celowy w latach 2015-2017 oraz prognoza na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

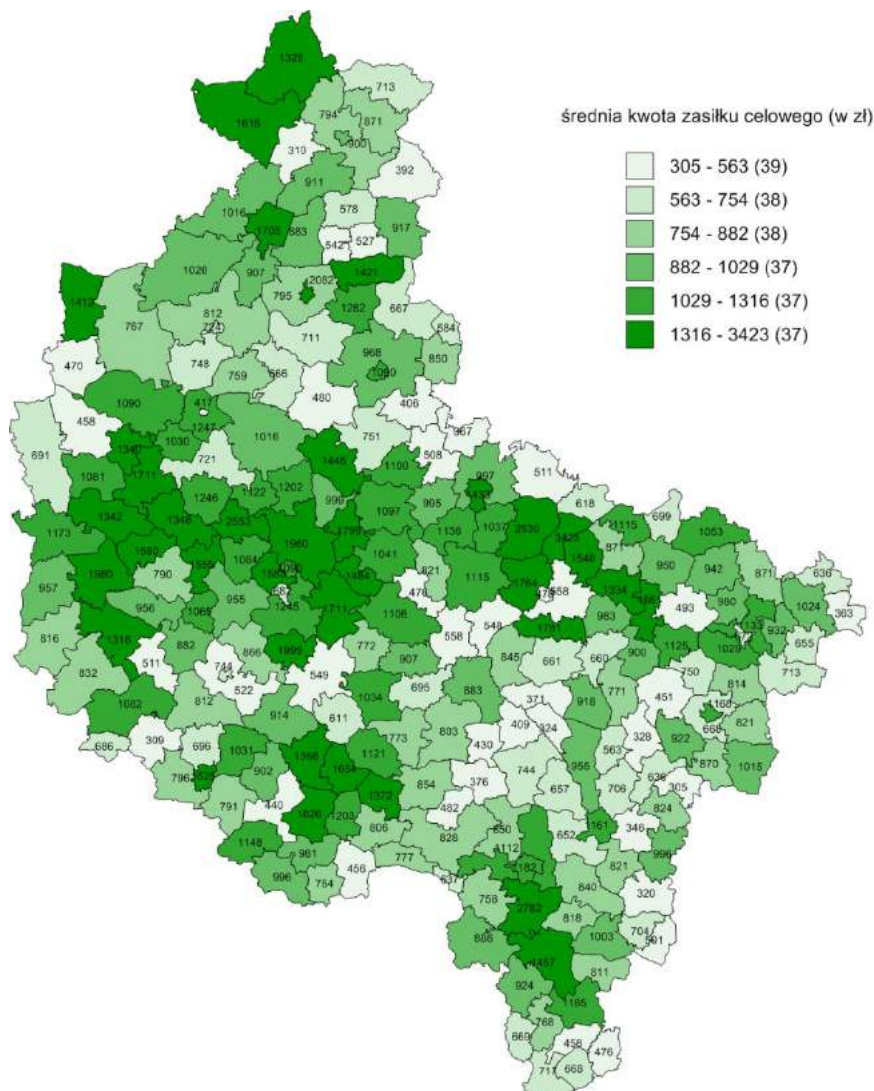
W 2017 roku zasiłek celowy przyznano **58 977 osobom** (↓ o 4 640 os.) **na kwotę 69 279 202 zł** (↓ o 130 042). Prognozy gmin na 2018 rok, zakładają zarówno spadek liczby osób pobierających ten typ świadczenia, jak i łącznej wartości wypłaconych środków. Warto podkreślić, że od kilku lat obserwowany jest spadek zarówno liczby świadczeniobiorców, jak i wartości wypłaconych świadczeń. Część z pracowników wielkopolskich JOPS przyczyn tego stanu upatruje m.in. we wprowadzeniu świadczenia wychowawczego dla rodzin z dziećmi.

Wykres nr 26 Liczba osób otrzymujących zasiłek celowy oraz łączna wartość zasiłków w latach 2015-2017, wraz z prognozą na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Średnia roczna wartość zasiłku celowego pobierana przez jedną osobę w województwie wielkopolskim w roku 2017 wyniosła 1 175 zł i była o 84 złote wyższa niż w 2016 roku.

Mapa nr 29 Średnia roczna wartość (w zł) zasiłku celowego na osobę w 2017 roku (ujęcie gminne)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

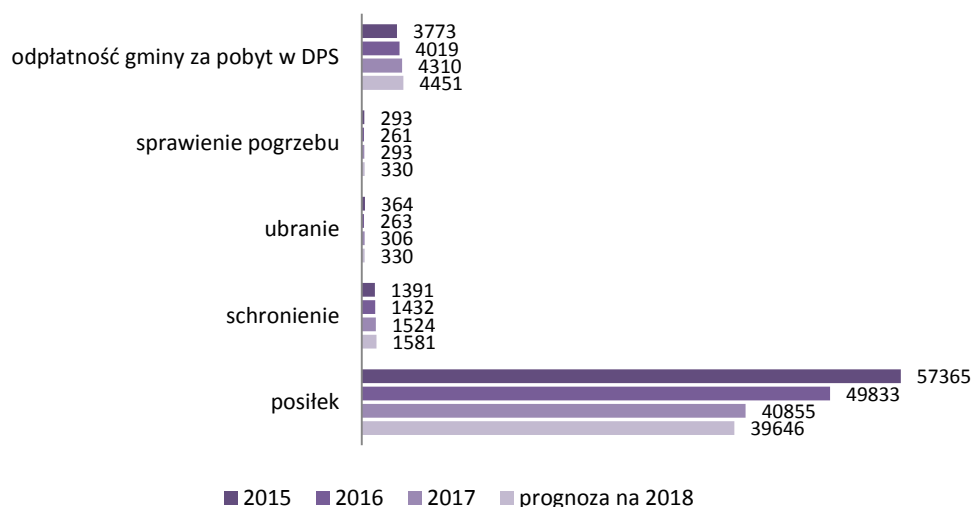
Analiza rocznej średniej wartości zasiłku celowego w poszczególnych gminach, pozwala zaobserwować dużą rozpiętość kwot zasiłku. Najniższa średnia wysokość zasiłku celowego na osobę w roku oceny wyniosła 305 zł (w gminie Lisków, powiat kaliski) natomiast najwyższa osiągnęła wartość 3 423 zł (gmina Powidz, powiat słupecki).

4.2. Świadczenia niepieniężne z pomocy społecznej

W myśl ustawy o pomocy społecznej wyróżniamy następujące rodzaje świadczeń niepieniężnych: pracę socjalną, bilet kredytowany, składki na ubezpieczenie zdrowotne, składki na ubezpieczenia

społeczne, pomoc rzeczową, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie, sprawienie pogrzebu, poradnictwo specjalistyczne, interwencję kryzysową, schronienie, posiłek, niezbędne ubranie, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy, specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia, mieszkanie chronione, pobyt w domu pomocy społecznej, pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym oraz pomoc w uzyskaniu zatrudnienia.

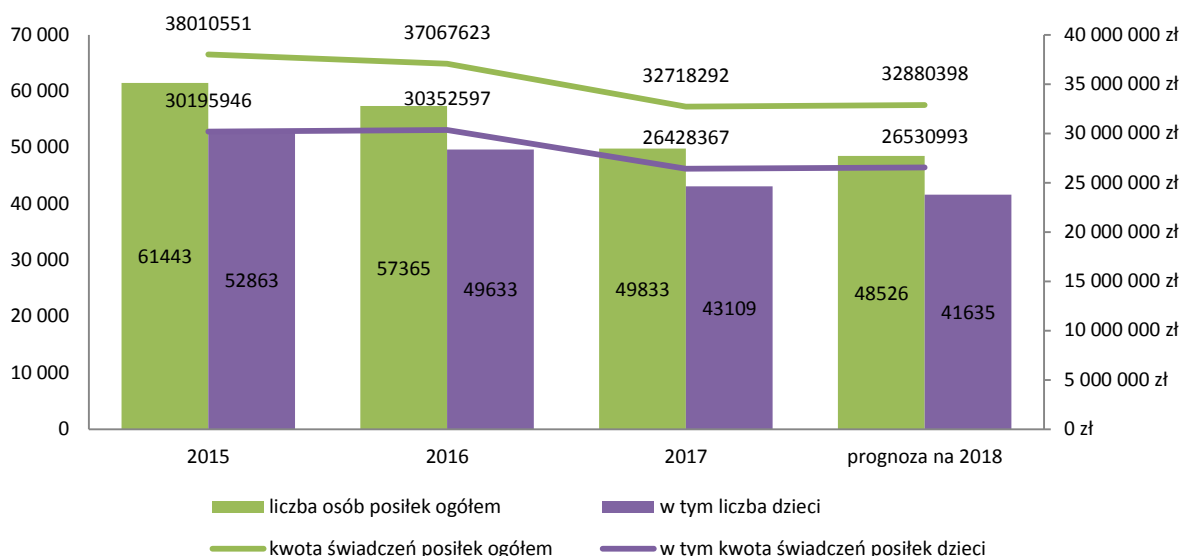
Wykres nr 27 Liczba osób otrzymujących w latach 2015-2017 wybrane rodzaje świadczeń niepieniężnych oraz prognozy dotyczące 2018 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

W 2017 roku, podobnie jak w latach poprzednich, największa grupa osób skorzystała ze świadczeń niepieniężnych w formie posiłku. Mimo to, w porównaniu z rokiem poprzednim liczba osób korzystających z posiłków zmalała o **ponad 18%**. W grupie osób korzystających z posiłków, największy udział stanowiły dzieci (ok. 85%), choć i w tej grupie możemy zaobserwować spadek liczby korzystających. **Łączna kwota wydatkowana przez gminy na pomoc niepieniężną w formie posiłku** wyniosła **28 061 310 zł (↓ o 4 656 982 zł)**. Prognozy wielkopolskich gmin na 2018 rok zakładają dalszy spadek liczby osób oraz liczby świadczeń przy jednoczesnym, nieznacznym wzroście wydatków (0,1%) w stosunku do roku bieżącego.

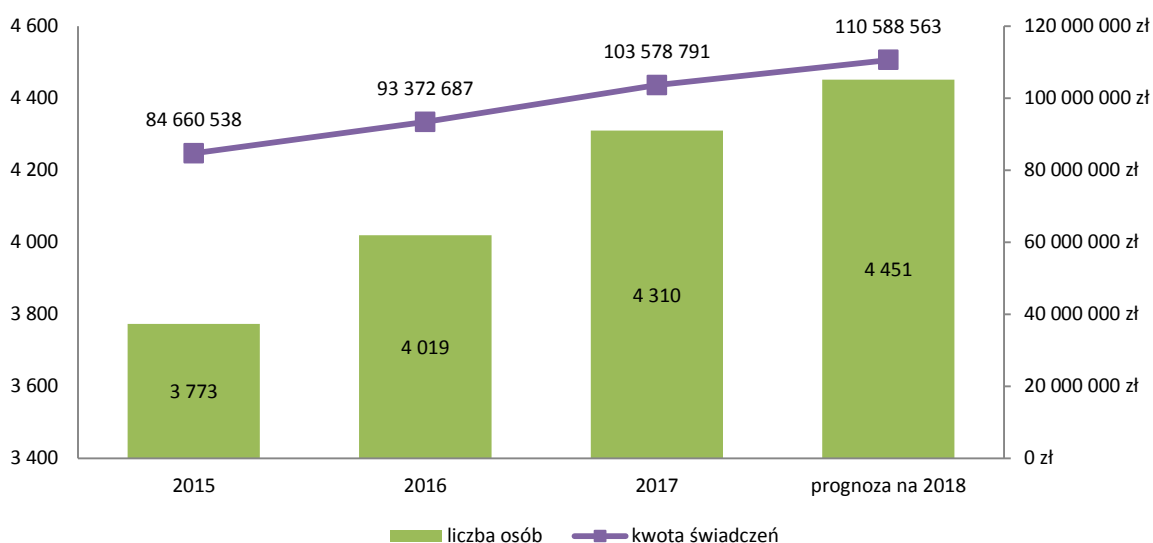
Wykres nr 28 Liczba osób (w tym dzieci) korzystających z posiłku oraz wydatki na ten cel w latach 2015-2017 oraz prognoza na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Kolejną, pod względem wielkości, grupą korzystającą ze świadczeń niepieniężnych są osoby przybywające w domach pomocy społecznej, którym gmina opłaca pobyt. Od roku 2012 zaobserwować można stały wzrost liczby osób przebywających w DPS, za które gmina ponosi całkowitą lub częściową odpłatność. Za pobyt **4 310 osób (↑ o 291)** w DPS wielkopolskie gminy poniosły w 2017 roku odpłatność w wysokości **103 578 791 zł**, co oznacza 11% wzrost w porównaniu z rokiem ubiegłym.

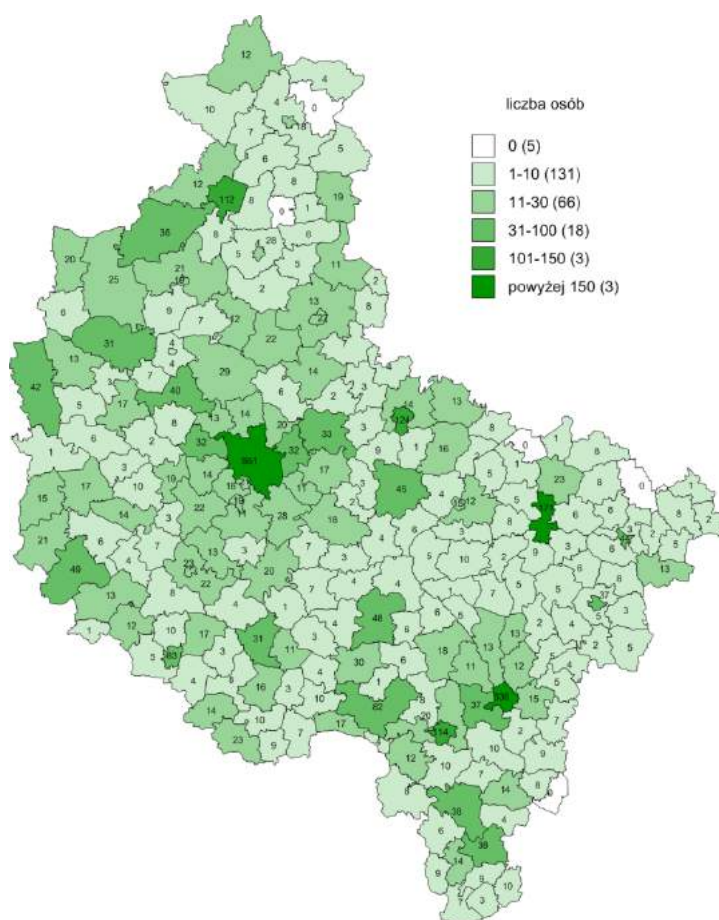
Wykres nr 29 Odpłatność wielkopolskich gmin za pobyt w domu pomocy społecznej w latach 2015-2017 oraz prognoza na 2018 rok.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

W 2017 roku jedynie 5 z 226 wielkopolskich gmin nie ponosiło odpłatności za pobyt mieszkańców w DPS (Babiak, Wilczyn, Czajków, Miasteczko Krajeńskie, Zakrzewo). W porównaniu z usługami opiekuńczymi świadczonymi w miejscu zamieszkania usługa w formie pobytu w DPS jest dla gmin zdecydowanie droższą formą wsparcia (por. z usługami opiekuńczymi).

Mapa nr 30 Liczba osób, którym gminy pokrywały odpłatność za pobyt w domu pomocy społecznej w 2017 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

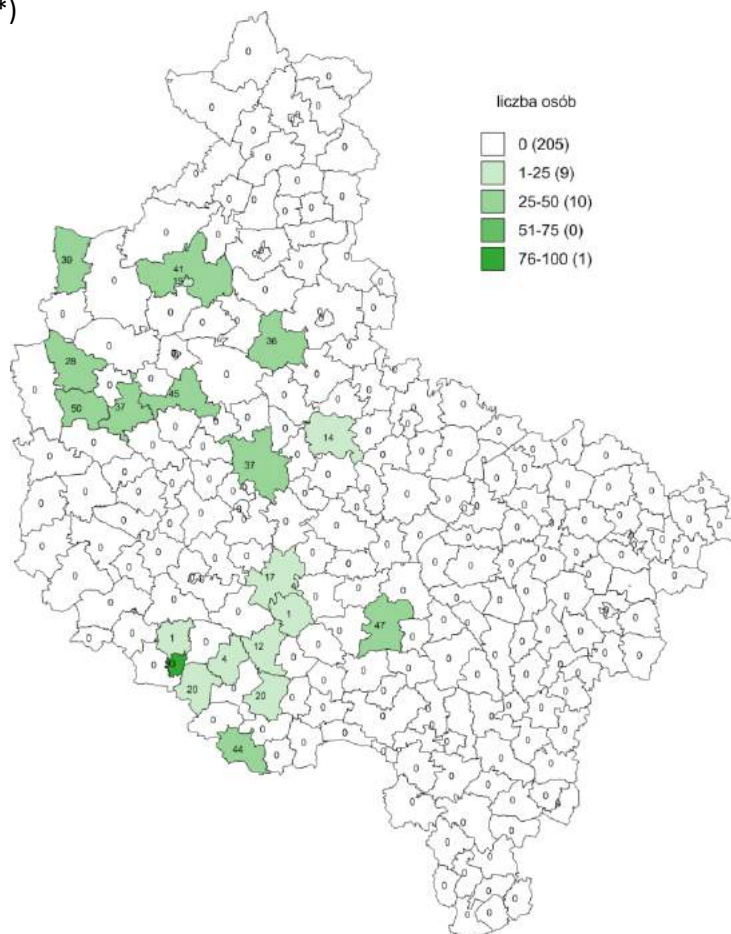
Aktualny wydaje się wniosek formułowany w poprzednich edycjach OZPS, iż w przyszłości konieczne będzie przyjęcie rozwiązań systemowych w celu zabezpieczenia obywateli przed ryzykiem niesamodzielności lub/i konieczna będzie zmiana systemu finansowania usług opiekuńczych świadczonych w ramach systemu pomocy społecznej. Szczególnie w sytuacji, gdy wydatki gmin na usługi opiekuńcze (w tym całodobowe) rosną o około 10% z każdym rokiem.

4.2.1. Indywidualne Programy Pomocy

W Ocenie Zasobów Pomocy Społecznej gminy sprawozdawały również informacje dotyczące realizacji tzw. Indywidualnych Programów Pomocy, do których należą m.in. **Indywidualny Program Wychodzenia z Bezdomności (IPWB)** oraz **Indywidualny Program Zatrudnienia Socjalnego (IPZS)**. Z **Indywidualnego Programu Wychodzenia z Bezdomności w 2017 roku skorzystało 358 osób (↑ o 47 osób)** w 16 wielkopolskich gminach. Najwięcej osób Programem objęto w m. Poznań (198 os.), m. Ostrów Wielkopolski (53 os.) i gminie Kwilcz (37 os.). Prognozy gmin na 2018 rok zakładają wzrost liczby osób objętych programem o 37 osób.

Z kolei **realizacji Indywidualnego Programu Zatrudnienia Socjalnego** (w centrach integracji społecznej) **podjęto się 605 mieszkańców gmin**, co oznacza spadek liczby osób realizujących program na poziomie ponad 5% w stosunku do roku poprzedniego. Warto podkreślić, że na terenie województwa IPZS realizował również jeden powiat (leszczyński), na terenie którego działa centrum integracji społecznej. **Wsparciem objęto tam dodatkowo 70 osób**. Według prognoz gmin, w 2018 roku powinien nastąpić niewielki wzrost liczby osób objętych IPZS (o 30 osób).

Mapa nr 31 Liczba osób korzystających z Indywidualnego Programu Zatrudnienia Socjalnego w 2017 roku (ujęcie gminne*)

* na mapie nie uwzględniono wartości dla miasta Leszno z uwagi na ujęcie danych w części sprawozdania dot. zadań powiatu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

4.2.2. Wspieranie Rodziny

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wyraźnie podzieliła kompetencje dotyczące wspierania rodziny i pieczy zastępczej między samorząd gminny i powiatowy. *Celem uregulowań było stworzenie systemu wsparcia rodziny, pozwalającego na efektywne budowanie mechanizmów współpracy z rodziną dziecka w środowisku rodzinnym, sprawną organizację systemu pieczy zastępczej oraz umożliwienie kompleksowej i szybszej pomocy.*¹⁴

Samorząd gminny, odpowiedzialny za wspieranie rodziny przeżywającej trudności opiekuńczo-wychowawcze, na mocy przepisów ustawy zyskał nowe narzędzie w zakresie pracy z rodziną biologiczną takie, jak asystentura rodziny. Istotne jest, aby wsparcie gminy było udzielane *zgodnie z zasadą pomocniczości czyli za zgodą rodziny, przy jej aktywnym udziale oraz z uwzględnieniem zasobów własnych rodziny i zewnętrznych źródeł pomocy*¹⁵ tak, aby rodzina mogła odzyskać funkcję opiekuńczo-wychowawczą. Należy jednocześnie podkreślić, że umieszczenie dziecka w systemie pieczy zastępczej ma być rozwiązaniem ostatecznym po wyczerpaniu wszelkich możliwych form wsparcia rodziny biologicznej, które ma do dyspozycji gmina, a celem umieszczenia dziecka w środowisku zastępczym jest stworzenie warunków pomocy i pozytywnych zmian w rodzinie biologicznej, aby dziecko mogło powrócić pod jej opiekę (Raport zrealizowany na zlecenie ROPS w Poznaniu, *Diagnoza systemu pieczy zastępczej w Wielkopolsce*, 2012). W świetle zapisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej do **głównych zadań samorządu gminnego** należą:

- obowiązek opracowywania programów wspierania rodzin wychowujących małoletnie dzieci,
- konieczność stosowania wczesnej profilaktyki społecznej dla młodych rodzin,
- tworzenie środowiskowych form opieki pozarodzinnej dla dzieci i młodzieży w wieku szkolnym,
- wprowadzenie stanowisk asystentów rodziny,
- powołanie zespołu interdyscyplinarnego.

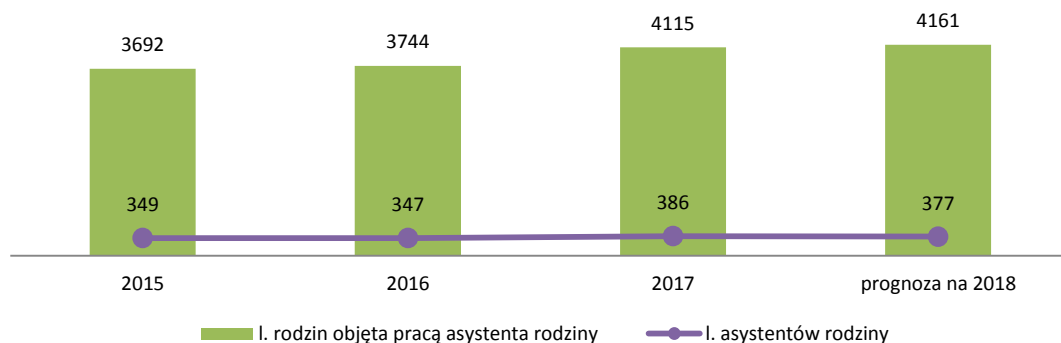
Od 2013 roku obserwowana jest tendencja wzrostowa liczby zatrudnionych w gminach asystentów rodziny. Sytuacja ta nieco zmieniła się w 2016 roku, ponieważ wówczas w województwie wielkopolskim ogólna liczba asystentów rodziny nieznacznie spadła, **by w 2017 roku ponownie wzrosnąć. Z danych OZPS wynika, że w roku oceny zatrudnionych było 386 asystentów rodziny, co oznacza zwiększenie liczby tych specjalistów o 49, w porównaniu z rokiem poprzednim.** Łączna

¹⁴ Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, *Praktyczne ujęcie asystentury rodziny, Model Asystenta Rodziny Wypracowany na bazie wielkopolskich doświadczeń*, Poznań 2014 r., s.3.

¹⁵ Tamże, s. 4.

kwota wynagrodzenia asystentów rodziny w 2016 roku wyniosła **15 236 404 zł**, przy czym z budżetu gmin sfinansowano 56%¹⁶ tych kosztów. Pozostałą część stanowiła dotacja dla gmin z budżetu państwa (ponad 5 mln 300 tys. złotych) oraz inne środki, np. pochodzące z projektów, w tym UE.

Wykres nr 30 Liczba asystentów rodziny i liczba rodzin objętych asystenturą w latach 2015-2017 oraz prognoza na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

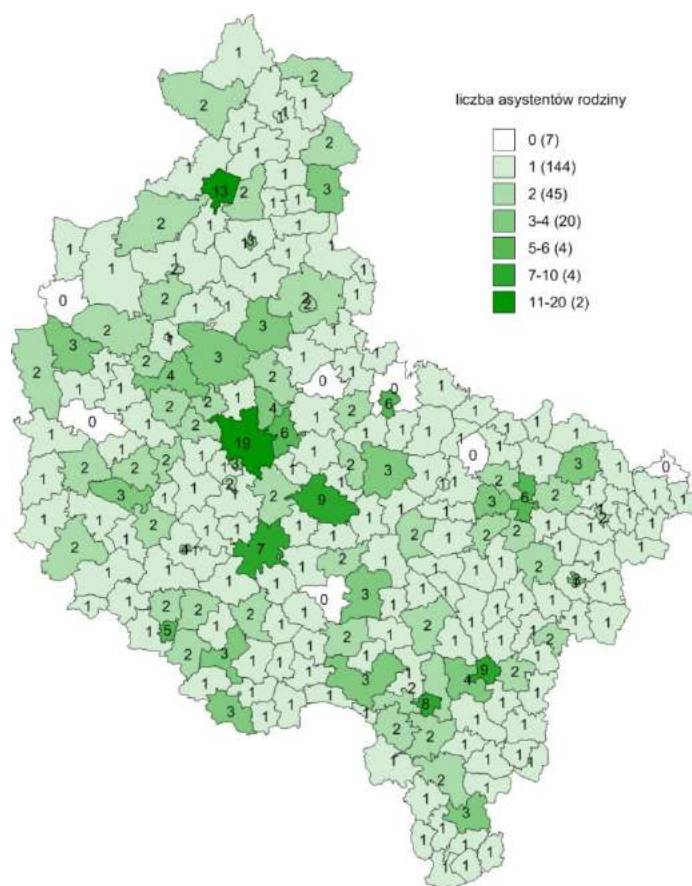
Bez wątpienia czynnikiem sprzyjającym utrzymaniu ciągłości zatrudnienia asystentów rodziny w gminach jest między innymi program „Asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej” realizowany przez Ministerstwo Rodziny Pracy i Polityki Społecznej, w ramach którego w 2017 roku 205 gmin uzyskało akceptację właściwego ministra na otrzymanie dotacji, której celem było dofinansowanie wynagrodzeń asystentów rodziny¹⁷. Podkreślić należy, że asystenci zatrudnieni na umowę o pracę pracują w zadaniowym czasie pracy, a część z nich (około 17% roku) zatrudniona była w 2017 roku na podstawie umowy cywilno-prawnej. Oznacza to, że rośnie liczba asystentów zatrudnionych w oparciu o umowę o pracę (wzrost o 4 p. p.).

Asystenci zatrudnieni w województwie wielkopolskim **współpracowali z 4 115 rodzinami (↑ o 371 rodzin)** na terenie **219 gmin (↑ o 2 gminy)**, a więc **1 asystent rodziny pracował w ciągu roku średnio z około 11 rodzinami**. Zaznaczyć przy tym należy, że liczba rodzin, z którymi w 2017 roku pracował asystent rodziny, jest wartością uśrednioną. Asystent rodziny może bowiem w pewnych okresach czasu pracować z większą¹⁸ lub mniejszą liczbą rodzin, w zależności od nasilenia problemów w rodzinie.

¹⁶ Sprawozdanie finansowo-rzeczowe z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej dla gmin za I i II półrocze 2017 r.

¹⁷ <https://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/opieka-zastepcza-nad-dzieckiem/konkursy/rok-2017/rozstrzygniecie-programu-asystent-rodziny-i-koordynator-rodzinnej-pieczy-zastepczej-na-rok-2017/> dostęp na: 25.05.2018 r.

¹⁸ Jednak nie więcej niż z 15 rodzinami w tym samym czasie (art.15 ust.4 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej).

Mapa nr 32 Liczba asystentów rodziny zatrudnionych w wielkopolskich gminach w 2017 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Zadaniem asystenta rodziny jest praca z rodziną, u której zdiagnozowano problemy opiekuńczo-wychowawcze. Od 1 stycznia 2017 roku, na mocy ustawy z 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”, wprowadzono nowe zadania dla asystentów rodziny, mają oni bowiem koordynować wsparcie dla rodziców, którzy oczekują narodzenia nieuleczalnie chorego dziecka.

W 2017 roku wsparciem asystentów rodziny objętych zostało prawie 29% rodzin (4 115 rodzin) otrzymujących pomoc z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (14 282 rodziny).

Oznacza to, że w dalszym ciągu liczba asystentów rodziny jest zbyt mała w stosunku do potrzeb wynikających z liczby rodzin wymagających wsparcia z powodu problemów w opiece i wychowaniu dziecka.

Zgodnie z zapisami ustawy, wpieranie rodziny jest prowadzone w formie pracy z rodziną oraz pomocy w opiece i wychowaniu dziecka. Asystent rodziny nie jest jedyną formą wsparcia, jakie oferowane jest w gminach. Rodzina może bowiem otrzymać również wsparcie instytucji i podmiotów działających

na rzecz dziecka i rodziny, placówek wsparcia dziennego oraz rodzin wspierających, jeśli gmina dysponuje taką ofertą.

W 2017 roku na terenie województwa wielkopolskiego zwiększyła się liczba rodzin wspierających do 9, działały one na terenie następujących miast: Koła, Czempinia, Rawicza i Nekli. Informacje dotyczące placówek wsparcia dziennego oraz ich liczebności zostaną opisane w dalszej części niniejszego opracowania w rozdziale „Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia”.

W przypadku podjęcia przez sąd decyzji o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, gmina zobowiązana jest do współfinansowania pobytu dziecka w pieczy. Z danych przekazanych przez gminy w ramach Oceny Zasobów Pomocy Społecznej wynika, że odpłatność samorządów gminnych za pobyt dzieci w pieczy rodzinnej i instytucjonalnej w 2017 roku wyniosła **16 433 457 zł (↑ o 2 192 351 zł)**. Podkreślić należy, że stopień partycypacji gminy w odpłatności jest uzależniony od długości pobytu dziecka w pieczy zastępczej. Oznacza to, że w przypadku, gdy dziecko nie powróci do rodziny biologicznej, koszty gminy związane z odpłatnością za pobyt dzieci w pieczy będą wzrastać. W związku z powyższym gminy na kolejny rok prognozują **dalszy wzrost wydatków na to zadanie o ponad 14% (↑ do kwoty 18 770 911 zł)**. Dlatego też, aby z jednej strony zadbać o dobro dziecka, które powinno wychowywać się w rodzinie biologicznej, a z drugiej zmniejszyć obciążenie budżetu samorządu, gminy powinny rozwijać i wzmacniać system wsparcia rodziny.

5. Inne rodzaje pomocy i wsparcia

W sprawozdaniu Ocena Zasobów Pomocy Społecznej poza wsparciem świadczonym na podstawie ustawy o pomocy społecznej uwzględniono również to, uzyskiwane przez osoby samotnie gospodarujące oraz rodziny z dziećmi w ramach innych systemów, m.in. na podstawie ustawy o świadczeniach rodzinnych z dnia 28 listopada 2003 roku, ustawy o dodatkach mieszkaniowych z dnia 21 czerwca 2001 roku, czy ustawy o zatrudnieniu socjalnym z dnia 13 czerwca 2003 roku.

System świadczeń rodzinnych jest systemem pozaubezpieczeniowym, zorganizowanym na zasadzie zaopatrzeniowej, finansowanym z budżetu państwa. Opiera się o zasadę pomocniczości, uwzględniającą regułę, że osobami w pierwszej kolejności zobowiązanymi do łżenia na utrzymanie dzieci są ich rodzice. **W przypadku, gdy środki i uprawnienia rodziców są niewystarczające do wychowania i utrzymania dzieci, przysługuje pomoc państwa w postaci świadczeń rodzinnych.** W sytuacji osób samotnie wychowujących dzieci oznacza to konieczność zasądzenia alimentów

na rzecz dziecka od drugiego z rodziców (wymóg ten nie dotyczy jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka)¹⁹.

System świadczeń rodzinnych stanowi zatem wsparcie dla rodzin gorzej sytuowanych w wychowaniu dziecka (dzieci) oraz w sytuacji, kiedy w rodzinie znajduje się osoba z niepełnosprawnością wymagająca opieki i pomocy. Jego charakter jest mniej selektywny niż systemu świadczeń z pomocy społecznej, o czym świadczą chociażby wyższe kryteria dochodowe uprawniające do świadczeń rodzinnych. Świadczenia rodzinne są udzielane na roczne okresy zasiłkowe. Przy ustalaniu uprawnień do świadczeń rodzinnych, uzależnionych od kryterium dochodowego brane są pod uwagę dochody osiągnięte w roku poprzedzającym okres zasiłkowy. W przypadkach określonych w ustawie, dochód ten pomniejsza się o dochód utracony lub większa o dochód uzyskany.

Tabela nr 3 Kryteria dochodowe w pomocy społecznej i systemie świadczeń rodzinnych²⁰

Kryteria dochodowe w pomocy społecznej	osobie samotnie gospodarującej, której dochód nie przekracza kwoty: 634 zł (wartość obowiązuje od 1 października 2015r.), zwanym dalej kryterium dochodowym osoby samotnie gospodarującej, osobie w rodzinie, w której dochód na osobę nie przekracza kwoty: 514 zł (wartość obowiązuje od 1 października 2015r.), zwanym dalej kryterium dochodowym na osobę w rodzinie,
Kryteria dochodowe w świadczeniach rodzinnych	Prawo do zasiłku rodzinnego i dodatków do tego zasiłku przysługuje: 1) rodzicom, jednemu z rodziców albo opiekunowi prawnemu dziecka, 2) opiekunowi faktycznemu dziecka, 3) osobie uczącej się. Zasiłek rodzinny przysługuje w/w osobom, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę albo dochód osoby uczącej się nie przekracza kwoty 674,00 zł (kwota obowiązuje od 1 listopada 2015r. do 31 października 2017r.). W przypadku gdy członkiem rodziny jest dziecko legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o umiarkowanym albo o znacznym stopniu niepełnosprawności, zasiłek rodzinny przysługuje, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę albo dochód osoby uczącej się nie przekracza kwoty 764,00 zł (kwota obowiązuje od 1 listopada 2015r. do 31 października 2017r.). Świadczenia z funduszu alimentacyjnego przysługują, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę w rodzinie nie przekracza kwoty 725 zł.
Przekroczenie wyżej wymienionego kryterium daje możliwość weryfikacji dochodowej "złotówka za złotówkę"	

Źródło: <https://www.mpips.gov.pl/aktualnosci-wszystkie/art,5535,7223,zmiany-w-kryterium-dochodowym-i-swiadczeniach-z-pomocy-spoecznej.html?serwis=2> dostęp na 22.05.2018 r.

¹⁹ Informacja Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o realizacji świadczeń rodzinnych w 2015 r., Warszawa 2016, <http://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/swiadczenia-rodzinne/informacje-statystyczne/> dostęp na: 18.05.2018 r.

²⁰ <http://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/swiadczenia-rodzinne/rodzaje-i-wysokosc-swiadczen-rodzinnych-kryteria-uzyskania/> dostęp na: 17.05.2018 r.

Dodatki mieszkaniowe i dodatki energetyczne to pomoc dla osób mających trudności w utrzymaniu mieszkania (w opłacaniu czynszu, ponoszeniu opłat za energię itp.), a **stypendia socjalne** mają wyrównać szanse edukacyjne dzieci z rodzin o niższych dochodach. Wszystkie te formy pomocy kierowane są zasadą, że wsparcie otrzymują osoby/ rodziny o niskich dochodach (jeśli nie przekraczają określonych progów dochodowych). Pomoc zwykle organizowana jest przez gminy.

5.1. Świadczenia rodzinne

5.1.1. Zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego²¹

Zgodnie z ustawą o świadczeniach rodzinnych do świadczeń rodzinnych zaliczają się²²:

1. zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego,
2. świadczenia opiekuńcze: zasiłek pielęgnacyjny, świadczenie pielęgnacyjne oraz specjalny zasiłek opiekuńczy,
3. dwa rodzaje zapomóg związanych z urodzeniem się dziecka: jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka (tzw. becikowe) oraz zapomoga z tytułu urodzenia dziecka przyznawana według uznania gminy,
4. świadczenia na rzecz rodziny ustalane przez gminę i finansowane z budżetu gminy (wprowadzone do systemu świadczeń rodzinnych od 5 września 2015 r.),
5. świadczenie rodzicielskie (wprowadzone od 1 stycznia 2016 r.),

Od 1 listopada 2016 r. do 31 października 2017 r. kwoty zasiłku rodzinnego wynosiły odpowiednio²³:

- **95 zł** na dziecko w wieku do ukończenia 5 roku życia;
- **124 zł** na dziecko w wieku powyżej 5 roku życia do ukończenia 18 roku życia;
- **135 zł** na dziecko w wieku powyżej 18 roku życia do ukończenia 24 roku życia.

Zasiłek rodzinny przyznawany jest na okres zasiłkowy trwający od 1 listopada do 31 października następnego roku kalendarzowego.

Od 1 stycznia 2016 roku osobom, które urodziły dziecko, a które nie otrzymują zasiłku macierzyńskiego lub uposażenia macierzyńskiego, przysługuje **świadczenie rodzicielskie**.

Uprawnionymi do pobierania tego świadczenia są m.in.:

- osoby bezrobotne (niezależnie od tego, czy są zarejestrowane w urzędzie pracy),
- studenci,
- rolnicy,

²¹ Informacje dotyczące świadczeń pochodzą ze strony MRPiPS <https://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/swiadczenia-rodzinne/rodzaje-i-wysokosc-swadczen-rodzinnych-kryteria-uzyskania/> dostęp: 25.05.2018 r.

²² Ibidem

²³ Ibidem

- osoby wykonujące pracę na podstawie umów cywilnoprawnych (umowa zlecenie, umowa o dzieło),
- osoby zatrudnione lub prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą.

Świadczenie rodzicielskie przysługuje przez 52 tygodnie po urodzeniu dziecka w wysokości 1 000 zł miesięcznie, a w przypadku urodzenia wieloraczków okres ten może być wydłużony nawet do 71 tygodni. Przyznanie świadczenia jest niezależne od kryterium dochodowego.

Jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się żywego dziecka (becikowe), to zapomoga przysługująca: matce, ojcu lub opiekunowi prawnemu dziecka czy opiekunowi faktycznemu dziecka, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę nie przekracza kwoty 1 922 zł. Wysokość zapomogi wynosi 1 000 zł.

Do zasiłku rodzinnego przysługują dodatki z następujących tytułów²⁴:

Tabela nr 4 Rodzaje dodatków do zasiłków rodzinnych i ich wysokość

Dodatki do zasiłku rodzinnego z tytułu:		
urodzenia dziecka	• 1000,00 zł	Jednorazowy dodatek przysługuje do 12 m-ca życia dziecka
opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego	• 400,00 zł	Dodatek przysługuje za niepełne miesiące kalendarzowe, wypłaca się w wysokości 1/30 dodatku miesięcznego za każdy dzień.
samotnego wychowywania dziecka	• 193,00 zł	Nie więcej jednak niż 386,00 zł na wszystkie dzieci.
	• 273,00 zł	Na dziecko legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności. Nie więcej jednak niż 546,00 zł na wszystkie dzieci.
wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej	• 95,00 zł	Przysługuje na trzecie i następne dzieci uprawnione do zasiłku rodzinnego
kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego	• 90,00 zł	Na dziecko w wieku do 5 roku życia.
	• 110,00 zł	Na dziecko w wieku od 5 lat do ukończenia 24 roku życia.
rozpoczęcia roku szkolnego	• 100,00 zł	Jednorazowy dodatek. Wniosek składa się do dnia zakończenia okresu zasiłkowego, w którym rozpoczęto rok szkolny albo roczne przygotowanie przedszkolne.
podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania	• 69,00 zł	Dodatek przysługuje w okresie pobierania nauki przez 10 miesięcy od września do czerwca następnego roku kalendarzowego. Przysługuje w związku z dojazdem z miejsca zamieszkania do miejscowości, w której znajduje się siedziba szkoły, w przypadku dojazdu do szkoły ponadgimnazjalnej, a także szkoły artystycznej, w której realizowany jest obowiązek szkolny i obowiązek nauki w zakresie nauki odpowiadającej nauce w szkole ponadgimnazjalnej.
	• 113,00 zł	Przysługuje w związku z zamieszkaniami w miejscowości, w której jest siedziba szkoły o której mowa wyżej oraz szkoły podstawowej lub gimnazjum w przypadku dziecka lub osoby uczącej się, legitymującej się orzeczeniem o niepełnosprawności lub o stopniu niepełnosprawności.

Źródło: <https://www.mpips.gov.pl/>

²⁴ Ibidem

W skali województwa w roku oceny **121 013 rodzin (↓ 6 468 rodzin)** otrzymało zasiłki rodzinne i dodatki do zasiłków rodzinnych na łączną kwotę **435 331 407 zł (↑ 8 945 862)**.

The map displays the Wielkopolska voivodeship divided into counties, each labeled with its name and the number of enterprises in 2008. The counties and their values are: Złotowski (3 023), Piłski (4 144), Chodzieży (1 705), Wągrowiecki (2 638), Obornicki (2 749), Międzybuzki (1 281), Szamotulski (4 139), Gnieźnieński (5 634), Nowotomyski (2 525), Poznań (12 729), Poznański (7 636), Śremski (2 179), Średzki (2 229), Wrzesiński (2 499), Słupecki (2 274), Konin (2 254), Koński (3 551), Grodzki (2 742), Wolsztyński (2 538), Kościański (2 824), Leszczyński (2 113), Jarociński (3 113), Pleszewski (3 543), Turecki (3 405), Kaliski (4 181), Krotoszyński (3 139), Rawicki (2 566), Ostrowski (2 594), Kępkiński (2 590), and Leszno (2 145).

Legend:

- od 1 281 do 2 274
- od 2 275 do 2 628
- od 2 629 do 3 023
- od 3 024 do 4 139
- od 4 140 do 12 729

W 2017 roku zauważalny był spadek liczby rodzin korzystających z zasiłków rodzinnych i dodatków do nich w stosunku do 2016 roku (o 6 468 rodzin), wzrosły natomiast wydatki przeznaczane na ten cel (8 945 862 zł). Wzrost środków wydatkowanych na ten cel był spowodowany podwyższeniem kwot świadczenia rodzinnego.

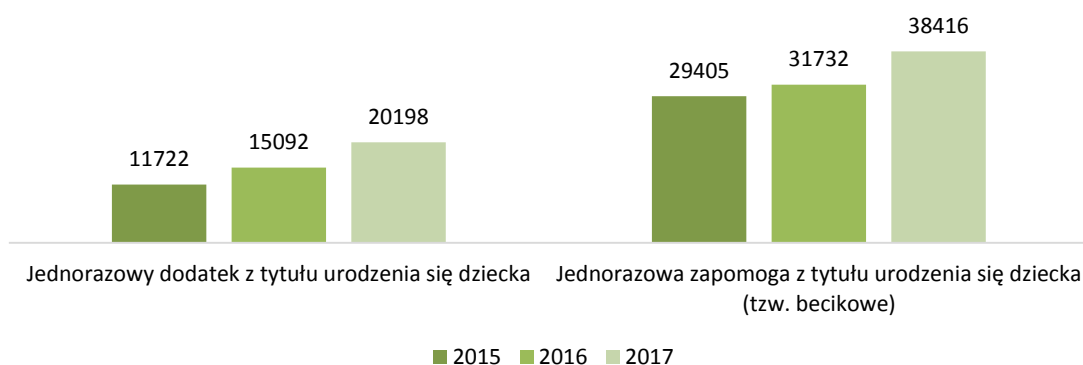
Strona 73 z 159

Tabela nr 5 Jednorazowy dodatek z tytułu urodzenia się dziecka, a jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka (tzw. becikowe)²⁵

Jednorazowy dodatek z tytułu urodzenia się dziecka	Jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka (tzw. becikowe)
1 z 7 dodatków do zasiłku rodzinnego. Kryterium dochodowe takie, jak w przypadku zasiłku rodzinnego – 674,00 zł na osobę lub w przypadku, gdy członkiem rodziny jest dziecko legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o umiarkowanym albo o znacznym stopniu niepełnosprawności - 764,00 zł	Od 1 stycznia 2013 r. jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka przysługuje matce lub ojcu dziecka, opiekunowi prawnemu albo opiekunowi faktycznemu dziecka, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę nie przekroczy kwoty 1 922,00 zł netto.

Źródło: <https://www.mpips.gov.pl/>

Na poniższym wykresie zauważalny jest wzrost liczby świadczeń wypłacanych w ramach jednorazowego dodatku i jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka.

Wykres nr 31 Liczba świadczeń jednorazowego dodatku i jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka w latach 2015-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Liczba świadczeń jednorazowej zapomogi jest wyższa od dodatku z uwagi na wyższe kryterium dochodowe na osobę w rodzinie, co oznacza, że więcej osób mogło skorzystać z tego świadczenia. Aby skorzystać z jednorazowego dodatku z tytułu urodzenia się dziecka należało mieć prawo do zasiłku rodzinnego (spełniać kryterium max. 674 zł na osobę, lub 764 zł w przypadku rodziny z dzieckiem z niepełnosprawnością). **W roku oceny na jednorazowy dodatek z tytułu urodzenia się dziecka wydatkowano w województwie 12 906 916 zł, natomiast na jednorazową zapomogę 32 762 472 zł.**

Prognozy dotyczące porównywanych świadczeń wskazują na wzrost liczby świadczeniobiorców, co będzie związane z wyższymi wydatkami ponoszonymi na ten cel.

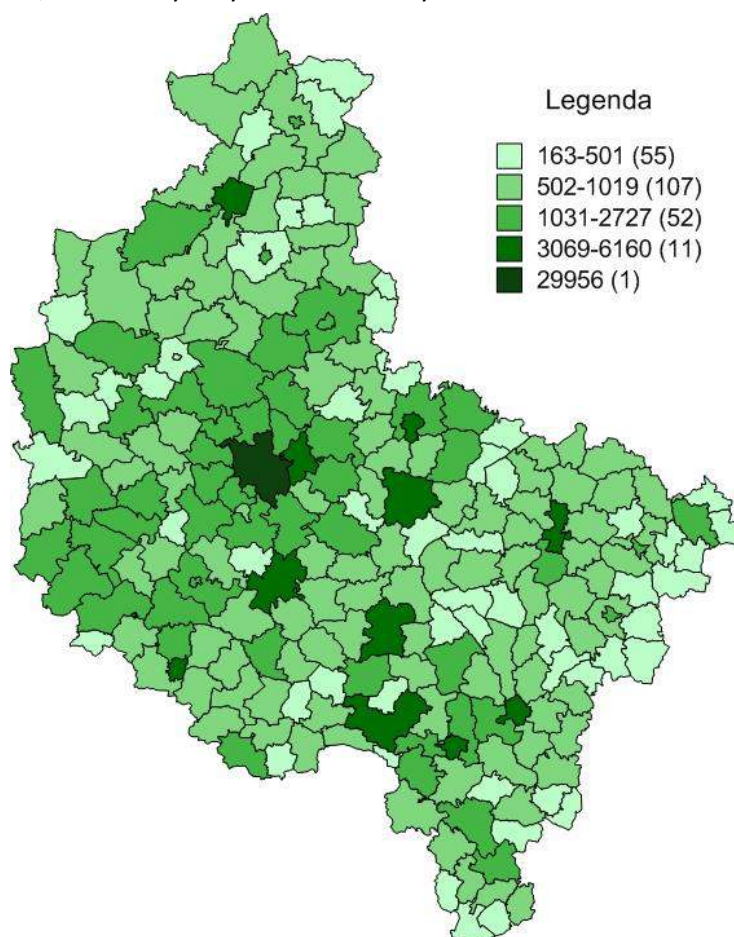
²⁵ Ibidem

5.1.2. Świadczenie wychowawcze

Program Rodzina 500 plus został uruchomiony 1 kwietnia 2016 r. Program ten to systemowe wsparcie polskich rodzin. Zgodnie z projektem, z pomocy skorzystają rodzice oraz opiekunowie dzieci do 18. roku życia. **Rodzina z niepełnoletnimi dziećmi będzie mogła otrzymać 500 zł na drugie i kolejne dzieci, niezależnie od dochodu. W przypadku rodzin z dochodem poniżej 800 zł netto na osobę wsparcie dotyczy także pierwszego lub jedynego dziecka. Dla rodzin z dzieckiem niepełnosprawnym kryterium dochodowe jest wyższe i wynosi 1 200 zł netto.** Dodatkowe wsparcie w wysokości 500 zł otrzymają także rodziny zastępcze oraz rodzinne domy dziecka na każde dziecko.²⁶

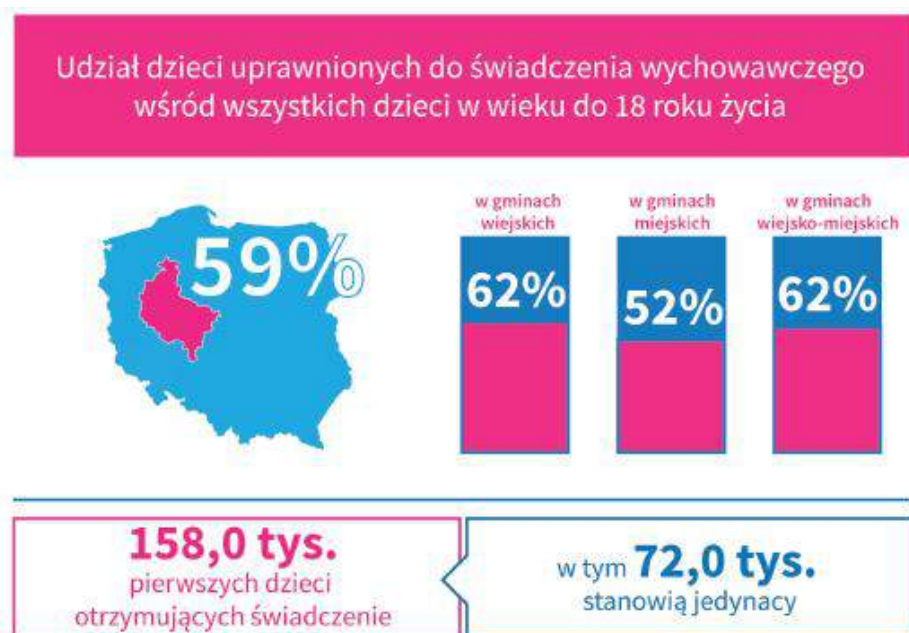
W roku oceny na świadczenie wychowawcze wydatkowano 2 290 379 726 zł, a wsparcie otrzymało 259 787 rodzin. Prognozy dotyczące 2018 roku mówią o wzroście liczby wspartych środowisk o 10 796 rodzin.

Mapa nr 34 Liczba rodzin, które otrzymały świadczenia wychowawcze w 2017 roku (ujęcie gminne)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

²⁶ <https://rodzina.gov.pl/swiadczenia/program-rodzina-500>, dostęp na: 28.05.2018 r.

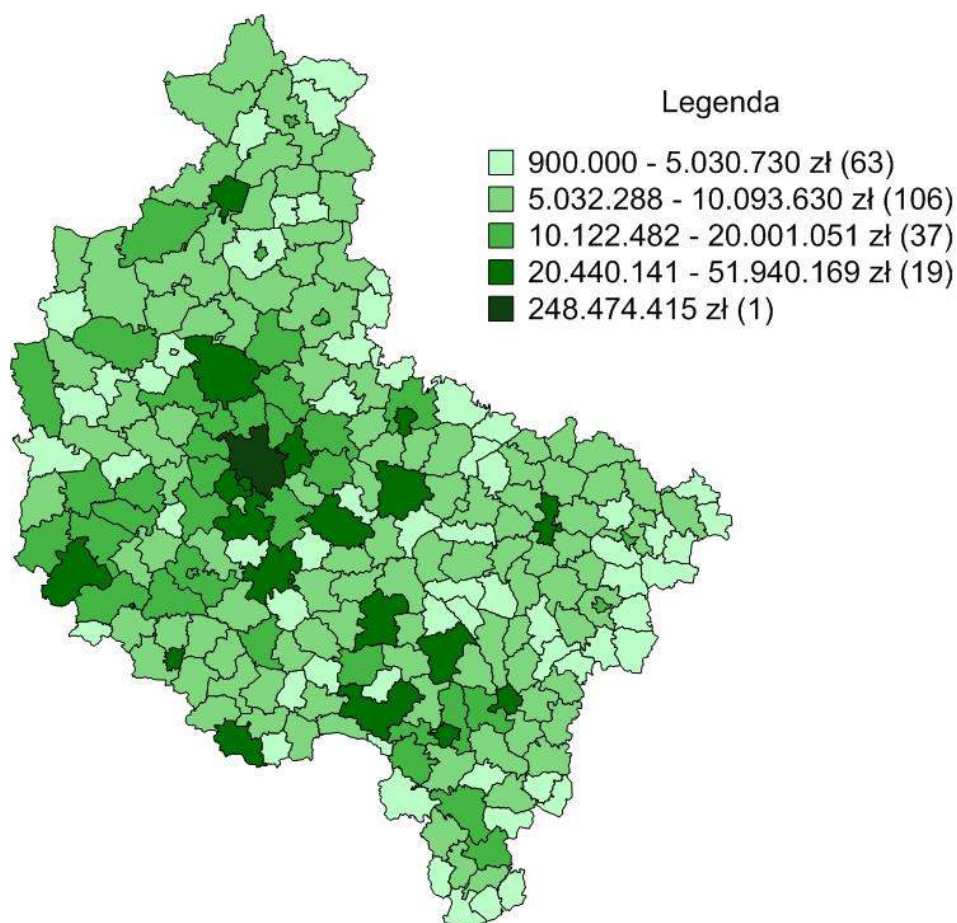
Rysunek nr 3 Realizacja Programu 500+ w województwie wielkopolskim w lipcu 2017 roku²⁷

Źródło: Ministerstwo Rodziny Pracy i Polityki Społecznej „Raport Rodzina 500+”, 31 lipca 2017 r. s. 22

W 2017 roku w województwie wielkopolskim 59% dzieci w wieku do 18 roku życia było uprawnionych do odbierania świadczenia. W całej Polsce z programu „Rodzina 500+” (świadczenia wychowawczego oraz 500+ w pieczy zastępczej) w lipcu 2017 roku korzystało 57,9% wszystkich dzieci do 18 r.ż.

²⁷ Ministerstwo Rodziny Pracy i Polityki Społecznej „Raport Rodzina 500+”, 31 lipca 2017 r. s. 22 <https://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/rodzina-500-plus/dokumenty-i-opracowania/> dostęp na: 28.05.2018 r.

Mapa nr 35 Kwota świadczenia wychowawczego wypłaconego w 2017 roku w województwie wielkopolskim (ujęcie gminne)

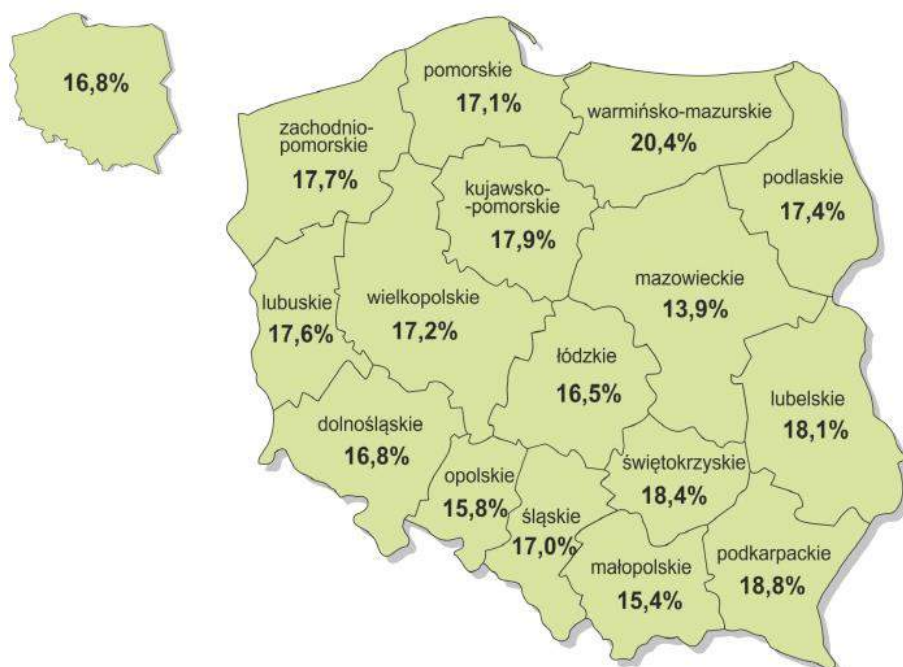
Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Jak wynika z raportu GUS uruchomione od 1 kwietnia 2016 r. świadczenie wychowawcze (Rodzina 500+) stanowiło w „skali kraju przeciętnie w gospodarstwach domowych otrzymujących to świadczenie 16,8% dochodów rozporządzalnych²⁸ na 1 osobę (na podstawie wyników za II–IV kwartał 2016). Małżeństwa z 3 lub większą liczbą dzieci nadal znajdowały się w najtrudniejszej sytuacji materialnej, jednak w 2016 r. wystąpiła wyraźna poprawa ich sytuacji dochodowej. W stosunku

²⁸ **Dochód rozporządzalny wg GUS** – dochód rozporządzalny jest to suma bieżących dochodów gospodarstwa domowego z poszczególnych źródeł pomniejszona o zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych płacone przez płatnika w imieniu podatnika (od dochodów z pracy najemnej oraz od niektórych świadczeń z ubezpieczenia społecznego i pozostałych świadczeń społecznych), o podatki od dochodów z własności, podatki płacone przez osoby pracujące na własny rachunek, w tym przedstawicieli wolnych zawodów i osób użytkujących gospodarstwo indywidualne w rolnictwie oraz o składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne. W skład dochodu rozporządzalnego wchodzi dochody pieniężne i niepieniężne, w tym spożycie naturalne (towary i usługi konsumpcyjne pobrane na potrzeby gospodarstwa domowego z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie bądź prowadzonej działalności gospodarczej na własny rachunek) oraz towary i usługi otrzymane nieodpłatnie. Dochód rozporządzalny przeznaczony jest na wydatki oraz przyrost oszczędności.

do 2015 r. nastąpił wzrost przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na 1 osobę w tych gospodarstwach aż o 25,2%²⁹.

Mapa nr 36 Udział dochodu ze świadczenia wychowawczego Rodzina 500+ w przeciętnym miesięcznym dochodzie rozporządzalnym na 1 osobę w gospodarstwie domowym

Źródło: „Raport Budżety Gospodarstw Domowych w 2016 roku”, GUS, Warszawa 2017 r., s. 58

Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych pobierających świadczenie wychowawcze (Rodzina 500+) w 2016 r. (II–IV kwartał) wyniósł 1 171 zł i stanowił 79,4% przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na 1 osobę ogółem dla Polski, który wynosił w 2016 roku 1 475 zł.

Biorąc pod uwagę dochód rozporządzalny w wysokości 1 171 zł, oznacza to, że przeciętnie w województwie wielkopolskim w tej kwocie 201,41 zł pochodzi ze świadczenia wychowawczego.

5.1.3. Świadczenia opiekuńcze³⁰

Świadczenie pielęgnacyjne i zasiłek pielęgnacyjny to świadczenia opiekuńcze wypłacane na podstawie ustawy o świadczeniach rodzinnych. Główna różnica polega na ich wysokości oraz kręgu osób uprawnionych. Z kolei dodatek pielęgnacyjny przyznawany jest na podstawie przepisów prawa regulujących zasady przyznawania świadczeń emerytalnych i rentowych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

²⁹ „Raport Budżety Gospodarstw Domowych w 2016 roku”, GUS, Warszawa 2017 r., s. 42

³⁰ Informacje dotyczące świadczeń pochodzą ze strony MRPiPS

<https://rodzina.gov.pl/swiadczenia/swiadczenia-opiekuncze> dostęp na 25.05.2018 r.

Świadczenie pielęgnacyjne z tytułu rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej, przysługuje:
matce albo ojcu,

- opiekunowi faktycznemu dziecka,
- osobie będącej rodziną zastępczą spokrewnioną, w rozumieniu ustawy z dnia 9 czerwca 2011r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej,
- innym osobom, na których zgodnie z przepisami ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy ciąży obowiązek alimentacyjny, z wyjątkiem osób o znacznym stopniu niepełnosprawności – jeżeli nie podejmują lub rezygnują z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniem: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji, albo osobą legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności.

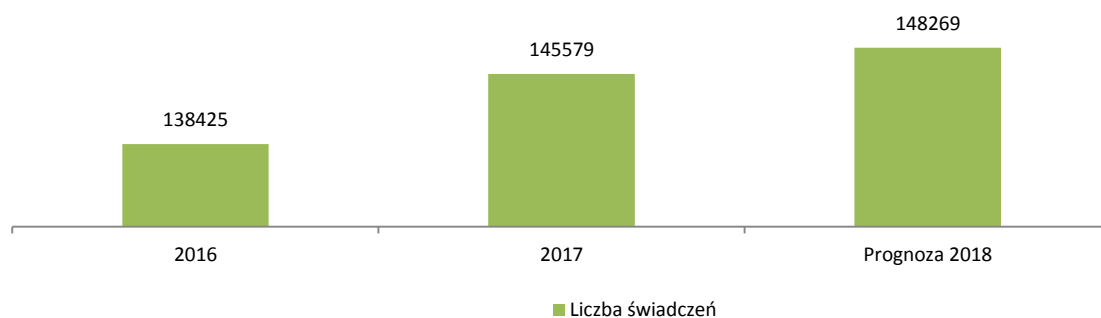
Świadczenie pielęgnacyjne przysługuje, jeżeli niepełnosprawność osoby wymagającej opieki powstała:

- nie później niż do ukończenia 18. roku życia lub
- w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej, jednak nie później niż do ukończenia 25. roku życia.

Od 1 stycznia 2017 r. świadczenie pielęgnacyjne wynosiło 1 406 zł w związku z przeprowadzoną waloryzacją wysokości świadczenia – o procentowy wskaźnik, o który zwiększać się będzie minimalne wynagrodzenie za pracę. Od 1 stycznia 2018 r. ma ono wynosić 1 477 zł netto.

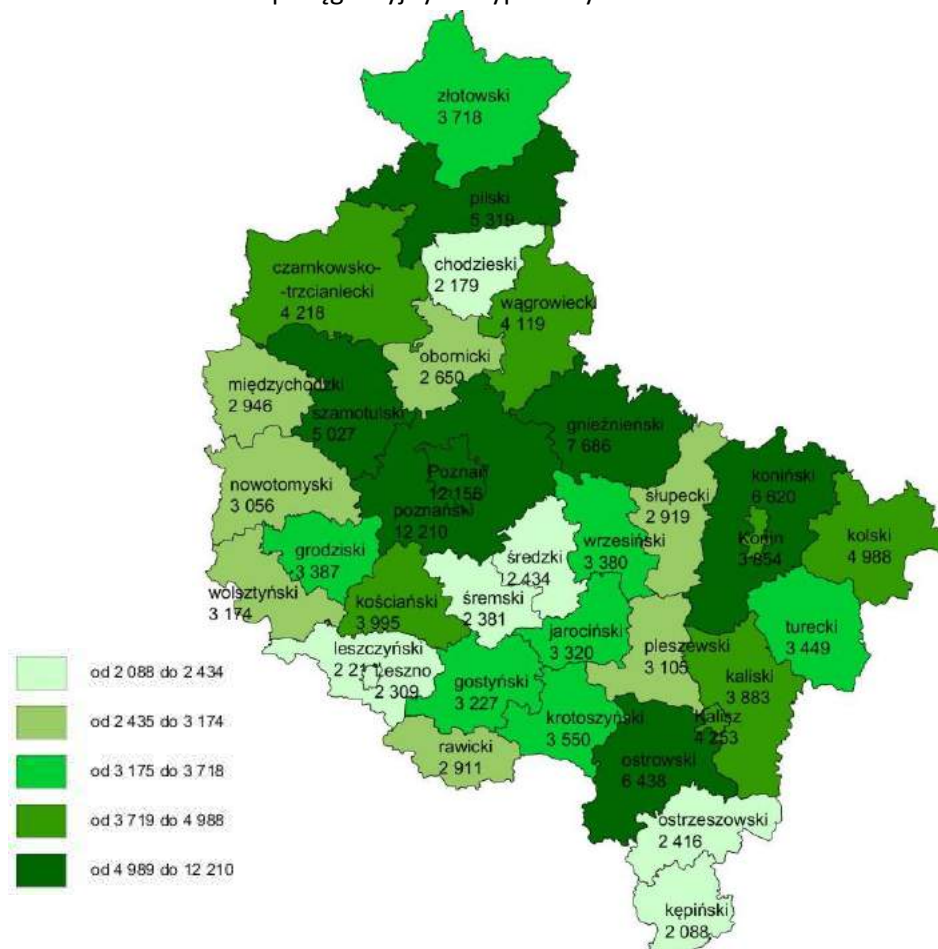
Od 1 stycznia 2017 r. nastąpiła ważna zmiana w pobieraniu świadczenia pielęgnacyjnego. Świadczenie pielęgnacyjne może pobierać oboje rodziców.

Każde z rodziców więcej niż jednego dziecka z niepełnosprawnością w rodzinie może otrzymać świadczenie pielęgnacyjne, gdy zrezygnuje z pracy lub jej nie podejmie, ze względu na opiekę nad niepełnosprawnym dzieckiem. Dotąd świadczenie mogło otrzymać tylko jedno z rodziców, nawet jeśli w rodzinie było więcej dzieci z niepełnosprawnością, a oboje rodzice zrezygnowali z pracy, aby się nimi opiekować. Zmianę od 1 stycznia 2017 wykonuje wyrok Trybunału Konstytucyjnego z listopada 2014 r.

Wykres nr 32 Liczba świadczeń pielęgnacyjnych wypłaconych w latach 2016-2017 oraz prognoza na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

W 2017 roku, w porównaniu z 2016 rokiem, liczba świadczeń pielęgnacyjnych wzrosła o 7 154 i wyniosła w roku oceny **145 579 świadczeń**. Kwota świadczeń wyniosła 203 928 906 zł i była wyższa od kwoty wypłaconej w 2016 roku o 24 959 287 zł. Analizując liczbę świadczeń wypłaconych w latach 2016-2017 oraz uwzględniając prognozy na rok 2018, zauważalny jest trend wzrostowy w tym obszarze.

Mapa nr 37 Liczba świadczeń pielęgnacyjnych wypłaconych w 2017 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Największą liczbę świadczeń pobierano w powiatach: poznańskim (12 210), m. Poznaniu (12 156), gnieźnieńskim (7 686), konińskim (6 620), ostrowskim (6 438), pilskim (5 319) i szamotulskim (5 027).

Zasiłek pielęgnacyjny³¹ przysługuje:

- 1) niepełnosprawnemu dziecku;
- 2) osobie niepełnosprawnej w wieku powyżej 16 roku życia, jeżeli legitymuje się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności;
- 3) osobie niepełnosprawnej w wieku powyżej 16 roku życia legitymującej się orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, jeżeli niepełnosprawność powstała w wieku do ukończenia 21 roku życia;
- 4) osobie, która ukończyła 75 lat.

Zasiłek pielęgnacyjny przyznaje się w celu częściowego pokrycia wydatków wynikających z konieczności zapewnienia opieki i pomocy innej osoby w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji. Wysokość zasiłku pielęgnacyjnego wynosi **153,00 zł miesięcznie**³².

W roku 2017 zasiłki pielęgnacyjne zostały wypłacone **w kwocie 164 090 584 zł** (↓ o 767 778 zł). W 2017 r. **wypłacono 1 072 492 świadczenia** (↓ 5 319 świadczeń). W 2018 roku prognozowany jest wzrost liczby pobieranych świadczeń i kwoty wydatkowanej na zaspokojenie potrzeb w tym zakresie.

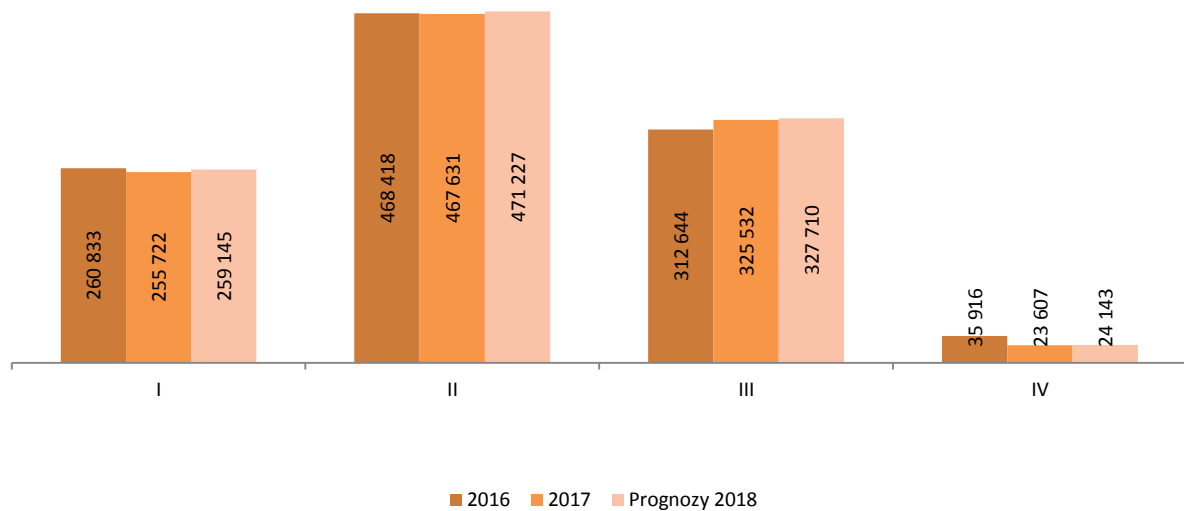
Na poniższym wykresie przedstawiono, w jaki sposób kształtowała się liczba świadczeń zasiłku pielęgnacyjnego pobieranego w latach 2016-2017 oraz, jak przedstawiają się prognozy w zależności od typu osoby uprawnionej do świadczenia:

- I. **niepełnosprawnemu dziecku;**
- II. **osobie niepełnosprawnej w wieku powyżej 16 roku życia**, jeżeli legitymuje się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności;
- III. **osobie niepełnosprawnej w wieku powyżej 16 roku życia legitymującej się orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności**, jeżeli niepełnosprawność powstała w wieku do ukończenia 21 roku życia i osobie,
- IV. **osobie, która ukończyła 75 lat.**

³¹ Informacje dotyczące świadczeń pochodzą ze strony MRPiPS <https://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/swiadczenia-rodzinne/rodzaje-i-wysokosc-swadczen-rodzinnych-kryteria-uzyskania-/test-swadczenia-pielagnacyjne/zasilek-pielagnacyjny/> dostęp na: 26.05.2018 r.

³² Wysokość świadczenia nie była waloryzowana od 2006 roku.

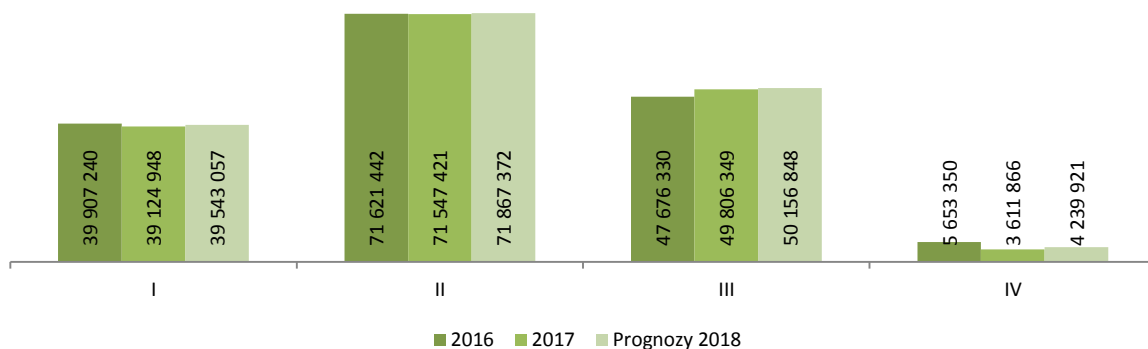
Wykres nr 33 Liczba świadczeń zasiłku pielęgnacyjnego pobieranego w latach 2016-2017 i prognozy na 2018, w zależności od typu osoby uprawnionej do świadczenia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Łączna liczba świadczeń jest zróżnicowana, w zależności od typu osoby uprawnionej do świadczenia. W latach 2016-2018 zauważalne są naprzemienne spadki i wzrosty liczby wypłaconych świadczeń.

Wykres nr 34 Kwota świadczeń zasiłku pielęgnacyjnego pobieranego w latach 2016-2017 i prognozy na 2018, w zależności od typu osoby uprawnionej do świadczenia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Łączna kwota wypłaconych świadczeń jest zróżnicowana, w zależności od typu osoby uprawnionej do świadczenia. W latach 2016-2018 zauważalne są naprzemienne spadki i wzrosty kwoty wypłaconych świadczeń.

Specjalny zasiłek opiekuńczy – Zasiłek dla opiekuna

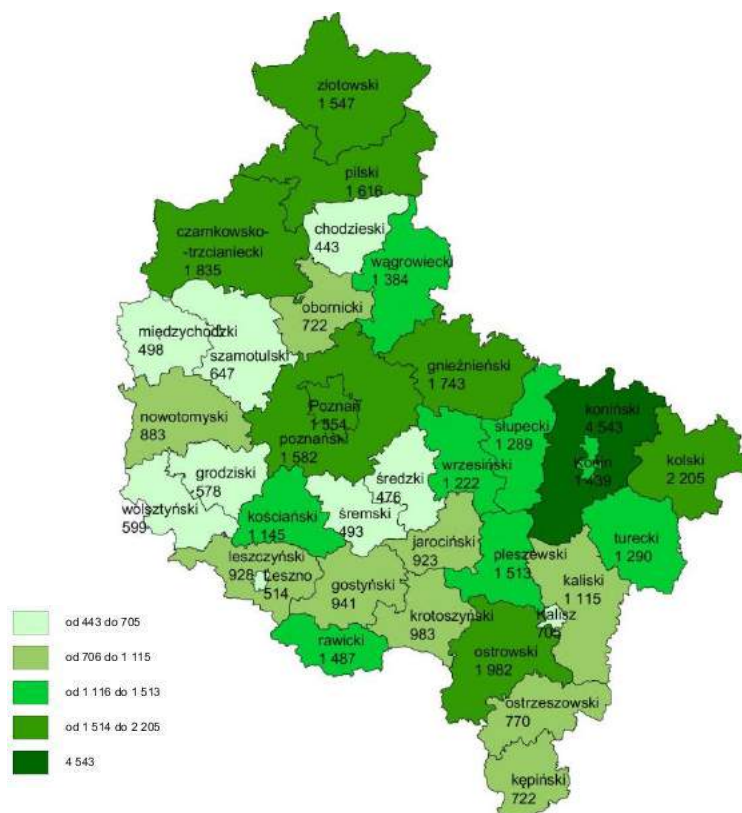
Tabela nr 3 Specjalny zasiłek opiekuńczy, zasiłek dla opiekuna – najważniejsze informacje

Rodzaj świadczenia	Dla kogo (w skrócie)	Kwota (na rękę)	Od kiedy	Kryterium dochodowe
Specjalny zasiłek opiekuńczy	Opiekunowie dorosłych osób z niepełnosprawnością	520 zł	Od 1 lipca 2013 r.	764 zł
Zasiłek dla opiekunów	Opiekunowie dorosłych osób z niepełnosprawnością, którzy z dniem 1 lipca 2013 r. stracili świadczenie pielęgnacyjne	520 zł	Od 15 maja 2014 r.	Nie

Źródło: <http://www.niepelnosprawni.pl/ledqe/x/182264> [Dostęp: 24.05.2018 r.]

W 2017 r. wypłacono **42 316 świadczeń specjalnego zasiłku opiekuńczego w kwocie 21 759 738 zł**. W porównaniu do 2016 r. wypłacono o 11% więcej świadczeń, w kwocie o 11% większej. W latach 2016-2017 coraz więcej osób korzystało z pomocy w formie **specjalnego zasiłku opiekuńczego (SZO)**, którego celem jest wsparcie finansowe osoby rezygnującej z zatrudnienia po to, aby zająć się opieką nad osobą niepełnosprawną. **Od 1 stycznia 2015 r. przysługuje on także opiekunom, którzy w ogóle nie podjęli zatrudnienia.** O wsparcie mogą ubiegać się także rolnicy, ich małżonkowie i domownicy.

Mapa nr 38 Liczba świadczeń specjalnego zasiłku opiekuńczego wypłaconego w 2017 roku

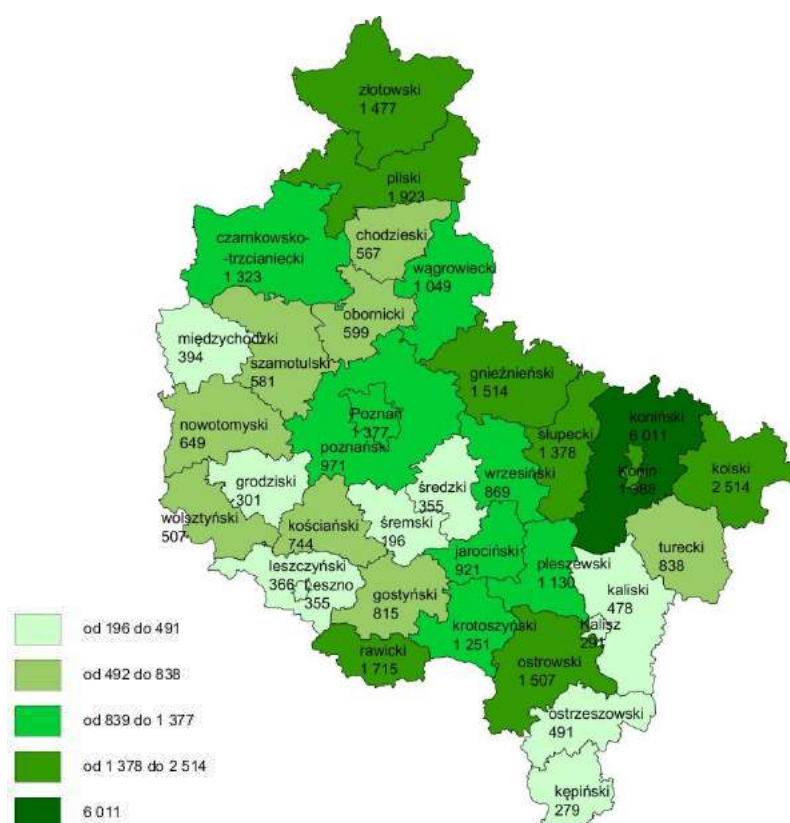
Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Zasiłek dla opiekuna (ZDO) to kolejna forma wsparcia z tytułu opieki nad dorosłą osobą z niepełnosprawnością, jednak mogą z niej skorzystać jedynie osoby, które pobierały świadczenie pielęgnacyjne z tytułu opieki nad dorosłą osobą niepełnosprawną do czerwca 2013 roku. ZDO wprowadzono od maja 2014 roku. Świadczeniobiorcy spełniający warunki określone przez ustawodawcę uzyskali spłatę za okres od lipca 2013 roku i prawo do dalszego pobierania świadczenia. Świadczenie to jest realizacją wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 grudnia 2013 r., sygn. akt TK akt K 27/13 - Art. 11 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 7 grudnia 2012 r. o zmianie ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1548) jest niezgodny z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

W 2017 r. wypłacono 37 124 świadczeń zasiłku dla opiekuna w kwocie 19 202 069 zł.

Z roku na rok coraz mniej osób pobiera zasiłek dla opiekuna (↓ o 8 916 świadczeń), jest to najprawdopodobniej spowodowane kurczącą się populacją podopiecznych (dorosłych, starszych osób z niepełnosprawnością) którymi opiekują się Ci opiekunowie.

Mapa nr 39 Liczba świadczeń zasiłku dla opiekuna wypłaconego w 2017 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

5.2. Inne rodzaje pomocy i świadczeń

Dodatek mieszkaniowy – to świadczenie pieniężne wypłacane przez gminę osobom o niskich dochodach, które posiadają tytuł prawny do zajmowanego lokalu. Dodatek ten ma umożliwić opłacenie czynszu oraz innych wydatków mieszkaniowych (opłaty dodatkowe, eksploatacyjne oraz niektóre koszty związane z zamieszkaniem w lokalu).

Dodatek mieszkaniowy przysługuje, jeżeli średni miesięczny dochód na jednego członka gospodarstwa domowego w okresie 3 miesięcy poprzedzających datę złożenia wniosku nie przekracza w gospodarstwie jednoosobowym 175% najniższej emerytury tj. kwoty 1 802,15 zł, a w gospodarstwie wieloosobowym 125% najniższej emerytury, tj. kwoty 1 287,25 zł.

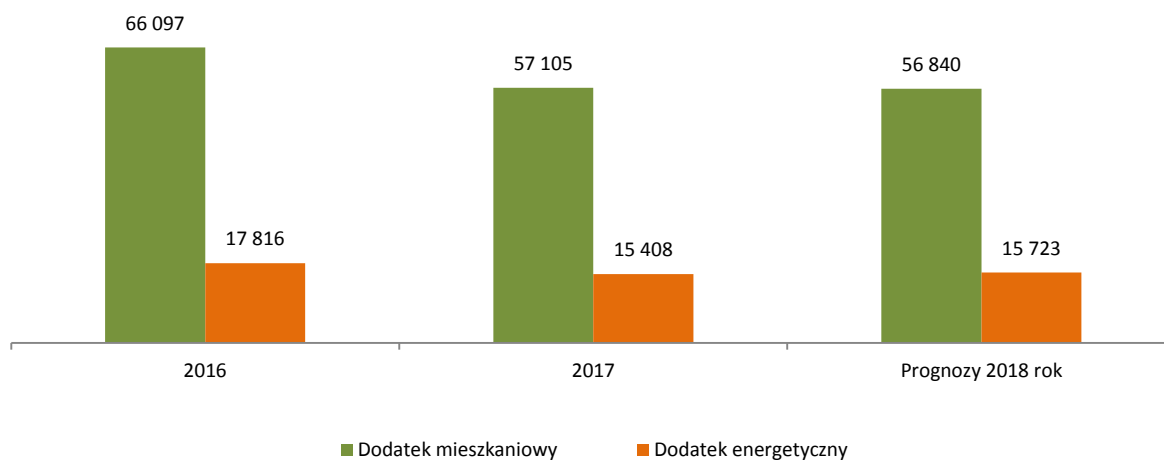
Dodatek mieszkaniowy przysługuje, jeżeli powierzchnia użytkowa zajmowanego lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego w przeliczeniu na liczbę członków gospodarstwa domowego nie przekracza 30% powierzchni normatywnej tj.:

Ilość osób	Określona w ustawie powierzchnia normatywna lokalu	+30%	Największa dopuszczalna powierzchnia użytkowa lokalu
Dla 1 osoby	35m ²	30%	45,5m ²
Dla 2 osób	40 m ²	30%	52,0m ²
Dla 3 osób	45m ²	30%	58,5m ²
Dla 4 osób	55m ²	30%	71,5m ²
Dla 5 osób	65m ²	30%	84,5m ²
Dla 6 osób	70m ²	30%	91,0m ²

Źródło: <http://www.gcs.gda.pl/pomoc-mieszkaniowa/dodatek-mieszkaniowy/> dostęp na: 29.05.2018 r.

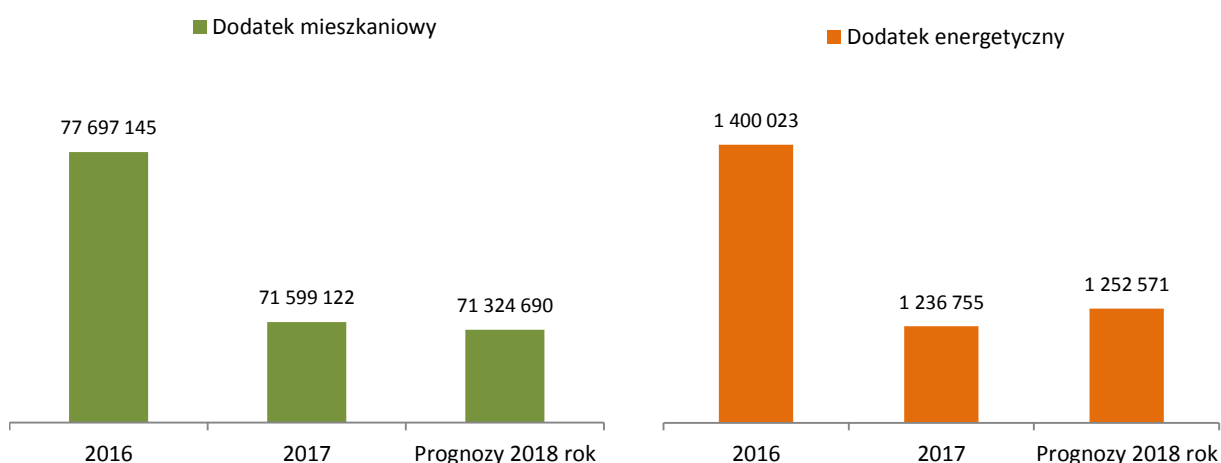
Dodatek energetyczny przysługuje **odbiorcy wrażliwemu energii elektrycznej**. Odbiorca wrażliwy energii elektrycznej – to osoba, której przyznano dodatek mieszkaniowy w rozumieniu art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych (Dz. U. z 2013r. poz. 966 z późn. zm.), która jest stroną umowy kompleksowej lub umowy sprzedaży energii elektrycznej zawartej z przedsiębiorstwem energetycznym i zamieszkuje w miejscu dostarczania energii elektrycznej.

Wykres nr 35 Liczba gospodarstw domowych korzystających z dodatków mieszkaniowych i dodatków energetycznych, w latach 2016-2017 oraz prognoza na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Wykres nr 36 Kwota świadczeń wypłaconych w ramach dodatków mieszkaniowych i dodatków energetycznych, w latach 2016-2017 oraz prognoza na 2018 rok

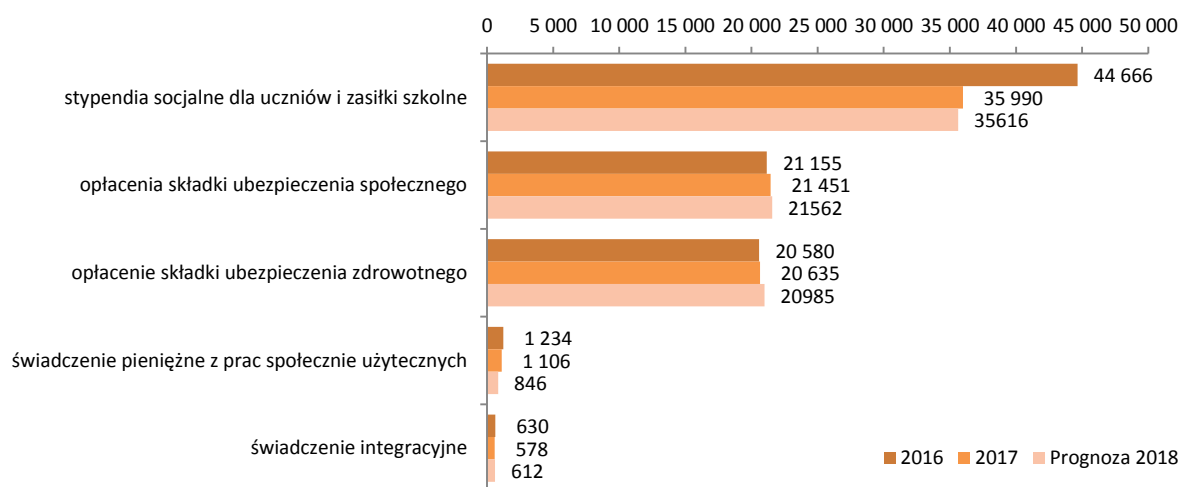
Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

W okresie od 1 maja 2017 r. do 30 kwietnia 2018 r. wysokość dodatku energetycznego będzie wynosiła odpowiednio³³:

- dla gospodarstwa prowadzonego przez osobę samotną – 11,22 zł/miesiąc;
- dla gospodarstwa składającego się z 2 do 4 osób – 15,58 zł/miesiąc;
- dla gospodarstwa składającego się z co najmniej 5 osób – 18,70 zł/miesiąc.

³³ <http://www.gcs.gda.pl/1-maja-zmiana-wysokosci-dodatku-energetycznego/> dostęp na: 29.05.2018 r.

Wykres nr 37 Liczba osób korzystających ze świadczeń z kategorii „inne rodzaje pomocy i świadczeń” wypłaconych w 2016, 2017 roku oraz prognoza na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Najliczniej udzielanymi z tej grupy świadczeń były stypendia socjalne dla uczniów i zasiłki szkolne, które w 2017 r. wypłacono **35 990 osobom**, w kwocie **23 902 498 zł**. We wszystkich świadczeniach poza „opłaceniem składki ubezpieczenia zdrowotnego i ubezpieczenia społecznego”, odnotowano w 2017 roku spadek liczby świadczeniobiorców względem 2016 roku. Szczególnie widoczny spadek świadczeniobiorców dotyczył stypendiów szkolnych i zasiłków szkolnych (↓ 8 676 os.).

Świadczenie z funduszu alimentacyjnego

Świadczenie z funduszu alimentacyjnego przysługuje osobie uprawnionej w przypadku bezskuteczności egzekucji zasądzonych przez komornika alimentów. Bezskuteczność egzekucji ma miejsce wówczas, gdy w okresie dwóch ostatnich miesięcy nie wyegzekwowano pełnej kwoty należności z tytułu zaległych i bieżących zobowiązań alimentacyjnych. Za bezskuteczność egzekucji uznaje się również niemożność wszczęcia lub prowadzenia egzekucji alimentów przeciwko dłużnikowi przebywającemu poza granicami Polski, w szczególności z powodu braku podstawy prawnej do podjęcia czynności zmierzających do wykonania tytułu wykonawczego w miejscu zamieszkania dłużnika albo w sytuacji braku możliwości wskazania przez osobę uprawnioną miejsca zamieszkania dłużnika.

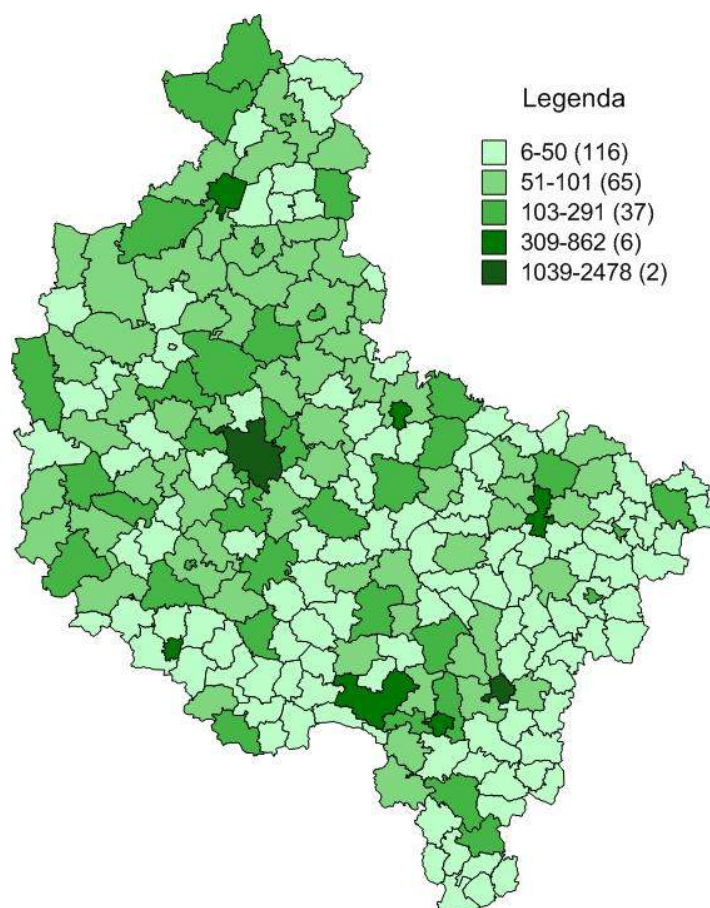
Świadczenie alimentacyjne przysługuje do ukończenia 18 roku życia lub do ukończenia 25 roku życia, jeżeli dziecko uczy się w szkole lub szkole wyższej. W przypadku posiadania przez osobę uprawnioną orzeczenia o znacznym stopniu niepełnosprawności, świadczenie z funduszu alimentacyjnego przysługuje bez względu na jej wiek. **Świadczenia z funduszu alimentacyjnego przysługują w wysokości bieżąco ustalonych alimentów, jednakże nie wyższej niż 500 zł miesięcznie.** Przyznanie

prawa do świadczenia z funduszu alimentacyjnego **uzależnione jest od spełnienia kryterium dochodowego – jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę w rodzinie nie przekracza kwoty 725 zł** (próg ten nie był waloryzowany od 2008 roku).

Z danych Ministerstwa Rodziny Pracy i Polityki Społecznej wynika, że średnia krajowa wartość wsparcia wypłacanego z funduszu to 374 zł³⁴.

W 2017 r. w województwie wielkopolskim **15 118 rodzin otrzymało świadczenia z funduszu alimentacyjnego, na łączną kwotę 110 697 637 zł.**, w porównaniu do 2016 roku liczba rodzin i kwota świadczeń **zmniejszyła się w roku oceny, odpowiednio o 1 568 osób i 7 008 055 zł**, co spowodowane jest głównie tym, iż od wprowadzenia tego świadczenia, czyli od 2008 roku nie zmieniła się kwota kryterium dochodowego (725 zł na osobę w rodzinie). Ministerstwo Rodziny Pracy i Polityki Społecznej planuje podnieść kryterium dochodowego w 2019 roku do poziomu 800 zł. W roku oceny **świadczenie średniomiesięczne wypłacane w województwie dla 1 osoby wyniosło 410,68 zł.**

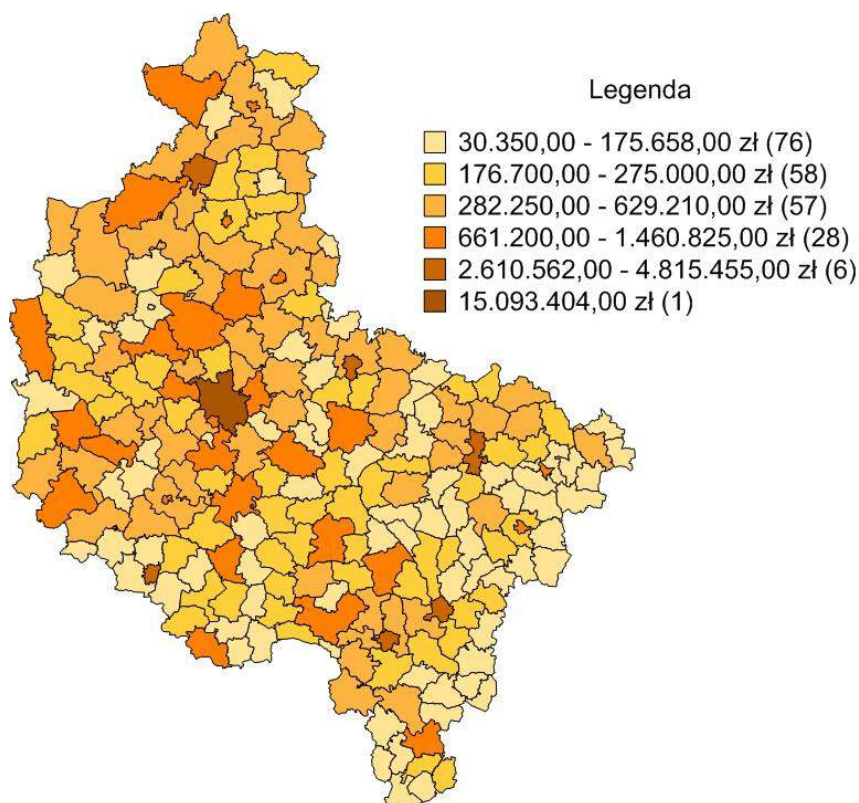
Mapa nr 40 Liczba osób korzystających ze świadczeń funduszu alimentacyjnego w 2017 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

³⁴<https://oko.press/dzieci-bez-alimentow-fundusz-alimentacyjny-wzrosnie-idzie-500-plus/>
Dostęp na: 29.05.2018 r.

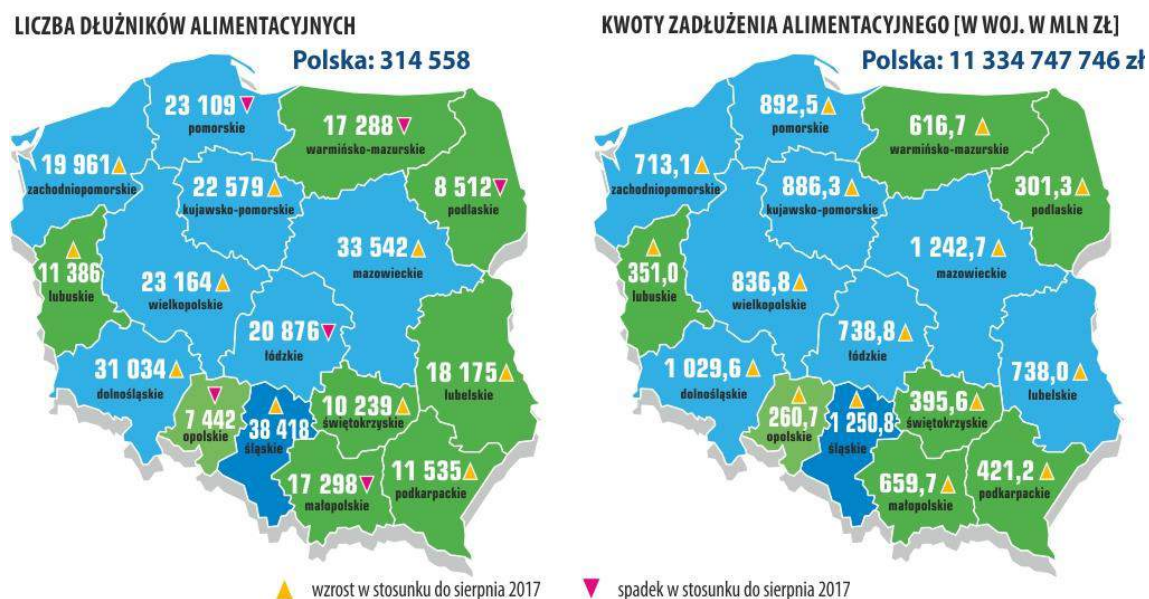
Mapa nr 41 Kwota wypłaconych świadczeń z funduszu alimentacyjnego w 2017 roku (zł)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Jak wynika z danych Rejestru Dłużników BIG InfoMonitor³⁵ zaległości alimentacyjne Polaków w 2017 roku wynosiły 11,3 mld zł.

Rysunek nr 4 Liczba dłużników alimentacyjnych i kwoty zadłużenia w 2017 roku, w ujęciu wojewódzkim

Źródło: Raport – Dłużnik alimentacyjny (grudzień 2017) BIG InfoMonitor, s. 4

³⁵ <https://media.bik.pl/publikacje/4319> dostęp na: 29.05.2018 r.

Zadłużenie rośnie, jednak zdecydowanie wolniej niż w I połowie 2017 roku. To m.in. efekt zaostżenia przepisów kodeksu karnego³⁶. Przeprowadzone na zlecenie BIG InfoMonitor badanie potwierdza, że osoby unikające płacenia zmieniają postępowanie głównie pod wpływem poprawy sytuacji materialnej oraz ze strachu przed wyrokiem sądowym.

Rysunek nr 5 Średnia zaległość na osobę w 2017 roku (ujęcie wojewódzkie)

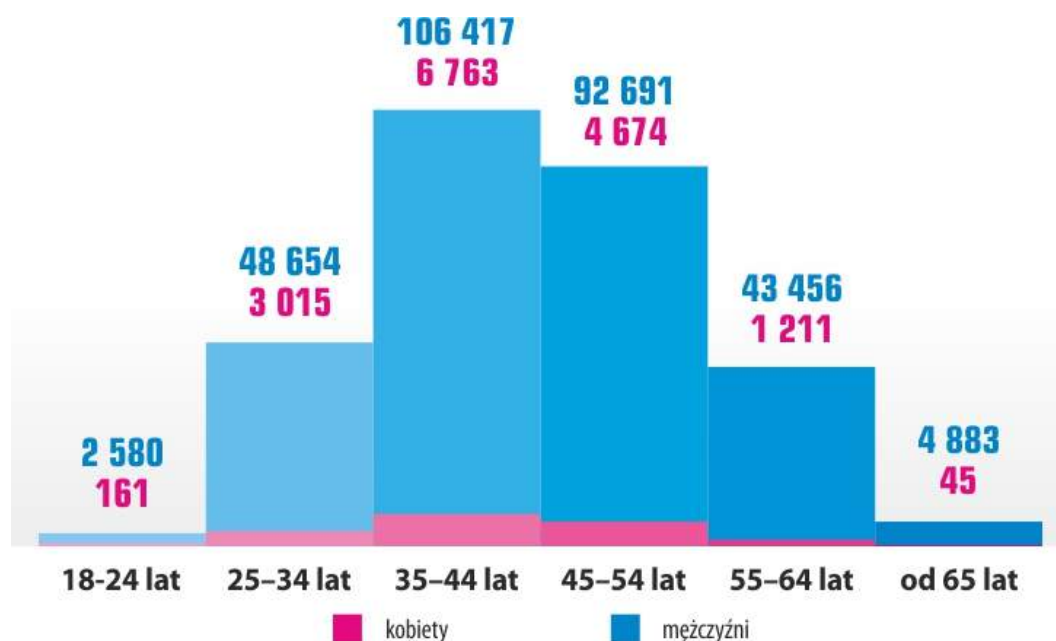
Źródło: Raport – Dłużnik alimentacyjny (grudzień 2017) BIG InfoMonitor, s. 5

„Średnia wartość zobowiązania z tytułu niezapłaconych alimentów przypadająca na jednego dłużnika alimentacyjnego wyniosła w 2017 roku 36 034 zł. Od sierpnia do października 2017 roku wzrosła o 651 zł i zwiększyła się we wszystkich województwach. Najwyższe średnie zadłużenie, przekraczające średnią dla kraju, występuje w województwach: lubelskim, kujawsko-pomorskim oraz świętokrzyskim, natomiast najniższe na Śląsku oraz w Lubuskiem”³⁷. (Patrz rysunek nr 5)

³⁶ Po zmianie art. 209 kodeksu karnego rodzic, który nie płaci na dziecko przez trzy miesiące może zostać pociągnięty do odpowiedzialności karnej. Wezwany przez prokuratora ma miesiąc na uregulowanie zaległości, jeśli tego nie zrobi sąd może go ukarać pozbawieniem wolności lub dozorem elektronicznym – mówi Sławomir Grzelczak prezes BIG InfoMonitor. – To spora zmiana, bo wcześniej, zanim 31 maja tego roku weszła w życie nowelizacja, kodeks mówił o karze pozbawienia wolności za uporczywe uchylanie się od płacenia świadczenia, ale określenie „uporczywe” było trudne do interpretacji.

³⁷ Raport – Dłużnik alimentacyjny (grudzień 2017) BIG InfoMonitor, s. 4
<https://media.bik.pl/publikacje/4319> dostęp na: 29.05.2018 r.

Rysunek nr 6 Wiek i płeć dłużników alimentacyjnych

Źródło: Raport – Dłużnik alimentacyjny (grudzień 2017) BIG InfoMonitor, s. 4
<https://media.bik.pl/publikacje/4319> dostęp: 29.05.2018 r.

Najliczniejszą grupę niepłacących na swoje dzieci stanowią osoby między 35 a 44 rokiem życia. Osobami uchylającymi się od płacenia alimentów są zdecydowanie częściej mężczyźni, aniżeli kobiety (19 razy częściej).

6. Powiat – zadania PCPR oraz MOPR

6.1. Piecza zastępcza

Do głównych zadań samorządu powiatu wynikających z ustawy o wspieraniu rodziny i systemu pieczy zastępczej należą w szczególności:

- organizowanie pieczy zastępczej w placówkach, poprzez tworzenie warunków do powstawania oraz działania rodzin pomocowych, rodzinnych domów dziecka, placówek opiekuńczo-wychowawczych, w tym organizowanie wsparcia dla rodzinnej pieczy zastępczej,
- wsparcie dla usamodzielniających się osób, opuszczających rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka, placówki opiekuńczo-wychowawcze,
- organizowanie szkoleń dla kandydatów na rodziny zastępcze zawodowe, niezawodowe oraz prowadzących rodzinne domy dziecka.

Zadania powiatu w zakresie pieczy zastępczej starosta wykonuje za pośrednictwem powiatowego centrum pomocy rodzinie oraz organizatora(ów) rodzinnej pieczy zastępczej.

Organizacja pieczy zastępczej jest zadaniem własnym powiatu. Piecza zastępcza ma zapewnić pracę z rodziną umożliwiającą powrót dziecka do rodziny lub, gdy jest to niemożliwe – dążenie do przysposobienia dziecka. Wyróżniamy:

- Rodzinną pieczę zastępczą
- Instytucjonalną pieczę zastępczą

6.1.1. Rodzinna piecza zastępcza

Rodzinną pieczę zastępczą jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców. Zapewnia pracę z rodziną umożliwiającą powrót dziecka do rodziny lub gdy jest to niemożliwe – dążenie do przysposobienia dziecka, przygotowanie dziecka do samodzielnego i odpowiedzialnego życia, zaspokojenia potrzeb emocjonalnych dzieci ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb bytowych, zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalno-rekreacyjnych. Formami rodzinnej pieczy zastępczej są:

1) rodzina zastępcza:

a) spokrewniona,

b) niezawodowa, umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem liczego rodzeństwa),

c) zawodowa – umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem liczego rodzeństwa), w tym:

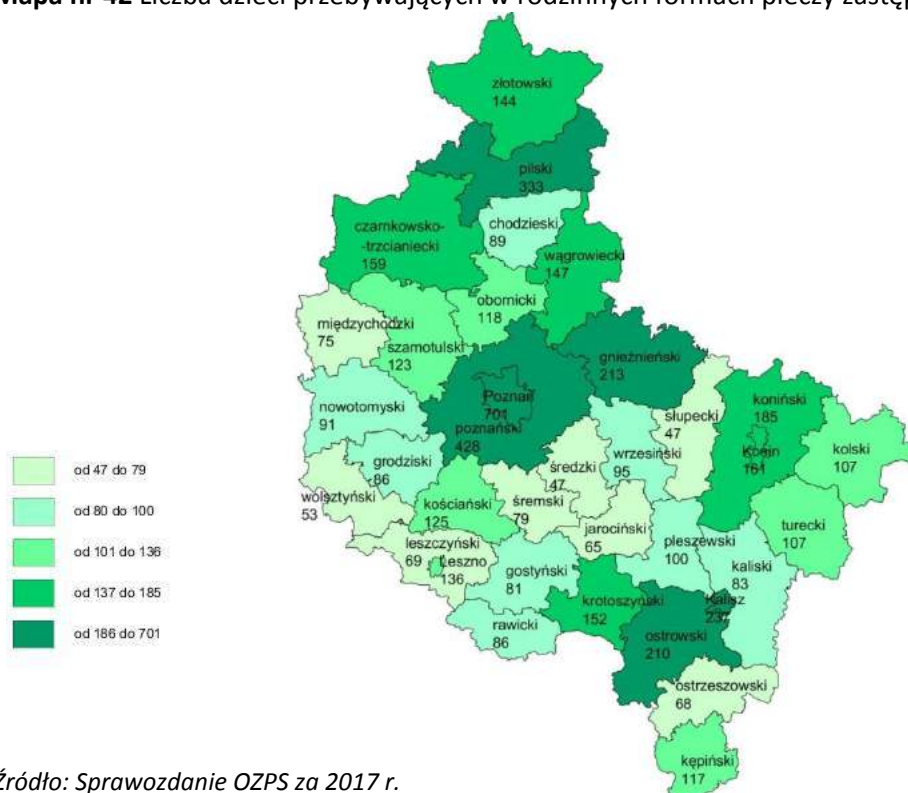
- zawodowa specjalistyczna – umieszcza się w niej w szczególności: dzieci legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, dzieci na podstawie ustawy z dnia 26 X 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (jednolity tekst Dz. U. 2010 Nr 33, poz. 178 z późn. zm.), małoletnie matki z dziećmi,
- zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego – przyjmuje dziecko na podstawie orzeczenia sądu w przypadku gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję lub Straż Graniczną, na wniosek rodziców, dziecka lub innej osoby w przypadku, o którym mowa w art. 12a ustawy z dnia 29 VII 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.),
- zawodowa niespokrewniona z dzieckiem, wielodzietna (funkcjonująca nie dłużej niż przez okres 3 lat od dnia wejścia w życie ustawy, tj. do 31 XII 2014 r.)

2) rodzinny dom dziecka – w tym samym czasie może w nim przebywać łącznie nie więcej niż 8 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa)³⁸.

Ze sprawozdania OZPS wynika, że w 2017 roku na terenie województwa wielkopolskiego w pieczy zastępczej przebywało **6 454 dzieci** (↓ o 130 dzieci), z czego 81,5% umieszczonych zostało w jej rodzinnych formach. Łącznie, na terenie województwa funkcjonowało **3 290 rodzin zastępczych** (↓ o 89 rodzin), w których przebywało **5 117 dzieci** (↓ o 91 dzieci). W roku oceny zmalały kwoty świadczeń przeznaczane przez powiaty na tę formę pieczy zastępczej – do **46 774 463 zł** (↓ o 1 562 283 zł). Tegoroczne sprawozdanie uwzględniło po raz pierwszy dane dotyczące dodatku wychowawczego pobieranego przez rodziny zastępcze. Z danych przekazanych przez wielkopolskie powiaty wynika, że dodatek wychowawczy otrzymało 2 713 rodzin zastępczych (tj. 82,4% takich rodzin).

Najwięcej dzieci w rodzinnych formach pieczy zastępczej przebywało w powiatach: m. Poznaniu (701), poznańskim (428), pilskim (333), i gnieźnieńskim (213) i ostrowskim (210). Najmniej w powiatach: średzkim (47), słupeckim (47), wolsztyńskim (53), jarocińskim (65) i ostrzeszowskim (68).

Mapa nr 42 Liczba dzieci przebywających w rodzinnych formach pieczy zastępczej w 2017 roku

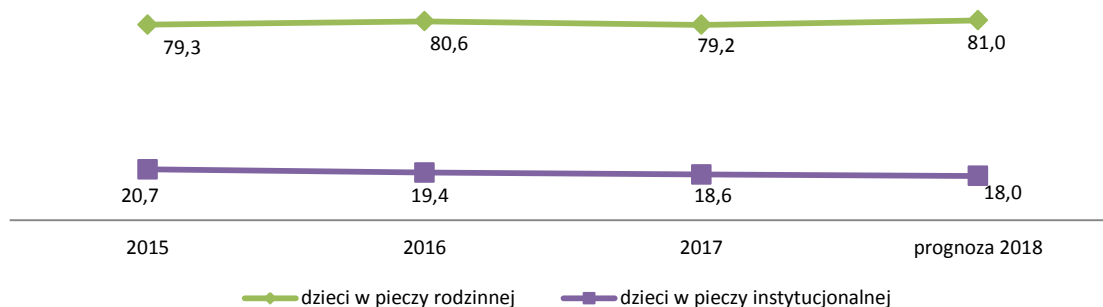

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

³⁸ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Nr 149, poz. 887 z późn. zm.).

Porównując proporcje liczby dzieci przebywających w różnych formach pieczy zastępczej w latach 2015-2017, widać powolny, ale stopniowy spadek liczby dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz względnie stały odsetek dzieci umieszczanych w rodzinnych formach pieczy zastępczej.

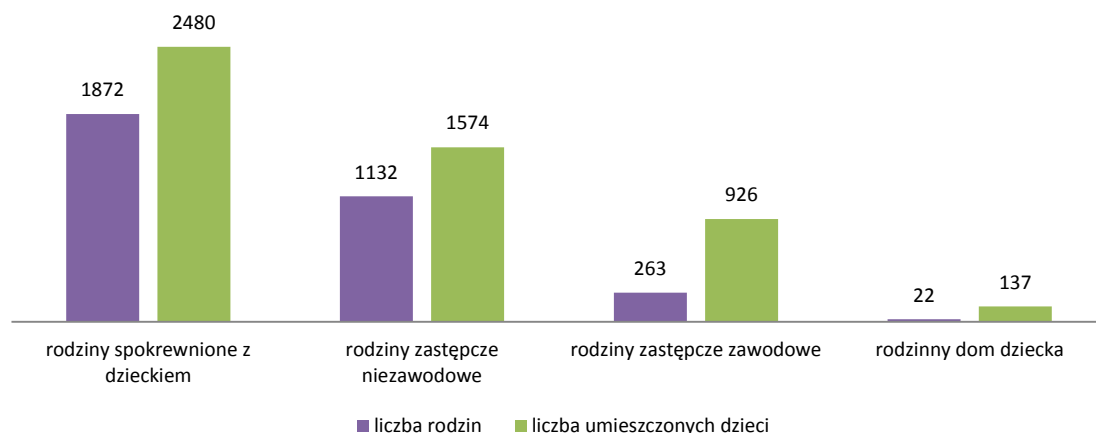
Wykres nr 38 Odsetek dzieci przebywających w pieczy zastępczej w latach 2015-2017 oraz prognoza na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

W 2017 roku w Wielkopolsce funkcjonowały **1 872 rodziny zastępcze spokrewnione z dzieckiem** (↓ o 25 rodzin), w których wychowywało się 2 480 dzieci (↓ o 42 dzieci). Z danych powiatowych wynika, że w roku oceny nieznacznie wzrosła liczba **rodzin zastępczych zawodowych** (z 259 do 263), co jest dobrą informacją ze względu na występujące w tym zakresie deficyty. Przebywało tam 926 dzieci. Zanotowano za to spadek liczby **rodzin zastępczych niezawodowych** – **1 132** w roku 2017 (↓ o 66 rodzin). Liczba **rodzin zastępczych specjalistycznych** – pozostała na poziomie zbliżonym do roku poprzedniego (↑ o 1 rodzinę), tj. **35 rodzin**, 94 dzieci umieszczonych. Niewielki spadek odnotowano w liczbie **placówek pogotowia rodzinnego** – z **51 do 50** (269 dzieci umieszczonych). **Z 20 do 22** zwiększyła się liczba **rodzinnych domów dziecka**, a liczba dzieci tam przebywających wyniosła w roku oceny 137 dzieci.

Wykres nr 39 Rodziny zastępcze i dzieci w nich przebywające w 2017 roku, w podziale na typy rodzin

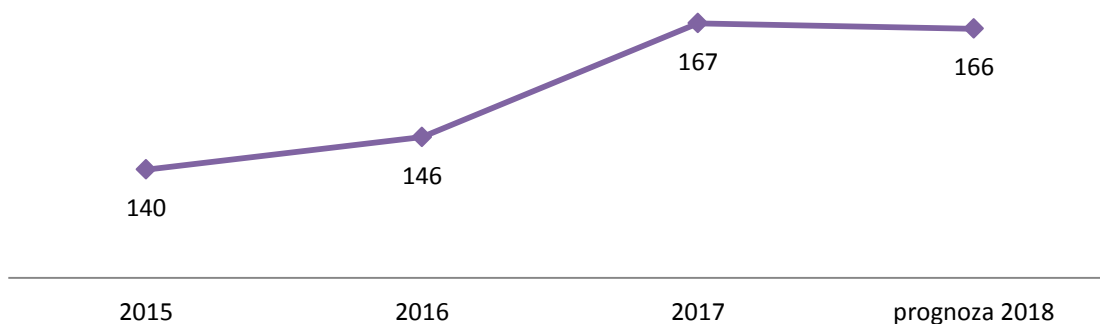
Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

W roku 2017 **wydano 419 ocen** (↑ o 71 ocen) w zakresie kwalifikacji kandydatów na rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka, w tym **354 opinii pozytywnych**. Powiatowe centra pomocy rodzinie przygotowały również **4 066 planów pomocy dziecku** (↓ o 370 planów).

Zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka obejmuje się opieką koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej. Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej może mieć pod opieką maksymalnie 15 rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka.

W porównaniu do lat ubiegłych w roku oceny odnotowano wzrost liczby zatrudnionych koordynatorów, w 2017 r. w wielkopolskich powiatach zatrudnionych było 167 koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej (↑ o 21 os.).

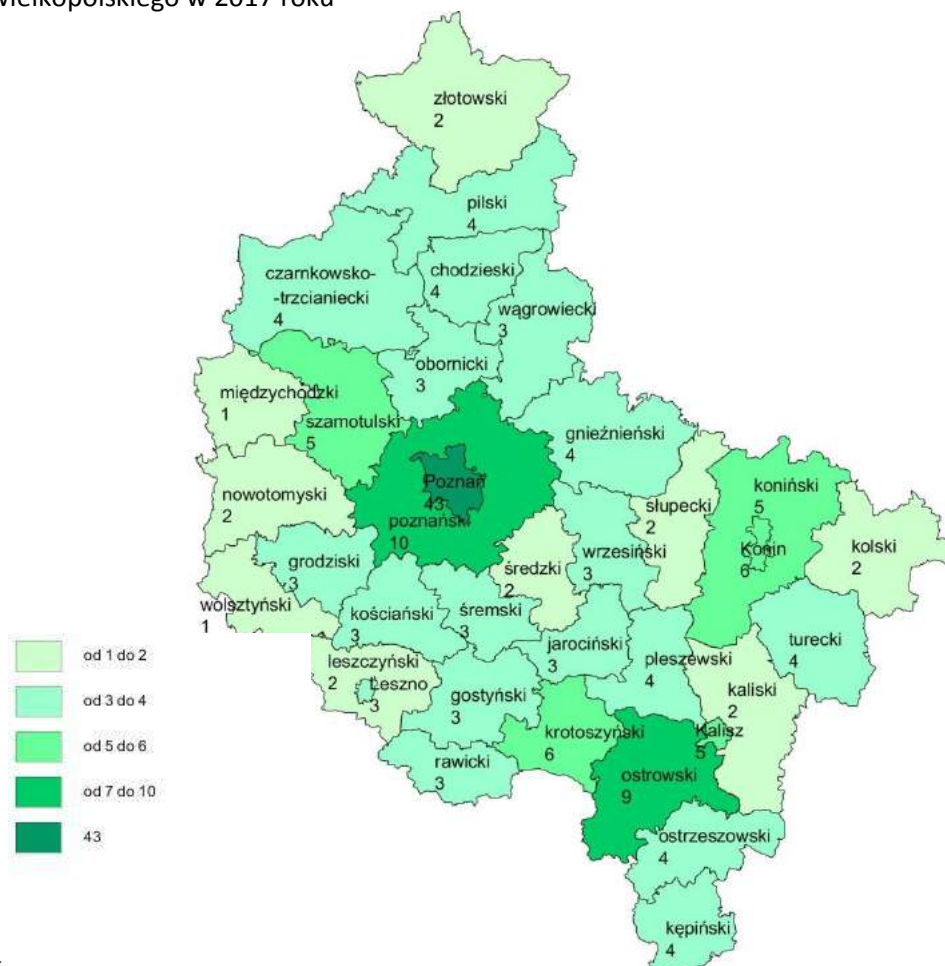
Wykres 40 Liczba koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej w latach 2015-2017 wraz z prognozą na 2018 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Od 2015 roku koordynatorzy działają we wszystkich wielkopolskich powiatach, najwięcej w: m. Poznania (43), poznańskim (10), ostrowskim (9), krotoszyńskim (6) i m. Konina (6).

Mapa nr 43 Liczba koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej w powiatach województwa wielkopolskiego w 2017 roku

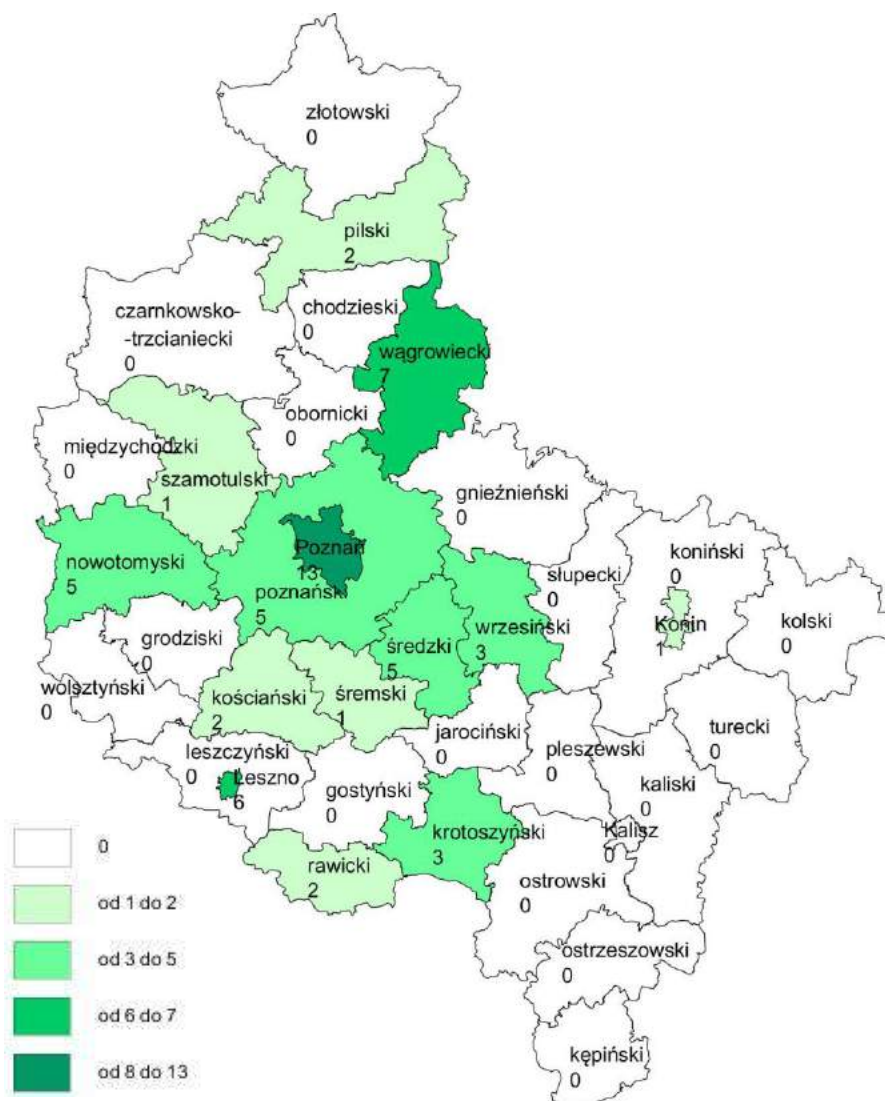

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

W przypadku czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem przez rodzinę zastępczą lub prowadzącego rodzinny dom dziecka, piecza zastępcza nad dzieckiem może zostać powierzona **rodzinie pomocowej**. W roku 2017 w Wielkopolsce zanotowano wzrost liczby takich rodzin do **56** (↑ o 7 rodzin).

Rodziny pomocowe nie funkcjonują nadal w 21 powiatach: złotowskim, czarnkowsko-trzcianieckim, chodzieskim, obornickim, międzychodzkiem, gnieźnińskim, grodziskim, wolsztyńskim, leszczyńskim, gostyńskim, jarocińskim, pleszewskim, kaliskim, m. Kalisz, ostrowskim, ostrzeszowskim, kępiskim, konińskim, tureckim, slupeckim i kolskim.

Mapa nr 44 Liczba rodzin pomocowych w województwie wielkopolskim w 2017 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

6.1.2. Instytucjonalna piecza zastępcza

Instytucjonalna piecza zastępcza na poziomie powiatów jest sprawowana w formie placówek opiekuńczo-wychowawczych, które są prowadzone jako placówki typu:

- a) interwencyjnego – zapewniają doraźną opiekę nad dzieckiem w czasie trwania sytuacji kryzysowej, w szczególności placówka jest obowiązana przyjąć dziecko w przypadkach wymagających natychmiastowego zapewnienia mu opieki,
- b) rodzinnego – wychowują dzieci w różnym wieku, w tym dorastające i usamodzielniające się; umożliwiają wspólne wychowanie i opiekę licznemu rodzeństwu, współpracują z koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej i asystentem rodzin,

c) socjalizacyjnego – zapewniają dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokajają jego niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne i religijne; realizują przygotowany we współpracy z asystentem rodziny plan pomocy dziecku; podejmują działania w celu powrotu dziecka do rodziny; zapewniają dziecku dostęp do kształcenia dostosowanego do jego wieku i możliwości rozwojowych; obejmują dziecko działaniami terapeutycznymi, zapewniają korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych,

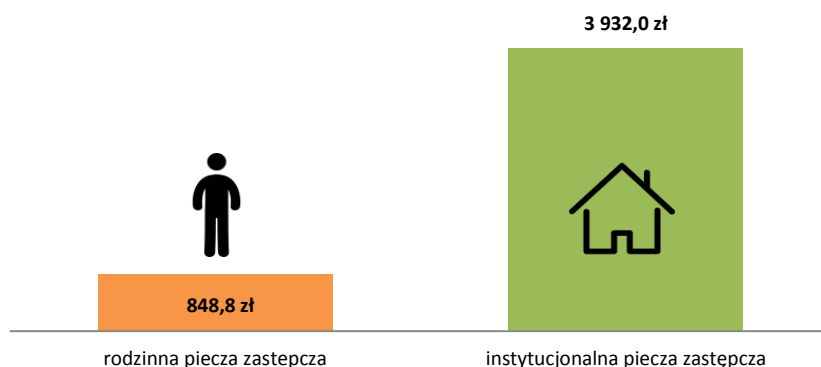
d) specjalistyczno-terapeutycznego – sprawują opiekę nad dzieckiem o indywidualnych potrzebach, w szczególności: legitymującym się orzeczeniem o niepełnosprawności albo orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności; wymagającym stosowania specjalnych metod wychowawczych i specjalistycznej terapii; wymagającym wyrównywania opóźnień rozwojowych i edukacyjnych. Placówka zapewnia zajęcia wychowawcze, socjoterapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne, logopedyczne, terapeutyczne, rekompensujące braki w wychowaniu w rodzinie i przygotowujące do życia społecznego, a dzieciom niepełnosprawnym także odpowiednią rehabilitację i zajęcia rewalidacyjne³⁹.

W roku 2017 w województwie wielkopolskim działały **62 placówki opiekuńczo-wychowawcze** (bez zmian w stosunku do roku ubiegłego), w tym 41 placówek prowadzonych było przez JST, a 21 przez inny podmiot. Według sprawozdań powiatowych zapewniły one opiekę **1 201 dzieciom** (↓ o 50 dzieci), a na ich prowadzenie ze środków powiatowych przeznaczonych zostało **56 668 290 zł** (↓ o 1 907 569 zł). W **15 placówkach typu rodzinnego** (↑ o 6 placówek) przebywało **100 dzieci** (↑ o 1 dziecko).

Z zestawienia kosztów, jakie samorządy powiatowe wydatkują na poszczególne rodzaje pieczy zastępczej wynika, że **średniomiesięczny koszt utrzymania 1 wychowanka placówki opiekuńczo-wychowawczej wynosi 3 932 zł**. Dla porównania, kwota wydatkowana na utrzymanie miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej jest prawie pięciokrotnie niższa (patrz wykres poniżej).

³⁹ Ustawa z dnia 9 VI 2011 r. o wspieraniu rodziny oraz systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Nr 149, poz. 887 z późn. zm.).

Wykres nr 41 Średni miesięczny koszt utrzymania 1 wychowanka w placówce opiekuńczo-wychowawczej oraz w rodzinie zastępczej, niebędącej rodziną spokrewnioną (w zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

6.2. Usamodzielnienie

Osobie opuszczającej, po osiągnięciu pełnoletności, rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną przysługuje pomoc na usamodzielnienie.

Przez osobę usamodzielnianą rozumie się również osobę, której pobyt w rodzinnej pieczy zastępczej ustał na skutek śmierci osób tworzących rodzinę zastępczą lub osoby prowadzącej rodzinny dom dziecka, w okresie 6 miesięcy przed osiągnięciem przez osobę usamodzielnianą pełnoletności.

W ustawie wyróżniono następujące formy pomocy dla ww. kategorii osób:

1) pomoc na:

- ❖ kontynuowanie nauki,
- ❖ usamodzielnienie,
- ❖ zagospodarowanie;

2) pomoc w uzyskaniu:

- ❖ odpowiednich warunków mieszkaniowych,
- ❖ zatrudnienia;

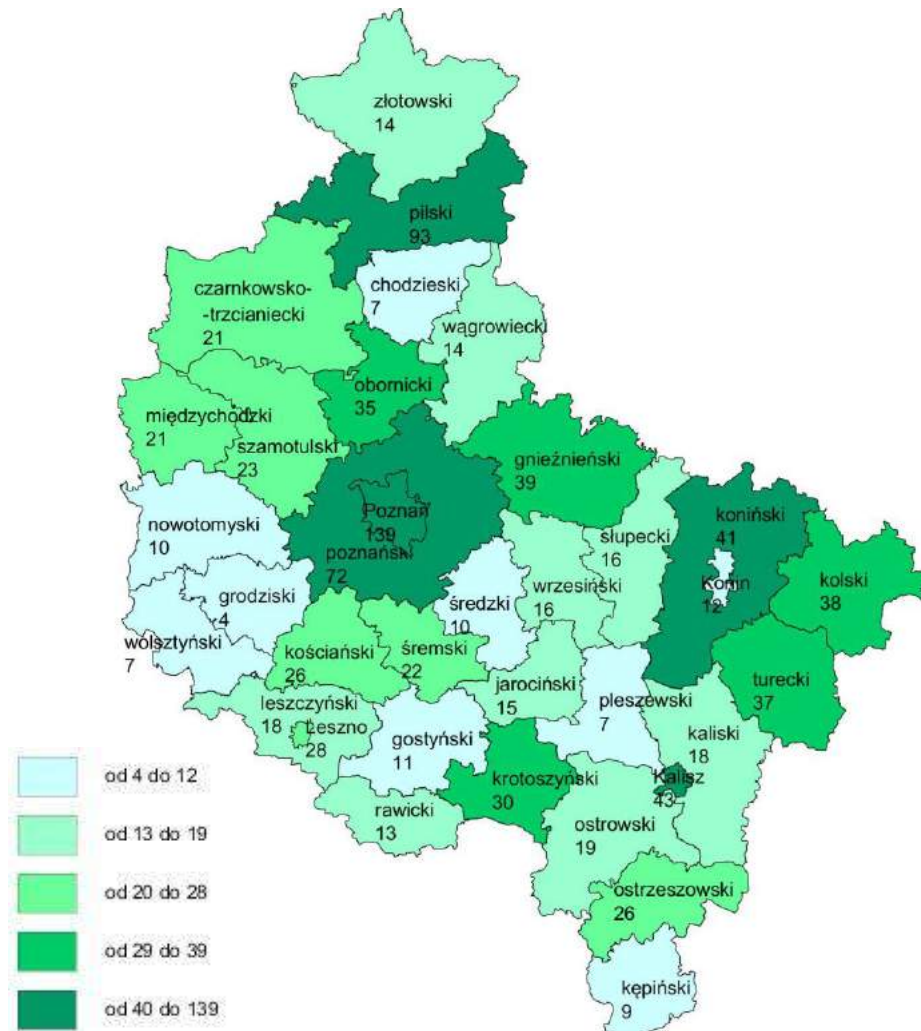
3) pomoc prawna i psychologiczna (nowa forma pomocy wprowadzona nowelizacją z dnia 25 lipca 2014 r.).

Pomoc ta może mieć charakter pieniężny (przyznanie świadczenia pieniężnego) lub niepieniężny (pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie w formie rzeczowej, pomoc prawna i psychologiczna)⁴⁰.

⁴⁰ Informacja rady ministrów o realizacji w roku 2014 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Z 2015 r. Poz. 332), s.32

W 2017 r. **1 713 osób** (↑ o 62 os.) realizowało **indywidualny program usamodzielnienia**. W roku oceny **954 pełnoletnie osoby** (↓ o 51 os.) w województwie opuściły rodziny zastępcze. Najwięcej w m. Poznaniu (139 os.), powiecie pilskim (93 os.), poznańskim (72 os.) i konińskim (41 os.).

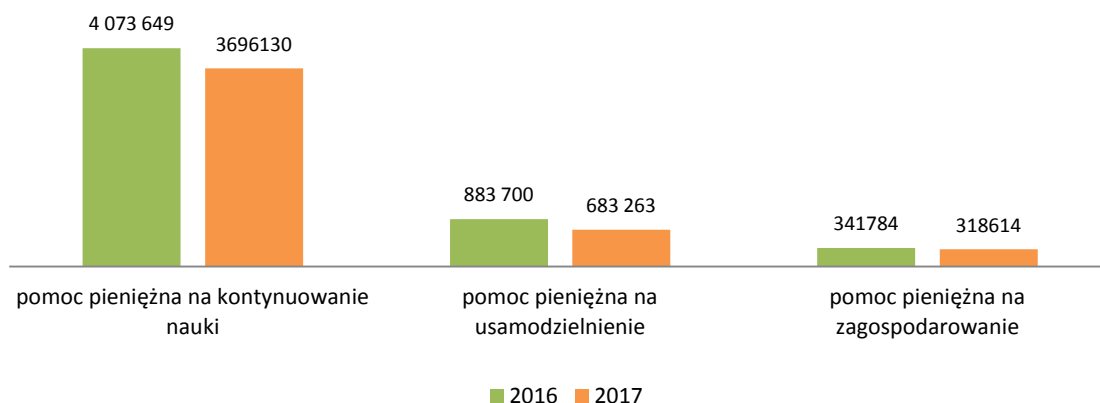
Mapa nr 45 Pełnoletnie osoby opuszczające rodziny zastępcze w 2017 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Osoby opuszczające rodziny zastępcze mogą skorzystać między innymi z pomocy pieniężnej na usamodzielnienie, na kontynuowanie nauki oraz na zagospodarowanie – łącznie z tytułu tej pomocy w 2017 roku wypłaconych zostało **4 698 007 zł** (↓ o 606 292 zł). Z tego rodzaju wsparcia skorzystało łącznie **1 121 osób** (↓ o 124 os.), najliczniej z pomocy pieniężnej na kontynuowanie nauki – 824 osoby.

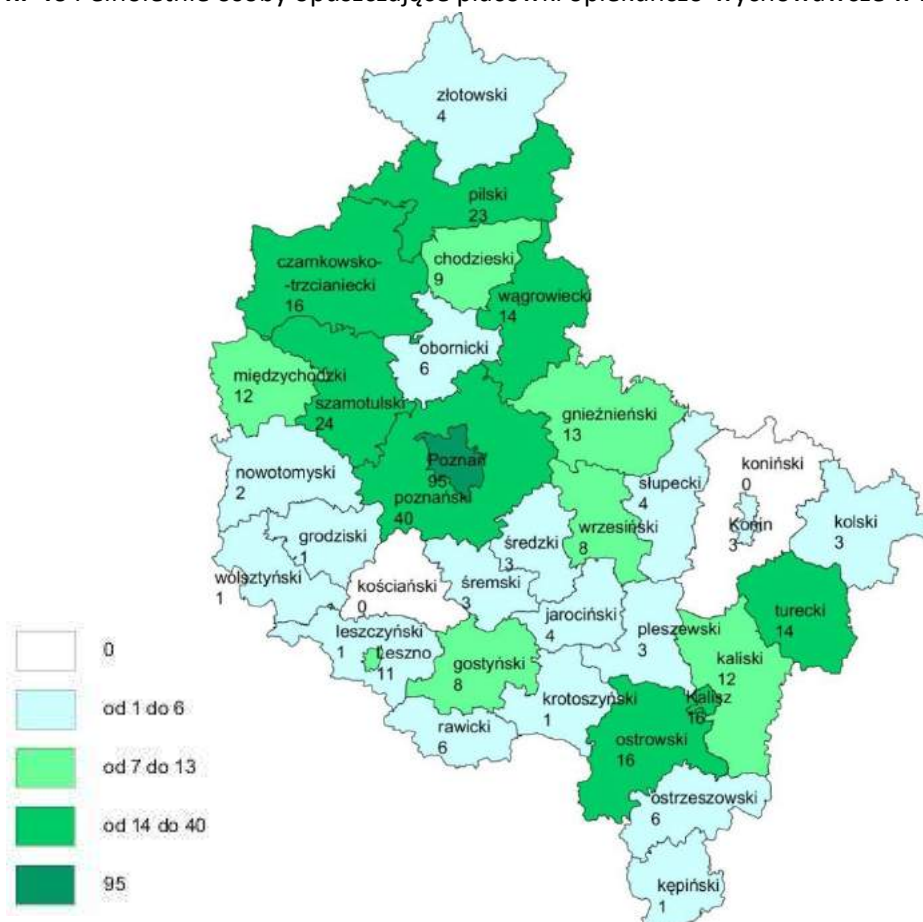
Wykres nr 42 Kwoty świadczeń wydatkowane na pomoc w usamodzielnieniu pełnoletnich osób opuszczających rodziny zastępcze w 2016 i 2017 roku (w zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

W roku oceny **383 pełnoletnie osoby** (↓ o 30 os.) opuściły placówki opiekuńczo-wychowawcze, głównie na terenie powiatów: m. Poznań (95 os.), poznańskiego (40 os.), szamotulskiego (24 os.) i pilskiego (23 os.).

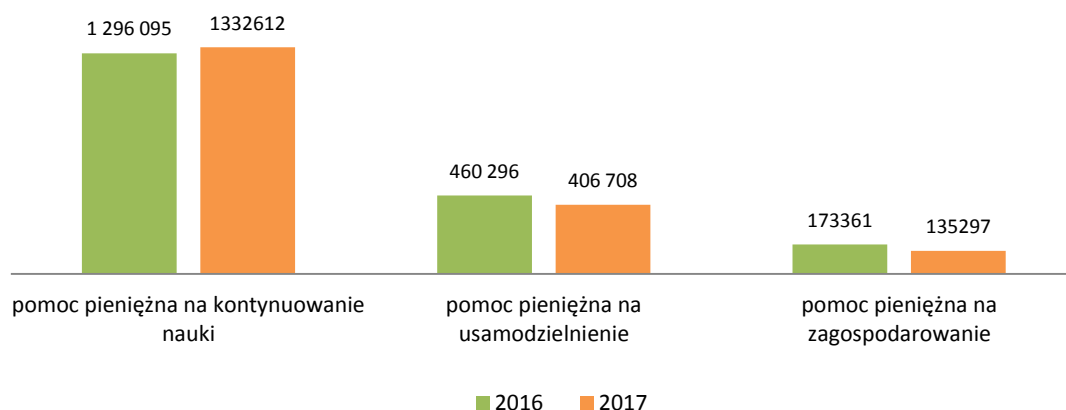
Mapa nr 46 Pełnoletnie osoby opuszczające placówki opiekuńczo-wychowawcze w 2017 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Osoby te analogicznie, jak w przypadku pełnoletnich opuszczających rodziny zastępcze, mogły skorzystać z pomocy pieniężnej na usamodzielnienie, na kontynuowanie nauki oraz na zagospodarowanie. Łącznie, w roku 2017 z tytułu tych trzech form udzielono pomocy **467 osobom** na kwotę w wysokości **1 893 387 zł** (↓ o 57 453 zł). Podobnie, jak w przypadku grupy osób opuszczających rodziny zastępcze, najliczniej ze wsparcia skorzystała grupa osób kontynuujących naukę – 327 osób.

Wykres nr 43 Kwoty świadczeń wydatkowane na pomoc w usamodzielnieniu pełnoletnich osób opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze w 2016 i 2017 roku (w zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Kolejną kategorią osób usamodzielnianych są pełnoletnie osoby opuszczające instytucje, o których mowa w art. 88 ust.1 ustawy o pomocy społecznej, tj. domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, schroniska dla nieletnich, zakłady poprawcze, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, specjalne ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę oraz młodzieżowe ośrodki wychowawcze. W 2017 roku z tego typu wsparcia skorzystało łącznie **115 os.** (↓ o 17 os.), którym przyznano świadczenia na kwotę **524 752 zł** (↓ o 36 511 zł).

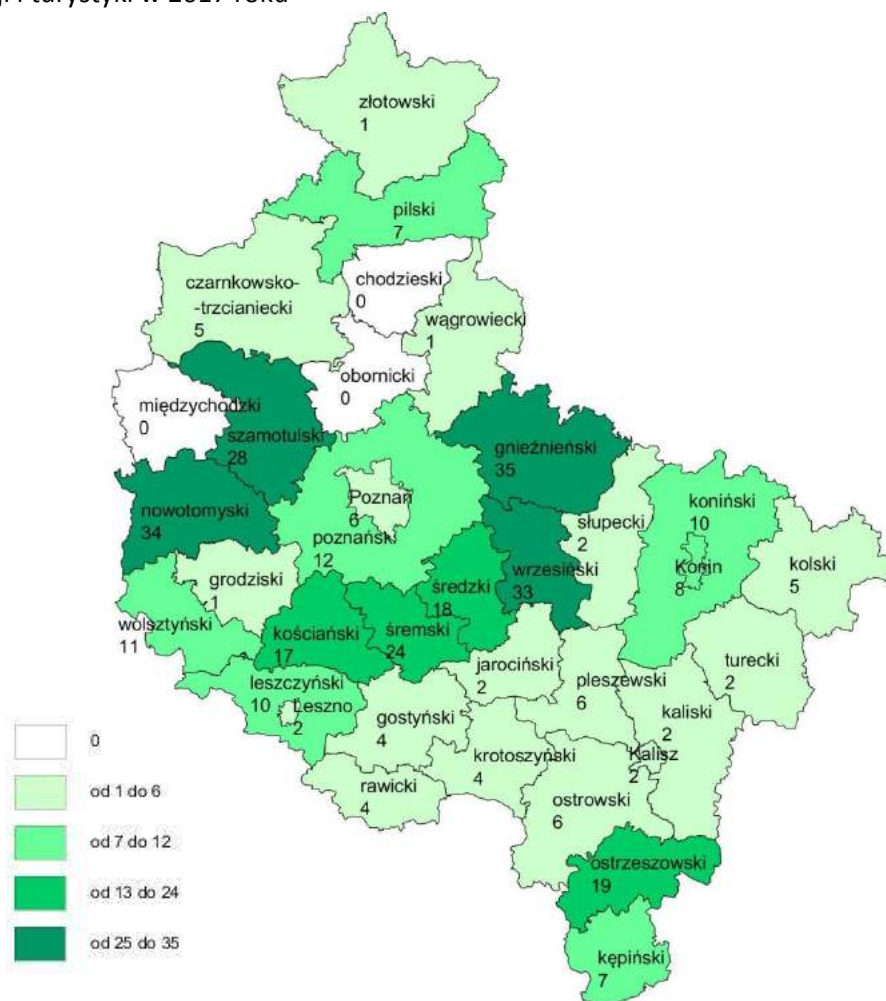
6.3. Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych

W roku oceny w ramach rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami w sprawozdaniach powiatowych uwzględnione zostały następujące formy wsparcia: pomoc na likwidację barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się, turnusy rehabilitacyjne, zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny, dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki, dofinansowanie usług tłumacza języka migowego lub tłumacza-przewodnika oraz działania realizowane w ramach programu „Aktywny samorząd”.

Jeśli chodzi o zasięg udzielonego wsparcia, to najliczniejsza grupa osób z niepełnosprawnościami (**19 310 os.**) skorzystała z dofinansowania **328 imprez** (↑ o 3 imprezy) w ramach zadania:

dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki. W niemal wszystkich powiatach Wielkopolski odbyły się tego typu imprezy (wyjątkiem są tutaj powiaty: chodzieski, międzychodzki i obornicki). Najwięcej imprez zorganizowano w powiatach: gnieźnieńskim (35), nowotomyskim (34), wrzesińskim (33) i szamotulskim (28).

Mapa nr 47 Liczba dofinansowanych imprez w ramach zadania dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki w 2017 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Również liczna grupa osób – **15 864 os.** skorzystała z pomocy w zaopatrzeniu w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny. Najwięcej w powiatach: m. Kalisz (1 157 os.), poznańskim (1 045 os.), wrzesińskim (946 os.), gnieźnieńskim (801 os.), czarnkowsko-trzcianieckim (799 os.) i krotoszyńskim (780 os.).

- Obszar C Zadanie 2 – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym,
- Obszar C Zadanie 3 – pomoc w zakupie protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne, tj. protezy co najmniej na III poziomie jakości,
- Obszar C Zadanie 4 – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanej protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne (co najmniej na III poziomie jakości),
- Obszar D – pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej tj. dziecka będącego pod opieką Wnioskodawcy, przebywającego w żłobku lub przedszkolu albo pod inną tego typu opieką (dziennego opiekuna, niani lub w ramach klubu dziecięcego, punktu przedszkolnego, zespołu wychowania przedszkolnego),

Moduł II – pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym poprzez dofinansowanie kosztów edukacji:

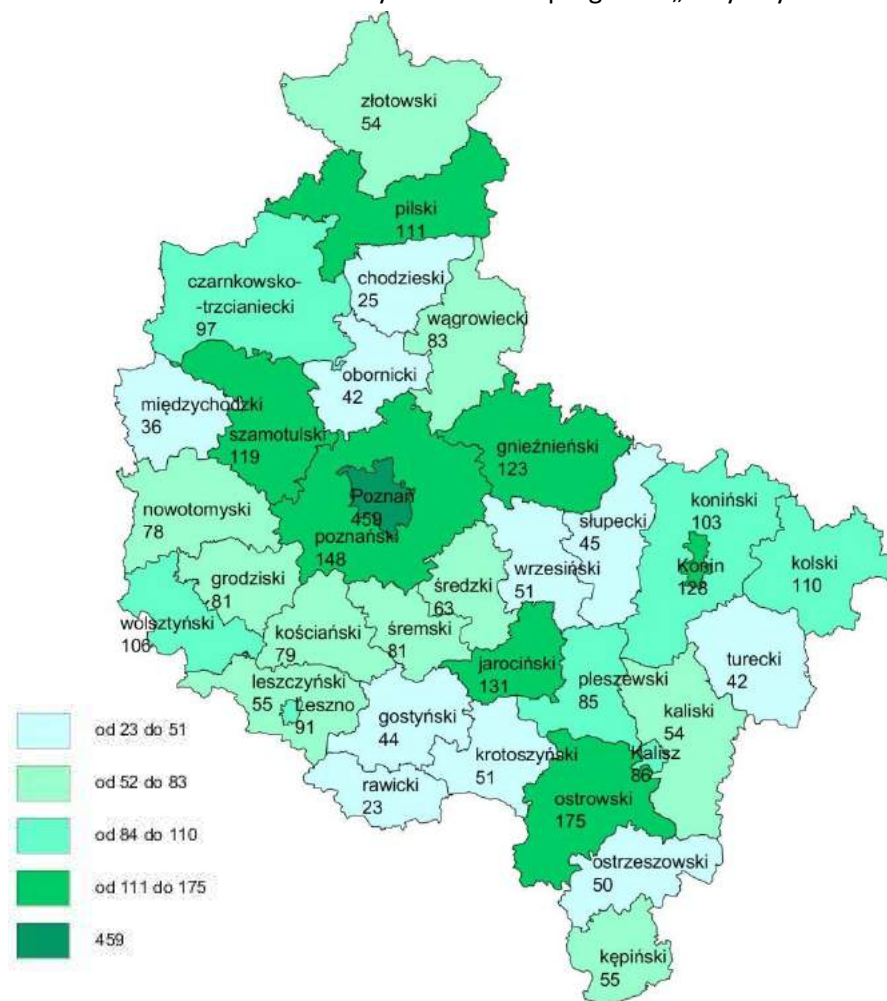
- w szkole policealnej,
- w kolegium,
- w szkole wyższej (studia pierwszego stopnia, studia drugiego stopnia, jednolite studia magisterskie, studia podyplomowe lub doktoranckie prowadzone przez szkoły wyższe w systemie stacjonarnym / dziennym lub niestacjonarnym / wieczorowym / zaocznym lub eksternistycznym, w tym również za pośrednictwem Internetu),
- a także kosztów przewodu doktorskiego, otwartego poza studiami doktoranckimi⁴¹.

W ramach programu „Aktywny samorząd” udzielono łącznie **3 164 świadczenia** (↓ o 70 świadczeń) **na łączną kwotę 8 928 698 zł** (↓ o 250 976 zł). Najwięcej świadczeń wypłacono w powiatach: m. Poznań (459), ostrowskim (175), poznańskim (148) i jarocińskim (131).

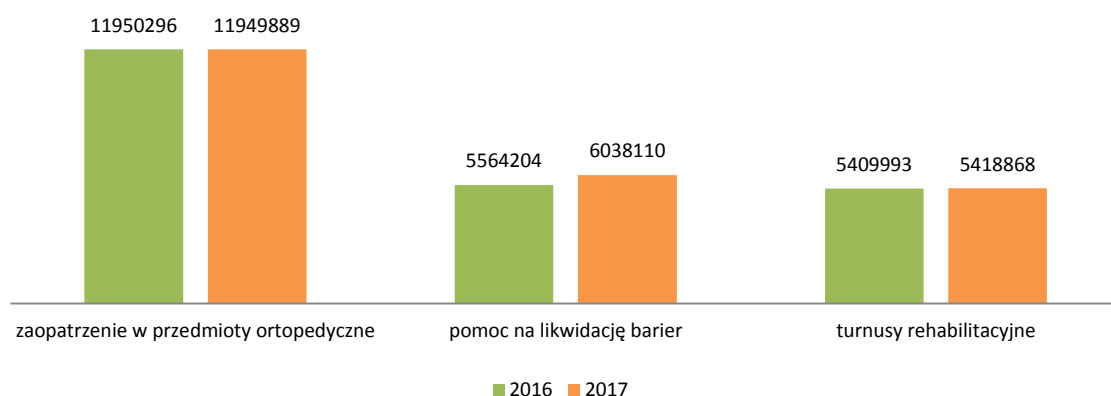
Ogólna kwota dofinansowania w 2017 r. zadań realizowanych przez wielkopolskie powiaty w ramach rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych wyniosła **79 030 002 zł** (↑ o 3 736 522 zł).

Spośród opisanych powyżej zadań największą część budżetu stanowiło zaopatrzenie osób tego potrzebujących w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny – w roku 2017 kwota ta wyniosła 11 949 889zł.

⁴¹ *Aktywny samorząd w 2017 roku*, <https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/aktywny-samorząd/komunikaty-dotyczące-programu/aktywny-samorząd-w-2017-roku/>, dostęp na: 23.05.2018 r.

Mapa nr 49 Liczba świadczeń udzielonych w ramach programu „Aktywny samorząd” w 2017 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Wykres nr 44 Wartość dofinansowania wybranych form wsparcia osób z niepełnosprawnościami w 2016 i 2017 roku (w zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

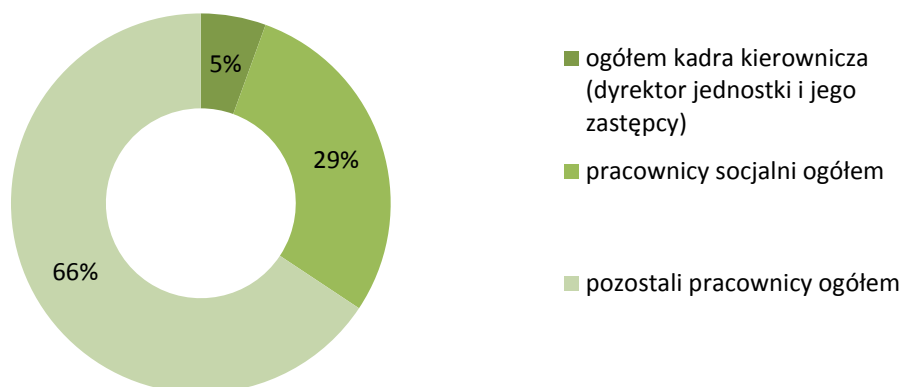
Z nadesłanych sprawozdań wynika, że w roku 2017 żaden z samorządów nie skorzystał z możliwości dofinansowania usług tłumacza migowego lub tłumacza-przewodnika.

7. Kadra jednostek organizacyjnych pomocy społecznej

7.1. Struktura kadry socjalnej

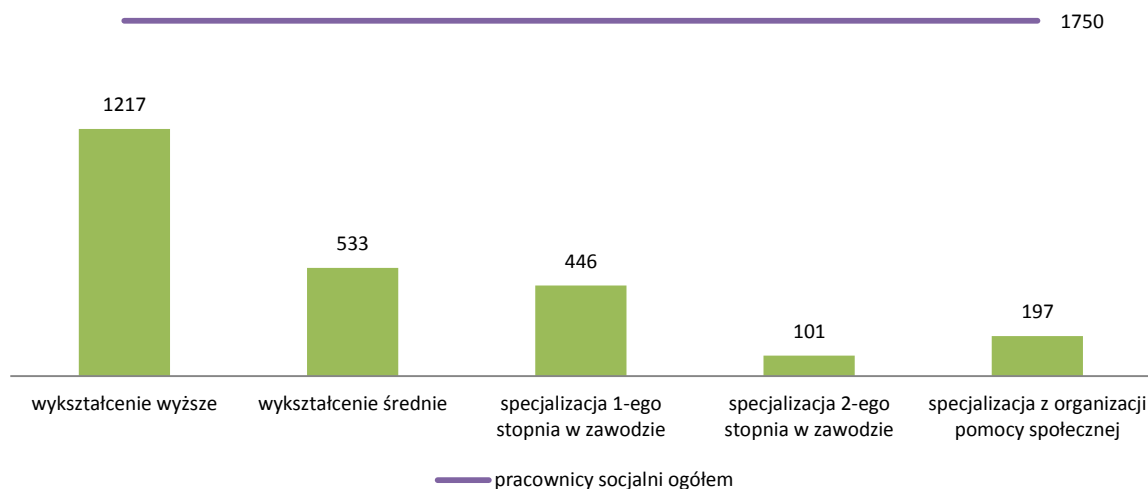
Kadrę wielkopolskich OPS, PCPR i MOPR w 2017 roku stanowiło **6 080 pracowników** (↑ o 287 os.), z czego niecałe **29% stanowili pracownicy socjalni** (1 750 os.; ↓ o 9 os.). Podkreślić należy, że w sprawozdaniu OZPS zostały ujęte wyłącznie osoby zatrudnione na podstawie umowy o pracę (w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu pracy), nie wykazano natomiast osób, które podjęły pracę na podstawie umów cywilno-prawnych.

Wykres nr 45 Struktura zatrudnienia w OPS i PCPR

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Spośród 1 750 pracowników socjalnych wyższe wykształcenie posiadało 70%, co oznacza wzrost o 1 p. p w porównaniu z rokiem 2016. Blisko 26% pracowników socjalnych posiadało specjalizację I stopnia w zawodzie, nieco ponad 5% miało specjalizację II stopnia, a ponad 11% – specjalizację z organizacji pomocy społecznej.

Wykres nr 46 Struktura wykształcenia pracowników socjalnych*

*wartości nie sumują się do 100%, ponieważ kategorie są rozłączne.

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

W skład kadry jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej w województwie wchodzi dodatkowo pracownicy służb wojewody realizujący zadania z zakresu pomocy społecznej, regionalnego ośrodka polityki społecznej, klubów integracji społecznej, domów pomocy społecznej, placówek specjalistycznego poradnictwa, ośrodków interwencji kryzysowej, ośrodków wsparcia.

łącznie, kadrę jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej w 2017 r. tworzyło **10 670 os. (↑ o 334 os.) zatrudnionych w ramach 10 117,70 etatów.**⁴²

7.2. Dostępność kadry socjalnej

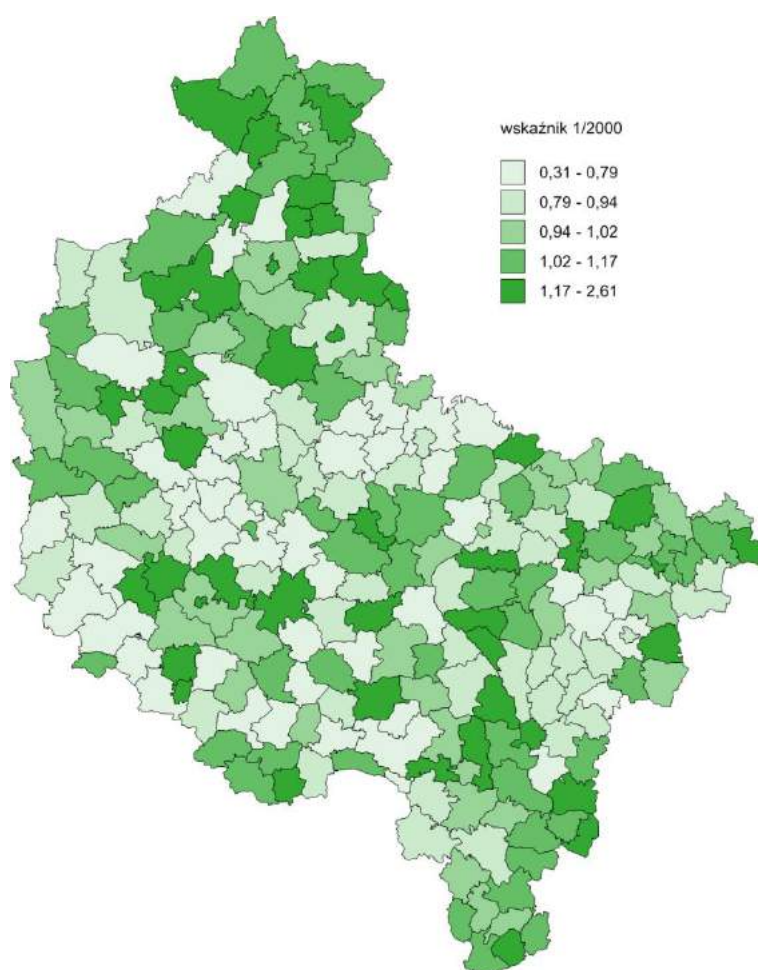
Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej nakłada na ośrodki pomocy społecznej obowiązek zatrudniania pracowników socjalnych proporcjonalnie do liczby mieszkańców (1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 2000 mieszkańców gminy) lub do liczby rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną (1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 50 środowisk). Ponadto ośrodek powinien zatrudniać **nie mniej niż 3 pracowników socjalnych**, nawet w przypadku, gdy wcześniej wymienione wskaźniki są przez gminę osiągnięte. **Ten wymóg ustawowy nadal nie jest spełniony w 38 gminach województwa wielkopolskiego.**

Według danych zawartych w OZPS w 2017 roku ponad połowa wielkopolskich gmin (**117 z 226**, włączając w to miasta na prawach powiatu) **nie spełniła warunku zatrudnienia 1 pracownika**

⁴² Sprawozdanie MPiPS-03 dla województwa wielkopolskiego za 2017 rok

socjalnego w przeliczeniu na 2000 mieszkańców. W porównaniu z rokiem poprzednim sytuacja ta uległa nieznacznej poprawie. Średnia wartość wskaźnika „1 pracownik socjalny na 2 000 mieszkańców” osiągnęła w 2017 roku w województwie wielkopolskim poziom 0,95 (na podstawie danych z gmin i miast na prawach powiatu). Wśród gmin o najniższej wartości wskaźnika zatrudnienia pracowników socjalnych w roku oceny znalazły się gminy: Tarnowo Podgórne (0,31), Komorniki (0,36), gmina Turek (0,41), Włoszakowice (0,42), Osieczna (0,44), Mosina (0,44). Najwyższą wartość osiągnęły natomiast: Orchowo (2,61), Ostroróg (2,00), Wapno (1,99), Przykona (1,79), Jastrowie (1,72).

Mapa nr 50 Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej w 2017 roku (Liczba pracowników socjalnych w przeliczeniu na pełen etat x 2000/liczba mieszkańców gminy i miasta na prawach powiatu)

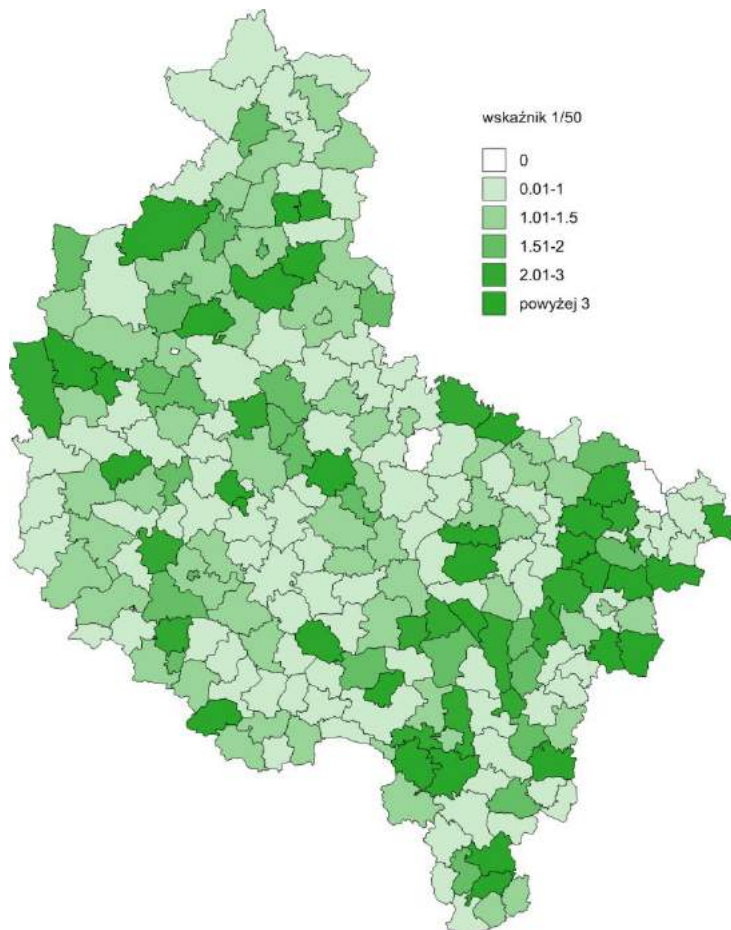

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

W związku z tym, że wskaźnik „1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 2000 mieszkańców gminy” nie do końca oddaje rzeczywistą dostępność pracowników socjalnych, ze względu na występujące między gminami różnice w faktycznej liczbie osób objętych pomocą społeczną, gminy zamiennie stosują wskaźnik „1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 50 rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną”. Średnia wartość wskaźnika

dostępności kadry socjalnej dla rodzin i osób korzystających z pracy socjalnej w wielkopolskich gminach i miastach na prawach powiatu w 2017 roku wynosił 1,18. Nie oznacza to jednak, że wymóg ustawowy we wszystkich gminach jest spełniony. Na terenie województwa **88 gmin nie spełnia tego wymogu**, nie licząc tych gmin, które wykazały wartość 0 w miejscu sprawozdania, gdzie ujemnie się liczbę środowisk objętych pracą socjalną.

Mapa nr 51 Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej w 2017 roku (Liczba pracowników socjalnych w przeliczeniu na pełen etat/liczba rodzin objętych pracą socjalną gminy i miasta na prawach powiatu x 50)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Podkreślić jednak należy, że i ten wskaźnik nie oddaje rzeczywistego obciążenia pracą pracowników socjalnych, ponieważ nie ujemnie się w nim tych osób, które nie zostały objęte pracą socjalną, a otrzymały świadczenie z pomocy społecznej (stąd bardzo wysoki lub bardzo niski wskaźnik w przypadku niektórych gmin). Z każdą osobą, która zgłasza się do gminy w celu otrzymania pomocy, pracownik socjalny przeprowadza wywiad środowiskowy, aby ustalić sytuację życiową osoby (rodziny) i zakres niezbędnego wsparcia. Często pomoc ogranicza się jedynie do przyznania świadczeń z pomocy społecznej, co wiąże się z pracą administracyjno-biurową, którą niejednokrotnie wykonuje pracownik socjalny. **W związku z tym, aby wskaźnik „1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 50 rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną” rzeczywiście**

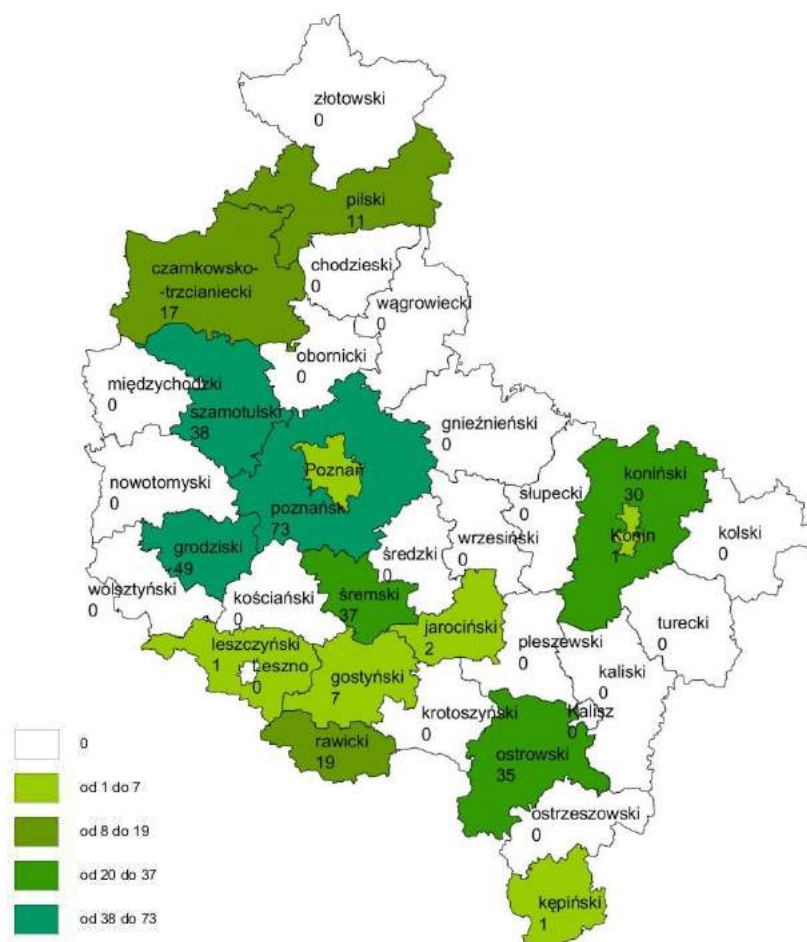
dostarczał informacji nt. dostępności pracownika socjalnego i pracy socjalnej, niezbędne jest oddzielenie pracy socjalnej od udzielanych świadczeń (co miałyby spowodować zapowiadana od lat zmiana systemowa w pomocy społecznej).

W związku z powyższym, analizę dostępności kadry socjalnej na obecną chwilę należy prowadzić w oparciu o oba wskaźniki oraz dane dotyczące korzystających z różnych form pomocy i wsparcia.

Zatrudnienie pomocnicze

Zatrudnienie pomocnicze wykazane przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej w sprawozdaniu za 2017 r. stanowili: wolontariusze (338 os.), osoby zatrudnione w ramach zatrudnienia subsydiowanego, tj. robót publicznych i prac interwencyjnych (107 os.) oraz osoby zatrudnione w ramach staży (231). Warto podkreślić, że we wszystkich trzech kategoriach odnotowano spadek liczby zatrudnionych osób.

Mapa nr 52 Wolontariusze pracujący w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej w 2017 roku (ujęcie powiatowe)

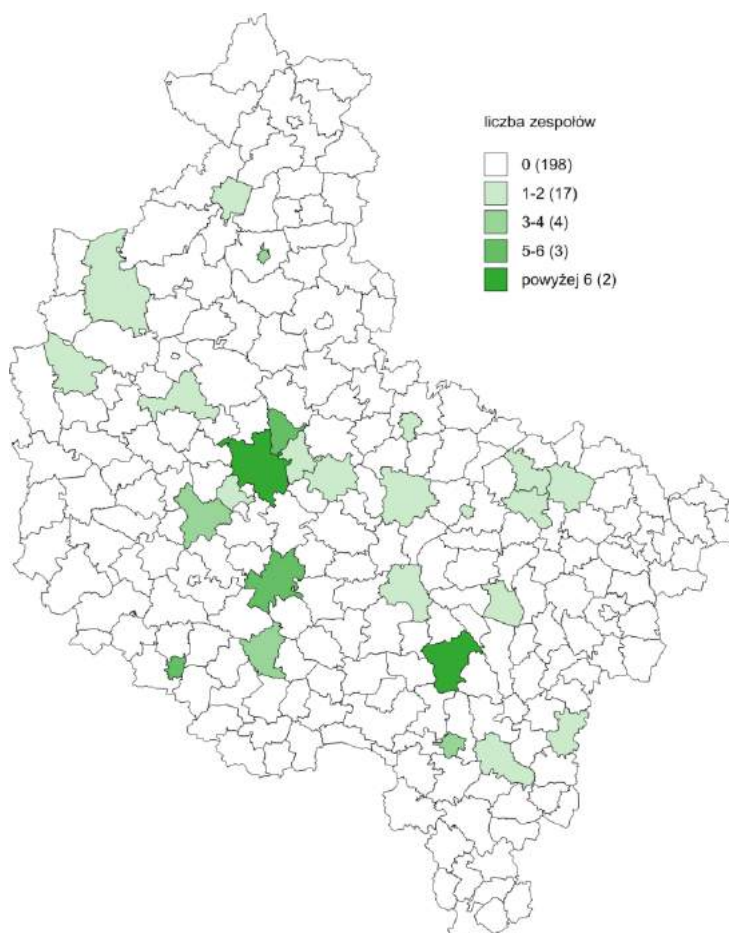
Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

W 2017 r. około 13% spośród wszystkich wielkopolskich jednostek organizacyjnych pomocy społecznej korzystało z pracy wolontariuszy. W następnych latach ośrodki pomocy społecznej oraz powiatowe centra pomocy rodzinie prognozują wzrost liczby wolontariuszy.

7.3. Zespoły pracy socjalnej

W myśl art. 110a ustawy o pomocy społecznej, w ramach struktury organizacyjnej ośrodka pomocy społecznej może zostać wyodrębniony zespół realizujący zadania tego ośrodka w zakresie pracy socjalnej i integracji społecznej⁴³. W 2017 roku w województwie działało 77 zespołów, w których pracowało **534 osób (w tym 418 pracowników socjalnych)**. Zespoły pracy socjalnej wyodrębnione zostały w 26 wielkopolskich gminach, przy czym najwięcej zespołów, tak jak w roku ubiegłym powołanych było w Poznaniu (20), Pleszewie (8), Czerwonaku (6 zespołów), Śremie (5 zespołów) oraz Lesznie (5 zespołów).

Mapa nr 53 Liczba zespołów pracy socjalnej w 2017 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

⁴³ Art. 110a ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej.

Zespoły pracy socjalnej z reguły powoływane są w większych wielopolskich jednostkach, gdzie możliwa jest specjalizacja pracowników socjalnych w zakresie danego problemu, a zespół może składać się z różnego rodzajów specjalistów.

8. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia

Zasób instytucjonalny oznacza łączną liczbę instytucji i placówek działających w danym roku kalendarzowym na obszarze jednostki samorządu terytorialnego, utworzonych i finansowanych tylko przez tę jednostkę samorządu terytorialnego (gminę, powiat ziemski, miasto na prawach powiatu). Do zasobu instytucjonalnego na terenie danej jednostki samorządu terytorialnego wlicza się także te instytucje i placówki, które zostały utworzone przez inne podmioty (np. organizacje pozarządowe) i są prowadzone na zasadach zlecenia zadania publicznego (także zlecenia wykonywania usług na rzecz jednostki samorządu terytorialnego).

Katalog placówek funkcjonujących w ramach zasobów instytucjonalnych pomocy społecznej w wielkopolskich gminach i powiatach przedstawić można w podziale na odbiorców oferowanego wsparcia jako:

- a) placówki oferujące wsparcie seniorom,
- b) placówki oferujące wsparcie osobom niepełnosprawnym,
- c) placówki oferujące wsparcie rodzinom (w tym pieczy zastępczej),
- d) placówki oferujące wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego.

Należy zaznaczyć, że przedstawiony poniżej opis dotyczy wyłącznie placówek prowadzonych przez gminę lub powiat lub też placówek prowadzonych przez inne podmioty na zlecenie samorządów.

8.1. Placówki oferujące wsparcie seniorom

Zasób instytucjonalny oferujący wsparcie seniorów tworzą w szczególności:

- **Domy pomocy społecznej (DPS)** – służące przede wszystkim osobom wymagającym całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, niemogącym samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, którym nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych.
- **Rodzinne Domy Pomocy (RDP)** – stanowią formę usług opiekuńczych i bytowych świadczonych całodobowo przez osobę fizyczną lub organizację pożytku publicznego dla nie mniej niż trzech i nie więcej niż ośmiu zamieszkujących wspólnie osób wymagających z powodu wieku lub niepełnosprawności wsparcia w tej formie.

- **Dzienne domy pomocy społecznej (DDP)** – jak wyżej, ale oferowana opieka nie jest całodobowa, choć może w niektórych przypadkach przybierać formę całodobowego, okresowego wsparcia.
- **Mieszkania chronione** – będące formą pomocy społecznej przygotowującą osoby tam przebywające, pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia lub zastępującą pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę.

Zgodnie z ustawą z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej **domy pomocy społecznej** zapewniają całodobową opiekę osobom, które z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności nie mogą samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, w przypadku, gdy niemożliwe jest zapewnienie niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania seniora. Domy pomocy społecznej świadczą usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i edukacyjne na poziomie obowiązującego standardu, w zakresie i formach wynikających z indywidualnych potrzeb osób w nich przebywających. Organizacja tych podmiotów, zakres i poziom usług świadczonych przez nie powinna uwzględniać w szczególności wolność, intymność, godność i poczucie bezpieczeństwa ich mieszkańców oraz stopień ich fizycznej i psychicznej sprawności (osoba wymagająca wzmożonej opieki medycznej kierowana jest przez starostę do zakładu opiekuńczo-leczniczego lub placówki pielęgnacyjno-opiekuńczej). Domy pomocy społecznej mogą również świadczyć usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób w nich niezamieszkujących.

Typy domów pomocy społecznej są zróżnicowane ze względu na typ odbiorców. Osobne podmioty oferują usługi przeznaczone dla:

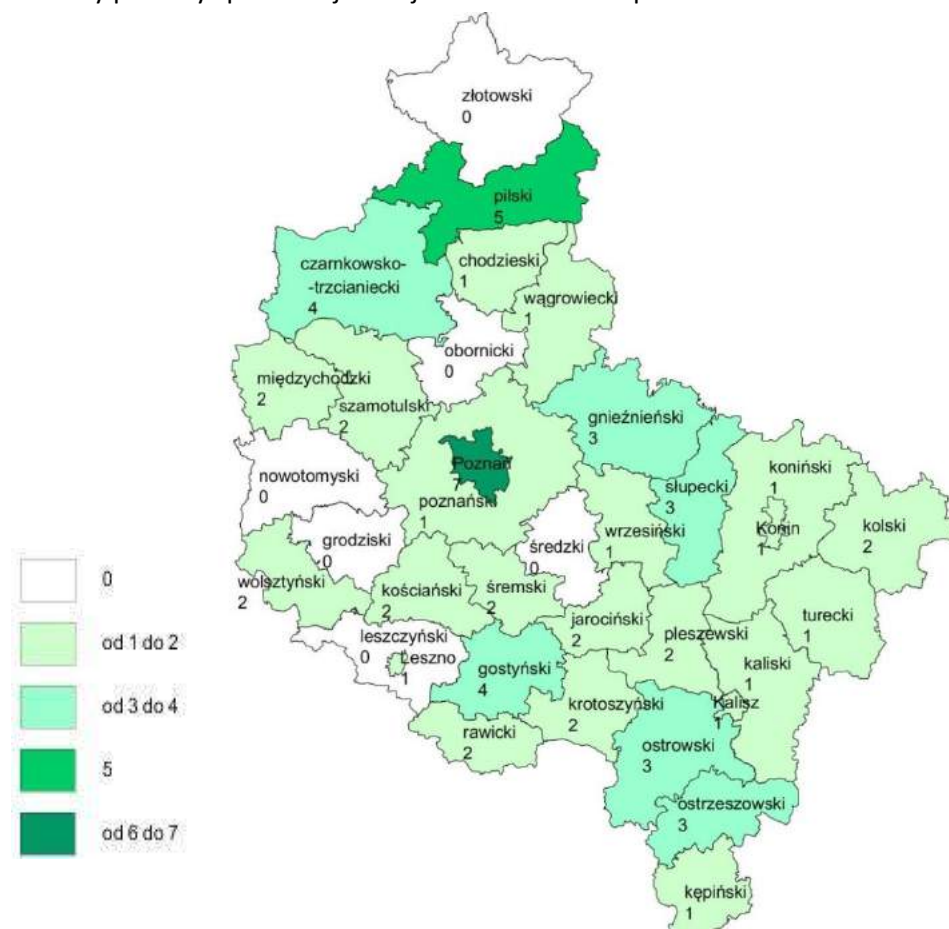
- osób w podeszłym wieku,
- osób przewlekłe somatycznie chorych,
- osób przewlekłe psychicznie chorych,
- dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną,
- dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną,
- osób z niepełnosprawnością fizyczną.

Według sprawozdań gmin i powiatów, w roku 2017 w województwie wielkopolskim łącznie działały **63 domy pomocy społecznej** (wliczając filie)⁴⁴, w tym 52 prowadzone przez JST. Pomimo formalnego zmniejszenia liczby DPS z 65 w roku ubiegłym, liczba miejsc oferowanych w tych placówkach zwiększyła się o 87. Z ich usług w roku oceny skorzystały łącznie **6 986 osób** (↑ o 3 os.), a w roku oceny umieszczonych w nich zostało 1 159 os. (↑ o 51 os.). Osoby starsze mogą przebywać w każdym

⁴⁴ Według sprawozdania MPiPS-05, w roku oceny w Wielkopolsce funkcjonowały 62 zarejestrowane domy pomocy społecznej.

z rodzajów DPS, jednak typowych placówek dedykowanych osobom starszym funkcjonowało na terenie województwa 11.

Mapa nr 54 Domy pomocy społecznej w województwie wielkopolskim w 2017 roku

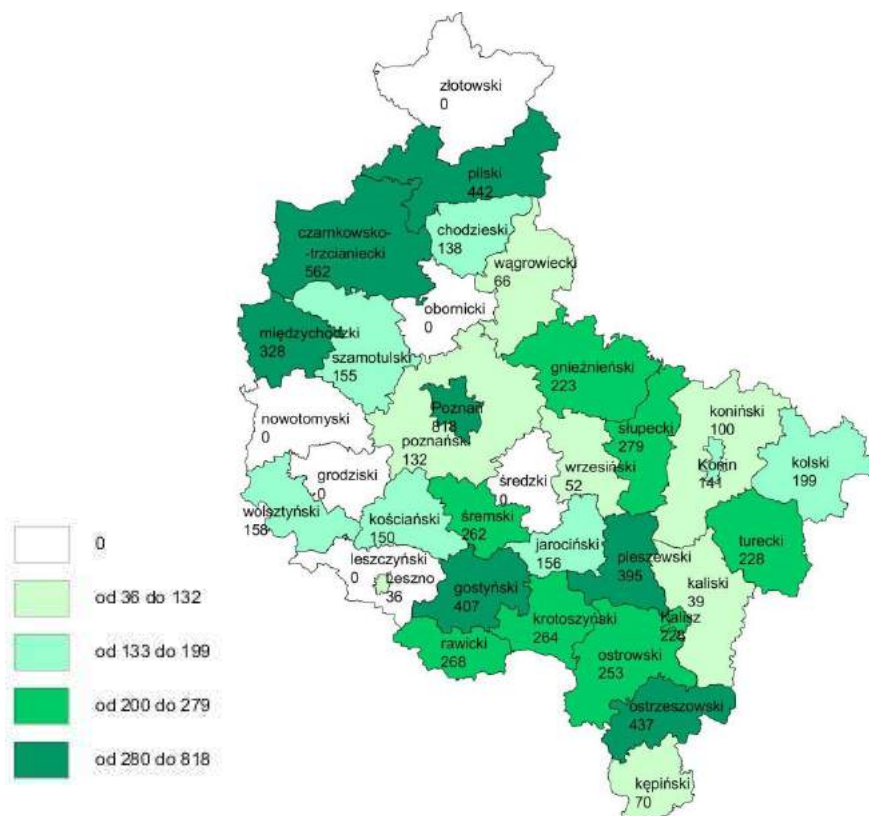

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

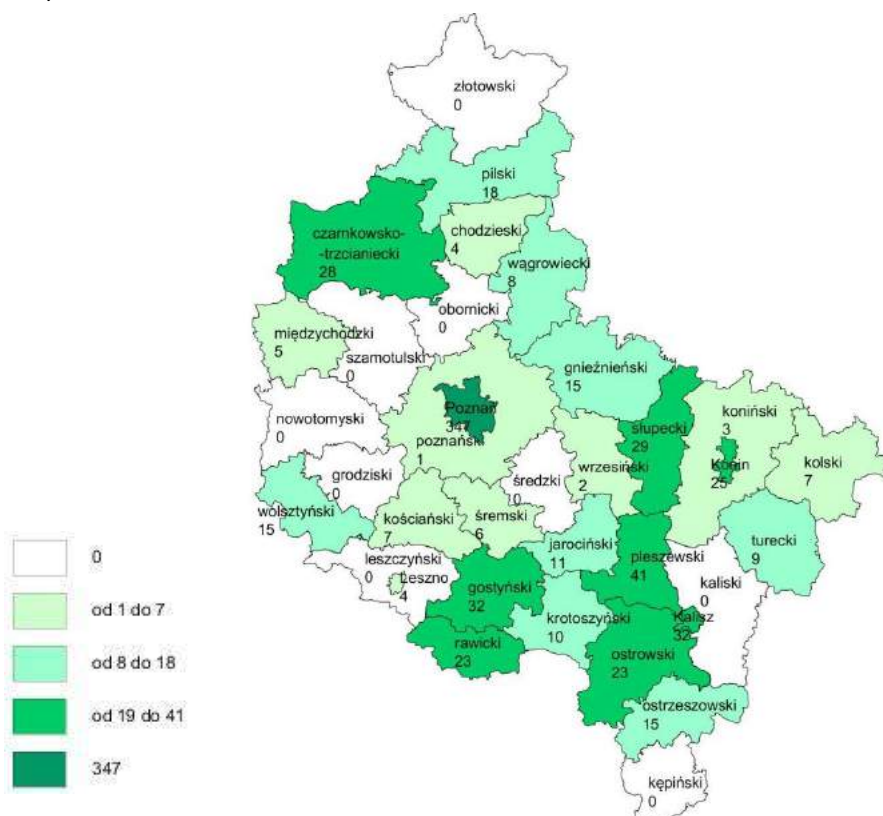
Najwięcej placówek zlokalizowanych jest na terenie powiatów: miasta Poznań (7), pilskiego (5), czarnkowsko-trzcianeckiego (4) i gostyńskiego (4). Ich brak na swoim terenie zgłosiły jednostki zlokalizowane w powiatach: złotowskim, obornickim, nowotomyskim, grodziskim, leszczyńskim i średzkim.

Wartość wskaźnika zaspokojenia potrzeb miejsc w domach pomocy społecznej (stosunek liczby osób umieszczonych w stosunku do sumy osób oczekujących i umieszczonych) wyniosła w roku 2017, **0,62** (↑ o 0,3 p. p.). Na skorzystanie z tej formy pomocy nadal oczekuje 720 osób (↓ o 31 os.).

Przestrzenne zobrazowanie liczby osób korzystających z usług domów pomocy społecznej oraz oczekujących na miejsce w tych placówkach została przedstawiona na mapach nr 55 i 56. Pamiętać należy, że gminy i powiaty, które nie dysponują na swoim terenie danym typem placówki kierują swoich mieszkańców zgłaszających zapotrzebowanie na skorzystanie z tej formy pomocy do instytucji zlokalizowanych na terenie sąsiednich jednostek samorządu terytorialnego.

Mapa nr 55 Liczba osób korzystających z domów pomocy społecznej w 2017 roku

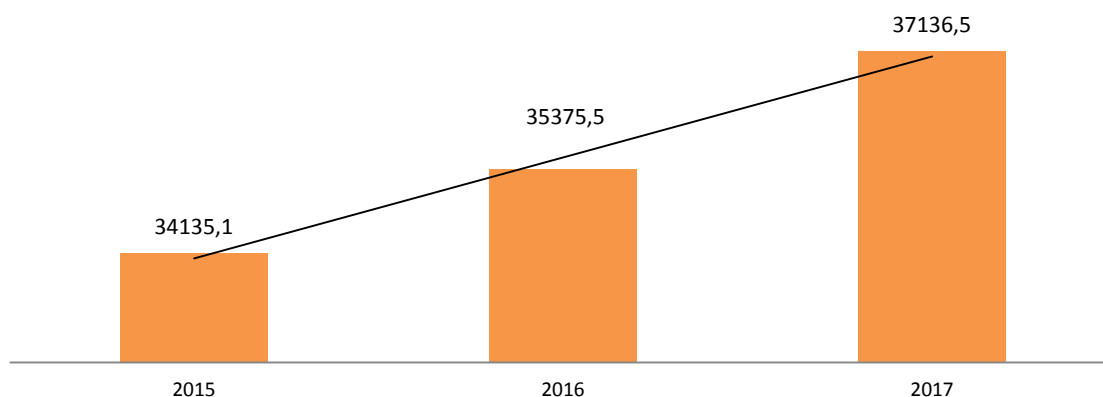
Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Mapa nr 56 Liczba osób oczekujących na miejsce w domach pomocy społecznej (stan na 31 grudnia 2017 roku)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Rośnie średnioroczny koszt utrzymania 1 mieszkańca DPS. W roku oceny wyniósł – 37 136 zł i wzrósł o 8,8% w stosunku do roku 2015.

Wykres nr 47 Średni roczny koszt utrzymania 1 mieszkańca DPS w latach 2015-2017 (w zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Dobrym rozwiązaniem problemu niewystarczającej podaży usług wsparcia w opiece nad osobami starszymi wydaje się być tworzenie rodzinnych domów pomocy⁴⁵. Są one alternatywną formą wsparcia dla dużych domów pomocy społecznej. W doskonały sposób mogą one również uzupełniać system opieki długoterminowej. Rodzinne domy pomocy społecznej przeznaczone są dla nie mniej niż 3 osób i nie więcej niż 8 osób, w związku z czym mogą odpowiedzieć na zapotrzebowanie na opiekę całodobową występujące na terenie poszczególnych powiatów. Co istotne, to rodzinne domy pomocy prowadzone są przez osoby fizyczne w ramach działalności gospodarczej, co oznacza, że nie są to placówki organizacyjne pomocy społecznej⁴⁶. Obecnie na terenie województwa wielkopolskiego funkcjonuje jedynie jeden rodzinny dom pomocy, w mieście Poznaniu.

Wsparcie osobom starszym w miejscu zamieszkania oferują **dzielne domy pomocy**. Są to ośrodki wsparcia przeznaczone dla osób samotnych lub osób w rodzinach, które z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymagają pomocy, a są jej pozbawione lub rodzina takiej pomocy nie może zapewnić.

Ich celem jest zorganizowanie czasu wolnego pensjonariuszom – osobom w wieku poprodukcyjnym z danego terenu. Może być to pomoc w zaspokojeniu ich potrzeb, a także wsparcie w samodzielnym egzystowaniu w środowisku lokalnym.

⁴⁵ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 31 maja 2012 r. w sprawie rodzinnych domów pomocy.

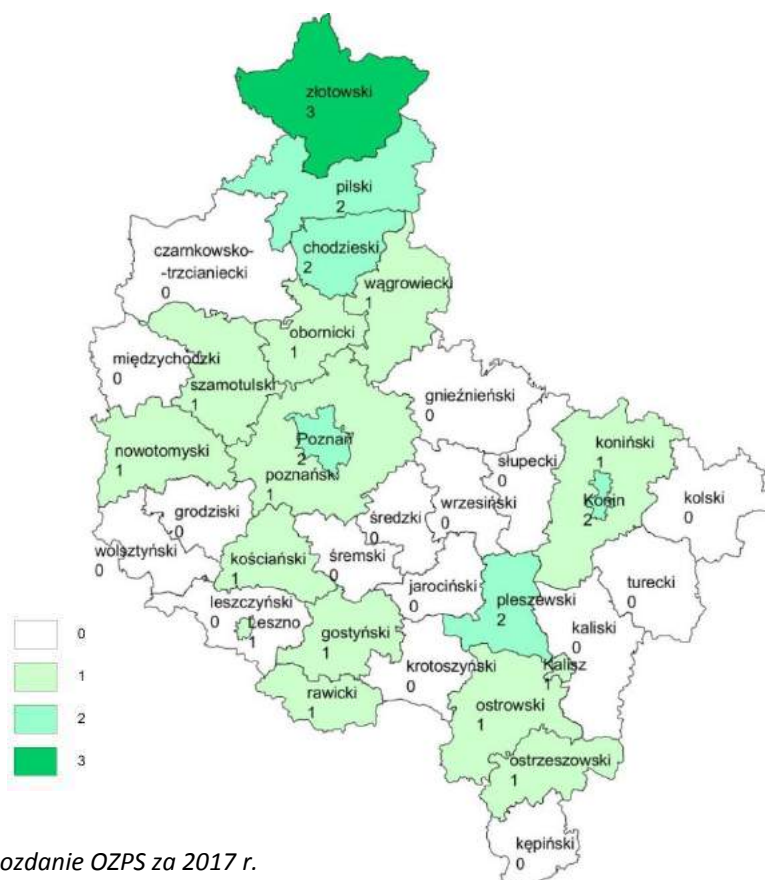
⁴⁶ Program Umożliwiający Utworzenie Rodzinnych Domów Pomocy W Koninie, *Jeśli masz czyjeś serce masz dom na każdym miejscu*, Program opracowany przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Koninie, grudzień 2009.

Oferta placówek jest zróżnicowana, m.in. obejmuje: codzienne obiady, terapie zajęciowe – plastyczne, informatyczne, teatralne czy muzyczne. W ośrodkach wsparcia odbywają się rozmaite imprezy kulturalne, uroczystości oraz spotkania okolicznościowe, np. z okazji świąt. Dzielne domy pomocy społecznej bardzo często korzystają z usług pielęgniarek, lekarzy czy też rehabilitantów.

W roku 2017 działało w Wielkopolsce **26 DDP**, z czego 22 prowadzone były przez JST. Skorzystały z nich łącznie **2 534 os.** (↑ o 38 os.). Rozmieszczenie dziennych domów pomocy społecznej wraz z informacją o liczbie takich placówek obrazuje mapa nr 57. Placówki są zlokalizowane na terenie powiatów: złotowskiego (3), pilskiego (2), chodzieskiego (2), pleszewskiego (2), m. Poznań (2), m. Konin (2), szamotulskiego (1), nowotomyskiego (1), wągrowieckiego (1), obornickiego (1), kościańskiego (1), m. Leszno (1), poznańskiego (1), gostyńskiego (1), rawickiego (1), ostrowskiego (1), m. Kalisz (1), ostrzeszowskiego (1) i konińskiego (1).

Tej formy wsparcia brakuje zwłaszcza w zasobach instytucjonalnych gmin i powiatów wielkopolskich zlokalizowanych na wschodnich i zachodnich krańcach województwa (powiaty: czarnkowsko-trzcianiecki, międzychodzki, grodziski, wolsztyński, leszczyński, krotoszyński, kępiński, kaliski, turecki, kolski, słupecki, wrzesiński, średzki, śremski, jarociński i gnieźnieński).

Mapa nr 57 Dzielne domy pomocy w 2017 roku

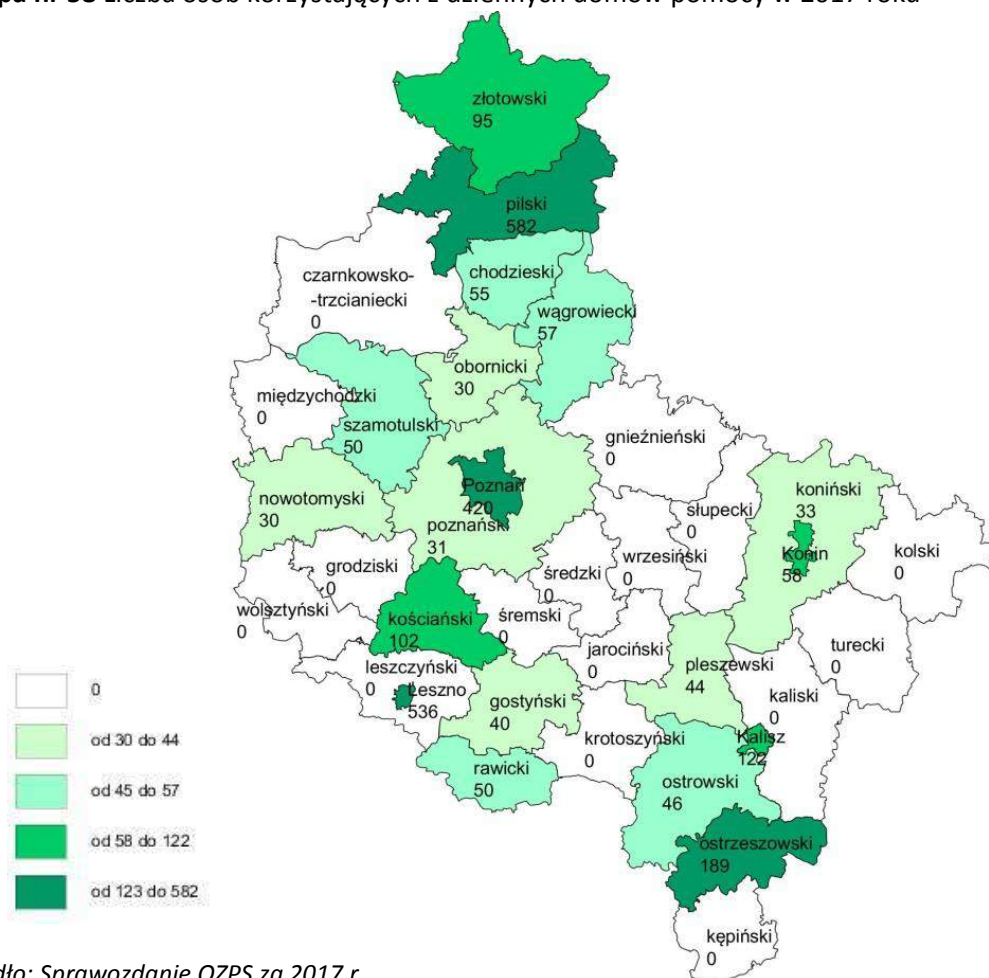

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Najliczniej z oferty dziennych domów pomocy skorzystali w 2017 roku mieszkańcy powiatów:

pilskiego (582 os.), m. Leszno (536 os.), m. Poznań (420 os.) i ostrzeszowskiego (189 os.) – patrz mapa nr 58.

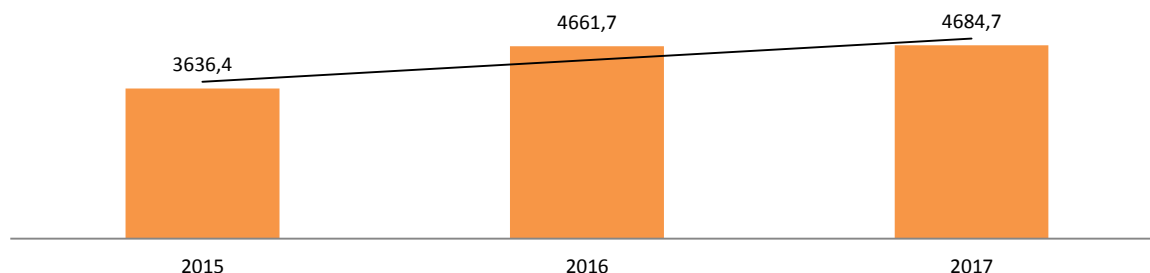
Mapa nr 58 Liczba osób korzystających z dziennych domów pomocy w 2017 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

W 2015 roku wprowadzony został rządowy *Wieloletni Program „Senior-WIGOR”*, który od stycznia 2017 roku nosi nazwę „Senior+”. W ramach programu możliwe jest dofinansowanie usług oraz utworzenie i wyposażenie dziennych domów pomocy Senior-WIGOR z budżetu państwa. Dla przykładu, w 2015 roku 14, w 2016 roku 12, a w 2017 roku 13 wielkopolskich samorządów (gmin i powiatów) uzyskało rekomendację dla utworzenia lub/i prowadzenia domu Senior+. Część z ww. samorządów utworzyła nowe domy, inne zaś poszerzyły swoją ofertę lub też przekształciły dotychczas działające placówki, aby uzyskać finansowanie działań z budżetu państwa.

W porównaniu z rokiem 2015 koszt przeznaczony na zapewnienie uczestnictwa 1 osoby w DDP wzrósł o 28,8% i wyniósł w 2017 r. – **4 684,7 zł.**

Wykres nr 48 Średni roczny koszt utrzymania 1 uczestnika DDP w latach 2015-2017 (w zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Atrakcyjną formą pomocy skierowaną do osób, które wymagają częściowego wsparcia są **mieszkania chronione**. Dzięki temu, że łączą funkcję pobytu w samodzielny (własny) mieszkaniu z funkcją pobytu w placówce opiekuńczo-rehabilitacyjnej, przy niewielkich kosztach dla mieszkańca, osoba przebywająca w mieszkaniu chronionym z jednej strony uczy się samodzielności w naturalnych warunkach, a z drugiej – otrzymuje niezbędne wsparcie, które umożliwia jej codzienne funkcjonowanie i zapewnia poczucie bezpieczeństwa.

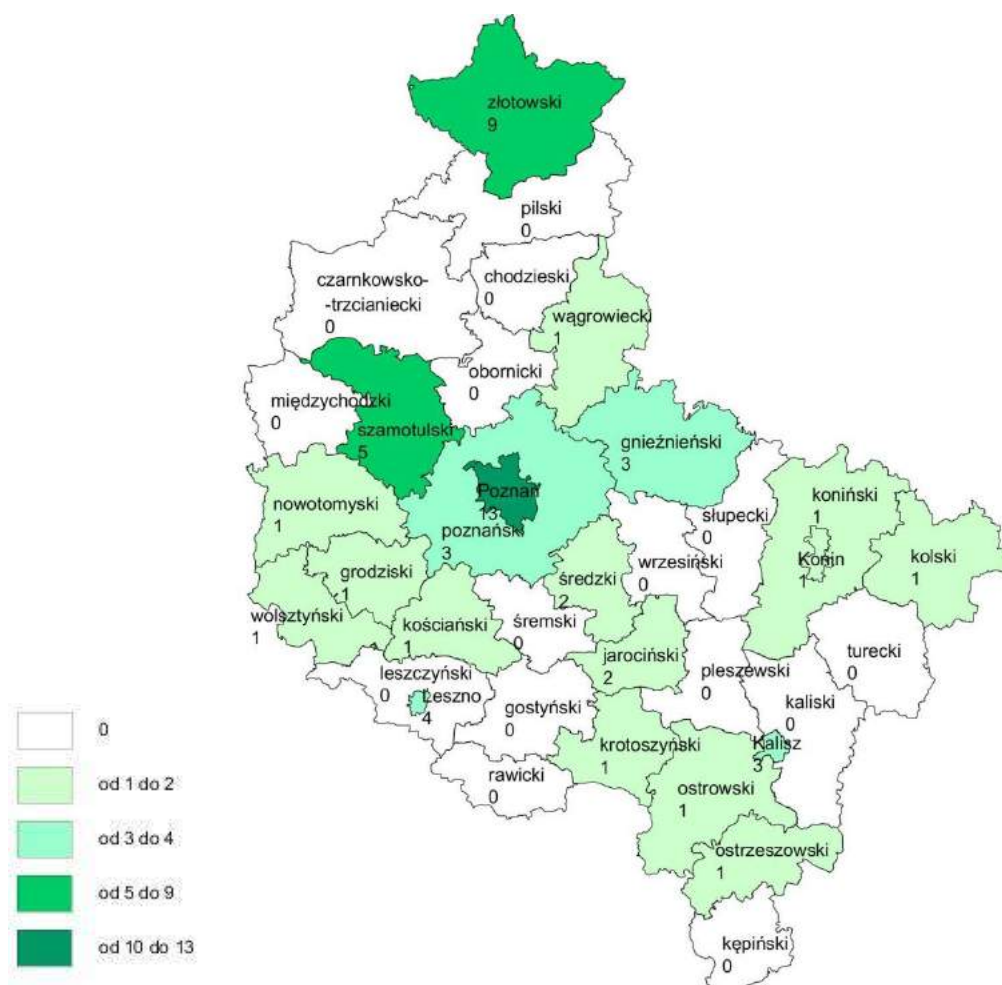
Taka forma pomocy osobom niesamodzielnym jest korzystniejsza pod wieloma względami dla JST niż tworzenie i utrzymywanie całodobowych jednostek, takich jak np. domy pomocy społecznej, czy placówki opiekuńczo-wychowawcze (o ile, oczywiście, jest to adekwatna forma wsparcia w konkretnym przypadku).

W roku 2017 na terenie województwa wielkopolskiego w zasobach gmin i powiatów znajdowało się **55 mieszkań chronionych** (↑ o 7 mieszkań chronionych). Skorzystały z nich **364 osoby** (↑ o 26 os.). Rozmieszczenie mieszkań chronionych na terenie Wielkopolski przedstawiono na mapie nr 59. Widoczna jest ich koncentracja w centralnej części województwa. Funkcjonują one najliczniej na terenie powiatów: m. Poznań (13), złotowskiego (9), szamotulskiego (5), m. Leszno (4), poznańskiego (3), gnieźnieńskiego (3), średzkiego (2) i jarocińskiego (2).

Z informacji pozyskanych z Departamentu Wdrażania Europejskiego Funduszu Społecznego wynika, że **w roku 2017 ze środków WRPO dofinansowanych zostało łącznie 10 projektów**, mających na celu zwiększenie dostępu do usług mieszkalnictwa wspomaganego w gminach: Czarńków, Czarńków gm. wiejska, Damasławek, Dominowo, Drawsko, Kobyla Góra, Krzykosy, Krzyż Wielkopolski, Lubasz, Łobżenica, Mikstat, Nowe Miasto nad Wartą, Ostrowite, Połajewo, Poznań, Rogoźno, Słupca, Słupca gm. wiejska, Szamocin, Środa Wielkopolska, Trzcianka, Wapno, Wągrowiec, Wieleń, Wyrzysk i Zaniemyśl, Duszniki, Jastrowie, Kalisz, Kaźmierz, Kobylin, Koźmin Wielkopolski, Krajenka, Krotoszyn,

Lipka, Obrzycko, Obrzycko-gmina wiejska, Okonek, Ostroróg, Pniewy, Rozdrażew, Sulmierzyce, Szamotuły, Tarnówka, Wronki, Zakrzewo, Zduny, Złotów, Złotów-gmina wiejska).

Mapa nr 59 Mieszkania chronione w województwie wielkopolskim w 2017 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Tej formy wsparcia brakuje na terenie powiatów: pilskiego, chodzieskiego, obornickiego, czarnkowsko-trzcianeckiego, międzychodzkiego, śremskiego, gostyńskiego, rawickiego, leszczyńskiego, wrzesińskiego, słupskiego, pleszewskiego, kaliskiego, kępińskiego i tureckiego.

Wskaźnik zaspokojenia potrzeb miejsc w mieszkaniach chronionych wyniósł w roku 2017 – **0,88** (↓ o 0,04 p. p.) Na skorzystanie z tej formy pomocy nadal oczekują 34 osoby. Biorąc pod uwagę osoby, które potencjalnie mogą korzystać z mieszkań chronionych, liczba mieszkań i miejsc jest niewystarczająca. Tę formę wsparcia należałoby przede wszystkim **rozwijać w tych powiatach, w których mieszkania chronione nie funkcjonują oraz występuje wysoki odsetek osób z niepełnosprawnością, osób w wieku poprodukcyjnym, a także liczba usamodzielnianych**

wychowanków pieczy zastępczej. Wymienione grupy są głównymi potencjalnymi adresatami usługi w formie mieszkania chronionego⁴⁷.

8.2. Placówki oferujące wsparcie osobom niepełnosprawnym

Placówki oferujące wsparcie osobom z niepełnosprawnościami to przede wszystkim:

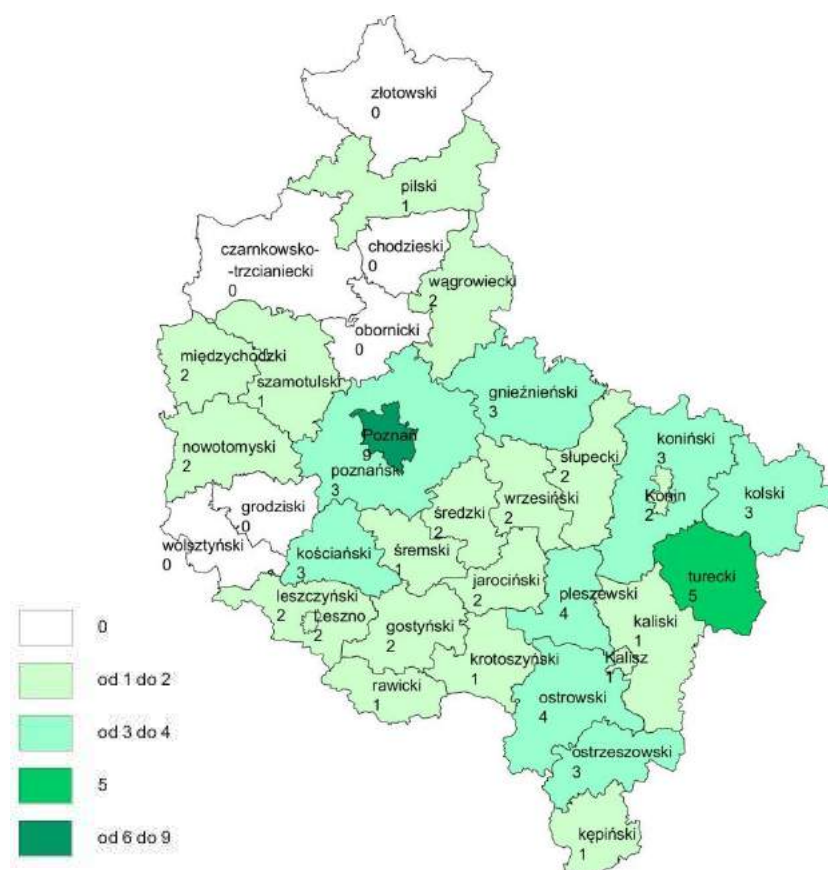
- **Domy Pomocy Społecznej (DPS)** – Typy domów pomocy społecznej objęte analizą z uwagi na specyfikę odbiorców – osób z niepełnosprawnością, to w szczególności domy dla:
 - osób przewlekłe psychicznie chorych,
 - dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie,
 - dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie,
 - osób niepełnosprawnych fizycznie.
- **Środowiskowe Domy Samopomocy (ŚDS)** to rodzaj ośrodka wsparcia, będący jednostką organizacyjną pomocy społecznej dziennego pobytu dla osób przewlekłe psychicznie chorych oraz upośledzonych umysłowo, które w wyniku upośledzenia niektórych funkcji organizmu lub zdolności adaptacyjnych wymagają pomocy do życia w środowisku rodzinnym i społecznym, w szczególności w celu zwiększania zaradności i samodzielności życiowej, a także ich integracji społecznej.
- **Kluby Samopomocy (KS)** – Działanie grup samopomocowych nie jest ściśle uregulowane w ustawodawstwie. Zgodnie z art. 15 ustawy o pomocy społecznej, pomoc społeczna polega między innymi na rozwijaniu nowych form pomocy społecznej i samopomocy w ramach zidentyfikowanych potrzeb. Dalej art. 51a określa, że zakres usług świadczonych w klubach samopomocy ustala właściwy organ jednostki samorządu terytorialnego prowadzącej klub samopomocy w uzgodnieniu z wojewodą.
- Placówki aktywizacji społeczno-zawodowej typu:
 - **Warsztaty Terapii Zajęciowej (WTZ)** – WTZ jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówką, stwarzającą osobom z niepełnosprawnością i niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia.
 - **Zakłady Aktywności Zawodowej (ZAZ)** – ZAZ jest podmiotem tworzonym w celu zatrudniania osób o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, niepełnosprawność intelektualną lub chorobę psychiczną. Do statutowych celów tego typu podmiotów należy rehabilitacja zawodowa i społeczna zatrudnianych osób.

⁴⁷ *Diagnoza sektora usług społecznych wraz z rekomendacjami*, ROPS Poznań, 2015 r., s.33

W świetle danych uzyskanych podczas analizy statystyki resortowej, stacjonarna opieka całodobowa, dedykowana osobom z niepełnosprawnością oraz przewlekłe psychicznie chorym dostępna jest w 54% wielkopolskich powiatów. Zgodnie z danymi sprawozdawczymi (MPIPS-05) za 2017 r. w województwie wielkopolskim **22 domy pomocy społecznej przeznaczone były dla osób z niepełnosprawnością oraz 10 dla osób przewlekłe psychicznie chorych⁴⁸ – łącznie dysponowały one 3 100 miejscami** (↓ o 64 miejsca).

Wsparcie dla osób przewlekłe psychicznie chorych oraz z niepełnosprawnością intelektualną zapewniają **środowiskowe domy samopomocy**. W roku oceny województwo wielkopolskie dysponowało **70** takimi placówkami (↑ o 1), w tym 45 placówek prowadzonych było przez JST. Wsparcie w nich uzyskało **2 511 os.** (↑ o 5 os.).

Mapa nr 60 Środowiskowe domy samopomocy w województwie wielkopolskim w 2017 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

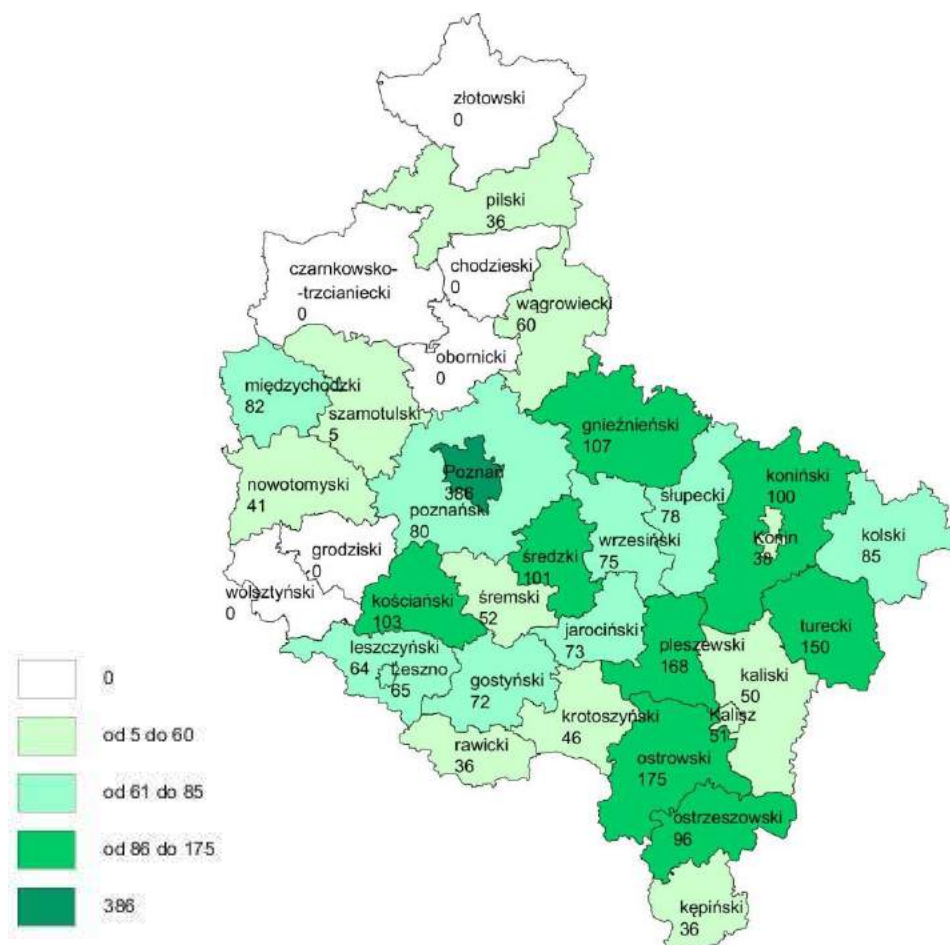
Najwięcej środowiskowych domów samopomocy znajduje się w powiatach: m. Poznań (9), tureckim (5), pleszewskim (4), ostrowskim (4), ostreszewskim (3), konińskim (3), kolskim (3),

⁴⁸ 31 DPS dedykowane wyłącznie osobom z niepełnosprawnością, natomiast 1 DPS jest adresowany dla osób w podeszłym wieku i osób niepełnosprawnych fizycznie.

gnieźnieńskim (3), kościańskim (3) i poznańskim (3). Placówek brakuje w powiatach: złotowskim, czarnkowsko-trzcianeckim, chodzieskim, obornickim, grodziskim i wolsztyńskim.

Z oferty ŚDS najliczniej korzystają mieszkańcy powiatów: m. Poznań (386 os.), ostrowskiego (175 os.), pleszewskiego (168 os.), tureckiego (150 os.), gnieźnieńskiego (107 os.), kościańskiego (103 os.), średzkiego (101 os.), konińskiego (100 os.) i ostrzeszowskiego (96 os.).

Mapa nr 61 Liczba osób korzystających ze wsparcia środowiskowych domów samopomocy w województwie wielkopolskim w 2017 roku

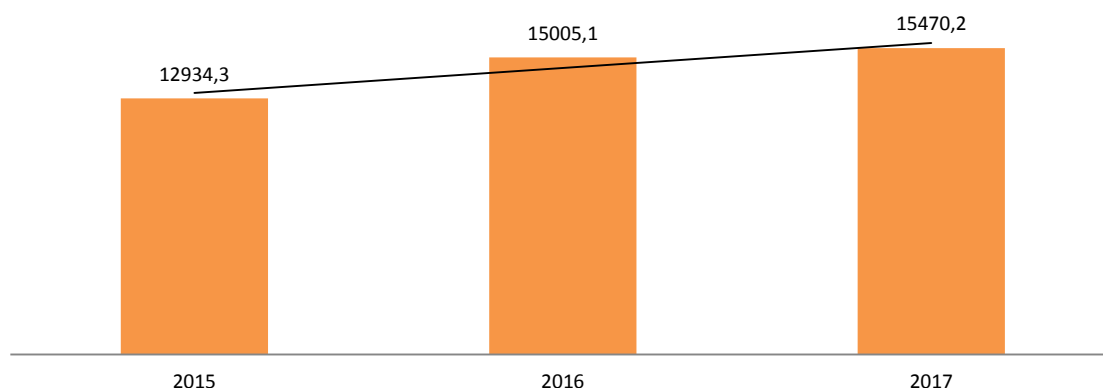

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Wskaźnik zaspokojenia potrzeb miejsc w środowiskowych domach samopomocy wyniósł w roku 2017 – **0,89%**. Na skorzystanie z tej formy pomocy nadal oczekuje 129 osób.

Średnioroczny koszt utrzymania uczestnika w tej placówce wyniósł w 2017 r. 15 470,249 zł i wzrósł w porównaniu z 2015 r. o 19,6%.

Wykres nr 49 Średni roczny koszt utrzymania 1 uczestnika ŚDS w latach 2015-2017 (w zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Komplementarną formę wsparcia dla tej kategorii beneficjentów oferują **kluby samopomocy**. Działania klubów opierają się na samopomocy, czyli wzajemnym wspieraniu się uczestników. Liczebność kadry klubów jest bardzo ograniczona i finansowanie tych jednostek jest na dużo niższym poziomie niż środowiskowych domów samopomocy. Tworzone są najczęściej dla osób chorujących psychicznie. Osoby uczestniczą w takich spotkaniach dobrowolnie (nie wydaje się decyzji kierującej do takiej jednostki). Według sprawozdań jednostek, w roku 2017 na terenie Wielkopolski funkcjonowało **18** takich placówek (bez zmian w stosunku do roku ubiegłego), a z ich usług skorzystało **1 124 os.** (↑ o 77 os.). Zlokalizowane są one na terenie powiatów: jarocińskiego (4), międzychodzkiego (3), m. Leszno (3), m. Kalisz (3), kościańskiego (1), pilskiego (1), gnieźnieńskiego (1), poznańskiego (1) i śremskiego (1).

Wsparcie osób z niepełnosprawnościami niezdolnych do podjęcia pracy poprzez możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia oferują **warsztaty terapii zajęciowej**. W **87 WTZ** (↑ o 3) w roku oceny udzielono wsparcia **3 035 os.** (↑ o 152 os.)

Rehabilitacją zawodową i społeczną osób z niepełnosprawnościami zajmują się również **zakłady aktywności zawodowej** – są one wyodrębnione organizacyjnie i finansowo przez powiat, gminę, stowarzyszenie lub inną organizację społeczną. W Wielkopolsce funkcjonuje **9 ZAZ**: w Żerkowie, Pile, Liskowie, Koźminie Wlkp., Książenicach, Gołaszewie, Słupcy, Leonowie i Posadzie. Zatrudniają one łącznie 628 osób, w tym **469** (↑ o 20 os.) z **niepełnosprawnościami**, z czego **60% to osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności**.

8.3. *Placówki oferujące wsparcie rodzinom (w tym pieczy zastępczej)*

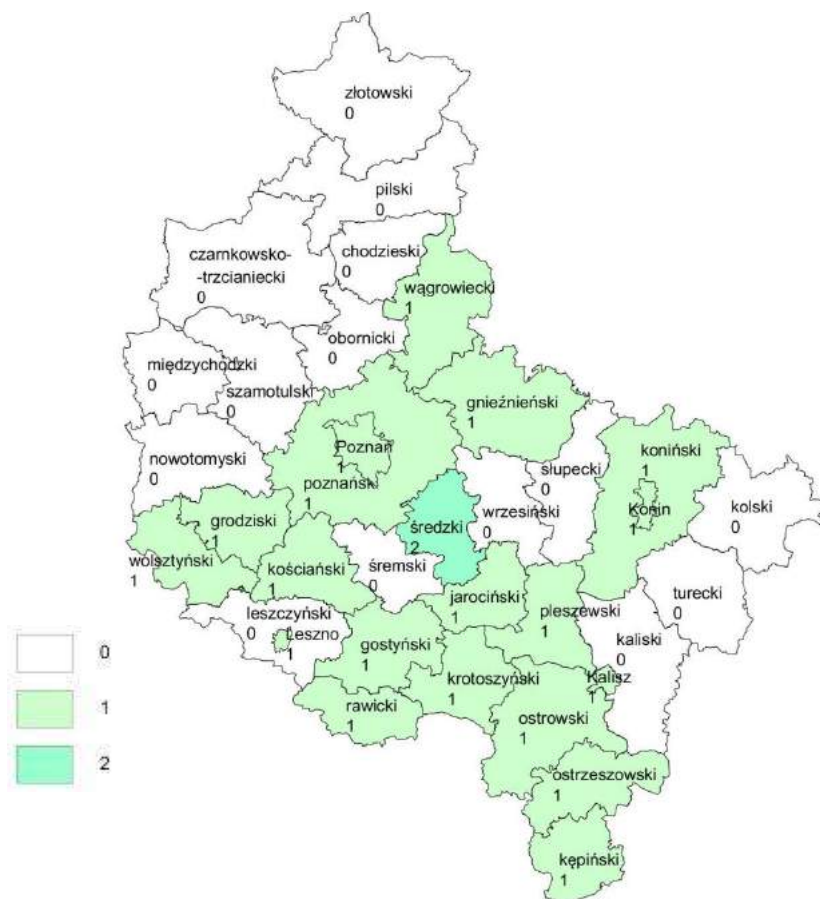
Placówki oferujące wsparcie rodzinom, w tym pieczy zastępczej to przede wszystkim:

- **Ośrodki interwencji kryzysowej (OIK)** – podstawowym celem działalności ośrodka jest świadczenie poradnictwa specjalistycznego oraz podejmowanie działań z zakresu interwencji kryzysowej osobom pełnoletnim oraz rodzinom mającym trudności w rozwiązywaniu własnych problemów życiowych, doznających jakichkolwiek form przemocy w rodzinie lub będących w innych kryzysach życiowych.
- **Jednostki specjalistycznego poradnictwa** – to jednostki, w których realizowane są zadania specjalistycznego poradnictwa. Specjalistyczne poradnictwo, w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne, jest świadczone osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, bez względu na posiadany dochód.
- **Placówki wsparcia dziennego** – w celu wsparcia rodziny dziecko może zostać objęte opieką i wychowaniem w placówce wsparcia dziennego. Mogą być prowadzone w formie:
 - opiekuńczej – zapewniają dziecku opiekę i wychowanie, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań.
 - specjalistycznej – organizują zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne, realizują indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię.
 - pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę – prowadzą działania animacyjne i socjoterapeutyczne⁴⁹.
- Instytucjonalny zasób pieczy zastępczej, do którego należą:
 - **Placówki opiekuńczo-wychowawcze**
 - **Regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne**
 - **Interwencyjne ośrodki preadopcyjne.**

Osobom dotkniętym problemem przemocy w rodzinie wsparcie oferują **ośrodki interwencji kryzysowej**. Świadczą one nieodpłatnie, dostępne całą dobę specjalistyczne usługi psychologiczne w formie interwencji kryzysowej, w celu przywrócenia równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie. W roku 2017 w województwie wielkopolskim funkcjonowało **17** takich ośrodków, a z ich usług skorzystało **4 240 os.** (↑ o 1 092 os.).

^{49 49} Art. 18. *Ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej*.

Mapa nr 62 Ośrodki interwencji kryzysowej w województwie wielkopolskim w 2017 roku

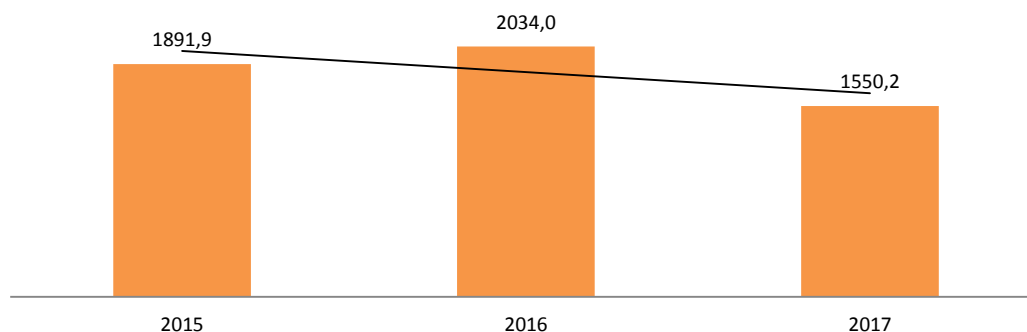

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Ośrodki Interwencji Kryzysowej funkcjonują głównie w centralnej części naszego województwa, natomiast brakuje ich na północnym i wschodnim jego krańcu w 15 powiatach: złotowskim, pińskim, chodzieskim, czarnkowsko-trzcianeckim, obornickim, szamotulskim, międzychodzkiem, nowotomyskim, śremskim, leszczyńskim, słupeckim, wrzesińskim, kolskim, tureckim i kaliskim.

Powyższe statystyki nie ujmują danych dotyczących funkcjonowania Specjalistycznych Ośrodków Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie (zadanie zlecone powiatom z zakresu administracji rządowej). Takie ośrodki znajdują się w Pile, Zdunach (powiat krotoszyński) i Poznaniu.

Średni roczny koszt utrzymania 1 osoby w ośrodku interwencji kryzysowej wyniósł w 2017 r. 1 550, 2 zł i zmalał w porównaniu z 2015 r. o 18,06%. Z danych przekazanych w sprawozdaniu wynika, że wysokość nakładów finansowych przeznaczonych na funkcjonowanie OIK wzrosła nieznacznie, za to zwiększyła się znacząco liczba osób korzystających z ich wsparcia, prawdopodobnie głównie w formie porad psychologicznych lub wsparcia niewymagającego zakwaterowania.

Wykres nr 50 Średni roczny koszt utrzymania 1 osoby korzystającej z OIK w latach 2015-2017 (w zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, bez względu na posiadany dochód świadczone może być poradnictwo specjalistyczne, które zgodnie z art. 46 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (tekst jednolity: Dz. U. Nr 175, poz. 1362 z 2009 r. ze zm.) obejmuje w szczególności poradnictwo prawne, psychologiczne i rodzinne. W województwie wielkopolskim funkcjonuje **49 jednostek specjalistycznego poradnictwa**, które udzieliły wsparcia 8 647 os. (↓ o 429 os.).

Placówki wsparcia dziennego wspierają rodzinę w sprawowaniu jej podstawowych funkcji. Współpracują z rodzicami lub opiekunami dziecka, a także placówkami oświatowymi i podmiotami leczniczymi. W 2017 roku funkcjonowały **94 placówki wsparcia dziennego** (↑ o 3 placówki) – 4 placówki prowadzone były przez powiaty, a 90 przez gminy. Skorzystało z nich łącznie **1 681 dzieci** (↓ o 609 dzieci). W Wielkopolsce funkcjonuje: 65 placówek prowadzonych w formie opiekuńczej, 27 w specjalistycznej oraz 6 w formie pracy podwórkowej prowadzonej przez wychowawcę (zadania placówek mogą być łączone).

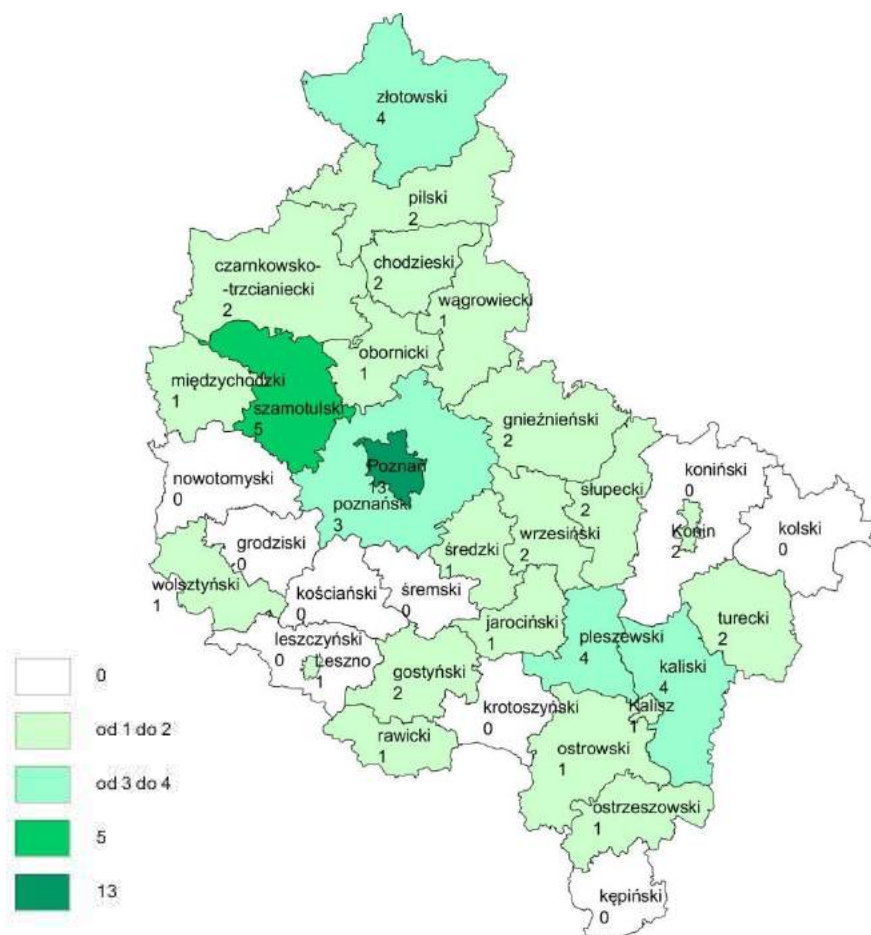
Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej może być umieszczone w **placówce opiekuńczo-wychowawczej** następującego typu:

- a) interwencyjnego (pogotowie opiekuńcze),
- b) rodzinnego (rodzinny dom dziecka),
- c) socjalizacyjnego (dom dziecka).

Placówka opiekuńczo-wychowawcza zapewnia dziecku całodobową ciągłą lub okresową opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby bytowe, rozwojowe, w tym emocjonalne, społeczne, religijne, a także zapewnia korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych i kształcenia.

W województwie wielkopolskim pod koniec 2017 roku działały **62 placówki opiekuńczo-wychowawcze** (bez zmian w stosunku do roku ubiegłego), w tym 15 placówek typu rodzinnego (↑ o 6), które dysponowały łącznie **1 165 miejscami** (↑ o 2). Z ich wsparcia skorzystało łącznie **1 201 dzieci** (↓ o 50 dzieci).

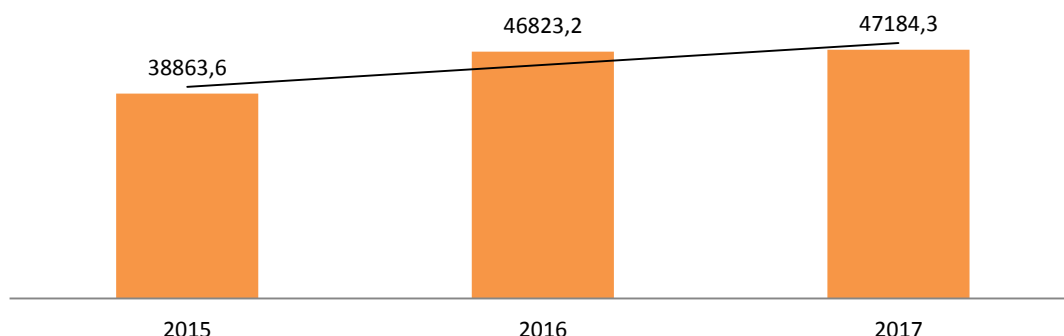
Mapa nr 63 Placówki opiekuńczo-wychowawcze w województwie wielkopolskim w 2017 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Placówek opiekuńczo-wychowawczych nie posiada 9 powiatów: nowotomyski, grodziski, kościański, śremski, leszczyński, krotoszyński, koniński, kolski i kępiński. Zaznaczyć jednak należy, że dzieci pochodzące z tych powiatów i potrzebujące wsparcia systemu pieczy zastępczej, (o ile nie uda ich się umieścić w pieczy rodzinnej), trafiają do powiatów ościennych, w których zlokalizowane są takie placówki.

Średni roczny koszt utrzymania 1 dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej wyniósł w 2017 r. 47 184,3 zł i wzrósł w porównaniu z 2015 r. o 21,4% (średniomiesięcznie: 3 932,03 zł).

Wykres nr 51 Średni roczny koszt utrzymania 1 dziecka w POW w latach 2015-2017 (w zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Obecnie na terenie Wielkopolski nie funkcjonuje regionalna placówka terapeutyczna ani ośrodki preadopcyjny. W związku z powyższym brakuje możliwości zapewnienia specjalistycznej opieki i wsparcia dzieciom znajdującym się w szczególnej sytuacji zdrowotnej i społecznej, a które nie mogą być umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej, placówce opiekuńczo-wychowawczej lub oczekują na przysposobienie. W placówkach tych świadczona być powinna specjalistyczna opieka medyczna i rehabilitacyjna dostosowana do potrzeb dzieci.

8.4. Placówki oferujące wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego

Do placówek oferujących wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego zaliczyć możemy:

- **Centra integracji społecznej;**
- **Kluby integracji społecznej;**
- **Noclegownie, schroniska i domy dla osób bezdomnych.**

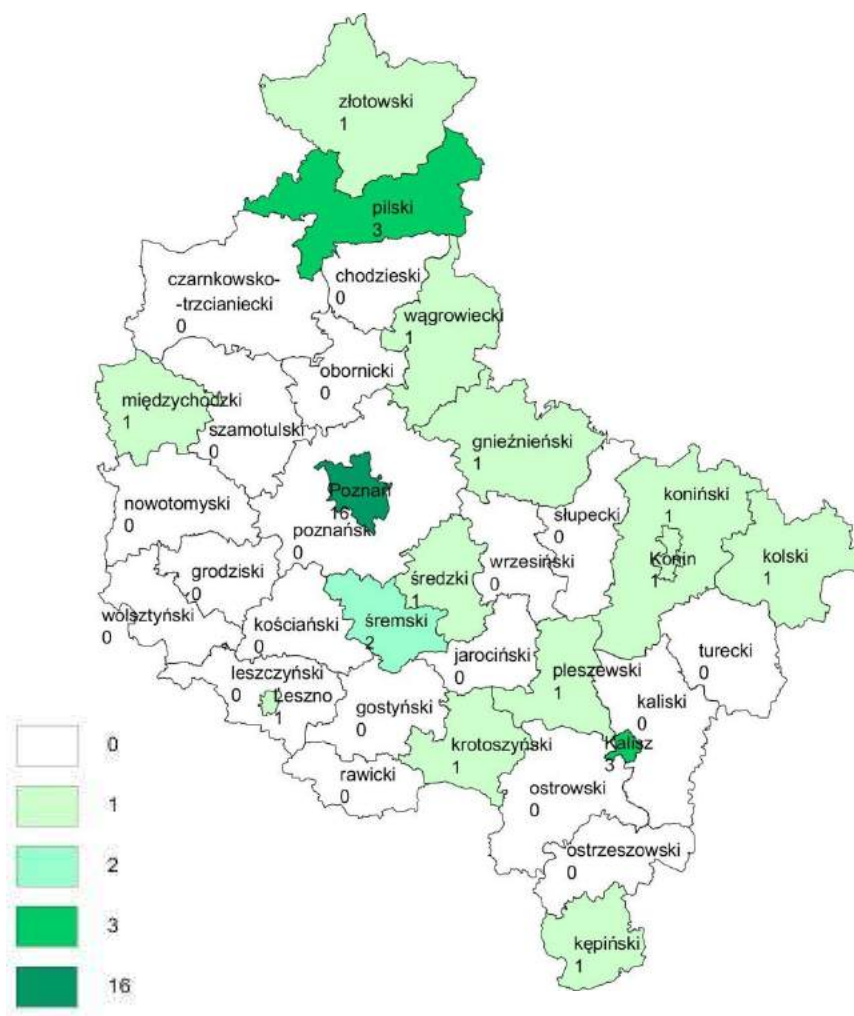
Pracę z osobami wykluczonymi społecznie lub zagrożonymi wykluczeniem podejmują między innymi **centra integracji społecznej**. Proponowane w CIS rozwiązania powinny posiadać wielotorowy charakter i obejmować zarówno oddziaływania w zakresie nabycia umiejętności aktywnego poruszania się na rynku pracy, przekazu kompetencji zawodowych, jak i zajęcia wspomagające osobistą zmianę⁵⁰. W 2017 roku w Wielkopolsce działały **22 CIS** (↑ o 3), które swymi działaniami objęły **803 osoby** (↓ o 61 os.). Pomocy osobom indywidualnym oraz ich rodzinom w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, w powrocie do pełnienia

⁵⁰ Marek Borowski, Małgorzata Kowalska, Małgorzata Póttorak, Joanna Tomaszczyk, Iwona Żukiert „Model centrum integracji społecznej”, str. 5 http://www.wrzos.org.pl/projekt1.18/download/Model%20CIS_7.03.pdf

ról społecznych oraz w podniesieniu kwalifikacji zawodowych udzielają także **kluby integracji społecznej**. W roku oceny działało **13 KIS**, które udzieliły wsparcia **1 562 os.** (↑ o 260 os.).

Ze sprawozdań nadesłanych przez wielkopolskie gminy i powiaty wynika, że na terenie województwa wielkopolskiego pod koniec roku 2017 funkcjonowało **36 noclegowni, schronisk i domów dla osób bezdomnych** (↑ o 4), z których 6 prowadzonych było przez JST. Z 1 011 dostępnych miejsc skorzystało ogółem **2 866 osób** (↓ o 649 os.), w tym 35 osób skierowanych tam zostało w wyniku eksmisji.

Mapa nr 64 Noclegownie, schroniska i domy dla bezdomnych w województwie wielkopolskim w 2017 roku

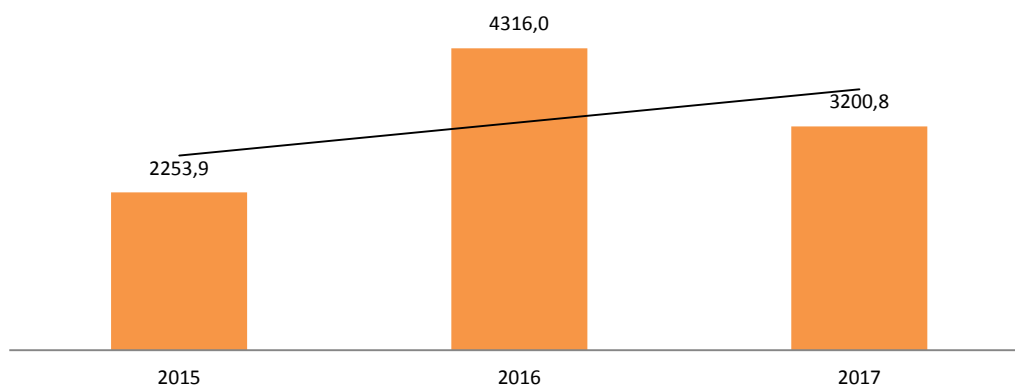
Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2017 r.

Najwięcej – bo aż 16 placówek zlokalizowanych jest na terenie m. Poznania, gdzie liczba osób potrzebujących tej formy wsparcia jest również największa. Tego typu placówki nie są prowadzone w 19 powiatach: chodzieskim, czarnkowsko-trzcianieckim, obornickim, szamotulskim, nowotomyskim,

grodziskim, wolsztyńskim, gostyńskim, jarocińskim, poznańskim, kościańskim, leszczyńskim, rawickim, wrzesińskim, słupeckim, tureckim, kaliskim, ostrzeszowskim i ostrowskim.

Średnioroczny koszt utrzymania 1 osoby w schronisku dla osób bezdomnych wyniósł w 2017 r. 3 200, 8 zł i w porównaniu z 2015 r. wzrósł o 42%.

Wykres nr 52 Średni roczny koszt utrzymania 1 osoby w schronisku dla bezdomnych w latach 2015-2017 (w zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Dodatkowo, w województwie funkcjonowały **3 ogrzewalnie** (↑ o 1), oferujące łącznie 80 miejsc, z których w roku oceny skorzystało 526 osób (↓ o 195 os.).

Oprócz wyszczególnionych powyżej zasobów pomocy i wsparcia na terenie województwa wielkopolskiego funkcjonują również inne placówki, zabezpieczające potrzeby społeczne w tym zakresie, np.: kluby seniora, uniwersytety III wieku, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, świetlice środowiskowe oraz socjoterapeutyczne.

Jak wynika ze sprawozdania OZPS – **łącznie, ze wsparcia w ramach zasobów instytucjonalnych zlokalizowanych na terenie województwa wielkopolskiego skorzystało w 2017 r. 39 756 osób (↓ o 5 445 os.).**

Z powyższego zestawienia wynika, że istniejące zasoby pomocy i wsparcia w dużej mierze zaspokajają potrzeby mieszkańców Wielkopolski. W większości prognoz na 2017 r. przedstawiciele JST wskazywali jednak na dalszy **przewidywany wzrost liczby osób z nich korzystających**, więc **zapotrzebowanie na wybrane formy wsparcia stale będzie wzrastać** – zwłaszcza w odniesieniu do grupy osób starszych (w wieku poprodukcyjnym), której liczebność w populacji ogólnej sukcesywnie rośnie. Coraz częściej zwraca się też uwagę na konieczność wzmacniania i rozwijania usług społecznych zlokalizowanych w środowisku osoby korzystającej, zgodnie z ideą deinstytucjonalizacji. Ten sposób organizacji usług jest również tożsamy z wytycznymi aktualnej perspektywy finansowej 2014-2020.

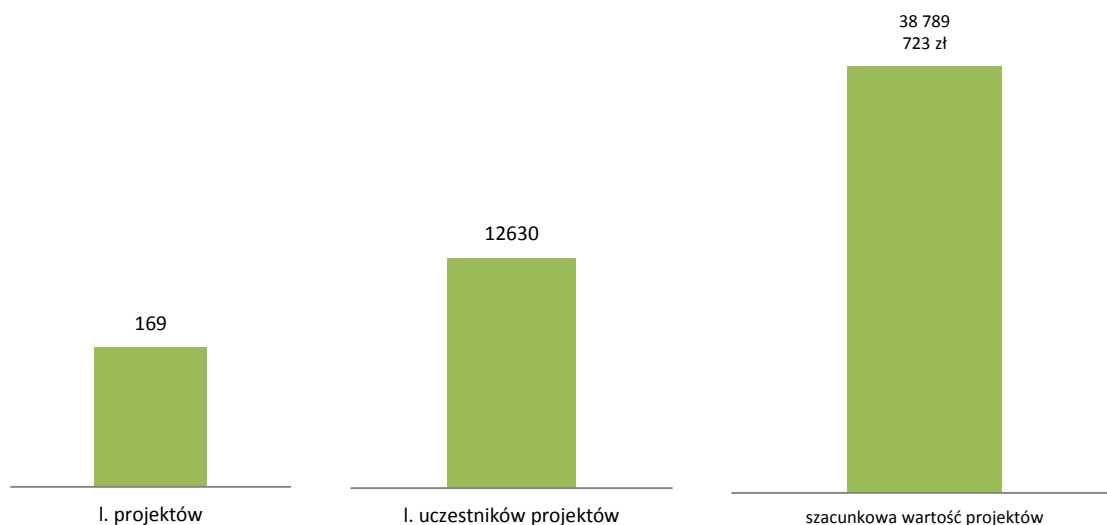
Zwraca również uwagę **nierównomierne rozlokowanie istniejących zasobów pomocy i wsparcia** – najczęściej w pobliżu centrum województwa, a więc głównie w stolicy województwa – mieście Poznań i w jego okolicach, a także innych większych miast (Konin, Kalisz, Leszno, Piła), natomiast gminy położone na obrzeżach województwa, zwłaszcza północnym oraz wschodnim nie dysponują ofertą tak zróżnicowaną i dostosowaną do potrzeb mieszkańców. Warto byłoby uwzględnić ten fakt przy planowaniu kolejnych inwestycji w tym obszarze.

9. Aktywność projektowo-konkursowa jednostek organizacyjnych pomocy społecznej

9.1. Udział w projektach współfinansowanych z EFS

W 2017 roku **131 jednostki organizacyjne pomocy społecznej zadeklarowały realizację projektów współfinansowanych ze środków UE. Łączna, szacunkowa wartość projektów osiągnęła wartość ponad 39 000 000 zł.**

Wykres nr 53 Stan realizacji projektów współfinansowanych z EFS przez wielkopolskie JOPS w 2017 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Wzrost liczby projektów oraz realizujących je samorządów wynika z rozstrzygnięcia konkursów w ramach krajowego Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój oraz Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego (WRPO). Dofinansowane przedsięwzięcia obejmują przede wszystkim dwa obszary, tj. aktywną integrację oraz usługi społeczne. Celem projektów z pierwszego obszaru jest włączenie osób wykluczonych społecznie lub zagrożonych ubóstwem do społeczeństwa poprzez zwiększenie ich uczestnictwa w życiu społecznym oraz zwiększanie szans na zatrudnienie.

Drugiego natomiast ułatwianie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług o charakterze społecznym. W wielu gminach realizowane są projekty unijne, którym celem jest:

- poprawa dostępu do usług wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej, w tym działania na rzecz usamodzielnienia osób opuszczających pieczę zastępczą,
- poprawa dostępu do usług opiekuńczych i asystenckich,
- wsparcie opiekunów faktycznych w opiece nad osobami niesamodzielnymi,
- zwiększenie dostępu do mieszkalnictwa wspomagane.

9.2. *Udział w konkursach ogłaszanych przez MRPiPS*

Zgodnie z art. 18 ust. 6 Ustawy o pomocy społecznej do zadań zleconych przez administrację rządową gminom, oraz w myśl art. 20 ust. 3 tejże Ustawy – zleconych powiatom, należy realizacja rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin i grup społecznych. Z deklaracji gminnych i powiatowych jednostek wynika, że do ministerialnych programów (konkursów) w 2017 roku przystąpiły **192** samorządy (↓ o 21 JOPS).

W części dotyczącej konkursów ogłaszanych przez MRPiPS gminy i powiaty powinny wykazywać realizację projektów w ramach następujących programów:

- Aktywne formy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu – nowy wymiar 2020;
- Oparcie społeczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi;
- Wspieranie Jednostek Samorządu Terytorialnego w Tworzeniu Systemu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie;
- Asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej;
- „Senior+”;
- „Opieka 75+”
- „MALUCH +”;
- Aktywność Społeczna Osób Starszych na lata 2014–2020

Podobnie, jak w ubiegłych latach, wielkopolskie gminy wykazały przede wszystkim udział w programie „**Asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej**”. Założeniem Programu jest stymulowanie podejmowania przez samorządy terytorialne odpowiednich szczebli (gmin i powiatów) takich działań, które służyły:

- wsparciu rodzin przeżywających trudności opiekuńczo–wychowawcze, które umożliwiłoby zatrzymanie w rodzinie dzieci zagrożonych umieszczeniem w pieczy zastępczej lub powrót do rodziny dzieci umieszczonych wcześniej w pieczy zastępczej, poprzez rozwój sieci asystentów rodziny zatrudnianych w gminach.

- wsparciu rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka poprzez rozwój sieci koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej zatrudnianych w powiatach⁵¹.

Program realizowany jest w formie dofinansowania wynagrodzenia asystenta rodziny oraz koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej.

Z danych zamieszczonych na stronie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wynika, że w 2017 roku w województwie wielkopolskim 205 gmin uzyskało akceptację Ministra w sprawie otrzymania dofinansowania całości lub części wydatków na wynagrodzenia asystentów rodziny. Natomiast w przypadku **dofinansowania wynagrodzeń koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej zgodę uzyskały 33 powiaty** (w tym grodzkie i ziemskie), na łączną kwotę ponad 2 mln 400 tys. złotych.

Ponadto gminy brały udział w programie Oślonowym „Wspieranie Jednostek Samorządu Terytorialnego w Tworzeniu Systemu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie”, w konkursach, których celem było dofinansowanie działań na rzecz osób starszych (ASOS i Senior+), wsparcie osób z zaburzeniami psychicznymi (Oparcie społeczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi) oraz wykluczonych społecznie (Aktywne formy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu – nowy wymiar 2020).

Reasumując wielkopolskie samorządy poszukują i korzystają z dodatkowych źródeł finansowania dodatkowych zadań realizowanych na rzecz mieszkańców własnych gmin i powiatów.

9.3. *Udział w programach oślonowych*

Oprócz realizacji projektów współfinansowanych z EFS, czy programów rządowych w gminach i powiatach, mogą być prowadzone programy oślonowe, których celem jest, m.in. polepszanie sytuacji osób i grup społecznych, które według rozeznaczonych potrzeb są zagrożone wykluczeniem społecznym lub wymagają wsparcia, pomocy (Art.17 p.2, pp.4 Ustawy o pomocy społecznej – gminy, Art. 19 p.16 Ustawy o pomocy społecznej – powiaty). W przeważającej części, jednostki samorządu terytorialnego realizują takie programy w ramach projektów współfinansowanych z EFS lub też programów rządowych, stąd w sprawozdaniu za 2017 r. poza realizacją wieloletniego programu rządowego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” nieliczne JOPS wskazały na ich prowadzenie. W szczególności programy te dotyczą aktywizacji zdrowotnej i społecznej mieszkańców gmin i powiatów, wykazywano też tutaj udział w programach mających na celu ochronę rodzin wielodzietnych.

⁵¹ <https://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/opieka-zastepcza-nad-dzieckiem/konkursy/rok-2017/rozstrzygniecie-programu-asystent-rodziny-i-koordynator-rodzinnej-pieczy-zastepczej-na-rok-2017/>
dostęp na: 25.05.2018 r.

Wszystkie wielkopolskie gminy brały w 2017 r. udział w Programie „**Pomoc państwa w zakresie dożywiania**”. Strategicznym celem Programu jest ograniczenie zjawiska niedożywienia dzieci i młodzieży z rodzin o niskich dochodach lub znajdujących się w trudnej sytuacji, ze szczególnym uwzględnieniem uczniów z terenów objętych wysokim poziomem bezrobocia i ze środowisk wiejskich oraz osób dorosłych, w szczególności osób samotnych, w podeszłym wieku, chorych lub osób niepełnosprawnych⁵².

Program przewiduje otrzymanie przez osoby uprawnione pomocy w formach:

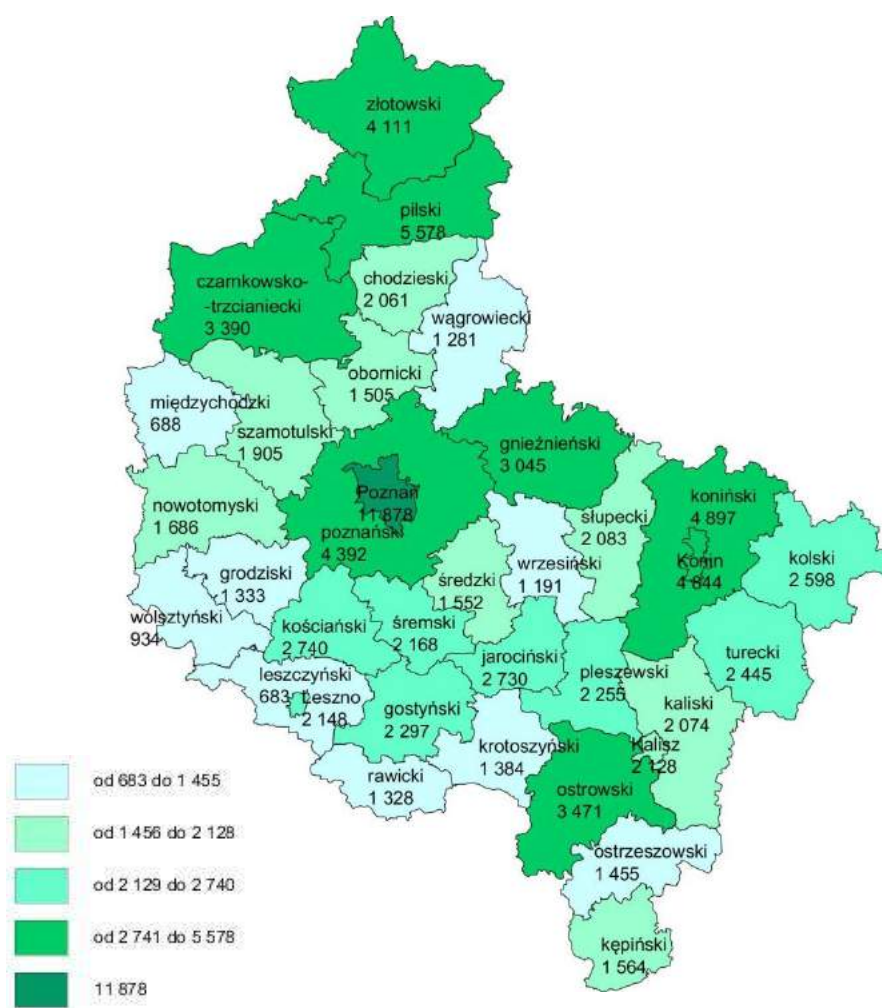
- posiłku,
- świadczenia pieniężnego w postaci zasiłku celowego na zakup posiłku lub żywności,
- świadczenia rzeczowego w postaci produktów żywnościowych.

Ogółem, z pomocy w dożywianiu skorzystało **91 822** mieszkańców (↓ o 15 560 os.) wszystkich gmin województwa wielkopolskiego, z czego 45% to mieszkańcy wsi. Programem objęto **47 264** dzieci (↓ o 1 908 dzieci) do czasu ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej. **Z posiłku** w ramach programu skorzystało **39 147 osób** (43% z liczby objętych programem), w tym **14 734** dzieci do czasu rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej i 32 530 uczniów do czasu ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej. Pomoc w formie zasiłku celowego otrzymało **62 054** osoby (67,6% z liczby osób objętych programem).

Koszt realizacji programu na terenie województwa wielkopolskiego wyniósł w 2017 roku ogółem **57 867 317 zł** (↓ o 3 368 497 zł), z czego **21 883 284 zł** (38%) to środki własne gmin, a **35 984 033 zł** stanowiła dotacja z budżetu państwa (62%).

⁵²<http://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoleczna/programy/program-wieloletni-pomoc-panstwa-w-zakresie-dozywiania/> dostęp na : 26.05.2017 r.

Mapa nr 65 Liczba osób objętych programem „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” w 2017 roku

Źródło: Sprawozdanie Dożywianie za IV kwartał 2017 r.

Najliczniej z „Pomocy państwa w zakresie dożywiania” skorzystali mieszkańcy gmin zlokalizowanych na terenie powiatów: m. Poznania (11 878 os.), piłskiego (5 578 os.), konińskiego (4 897 os.), m. Konin (4 844 os.), poznańskiego (4 392 os.) oraz złotowskiego (4 111 os.).

W sprawozdaniu została wykazana również szacunkowa liczba dzieci i osób wymagających dożywiania, a nie objętych programem, w 2017 r. były to **243 osoby**. Jako główny powód tej sytuacji wskazano ich niechęć do skorzystania z tej formy pomocy.

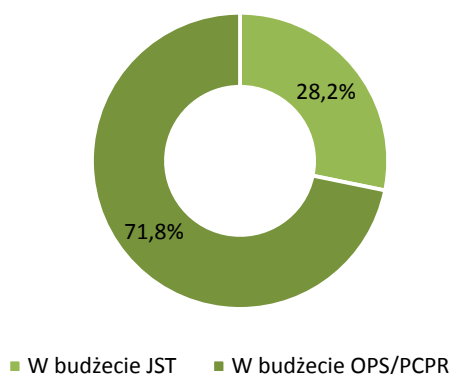
10. Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej w budżecie jednostki samorządu terytorialnego

Opisując część sprawozdania dotyczącą środków finansowych należy podkreślić, iż zawarte w niej dane pochodzą ze sprawozdań budżetowych gmin i powiatów (Rb-28) (Sprawozdanie z wykonania planu wydatków budżetowych jednostki samorządu terytorialnego), a wydatki wyszczególnione w sprawozdaniu OZPS stanowią jedynie część wydatków ponoszonych przez JST w obszarze pomocy społecznej, czy ochrony zdrowia.

Od 1 stycznia 2017 zmianie uległa klasyfikacja budżetowa. Najistotniejszą zmianą – wprowadzoną w klasyfikacji budżetowej rozporządzeniem Ministra Finansów z 25 lipca 2016 r. – jest wprowadzenie działu 855 „Rodzina”, do którego przeniesiono wiele rozdziałów z działu 852 „Pomoc społeczna” i 853 „Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej”. Z tej przyczyny w niektórych miejscach w tabeli nie są dostępne kwoty za lata 2015 i 2016 (w tych miejscach pojawia się znak „x”).

Kwota na realizację wybranych działań w zakresie pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej wydatkowana w 2017 roku wyniosła 5 075 184 376 zł. Budżety OPS wzrosły m.in. z uwagi na wypłacane świadczenie wychowawcze 500+. **W budżetach OPS/PCPR znajdowała się znaczna część kwoty wydatkowanej** w zakresie wybranych zadań w obszarze pomocy społecznej i polityki społecznej. Sporą część wydatków stanowią środki przeznaczone na świadczenia rodzinne. Wzrastają środki finansowe wydatkowane przez JST na usługi społeczne. W 2017 roku odnotowano w województwie również wzrost wydatków na usuwanie skutków klęsk żywiołowych. W wyniku nawałnic, które wystąpiły w Polsce 11 i 12 sierpnia 2017 roku, w Wielkopolsce (obok kujawsko-pomorskiego, pomorskiego) odnotowano duże straty materialne.

Wykres nr 54 Procentowy rozkład środków finansowych przeznaczonych na wybrane działania w pomocy społecznej i polityce społecznej w budżetach OPS/PCPR oraz budżetach JST w 2017 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Środki finansowe wydatkowane w obszarze pomocy społecznej i polityki społecznej, wykazane w roku oceny w 72% znajdowały się w budżetach jednostek organizacyjnych pomocy społecznej. Z zeszłorocznego sprawozdania wynika, że w latach 2014-2016 **65%-67% środków wydatkowanych w tych obszarach znajdowało się w budżetach OPS/PCPR.**

Ośrodki pomocy społecznej oraz powiatowe centra pomocy rodzinie podczas wypełniania tabeli finansowej sprawozdania, zwracały się do urzędów gmin oraz starostw powiatowych o jej uzupełnienie w częściach, w których jednostki organizacyjne pomocy społecznej nie dysponowały odpowiednimi danymi.

Poniżej znajduje się prezentacja wysokości środków finansowych wydatkowanych w Wielkopolsce na realizację zadań z zakresu pomocy społecznej i polityki społecznej. Pod tabelą znajduje się analiza dominujących tendencji dotyczących wydatków samorządów gminnych i powiatowych w roku oceny.

Tabela nr 7 Środki finansowe przeznaczone w latach 2015-2017 na wybrane wydatki w obszarze pomocy społecznej i polityki społecznej oraz potrzeby na lata 2018 i 2019

		Lata poprzednie			Potrzeby	
WYSZCZEGÓLNIENIE		Rok 2015	Rok 2016	Rok oceny	Rok po ocenie	Dwa lata po ocenie
OGÓŁEM						
OGÓŁEM (działy)	1	X	X	5 075 184 376	5 061 637 739	5 264 396 642
W tym: w budżecie OPS/PCPR	2	X	X	3 643 962 858	3 683 235 575	3 662 473 778
851 - OCHRONA ZDROWIA						
85153 - Przeciwdziałanie narkomanii	3	4 704 776	3 290 510	3 734 156	4 073 480	4 080 410
w tym: w budżecie OPS / PCPR	4	293 762	351 389	401 658	589 076	596 076
85154 - Przeciwdziałanie alkoholizmowi	5	56 579 739	55 581 594	191 375 146	147 738 994	148 179 841
w tym: w budżecie OPS / PCPR	6	7 684 843	7 923 129	9 824 351	10 911 256	10 766 613
852 - POMOC SPOŁECZNA						
85202 - Domy pomocy społecznej	7	299 421 706	319 783 144	347 773 622	358 368 605	356 394 006
w tym: w budżecie OPS / PCPR	8	75 557 272	84 632 647	100 425 119	108 379 389	110 068 546
85203 - Ośrodki Wsparcia	9	41 672 379	48 590 236	49 482 401	53 341 104	53 370 453
w tym: w budżecie OPS / PCPR	10	13 653 523	16 267 848	15 730 659	17 288 829	18 321 955
85205 - Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie	11	2 794 713	2 966 467	3 144 035	3 599 140	3 646 641
w tym: w budżecie OPS / PCPR	12	2 032 479	2 130 146	2 199 293	2 482 782	2 549 980

85213 - Składki na ubezpieczenie zdrowotne opłacane za osoby pobierające niektóre świadczenia z pomocy społecznej, niektóre świadczenia rodzinne oraz za osoby uczestniczące w zajęciach centrum integracji społecznej	13	12 158 130	14 207 086	15 067 811	15 595 676	15 748 278
w tym: w budżecie OPS / PCPR	14	10 551 645	12 367 670	13 146 059	13 623 973	13 852 590
85214 - Zasiłki okresowe, celowe i pomoc w naturze oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe (od roku 2017)	15	X	X	96 507 810	96 714 838	97 423 293
w tym: w budżecie OPS / PCPR	16	X	X	94 224 523	94 854 291	95 540 317
85215 - Dodatki mieszkaniowe	17	86 853 592	78 491 024	72 761 331	75 116 222	75 409 770
w tym: w budżecie OPS / PCPR	18	37 391 197	35 495 283	33 281 809	34 578 080	35 008 352
85216 - Zasiłki stałe	19	60 612 030	70 051 677	70 071 195	70 575 408	74 464 635
w tym: w budżecie OPS / PCPR	20	58 605 547	67 532 630	67 855 396	68 419 611	72 159 713
85218 - Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	21	25 569 463	26 870 668	28 066 977	30 698 572	30 865 388
w tym: w budżecie OPS/PCPR	22	25 569 463	26 771 235	28 038 931	30 585 016	30 826 589
85219 - Ośrodek Pomocy Społecznej	23	202 963 463	211 825 455	221 961 390	236 116 868	238 098 949
w tym: w budżecie OPS/PCPR	24	202 224 361	210 511 335	221 104 363	234 498 792	236 762 661
85220 - Specjalistyczne poradnictwo, mieszkania chronione i ośrodki interwencji kryzysowej	25	7 395 463	7 508 435	7 409 850	7 005 109	7 062 895
w tym: w budżecie OPS / PCPR	26	2 958 724	3 090 168	3 859 890	3 459 154	3 514 775
85228 - Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze	27	50 862 267	58 643 445	71 623 171	77 119 664	77 884 102
w tym: w budżecie OPS / PCPR	28	25 099 721	29 178 912	37 148 431	42 569 272	43 170 869
85230 - Pomoc w zakresie dożywiania	29	X	X	56 833 878	56 934 367	57 523 003
w tym: w budżecie OPS / PCPR	30	X	X	55 456 210	55 579 748	56 167 553
85231 - Pomoc dla cudzoziemców	31	74 999	181 872	27 794	10 000	10 000
w tym: w budżecie OPS / PCPR	32	34 998	56 678	17 244	10 000	10 000
W tym (z wiersza 31): Wydatki na pomoc dla cudzoziemców w celu integracji ze środowiskiem (cudzoziemcy, którzy uzyskali status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą)	33	34 998	56 678	17 244	10 000	10 000
w tym: w budżecie OPS / PCPR	34	34 998	56 678	17 244	10 000	10 000
85232 - Centra Integracji Społecznej	35	2 935 728	3 715 672	4 978 671	5 598 844	5 572 484

w tym: w budżecie OPS / PCPR	36	1 026 208	1 221 378	1 918 500	2 030 090	2 030 090
85278 - Usuwanie skutków klęsk żywiołowych	37	473 008	58 200	32 370 162	6 556 204	6 059 768
w tym: w budżecie OPS / PCPR	38	454 100	58 200	30 937 249	6 353 501	5 975 268
85295 - Pozostała działalność	39	X	X	23 075 284	28 427 530	28 522 795
w tym: w budżecie OPS / PCPR	40	X	X	10 022 739	13 870 236	13 954 386
853 - POZOSTAŁE ZADANIA W ZAKRESIE POLITYKI SPOŁECZNEJ						
85311 - Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych	41	16 956 692	18 832 341	19 360 873	19 806 533	192 539 540
w tym: w budżecie OPS / PCPR	42	7 970 027	8 446 553	9 130 777	9 526 131	9 553 227
85321 - Zespoły orzekania o niepełnosprawności	43	11 810 703	10 935 837	10 788 356	11 669 928	11 755 484
w tym: w budżecie dyspozycji OPS / PCPR	44	3 184 084	3 137 838	3 265 276	3 042 085	3 086 597
85324 - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	45	46 931 774	46 670 882	46 355 837	46 923 460	45 346 639
w tym: w budżecie OPS / PCPR	46	12 603 850	16 608 320	19 495 290	19 859 874	18 021 020
85395 - Pozostała działalność w zakresie polityki społecznej	47	10 702 258	7 507 674	27 063 241	36 447 887	27 302 993
w tym: w budżecie OPS / PCPR	48	1 456 602	1 739 402	15 481 734	21 328 925	15 362 172
854 - Edukacyjna opieka wychowawcza						
85415 - Pomoc materialna dla uczniów o charakterze socjalnym (od roku 2017)	49	X	X	22 839 143	19 539 694	21 804 918
w tym: w budżecie OPS / PCPR	50	X	X	11 622 437	11 756 230	11 847 635
85416 - Pomoc materialna dla uczniów o charakterze motywacyjnym	51	X	X	5 581 124	5 963 432	5 904 677
w tym: w budżecie OPS / PCPR	52	X	X	1 797 654	1 807 001	1 767 455
855 - Rodzina						
85501 - Świadczenie wychowawcze	53	X	X	2 310 030 724	2 299 123 446	2 304 708 685
w tym: w budżecie OPS / PCPR	54	X	X	1 800 603 097	1 803 546 621	1 774 868 191
85502 - Świadczenia rodzinne, świadczenie z funduszu alimentacyjnego oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego	55	X	X	1 070 074 263	1 065 271 628	1 069 248 748
w tym: w budżecie OPS / PCPR	56	X	X	931 051 276	936 544 216	936 155 045
85504 - Wspieranie rodziny	57	X	X	19 617 850	24 625 945	24 901 439
w tym: w budżecie OPS / PCPR	58	X	X	11 873 384	16 022 227	15 771 282
85505 - Tworzenie i funkcjonowanie żłobków	59	X	X	72 953 585	76 005 299	77 113 226

w tym: w budżecie OPS / PCPR	60	X	X	819 043	939 043	1 069 043
85506 - Tworzenie i funkcjonowanie klubów dziecięcych	61	X	X	454 385	465 331	465 731
w tym: w budżecie OPS / PCPR	62	X	X	0	0	0
85507 - Dzienni opiekunowie	63	X	X	586 627	788 171	777 020
w tym: w budżecie OPS / PCPR	64	X	X	0	0	0
85508 - Rodziny zastępcze	65	X	X	101 602 298	106 786 017	108 172 561
w tym: w budżecie OPS / PCPR	66	X	X	94 664 872	99 225 392	103 800 657
85510 - Działalność placówek opiekuńczo-wychowawczych	67	X	X	71 611 386	74 630 343	94 038 270
w tym: w budżecie OPS / PCPR	68	X	X	18 565 594	19 554 734	19 895 121

Źródło: Tabela budżetowa z OZPS za 2017 r.

- **Środki finansowe w dziale 852 – Pomoc Społeczna, rozdziale 85295 – Pozostała działalność JST najczęściej wydatkowały na:** wypłacanie świadczenia wychowawczego 500+, realizację Programu "Pomoc państwa w zakresie dożywiania" jako wkład własny, stypendia szkolne, wydatki związane z realizacją i obsługą programu Karta Dużej Rodziny, pomoc (dodatek) dla osób mających ustalone prawo do świadczenia pielęgnacyjnego, finansowanie klubu seniora, dotację celową dla organizacji prowadzącej działalność pożytku publicznego dotyczącą zadań publicznych z zakresu pomocy społecznej.
- **Należy zwrócić uwagę na wydatki związane z pieczą zastępczą.** Środki finansowe wykazane przez JST w rozdziale budżetowym 85508 – Rodziny zastępcze **w roku oceny wyniosły 101 602 298 zł. W potrzebach wykazanych na rok 2018 i 2019 JST wykazują wzrost wydatków na ten cel.** Prognozowany wzrost potrzebnych środków wynika z tego, iż zgodnie z art. 191 ust. 8 i 9 ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej, w przypadku umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej gmina ponosi wydatki w wysokości: 10% w 1 roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej, 30% – w drugim roku i 50% w trzecim i kolejnych latach pobytu dziecka w pieczy zastępczej.
- **Wzrastają wydatki związane z zapewnieniem wsparcia w domach pomocy społecznej.** Środki finansowe ujęte w rozdziale budżetowym 85202 – Domy pomocy społecznej w latach 2016-2017 **zwiększyły się o 27 990 478 zł.** W 2018 roku JST planują wydatkować na ten cel 358 368 605 zł.
- **Wzrastają wydatki związane z zapewnieniem usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych.** W rozdziale budżetowym 85228 – usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze w porównaniu z 2016 rokiem w 2017 wydatkowano **o 12 979 726 zł więcej.**

- **Pozytywnym trendem są wzrastające wydatki JST w rozdziale 85203 – ośrodki wsparcia.** W roku oceny w porównaniu z 2015 rokiem wydatkowano na ten cel 7 810 022 zł więcej.
- **Wzrastają wydatki związane z wypłacaniem zasiłków stałych.** W rozdziale budżetowym 85216 w latach 2015-2017 odnotowano **wzrost wydatków o 9 459 165 zł.** Wśród korzystających z pomocy społecznej wzrasta liczba osób przewlekle chorych i osób z niepełnosprawnością. Zjawiskiem niepokojącym jest wzrost liczby osób samotnie gospodarujących, korzystających z zasiłku stałego. Po raz pierwszy, na przestrzeni ostatnich lat, dominującym powodem przyznania świadczenia z pomocy społecznej w 2017 roku była długotrwała lub ciężka choroba.
- **Pozytywnym trendem jest powiększająca się infrastruktura żłobków i klubów dziecięcych, a także wzrastająca liczba dziennych opiekunów.** W roku oceny JST wydatkowały na żłobki – 72 953 585 zł, na kluby dziecięce – 454 385 zł, a na dziennych opiekunów 586 627 zł.

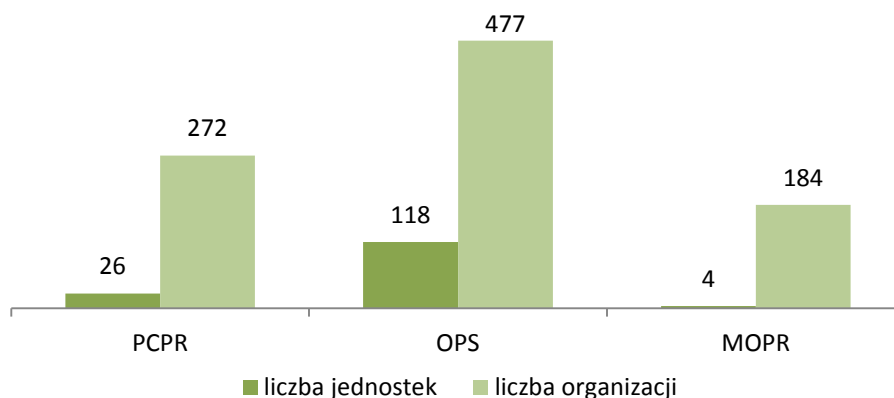
11. Działalność organizacji pozarządowych na terenie województwa wielkopolskiego

Część sprawozdania dotycząca współpracy z organizacjami pozarządowymi w ocenie twórców raportu regionalnego jest jednym z najbardziej problematycznych punktów wypełniania sprawozdania przez jednostki. Pomimo pojawienia się w objaśnieniach (zeszłorocznych oraz tegorocznych) prośby o uwzględnianie całości współpracy gminy z trzecim sektorem w zakresie zlecania zadań w trybie działalności pożytku publicznego oraz zlecania w trybie zamówień publicznych, niektóre OPS/PCPR ograniczają się jedynie do wykazania własnej współpracy z organizacjami pozarządowymi. W opinii autorów raportu regionalnego jest to istotny deficyt informacji, gdyż wnioskowanie w oparciu o te dane nie pozwala na uchwycenie całości współpracy JST z NGO w naszym województwie.

11.1. Współpraca OPS/PCPR z NGO

Jak wynika z OZPS jednostki organizacyjne pomocy społecznej w 2017 roku **współpracowały z 933 organizacjami pozarządowymi. Na fakt współpracy w roku oceny wskazało 148 jednostek (57,6%),** natomiast 109 jednostek (42,4%) w 2017 roku nie współpracowało z NGO.

Wykres nr 55 Liczba jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, które współpracowały z organizacjami pozarządowymi (wraz z ich liczbą) w 2017 roku

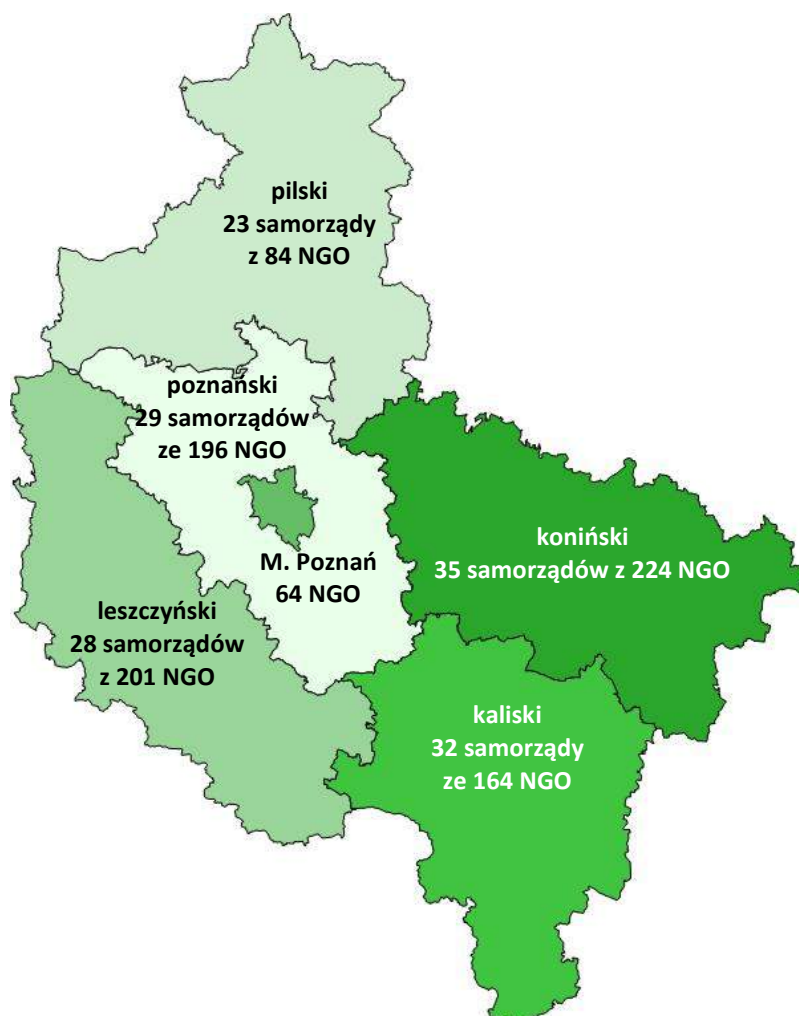

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Wśród tych jednostek, które podejmowały współpracę znajduje się 26 z 31 PCPR, wszystkie miasta na prawach powiatu oraz 52,2% OPS. Z roku na rok coraz częściej OPS/PCPR współdziałają z trzecim sektorem. W prognozach 147 OPS/PCPR zamierza kontynuować bądź podjąć współpracę z 911 NGO. **Społeczni aktorzy są bardzo ważnym partnerem dla jednostek samorządowych, szczególnie w obszarze pomocy społecznej i wsparcia. Organizacje społeczne stanowią nieoceniony kapitał**

społeczny wspólnot lokalnych, a współpraca JST-NGO pozwala w lepszy, szybszy i bardziej optymalny sposób realizować zadania publiczne i zaspokajać potrzeby mieszkańców.

Mapa nr 66 Współpraca z NGO w 2017 roku, w ujęciu subregionalnym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2017 r.

Znaczna część organizacji (86%) podejmuje współpracę formalną polegającą na zlecaniu realizacji zadań w trybie działalności pożytku publicznego. Można domniemywać, iż jest to współpraca głównie finansowa, polegająca na przekazaniu środków finansowych na realizację usługi. **W roku oceny 806 organizacji otrzymało dotacje w wysokości 109 302 442 zł.**

12. Wnioski i rekomendacje

12.1. Infrastruktura społeczna

1. Gminne zasoby mieszkań komunalnych kurczą się z roku na rok. W świetle sprawozdań gminnych w roku oceny **liczba mieszkań komunalnych znajdujących się w zasobach gminy zmalała – z 53 947 w 2016 roku do 53 011 w roku 2017 roku** (↓ o 936 mieszkań). Prawdopodobnie wynika to z faktu coraz częstszego wykupu przez lokatorów mieszkań komunalnych na własność. Niektóre samorządy, aby jeszcze bardziej zwiększyć atrakcyjność takiego rozwiązania wprowadzają bonifikaty (tak, jak w przypadku mieszkań zakładowych), gdzie np. można wykupić mieszkanie za 10% jego rynkowej wartości. Każda gmina ustala własny poziom zniżek na wykup mieszkania komunalnego. Są jednak miasta, które całkowicie zrezygnowały z bonifikat⁵³. Z punktu widzenia polskiego permanentnego kryzysu mieszkaniowego oraz niezaspokojonych potrzeb mieszkaniowych osób, których nie stać na zakup mieszkania oraz jego wynajęcie na rynku komercyjnym, kurczenie się gminnych zasobów mieszkaniowych jest zjawiskiem negatywnym. Naruszana w ten sposób jest również zasada sprawiedliwości społecznej w obszarze braku równych szans w dostępie do gminnych zasobów mieszkaniowych dla wszystkich mieszkańców danej gminy, którzy znajdują się w grupie osób uprawnionych do otrzymania mieszkania komunalnego.
2. **Z roku na rok rośnie liczba lokali socjalnych, w latach 2015-2017 ich liczba wzrosła o 507 (z 5 467 do 5 984).** Z danych wykazanych w OZPS wynika, że 70 wielkopolskich gmin w roku oceny nie posiadało w swoim zasobie mieszkań socjalnych. Realizacja przez gminy zapisów ustawy o ochronie praw lokatorów i zasobie mieszkaniowym, nakładających na gminę obowiązek zabezpieczenia pomieszczeń tymczasowych dla osób i rodzin eksmitowanych, wymaga zwiększenia zasobu lokali socjalnych. **Gminy często borykają się z brakiem takich nieruchomości. Choćby z tego powodu, że muszą realizować wyroki eksmisyjne nie tylko tam, gdzie wierzycielem jest gmina, ale też te od spółdzielni mieszkaniowych, prywatnych właścicieli i innych instytucji występujących z powództwem eksmisyjnym.** Jeśli gminy nie wskażą pomieszczenia w wyznaczonym czasie (a wyroki realizują w kolejności chronologicznej, chyba, że lokatorzy są np. narażeni na niebezpieczeństwo zawalenia się budynku), komornik skierowuje dłużnika do noclegowni albo schroniska. Gdy dłużnik zostaje pozbawiony prawa do tymczasowego pomieszczenia, bo np. stosował przemoc względem rodziny, wówczas

⁵³ <http://www.morizon.pl/blog/mieszkanie-komunalne-poradnik/>, dostęp: 30.05.2017 r.

komornik również powiadamia gminę i ona typuje noclegownię, schronisko lub inną placówkę zapewniającą miejsca noclegowe dla osób znajdujących się w takiej sytuacji⁵⁴.

3. Istotnym problemem większości gmin są **niewystarczające zasoby infrastruktury społecznej w zakresie opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 oraz w wieku przedszkolnym**. Szczególnie dotkliwe są deficyty w opiece żłobkowej. Pomimo stałego wzrostu dostępności różnych form opieki nad najmłodszymi nadal występują powiaty, na terenie których nie funkcjonuje żadna z form instytucjonalnej opieki nad dziećmi do lat 3. **Na 226 gmin opiekę żłobkową świadczyło tylko 80 gmin – 35,4%** (dla porównania w 2016 roku – 72 gminy, 32% samorządów gminnych). Z danych zawartych w sprawozdaniu OZPS wynika, że **w 2017 roku opieka żłobkowa była dostępna w 16 gminach miejskich (na 19 takich gmin w województwie), 46 gminach miejsko-wiejskich (na 91 takich gmin w województwie) i 18 gminach wiejskich (na 116 takich w województwie)**. W 2017 roku w województwie wielkopolskim **zaledwie 8,4% dzieci w wieku do lat 3 było objętych opieką żłobkową**. Wartość wskaźnika osiągnięta na terenach wiejskich wynosiła 2,8%, a na terenach miejskich 13,6%. W powiatach posiadających na swoim terenie instytucje opieki żłobkowej, w roku 2017 nie zapewniono miejsc 1 525 dzieciom (↑ o 518 dzieci), zatem popyt na te usługi nie znajduje odzwierciedlenia w ich niewystarczającej podaży. W sytuacji niewystarczających środków finansowych na realizację zadań własnych gmin, rozbudowa infrastruktury mogłaby odbyć się w oparciu o partnerstwo publiczno-prywatne lub wykorzystanie możliwości poszerzenia infrastruktury w ramach środków będących do dyspozycji w Wielkopolskim Regionalnym Programie Operacyjnym. Rekomenduje się również zwiększenie środków z budżetu Ministerstwa Rodziny Pracy i Polityki Społecznej na upowszechnianie alternatywnych form opieki nad małym dzieckiem, takich jak klub dziecięcy oraz dzienny opiekun, których celem jest pomoc rodzicom w godzeniu pracy zawodowej z obowiązkami rodzinnymi (opieką nad dziećmi).
4. W roku 2017 w porównaniu do 2016 wzrosła liczba klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów, jednak **nadal 49% wielkopolskich gmin nie posiadało na swoim terenie oferty klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów**. Wśród JST, które dysponowały taką ofertą dla seniorów było 18 gmin miejskich (110 miejsc spotkań dla seniorów), 53 gmin miejsko-wiejskich (163) oraz 44 gminy wiejskie (97). Samorządy powinny zwrócić uwagę na rozbudowę tego rodzaju infrastruktury. Działania wspierające seniorów i poprawiające jakość ich życia są możliwe do sfinansowania w ramach WRPO 2014+ Osi priorytetowej nr 7 Włączenie Społeczne, priorytetu inwestycyjnego 9iv „Ułatwianie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie

⁵⁴ <http://regiodom.pl/porta1/wiadomosci/zmiany-w-prawie/eksmisja-2016-komu-nalezy-sie-mieszkanie-socjalne-lokal-zastepczy-komu-ni>, dostęp: 30.05.2017 r.

ogólnym”. Biorąc pod uwagę systematyczny wzrost odsetka ludności w wieku poprodukcyjnym w województwie wielkopolskim (w 2017 roku 19,4%), zmieniające się potrzeby, oczekiwania, styl życia osób starszych, które wymagają z jednej strony zapewnienia wsparcia i opieki tym niesamodzielnym, a z drugiej możliwości realizacji integracji społecznej osób aktywnych, samorządy powinny regularnie diagnozować sytuację osób starszych oraz konstruować ofertę usług w odpowiedzi na rozpoznane potrzeby.

5. Na terenie województwa wielkopolskiego **nie funkcjonuje żaden ośrodek dla cudzoziemców, co biorąc pod uwagę aktualny kryzys migracyjny i możliwe relokacje uchodźców z innych krajów europejskich, stanowi istotny deficyt w zasobie województwa.**

12.2. *Korzystający z pomocy i wsparcia*

1. W Wielkopolsce świadczenie z pomocy społecznej w 2017 r. przyznano **121 685 os.** (↓ o 8 206 os.), co stanowiło **49,9% ogółu osób, którym udzielono pomocy i wsparcia.** Świadczenie z pomocy społecznej w 2017 r. przyznano 87 303 rodzinom, które liczyły 195 401 os. (↓ o 14 000 os.). Wśród 121 685 świadczeniobiorców **48,4% było długotrwale korzystających** (↑ o 0,4 p.p.). **Należy zabezpieczyć środki finansowe** na: pomoc materialną w postaci świadczeń pieniężnych kierowanych do grup zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym, a także na pomoc niematerialną, realizowaną m.in. poprzez działania wykwalifikowanej kadry pomocy społecznej (np. asystenci rodziny), czy rozwój infrastruktury pomocy społecznej adresowanej do tej grupy.
2. **W ciągu ostatnich dwóch lat liczba świadczeniobiorców w województwie wielkopolskim zmalała o 15,5%** (22 370 os.), co może być spowodowane wieloma czynnikami. Przede wszystkim przyczyn poprawy sytuacji ekonomicznej gospodarstw z dziećmi upatruje się w programie „Rodzina 500+”. Wpływ na tę sytuację mógł mieć także dość znaczny spadek bezrobocia na przestrzeni kilku ostatnich lat oraz systematyczny rozwój gospodarczy, dostrzegalny na poziomie wielu lokalnych samorządów (co wybrzmiało w gminnych i powiatowych rekomendacjach dołączonych do oceny zasobów pomocy społecznej). Zauważyć należy, że od roku 2015 liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu bezrobocia spadła dość znacznie (o 30,8%, czyli 11 939 rodzin). Niektóre z samorządów w poprawie sytuacji społeczno-gospodarczej upatrują również efektu realizowanych projektów unijnych, które wpłynęły, w ich ocenie, na rozwój gmin i powiatów (m.in. poprzez aktywizację zawodową prowadzoną w ramach projektów zewnętrznych, udzielanie wsparcia na rozwój przedsiębiorstw, dopłaty dla rolników, itp.). Być może zjawisko zmniejszania się liczby osób korzystających z pomocy społecznej jest wypadkową opisanych wyżej czynników, z pewnością jednak należy się przyglądać tym statystykom w kolejnych latach.

3. W roku 2017 **spadła nieznacznie wartość wskaźnika deprywacji lokalnej** (stopień niezaspokojenia potrzeb mieszkańców wielkopolskich gmin wyrażony liczbą bezwzględną jako stosunek liczby osób w rodzinach, którym przyznano pomoc na każdy 1000 mieszkańców gminy) do 54,10. Wskaźnik deprywacji lokalnej najwyższe wartości osiąga na terenach zlokalizowanych w północnej i wschodniej części województwa. Najwyższe wartości wskaźnika deprywacji lokalnej w roku 2017 odnotowano w gminach: Borek Wlkp., p. gostyński (138,05), Margonin, p. chodzieski (131,84) i Okonek, p. złotowski (130,92). W tym zestawieniu znalazły się także gminy należące do powiatów: pleszewskiego, nowotomyskiego i jarocińskiego. Zaleca się zintensyfikowanie działań na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, zwłaszcza na terenie gmin dotkniętych w największym stopniu deprywacją potrzeb.
4. Głównymi powodami korzystania z pomocy społecznej w roku 2017 były: **1. Długotrwała lub ciężka choroba – 40 927 rodzin** (↑ o 1 278 rodzin), **2. Ubóstwo– 40 288 rodzin** (↓ o 4 611 rodzin), **3. Niepełnosprawność – 32 947 rodzin** (↑ o 219 rodzin) **4. Bezrobocie – 26 797 rodzin** (↓ o 5 977 rodzin). Zaleca się zintensyfikowanie działań na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, adresowanych do tych grup beneficjentów.
5. Od kilku lat utrzymuje się tendencja spadkowa w zakresie liczby klientów pomocy społecznej, podobnie jak **wśród świadczeniobiorców świadczeń pieniężnych, pobierających zasiłki okresowe i celowe** (spadek, odpowiednio o 15% i 8% w stosunku do 2016 r.). Ponadto, wraz ze spadkiem liczby osób otrzymujących powyższe świadczenia z pomocy społecznej, **zmniejsza się również wartość wydatków gmin na ten cel** (odpowiednio o 17% i 1% w porównaniu z rokiem poprzednim). Największe różnice w wydatkach gmin zaobserwowano w przypadku zasiłku okresowego pobieranego z tytułu bezrobocia oraz zasiłku celowego, który był przyznawany niezależnie od dochodu. W przypadku tego drugiego liczba świadczeniobiorców spadała w województwie z 367 do 39, a wydatki ze 170 131 złotych do niecałych 20 tysięcy przeznaczonych na ten cel. Przypuszczać zatem należy, że na tę sytuację mogły wpłynąć przede wszystkim dwa powody, tj.: spadek stopy bezrobocia w województwie wielkopolskim oraz otrzymywanie świadczenia wychowawczego dla rodzin wychowujących dzieci.
6. W województwie wielkopolskim wzrasta ogólna liczba osób pobierających zasiłki stały. Wysokość tego świadczenia w roku oceny była zbliżona do lat wcześniejszych. Warto również zwrócić uwagę, że w Wielkopolsce ciągle zmniejsza się liczba osób funkcjonujących w rodzinie pobierających zasiłki stały, a równocześnie wzrasta liczba osób samotnie gospodarujących otrzymujących to świadczenie. Przypuszczać zatem można, iż w części przypadków następuje przejście klientów z jednej do drugiej kategorii w wyniku (np. śmierć współmałżonka).
7. W województwie wielkopolskim wzrasta liczba osób korzystających z usług opiekuńczych (↑ o 6% w stosunku do w 2016 r.) oraz wydatki związane z realizacją tego zadania przez gminy

- (↑ o 22% do 2016 r.). Mimo wzrostu liczby świadczeń oraz środków finansowych przeznaczanych przez gminy na realizację usług opiekuńczych, spada średnia miesięczna liczba godzin usług opiekuńczych przypadających na jedną osobę korzystającą z tej formy wsparcia. W dalszym ciągu zwiększa się wymiar świadczenia usług o charakterze specjalistycznym. Oznacza to, że prawdopodobnie konieczne jest świadczenie usług bardziej wyspecjalizowanych, szczególnie w sytuacji, gdy coraz więcej osób w wieku poprodukcyjnym jest odbiorcami usług opiekuńczych. Z drugiej strony, wydaje się, że samorządy gminne, mimo zwiększania kwot przeznaczanych na usługi opiekuńcze nie są w stanie zaspokoić rosnących potrzeb w tym zakresie, o czym świadczy spadek średniej liczby godzin ich świadczenia.
8. W 2017 roku **90% (9 696 osób) wszystkich osób korzystających z usług opiekuńczych stanowiły osoby w wieku poprodukcyjnym**. Z każdym rokiem sporządzania Oceny zauważalny jest wzrost tej grupy. Mimo to, okazuje się, że zaledwie **1,4% mieszkańców województwa wielkopolskiego będących w wieku poprodukcyjnym zostało objętych w 2017 roku wsparciem w formie usług opiekuńczych**. To z kolei oznacza, że opieka nad osobami starszymi i zależnymi w dalszym ciągu spoczywa w głównej mierze na rodzinie.
 9. W roku 2017 zasiłki pielęgnacyjne zostały wypłacone w kwocie 164 090 584 zł (↓ o 767 778 zł). W 2017 r. wypłacono 1 072 492 świadczeń zasiłku pielęgnacyjnego (↓ 5 319 świadczeń). W 2018 roku **prognozuje się wzrost liczby pobieranych świadczeń i kwoty wydatkowanej na zaspokojenie potrzeb w tym zakresie**. Liczba świadczeń zasiłku pielęgnacyjnego pobieranego w latach 2016-2017 była zróżnicowana w zależności od typu osoby uprawnionej do świadczenia:
 - I. **niepełnosprawnemu dziecku;**
 - II. **osobie niepełnosprawnej w wieku powyżej 16 roku życia**, jeżeli legitymuje się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności;
 - III. **osobie niepełnosprawnej w wieku powyżej 16 roku życia legitymującej się orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności**, jeżeli niepełnosprawność powstała w wieku do ukończenia 21 roku życia i osobie,
 - IV. **osobie, która ukończyła 75 lat.**
 10. Najwięcej świadczeń zasiłku pielęgnacyjnego w latach 2016-2017 wypłacono **osobom niepełnosprawnym w wieku powyżej 16 roku życia**, legitymującym się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności. Liczba tych świadczeń, wypłaconych corocznie oscylowała wokół 468 418 w 2016 roku i 467 631 w roku oceny. Relatywnie najmniej świadczeń wypłacono osobom, **które ukończyły 75 lat, 35 916 w 2016 roku i 23 607 w 2017 roku.**
 11. **Zauważalne są różnice w liczbie świadczeń i kwotach wydatkowanych na specjalny zasiłek opiekuńczy, w latach 2016-2017. W 2017 roku wypłacono 11% więcej świadczeń w kwocie 11% większej, aniżeli w 2016 roku.** Gminy z jednej strony dostrzegają to, że coraz więcej rodzin widzi

konieczność sprawowania stałej opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności albo orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału, na co dzień w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji. Z drugiej strony, jak wynika z badania *Pogłębione studium usług opiekuńczych skierowanych do osób starszych. Środowiskowa opieka formalna i nieformalna*, obecnie, zaledwie **4,7% opiekunów nieformalnych otrzymuje wsparcie ze strony jakiegokolwiek instytucji**. Badanie, przeprowadzone w 2016 roku, z udziałem przedstawicieli samorządów wykazało, że **zaledwie 8 ze 188 JST stosuje jakieś formy wsparcia opiekunów nieformalnych**.

12. W skali województwa w roku oceny **121 013 rodzin** otrzymało zasiłki rodzinne i dodatki do zasiłków rodzinnych na łączną **kwotę 435 331 407 zł. W 2017 roku zauważalny był spadek liczby rodzin korzystających** z zasiłków rodzinnych i dodatków do nich, w stosunku do 2016 roku – o 6 468 rodzin. **Spadek liczby rodzin uprawnionych ma zapewne związek z kwotą kryterium dochodowego** uprawniającego do otrzymania świadczenia, która ostatni raz została zweryfikowana w 2015 roku. Kwoty kryteriów dochodowych uprawniających do zasiłku rodzinnego, a także wysokość poszczególnych świadczeń rodzinnych podlegają weryfikacji co 3 lata, z uwzględnieniem wyników badań progu wsparcia dochodowego rodzin. Ostatnia weryfikacja miała miejsce 1 listopada 2015 r. Świadczenia rodzinne od stycznia 2016 r. nie są odbierane po przekroczeniu progu dochodowego, ale stopniowo obniżane wraz ze wzrostem dochodu, wg tzw. zasady „złotówka za złotówkę”. Prognozy na 2018 rok wskazują na wzrost liczby rodzin korzystających ze świadczeń rodzinnych.
13. W 2017 r. w województwie wielkopolskim **15 118 rodzin otrzymało świadczenia z funduszu alimentacyjnego, na łączną kwotę 110 697 637 zł.**, w porównaniu do 2016 roku liczba rodzin i kwota świadczeń zmniejszyła się w roku oceny, odpowiednio o 1 568 osób i 7 008 085 zł, co spowodowane jest głównie tym, iż od wprowadzenia tego świadczenia, czyli od 2008 roku nie zmieniła się kwota kryterium dochodowego (725 zł na osobę w rodzinie). Jak wynika z danych Rejestru Dłużników BIG InfoMonitor zaległości alimentacyjne Polaków w 2017 roku wynosiły 11,3 mld zł. Zadłużenie pod koniec 2017 r. rośnie, jednak zdecydowanie wolniej niż w I połowie roku. To m.in. efekt zaostrenia przepisów kodeksu karnego⁵⁵. Przeprowadzone na zlecenie BIG

⁵⁵ Po zmianie art. 209 kodeksu karnego rodzic, który nie płaci na dziecko przez trzy miesiące może zostać pociągnięty do odpowiedzialności karnej. Wezwany przez prokuratora ma miesiąc na uregulowanie zaległości, jeśli tego nie zrobi sąd może go ukarać pozbawieniem wolności lub dozorem elektronicznym – mówi Sławomir Grzelczak prezes BIG InfoMonitor. – To spora zmiana, bo wcześniej, zanim 31 maja tego roku weszła w życie nowelizacja, kodeks mówił o karze pozbawienia wolności za uporczywe uchylanie się od płacenia świadczenia, ale określenie „uporczywe” było trudne do interpretacji.

InfoMonitor badanie potwierdza, że osoby unikające płacenia zmieniają postępowanie głównie pod wpływem poprawy sytuacji materialnej oraz ze strachu przed wyrokiem sądowym. Najliczniejszą grupę niepłacących na swoje dzieci stanowią osoby między 35 a 44 rokiem życia. Osobami uchylającymi się od płacenia alimentów są zdecydowanie częściej mężczyźni, aniżeli kobiety. Problem zadłużenia alimentacyjnego jest po części problemem przyzwolenia społecznego na takie działanie, braku nieformalnej kontroli społecznej sprawowanej przez dziadków, sąsiadów, przyjaciół, kolegów z pracy, szefów, nowych partnerów życiowych. Co warto podkreślić, niepłacenie alimentów nie jest jedynie kwestią braku rodzicielskiej odpowiedzialności ekonomicznej za swoje dziecko (w części publikacji na ten temat zaniechanie alimentacji określane jest mianem przemocy ekonomicznej), jest również przestępstwem. Z dniem 1 października 2008 r., na podstawie art. 38 ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, dokonano zmian w ustawie z dnia 14 lutego 2003 r. o udostępnianiu informacji gospodarczych (Dz. U. Nr 50 poz. 424 z późn. zm.). Wprowadzone zmiany **nałożyły na wójtów, burmistrzów lub prezydentów miast obowiązek przekazywania do biura informacji gospodarczej danych o dłużnikach alimentacyjnych (art. 7 ust. 1 pkt 22 i ust. 2a)**. Z uwagi na fakt, że obowiązujące w tym obszarze przepisy prawa nie zawierały kryteriów wyboru biura informacji gospodarczej, ustawodawca w art. 11 pkt 4 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r. poz. 396) postanowił, że **z dniem 1 lipca 2015 r. wójtowie, burmistrzowie lub prezydenci miast mają obowiązek przekazywania informacji o zobowiązaniach dłużnika alimentacyjnego do wszystkich istniejących biur informacji gospodarczej – Biura Informacji Gospodarczej InfoMonitor S.A., Krajowego Biura Informacji Gospodarczej S.A., Krajowego Rejestru Długów Biuro Informacji Gospodarczej, ERIF Biuro Informacji Gospodarczej**⁵⁶, zatem bardzo ważne jest, aby samorządy konsekwentnie realizowały ten obowiązek. Rekomenduje się również prowadzenie działań informacyjno-edukacyjnych dla ogółu społeczeństwa lub dla wybranych grup, np. dla pracodawców, mających na celu zmianę postrzegania problemu niealimentacji. Ministerstwo Sprawiedliwości pracuje nad projektem utworzenia rejestru uporczywych dłużników alimentacyjnych, wobec których sąd zarządził egzekucję świadczeń.

14. W roku oceny na **świadczenie wychowawcze 500+ wydatkowano 2 290 379 726 zł, a wsparcie otrzymało 259 787 rodzin**. Prognozy dotyczące 2018 roku mówią o wzroście liczby wspartych środowisk o 10 796 rodzin. W 2017 roku w województwie wielkopolskim 59% dzieci w wieku do 18 roku życia było uprawnionych do odbierania świadczenia. W całej Polsce z programu

⁵⁶ Fragmenty wystąpienia Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka do Prezesa Zarządu Unii Miasteczek Polskich w sprawie dłużników alimentacyjnych. <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/dlaczego-nie-wszystkie-samorzady-zglaszaja-dluznikow-alimentacyjnych-do-rejestrow-informacji>, dostęp: 31.05.2017 r.

„Rodzina 500+”, świadczenia wychowawczego oraz 500+ w pieczy zastępczej, korzystało w lipcu 2017 roku 57,9% wszystkich dzieci do 18 r.ż.

12.1. Kadra pomocy społecznej

1. W dalszym ciągu spada liczba pracowników socjalnych, zatrudnionych w gminach i powiatach na tym stanowisku, mimo wzrostu ogólnej liczby pracowników jednostek organizacyjnych pomocy społecznej w województwie wielkopolskim. Prawdopodobną przyczyną wzrostu ogólnej liczby pracowników w JOPS jest kontynuacja realizacji zadań z zakresu ustawy z dnia 11 lutego 2016 roku o pomocy państwa w wychowaniu dzieci oraz zabezpieczenia społecznego. Przyczyn odpływu pracowników socjalnych z zawodu z jednej strony można dopatrywać się w trudnych warunkach pracy, niskim uposażeniu (w stosunku do wykonywanej pracy) oraz przechodzeniu pracowników na emeryturę i trudnościach w rekrutacji nowej kadry.
2. Podlegające ciągłym zmianom prawo, wprowadzanie nowych zadań dla pracowników socjalnych oraz asystentów rodziny wymaga od tych specjalistów nieustannego zwiększania kompetencji zawodowych. Dlatego konieczne jest umożliwienie pracownikom socjalnym i asystentom rodziny rozwoju zawodowego (np. zdobywanie specjalizacji) poprzez tworzenie do tego warunków oraz finansowanie lub współfinansowanie przez pracodawców różnych form podnoszących i wzmacniających kwalifikacje zawodowe. Ponadto, w celu udzielenia wsparcia, zapobiegania wypaleniu zawodowemu i podnoszenia skuteczności pracy, **niezbędne jest umożliwienie udziału pracownikom socjalnym i asystentom rodziny w profesjonalnej superwizji.**
3. **Nie wszystkie wielkopolskie gminy spełniają kryteria ustawowe dotyczące zatrudnienia pracowników socjalnych.** Prawie 17% gmin nie spełnia wymogu zatrudnienia nie mniej niż 3 pracowników socjalnych. Z kolei wskaźnik zatrudnienia 1 pracownika socjalnego na 2000 mieszkańców osiąga 52% gmin w województwie, natomiast wskaźnik 1 pracownika na 50 środowisk objętych pracą socjalną 62% gmin. Choć ostatnie dwa wyniki uległy poprawie, to trzeba podkreślić, że jest to raczej konsekwencją spadku liczby osób korzystających z pomocy społecznej i spadkiem liczby mieszkańców gmin, niż realnym wzrostem dostępności pracowników socjalnych. Rekomenduje się zwiększenie zatrudnienia pracowników socjalnych, w szczególności w tych gminach, które nie spełniają wymogów ustawowych.
4. W województwie wielkopolskim w roku oceny odnotowano wzrost liczby kontraktów socjalnych oraz liczby osób korzystających z pomocy społecznej objętych kontraktami (do 4%). Mimo to, aż 44% gmin nie podjęło się realizacji kontraktu socjalnego z osobami, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej. Powodów wzrostu liczby kontraktów i odsetka świadczeniobiorców objętego nimi upatrywać należy w przystąpieniu JOPS do realizacji

projektów współfinansowanych ze środków unijnych. Realizacja kontraktu lub jego odmiany jest bowiem w tych przedsięwzięciach obowiązkowa.

5. W 2017 roku wzrosła liczba asystentów rodziny w województwie wielkopolskim. 386 asystentów rodziny udzieliło wsparcia ponad 4 tysiącom wielkopolskich rodzin. Oznacza to, że **29% rodzin otrzymujących pomoc z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych zostało objętych asystenturą rodziny**. Wydaje się, że zatrudnienie asystentów rodziny od pewnego czasu stabilizuje się. Trzeba jednak podkreślić, że w siedmiu gminach ta forma usługi nadal nie jest dostępna dla rodzin, w związku z tym rekomenduje się wprowadzenie tej formy wsparcia w gminach, które nie realizują tego zadania.
6. W dalszym ciągu rekomenduje się opracowanie standardu odpowiednich warunków pracy pracownika socjalnego i asystenta rodziny, w szczególności stworzenie warunków lokalowych do godnego przyjmowania osób korzystających ze wsparcia systemu pomocy społecznej.
7. **W województwie wielkopolskim w niewielkim stopniu funkcjonuje usługa rodziny wspierającej**. W 2017 roku odnotowano wzrost liczby rodzin wspierających, z jednej do dziewięciu. Usługa ta była realizowana na terenie czterech wielkopolskich gmin. W celu upowszechnienia tej formy wsparcia w Wielkopolsce, należy poszukiwać, promować i upowszechniać dobre praktyki w tym zakresie z terenu Wielkopolski i innych województw.
8. W licznych rekomendacjach i wnioskach formułowanych przez OPS w OZPS pojawia się zagadnienie **bezpieczeństwa pracowników socjalnych** i jego poprawy, w szczególności w sytuacji kontaktu z klientem, który potencjalnie może być niebezpieczny. **Ważnym zadaniem, a jednocześnie obowiązkiem samorządów staje się podjęcie działań zmierzających do podniesienia poziomu bezpieczeństwa w miejscu pracy i poza nim (w środowisku), przy wykonywaniu indywidualnych zadań przez pracowników tej instytucji**. Pomimo wprowadzenia w nowelizacji ustawy o pomocy społecznej, która weszła w życie 5 października 2015 r., następujących zapisów w art. 107:
 - Ust. 3a. **Przy przeprowadzaniu rodzinnego wywiadu środowiskowego oraz świadczeniu pracy socjalnej w środowisku może uczestniczyć drugi pracownik socjalny**. Rodzinny wywiad środowiskowy oraz świadczenie pracy socjalnej w środowisku może się odbywać w asyście funkcjonariusza Policji;
 - Ust. 3b. Kierownik ośrodka pomocy społecznej, na wniosek pracownika socjalnego ośrodka pomocy społecznej lub z własnej inicjatywy, może wystąpić z wnioskiem do właściwego miejscowo komendanta Policji o asystę w trakcie przeprowadzania rodzinnego wywiadu środowiskowego lub świadczenia pracy socjalnej w środowisku. **Właściwy miejscowo komendant Policji jest obowiązany do zapewnienia pracownikowi**

**socjalnemu asysty Policji przy przeprowadzaniu rodzinnego wywiadu środowiskowego
lub świadczeniu pracy socjalnej w środowisku;**

środowisko pracowników pomocy społecznej zauważa konieczność prowadzenia dalszej debaty nad zagadnieniem bezpieczeństwa.

12.2. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia

1. W Polsce, w ostatnich latach, zaobserwować można znaczącą poprawę długości życia. **Nasz kraj należy do państw o najwyższym oczekiwanym trwaniu życia w Europie Środkowo-Wschodniej** (w 2016 roku dla ludności Wielkopolski wynosiło ono: dla mężczyzn 74,2 lat, zaś dla kobiet 81,5 lat⁵⁷). W konsekwencji zwiększa się w strukturze demograficznej udział osób starszych, co wymaga zintensyfikowania działań w zakresie pomocy i wsparcia dla tej kategorii wiekowej. Starzejące się społeczeństwo, a co za tym idzie wzrastająca liczba osób z niepełnosprawnościami, często też opiekuńcza niewydolność rodzin wobec dorosłych osób niesamodzielnych wymagać będzie wysokich nakładów finansowych na zapewnienie im opieki i całodobowego lub dziennego wsparcia. Pracownicy socjalni zgłaszali zatem konieczność **powstawania nowych bądź rozbudowy już istniejących placówek całodobowej pomocy, którą realizują np. domy pomocy społecznej**. Mimo wysokich kosztów utrzymania tych instytucji, w przypadku całkowitej niesamodzielności osoby starszej i braku wsparcia rodziny, są one jednak najefektywniejszą formą wsparcia.
2. Większość pracowników socjalnych rekomendowała również inne formy wsparcia poza ofertą domów pomocy społecznej. Istotna jest zatem dywersyfikacja form wsparcia instytucjonalnego oferowanego osobom starszym tak, aby w najlepszy sposób odpowiadały na ich zróżnicowane potrzeby. Zaleca się zatem utworzenie **większej liczby ośrodków wsparcia dziennego i mieszkań chronionych, dla osób, które są na tyle samodzielne, aby funkcjonować przy umiarkowanym wsparciu i nie są obłożnie chore**. Plusem powyższych rozwiązań są ich koszty relatywnie niższe niż opieka w domach pomocy społecznej. Po drugie, osoba starsza pozostaje w swoim naturalnym środowisku społecznym, co gwarantuje poczucie ontologicznego bezpieczeństwa. W 2017 roku na terenie całego województwa wielkopolskiego funkcjonowało tylko 55 mieszkań chronionych, z których skorzystało 346 osób oraz 26 Dziennych Domów Pomocy, z których oferty skorzystały 2 534 osoby. Jak wynika z rekomendacji wielkopolskich JOPS – zasoby te, pomimo poprawy ich dostępności, ze względu na wdrożenie rządowego programu „Senior+” są nadal niewystarczające w porównaniu ze zgłaszanymi lokalnymi potrzebami.
3. Z uwagi na znaczne obciążenie opiekunów osób niesamodzielnych należy propagować tworzenie **instytucji opieki „wytnieniowej”** (takich jak Dom Krótkiego Pobytu) na terenie całego

⁵⁷ GUS Przeciętne trwanie życia w 2016 r. według województw, 2016

województwa, które pomogłyby odciążyć opiekunów zamieszkujących również gminy odległe od m. Poznań.

4. Istotne znaczenie ma również szereg rekomendacji związanych z problemem przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Zwracano uwagę na konieczność utworzenia większej liczby **Ośrodków Interwencji Kryzysowej (OIK)** – jako formy pomocy dla ofiar przemocy, **rozszerzenia zakresu pracy z tymi rodzinami o specjalistyczne poradnictwo, tworzenie grup samopomocowych, uruchomienie szkół dla rodziców, organizowania szkoleń i warsztatów związanych z funkcjonowaniem rodziny i prowadzeniem gospodarstwa domowego**. Z danych OZPS wynika, że zapotrzebowanie na usługi świadczone w OIK wzrasta (4 240 rodzin w 2017 r.). W tym kontekście istotne jest również **zintensyfikowanie działań Zespołów Interdyscyplinarnych ds. Przeciwdziałania Przemocy** chociażby poprzez inicjowanie działań informacyjnych w środowisku o możliwościach uzyskania pomocy dla ofiar przemocy. Zasadne jest również zwiększenie środków finansowych na szkolenia członków Zespołów Interdyscyplinarnych.
5. Zgłaszano potrzebę kontynuowania działań w zakresie **aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami**. Niniejsze wsparcie uwzględniać ma trzyletni proces aktywizacji zawodowej szczególnie dedykowany osobom z niepełnosprawnością w stopniu umiarkowanym i znacznym. W pierwszym etapie zakłada się uczestnictwo w warsztatach terapii zajęciowej, następnie osoby, które są w stanie pracować, mogą podjąć zatrudnienie w zakładach aktywności zawodowej i tym samym uzyskać niezbędne umiejętności i doświadczenie przed wejściem na otwarty rynek pracy. Wsparciem powinny być zatem objęte nie tylko zakłady aktywności zawodowej oraz warsztaty terapii zajęciowej, ale pomoc finansowa powinna być również dedykowana osobom z niepełnosprawnościami chcącym podjąć zatrudnienie na otwartym rynku pracy. Istotny w zakresie aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami jest monitoring obecności na rynku pracy byłych uczestników warsztatów aktywności zawodowej oraz zakładów aktywności zawodowej.
6. W wielu wnioskach końcowych formułowanych w OZPS pojawił się problem niezaradności opiekuńczo-wychowawczej rodzin. Gospodarstwa domowe przeżywające trudności w wypełnianiu swoich podstawowych mogą liczyć na wieloaspektowe wsparcie. Formy pomocy wobec tego typu rodzin zostały zapisane w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Samorządy odnotowują wzrost kosztów przeznaczanych na instytucjonalne formy pieczy zastępczej, stąd przedstawiciele JOPS rekomendują zwiększenie nakładów finansowych na **utrzymanie rodzinnych form pieczy zastępczej**. Konieczne jest zatem zabezpieczenie środków finansowych na dalszy rozwój rodzin zastępczych niezawodowych, zawodowych i rodzinnych domów dziecka. Zadania z tym związane to: diagnozowanie, szkolenie i kwalifikowanie kandydatów zgłaszających chęć

stworzenia rodziny zastępczej, wypłata pełnego zakresu świadczeń obligatoryjnych i fakultatywnych na rzecz tych rodzin.

7. Należy dążyć do usprawnienia systemu wsparcia rodzin zastępczych w zakresie pozyskiwania **rodzin pomocowych**, poprzez wprowadzenie zmian ustawowych regulujących kwestię zdobywania uprawnień do pełnienia tej funkcji. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej dopuszcza funkcjonowanie instytucjonalnej pieczy zastępczej (placówki opiekuńczo-wychowawcze) z miejscami dla 30 dzieci do końca roku 2020. Po tym okresie w każdej placówce opiekuńczo-wychowawczej będzie mogło przebywać tylko 14 dzieci. Mając świadomość konsekwencji nadchodzących zmian systemowych **pracownicy socjalni zgłaszali konieczność podejmowanie dalszych działań na rzecz tworzenia rodzinnych domów dziecka oraz rodzin zastępczych zawodowych**. Dodatkowo, kalkulacje kosztów ponoszonych przez samorządy lokalne w ramach wydatków na poszczególne rodzaje pieczy zastępczej pokazują, że **średniomiesięczny koszt utrzymania 1 wychowanka w rodzinie zastępczej (niespokrewnionej) jest niemal pięciokrotnie niższy niż koszt utrzymania 1 wychowanka placówki opiekuńczo-wychowawczej**.
8. Rekomenduje się **zwiększenie nakładów na szkolenia dla rodzin zastępczych, osób prowadzących rodzinne domy dziecka i kandydatów na rodziny adopcyjne**. Jak wynika również z rekomendacji eksperckich sformułowanych w ramach raportu „Diagnoza systemu pieczy zastępczej w Wielkopolsce”: „Służby profesjonalne muszą aktywnie zachowywać się w stosunku do rodzin zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka sugerując im fachowe wsparcie dla dziecka, czy to medyczne, czy psychologiczno-pedagogiczne czy też inne”.
9. Wskazane byłoby **prowadzenie mieszkań chronionych dla pełnoletnich wychowanków rodzin zastępczych oraz placówek opiekuńczo-wychowawczych, jak i dziennych ośrodków wsparcia**. Jednakże należy zaznaczyć, że zwiększenie ww. zasobów pomocy społecznej możliwe jest pod warunkiem posiadania dodatkowych środków finansowych.
10. Z uwagi na sygnalizowany przez przedstawicieli wielkopolskich PCPR problem rosnącej liczby dzieci wymagających specjalistycznego wsparcia (w rozumieniu art. 183 ustawy o pieczy zastępczej), rekomenduje się utworzenie na terenie województwa wielkopolskiego **regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej** – formy instytucjonalnej pieczy zastępczej.
11. Pracownicy socjalni zgłaszali również potrzebę podjęcia zintensyfikowanych działań na rzecz opracowania systemowego wsparcia dla osób z niepełnosprawnością intelektualną. **Tworzenie zintegrowanego systemu wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi** poprzez działalność Zespołu Wczesnego Rozpoznawania i Wczesnej Terapii, którego głównym celem byłaby wszechstronna pomoc dzieciom upośledzonym umysłowo, poprzez zdiagnozowanie i określenie właściwej terapii, jak również pomoc i wsparcie rodziny w długotrwałym procesie terapeutycznym dziecka. We wnioskach końcowych jeden z ośrodków pomocy społecznej podniósł kwestię dzieci

- z niepełnosprawnością o szczególnych potrzebach opiekuńczych. Mianowicie podkreśla się konieczność uzupełnienia luki w katalogu typów domów pomocy o domy dla dzieci i młodzieży chorych psychicznie lub z zaburzeniami psychicznymi.
12. Rekomenduje się poszerzenie środowiskowego systemu wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi poprzez **zwiększenie liczby klubów samopomocy oraz utworzenie dodatkowych miejsc w Środowiskowych Domach Samopomocy**, np. zlecanie tych zadań w drodze otwartych konkursów ofert organizacjom pozarządowym oraz utworzenie nowych typów ŚDS dla osób z autyzmem oraz osób z wieloraką, sprzężoną niepełnosprawnością.
13. Z uwagi na wzrastającą liczbę osób w wieku poprodukcyjnym wielu pracowników socjalnych zgłaszało potrzebę intensyfikacji działań w zakresie rozwoju potencjału, zainteresowań i samorealizacji osób starszych. Możliwości takie dają **kluby seniora, czy uniwersytety trzeciego wieku**.
14. We wnioskach końcowych OZPS zgłaszano brak na terenie wielu gmin **jednostek specjalistycznego poradnictwa** oraz brak specjalistów takich, jak psycholog, terapeuta, mediator, prawnik. Często, wsparcie to świadczą pracownicy socjalni, jednak w wielu przypadkach konieczne jest organizowanie doradztwa/konsultacji o charakterze specjalistycznym.
15. Analizując rozmieszczenie istniejących zasobów pomocy i wsparcia zwraca uwagę **nierównomierne ich rozlokowanie** – w pobliżu centrum województwa, a więc głównie w mieście Poznań i w jego okolicach, a także innych większych miast (Konin, Kalisz, Leszno, Piła), natomiast gminy położone na obrzeżach województwa, zwłaszcza północnym oraz wschodnim nie dysponują już ofertą tak zróżnicowaną i dostosowaną do potrzeb. Warto byłoby uwzględnić ten fakt przy planowaniu kolejnych inwestycji.

Unia Europejska
Europejskie Fundusze
Strukturalne i Inwestycyjne

